СТАРИ СРПСКИ АРХИВ
КЊИГА 10 (2011)

Овај број часописа Стари српски архив штампан је уз финансијску помоћ Министарства просвете и науке Републике Србије, у склопу пројекта Српско средњовековно друштво у писаним изворима (ев. бр. 177025, руководилац проф. др Андрија Веселиновић)

УДК 930.2:003.074(=163.41) ISSN–1451–3072

Универзитет у Београду
Филозофски факултет

Филозофски факултет у Бањој Луци
Филозофски факултет у Источном Сарајеву
Међуопштински историјски архив у Чачку

СТАРИ СРПСКИ АРХИВ

КЊИГА 10 (2011)

ОДГОВОРНИ УРЕДНИЦИ
Андрија Веселиновић, Раде Михаљчић

Београд 2011

CDU 930.2:003.074(=163.41) ISSN–1451–3072

UNIVERSITÉ DE BELGRADE
FACULTÉ DE PHILOSOPHIE

Faculté de Philosophie de Banja Luka
Faculté de Philosophie d'Istočno Sarajevo
Archives Intercommunales Historiques de Čačak

ANCIENNES ARCHIVES SERBES

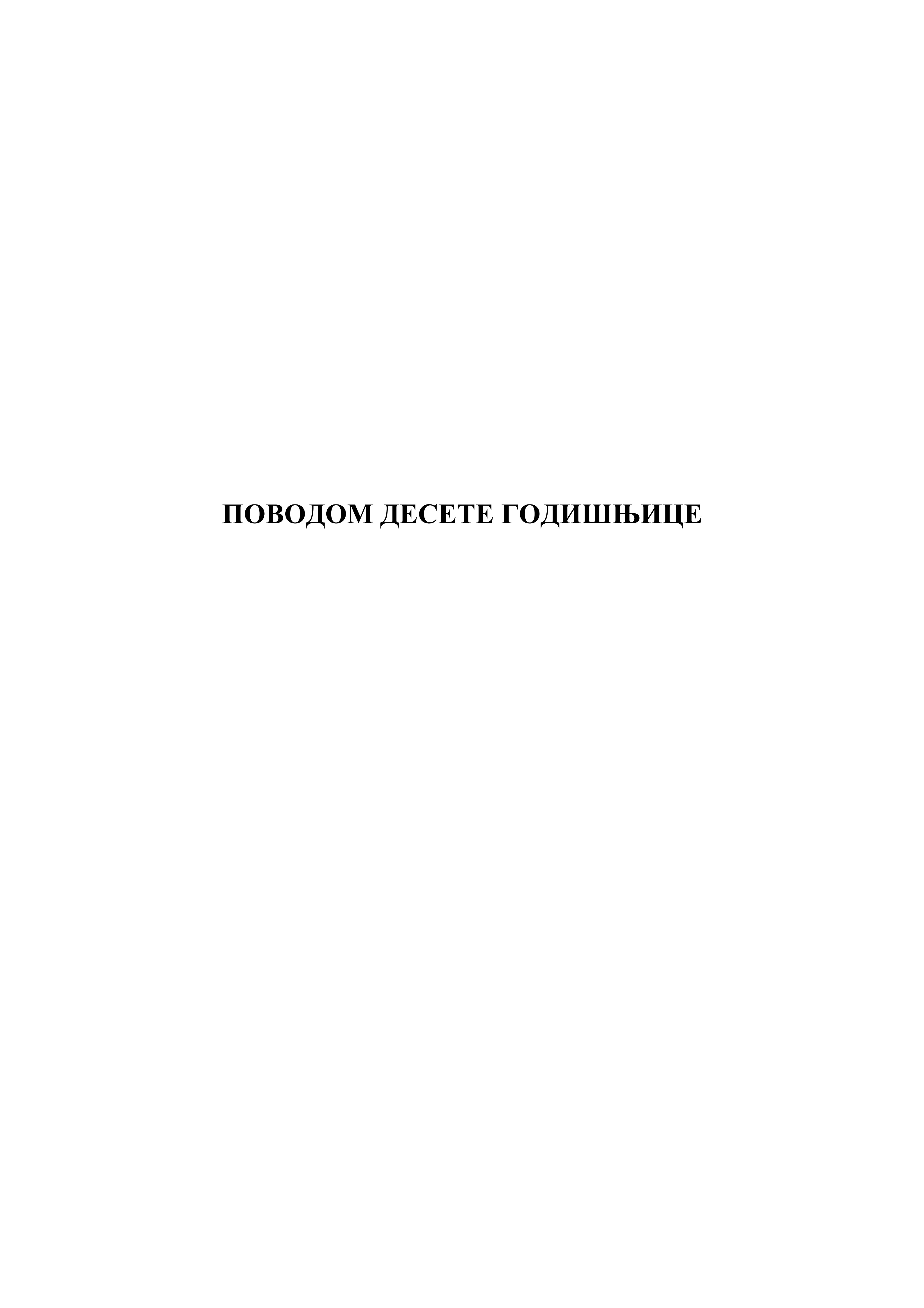
LIVRE 10 (2011)

Belgrade 2011

САДРЖАЈ

TABLE DES MATIÈRES

ACCOMPAGNANT LE DIXIEME ANNIVERSAIRE

ПОВОДОМ ДЕСЕТЕ ГОДИШЊИЦЕ

УЗ ДЕСЕТУ ГОДИШЊИЦУ

Десета година излажења *Старог српског архива* јесте заиста пригодна, али и стварна прилика да се осврнемо са неколико напомена на тај скромни јубилеј, на досадашње успехе, али и повремене тешкоће које прате готово сваки научни часопис, а које су до сада ипак успешно превазилажене. Све то време главни циљеви овог замашног научног подухвата остали су они исти, који су истакнути приликом покретања првог броја 2002. године. То је, пре свега, модерно, критичко преиспитивање и издавање српске дипломатичке грађе средњег века као и даљи напори за издавање српског дипломатара. Убрзавање овог трајног подухвата већ је постигнуто, и то не само у нашем пројекту. Давно започети посао на припремању Српског дипломатара дочекао је своју прву књигу, која обухвата српске повеље до краја Милутинове владе. Тако је видљиве резултате добио не само наш пројекат који слави десетогодишњицу, него и рад на Дипломатару, од чијег је покретања иницијативе у Српској краљевској академији 1908. године, од стране „три Љубомира" (Ковачевића, Стојановића и Јовановића), до њене конкретизације, оличене у првој књизи, ево прошло више од сто година. То је још више истакло значај нашег пројекта, његову оправданост и, могло би се рећи, потребу за његовим убрзавањем и, у неку руку, прилагођавањем, рационализовањем. То се, уосталом, наметнуло само од себе, тако да од неколико бројева уназад примењујемо та искуства. Тежиште нашег рада у наредним бројевима треба да буде концентрисано на старијем периоду, времену после смрти краља Милутина, нарочито времену царева Душана и Уроша.

Што се тиче угледа и реномеа који се могао стећи за овако кратко време, можемо само рећи да нас то убудуће још више обавезује. Похвале од домаће научне јавности довољан су подстицај за будуће напоре. Часопис са овако фундаменталиним и специфичним истраживањима није постојао раније у нашој историјској науци, па и у околним земљама. Сличних часописа нема много ни у развијеним европским земљама које су, додуше, одавно издале своје средњовековне повеље. И из тих средина добијамо веома ласкаве оцене. То је само потврда исправне оријентације, концепције као и подстицај за даљи рад. Има и критика, додуше спорадичних, и оне долазе из кругова филолога и историчара језика. Али, одговор на њих је кратак и једноставан. Наш часопис се бави средњовековним документима, пре свега као историјским изворима, укључујући у анализу и помоћне историјске науке (ди-

пломатику, хронологију, сфрагистику, сигилографију), а филолозима остављамо да врше своја истраживања.

До сада је на реализацији десет публикованих свезака учествовао укупно тридесет један сарадник, који су се старали, уз рад и несебичну подршку редакције, уредништва и рецензената, да на најбољи начин, уз примену савремених принципа критичког објављивања извора, буде публиковано 160 документа, претежно повеља. Посебно треба истаћи тежњу да се за сваки документ обезбеди квалитетан снимак у боји, који показује у каквом стању је сачуван сам извор и ако су сачувани елементи овере (потпис аукторa и печат).

У овом периоду смо изгубили једног од утемељивача часописа, нашег највећег медијевисту, академика Симу Ћирковића (14. новембра 2009). *Стари српски архив* је већ раније њему, поводом 50 година научног рада и 75 година живота (ССА 3–2004) посветио посебну споменицу, а у прошлом броју обележио овај велики губитак за нашу науку. На крају, поводом овог скромног јубилеја, десетогодишњици излажења, објављена је и целокупна библиографија из свих десет свезака Старог српског архива.

А. В.

Стари српски архив, књ. 10, стр. XIII–XXXIII

Оригинални научни рад
УДК 014.3СТАРИ СРПСКИ АРХИВ"2002/2011"

Дејан Јечменица[*]

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

БИБЛИОГРАФИЈА СТАРОГ СРПСКОГ АРХИВА КЊИГЕ 1–10 (2002–2011)[**]

У протеклих десет година на страницама Старог српског архива штампано је укупно 164 прилога сарадника. Од тога је 137 прилога било посвећено објављивању разне дипломатичке грађе. Десет пригодних текстова штампано је различитим поводима. У одељку Прилози српском дипломатару објављено је укупно 17 студија.

Две књиге биле су, као споменице, посвећене професорима Сими Ћирковићу и Милошу Благојевићу. Тужним поводом, девета књига Старог српског архива штампана је *у спомен академику Сими Ћирковићу*.

Ова библиографија, која се приређује поводом десетогодишњице часописа, подељена је у два одељка. У првом су донете библиографске јединице прилога, према броју и години објављивања књиге, онаквим редоследом, каквим су прилози штампани. Наслови рубрика који се јављају у појединачним књигама задржани су и исписани косим словима. У овом одељку појединачне библиографске јединице су нумерисане.

У другом одељку библиографија је приређена према ауторима, азбучним редом, према презимену. Редослед библиографских јединица једног аутора одређиван је по хронолошком принципу, према броју и години књиге у којој је прилог објављен.

Библиографске јединице навођене су у највећој мери према устаљеном начину цитирања, с тим што су у првом одељку изостављени број и година књиге, пошто постоје поднаслови који садрже те податке. Из разумљивих разлога, из библиографских јединица је изостављена уобичајена скраћеница имена часописа.

---

[*] Ел. пошта: dejan.jecmenica@f.bg.ac.rs

[**] Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије: *Српско средњовековно друштво у писаним изворима* (ев. бр. 177025).

1
(2002)

2
(2003)

17. Драгић Живојиновић, *Повеља братског сабора манастира Хиландара о аделфатима за Карејску келију Светог Саве Јерусалимског*, 41–54.
18. Смиља Марјановић-Душанић, *Хрисовуља краља Душана о даривању манастира Светог Николе Мрачког у Орехову манастиру Хиландару*, 55–68.
19. Срђан Рудић, *Повеља бана Твртка Котроманића кнезу Влатку Вукославићу*, 69–83.
20. Раде Михаљчић, *Хрисовуља цара Уроша мелничком митрополиту Кирилу*, 85–97.
21. Ђорђе Бубало, *Фалсификована повеља цара Уроша о Стонском доходку*, 99–142.
22. Марко Шуица, *Повеља цара Уроша о замени поседа између кнеза Војислава и челника Мусе*, 143–166.
23. Јелена Мргић-Радојчић, *Повеља бана Твртка кнезу Вукцу Хрватинићу*, 167–184.
24. Александра Фостиков, *Писмо дубровачког кнеза и општине великом војводи Хрвоју Вукчићу Хрватинићу*, 185–192.
25. Андрија Веселиновић, *Повеља деспота Стефана Лазаревића манастиру Милешеви*, 193–202.

Прилози Српском дипломатару

26. Сима Ћирковић, *Повеље кнеза Лазара и његова канцеларија* (поводом књиге: Александар Младеновић, *Повеље кнеза Лазара. Текст. Коментари. Снимци*. Чигоја штампа, Едиција Повеље, Београд 2003), 207–215.
27. Синиша Мишић, *Рад Милоша Благојевића на хронолошким и другим проблемима српске дипломатике*, 217–225.
28. Жарко Вујошевић, *Стари завет у аренгама повеља Стефана Душана*, 227–247.

3
(2004)

Споменица професора Симе Ћирковића

29. Андрија Веселиновић, *Професор Сима Ћирковић и рад на издавању извора*, IX–XVIII.
30. Ђорђе Бубало, *Библиографија радова академика Симе Ћирковића*, XIX–LXIII.

Дипломатичка грађа

31. Синиша Мишић, *Хрисовуља краља Стефана Уроша III Хиландару о спору око међа Крушевске метохије*, 3–17.

48. Сима Ћирковић, *Повеља цара Душана општини дубровачкој о исплати 200 перпера годишње цркви Светог Николе у Барију (спорне аутентичности)*, 87–98.
49. Јелена Мргић-Радојчић, *Повеља бана Твртка Которманића којом потврђује баштинске поседе кнезу Влатку Вукославићу*, 99–114.
50. Јелена Мргић-Радојчић, *Повеља бана Твртка Которманића којом даје „вјеру господску“ кнезу Влатку Вукославићу*, 115–118.
51. Станоје Бојанин, *Повеља цара Стефана Душана о даровању села Лесковљане манастиру Хиландару*, 119–134.
52. Синиша Мишић, *Хрисовуља цара Стефана Душана о поклањању цркве Светог Николе у Псачи манастиру Хиландару*, 135–149.
53. Раде Михаљчић, *Хрисовуља цара Уроша манастиру Хиландару*, 151–160.
54. Сима Ћирковић, *Повеља краља Вукашина Дубровнику којом потврђује повеље ранијих српских владара*, 161–172.
55. Срђан Рудић, *Повеља краља Стефана Дабише кћерци Стани*, 173–192.
56. Александра Фостиков, *Писмо дубровачког кнеза и општине босанској краљици Јелени Груби*, 193–200.
57. Александра Фостиков, *Акт босанске краљице Јелене Грубе о разрешењу рачуна протовестијара Жоре Бокшића*, 201–207.
58. Нада Зечевић, *Брачни уговор Леонарда III Токо и Милице Бранковић*, 209–233.

Прилози Српском дипломатару

59. Смиља Марјановић-Душанић, *О неким нерешеним питањима из повеље краља Стефана Душана за цркву Светог Николе у Врању*, 237–248.

5
(2006)

Дипломатичка грађа

60. Драгић Живојиновић, *Интерполисана хрисовуља краља Милутина за Карејску келију Светог Саве Јерусалимског*, 11–41.
61. Сима Ћирковић, *Повеља краља Стефана Уроша III Дечанског Дубровчанима из 1321. године*, 43–49.
62. Владан Тријић, *Повеља краља Стефана Дечанског манастиру Светих апостола Петра и Павла на Лиму*, 51–64.
63. Синиша Мишић, *Повеља краља Стефана Уроша III манастиру Хиландару*, 65–81.
64. Небојша Порчић, *Повеља краља Стефана Душана Дубровчанима о царини слуге Дабижива*, 83–98.

65. Драгић Живојиновић, *Хрисовуља цара Стефана Душана за Хиланадар о Лужачкој метохији*, 99–113.
66. Жарко Вујошевић, *Хрисовуља цара Стефана Душана Хиландару о селу Потолину*, 115–137.
67. Раде Михаљчић, *Хрисовуља цара Уроша манастиру Хиландару о дару калуђера Романа*, 139–148.
68. Раде Поповић, *Повеља бана Твртка I Котроманића Дубровнику о ослобађању од царина*, 149–156.
69. Срђан Рудић, *Повеља краља Стефана Дабише браћи Семковић*, 157–171.
70. Александра Фостиков, *Повеља краљице Јелене Дубровчанима о укидању царина у Маслинама и Сланом*, 173–186.
71. Александра Фостиков, *Четири писма краљице Јелене Дубровачкој општини о босанским дохоцима*, 187–205.
72. Милош Антоновић, *Оснивачка повеља Балше III Балшића манастиру Светог Николе на Прасквици*, 207–227.
73. Катарина Митровић, *Повеља деспота Ђорђа Бранковића о прихватању ктиторства над Хиландаром*, 229–239.

Прилози Српском дипломатару

74. Ђорђе Бубало, *Средњовековни архив манастира Врањине (прилог реконструкцији)*, 243–276.
75. Жарко Вујошевић, *Дипломатика у XXI веку – резултати и перспективе (Конгрес Међународне комисије за дипломатику, Бон 2005)*, 277–290.

6
(2007)

Дипломатичка грађа

76. Снежана Божанић, *Повеља краља Милутина барској породици Жаретића*, 11–17.
77. Небојша Порчић, *Повеља краља Стефана Дечанског Дубровчанима из 1326. године*, 19–34.
78. Раде Поповић, *Повеља бана Стјепана II Котроманића о решавању спорова између Босне и Дубровника*, 35–54.
79. Смиља Марјановић-Душанић – Татјана Суботин-Голубовић, *Повеља краља Стефана Душана о поклону Хиландару цркве Св. Ђорђа и села Полошко*, 55–67.
80. Ђорђе Бубало, *Почетак треће Дечанске хрисовуље*, 69–82.
81. Драгић Живојиновић, *Хрисовуља краља Стефана Душана Хрусијском пиргу о поклону села Гаидарохора*, 83–101.

82. Драгић Живојиновић, *Простагма цара Стефана Душана хиландарском игуману Калинику*, 103–111.
83. Сима Ћирковић, *Превод повеље цара Стефана Душана граду Скадру*, 113–121.
84. Невен Исаиловић, *Повеља бана Твртка Котроманића Дубровчанима из 1355. године*, 123–138.
85. Невен Исаиловић, *Повеља бана Твртка Котроманића Дубровчанима из 1356. године*, 139–149.
86. Раде Михаљчић – Ирена Шпадијер, *Слово браће Бранковића манастиру Хиландару*, 151–166.
87. Срђан Рудић, *Повеља краља Стефана Дабише Дубровнику*, 167–182.
88. Синиша Мишић, *Повеља војводе Радича Санковића Дубровнику*, 183–199.
89. Јелена Мргић, *Писмо кнеза Драгише Дињичића кнезу Вукашину и војводи Вукмиру Златоносовићу*, 201–207.
90. Катарина Митровић, *Повеља деспота Ђорђа, Јована и Ангелине Бранковић манастиру Светог Павла*, 209–217.

Прилози Српском дипломатару

91. Ђорђе Бубало, *Два прилога о Дечанским хрисовуљама*, 221–231.

7
(2008)

Дипломатичка грађа

92. Небојша Порчић, *Писма Немањићких владара Дубровчанима о подизању Светодмитарског доходка*, 11–26.
93. Дејан Јечменица, *Писмо краља Стефана Уроша III о разрешењу рачуна Дубровчанина Паскоја Гучетића*, 27–35.
94. Дејан Јечменица, *Разрешница краља Стефана Уроша III Дечанског за Дубровчанина Луку Лукаревића*, 37–49.
95. Јелена Мргић, П*овеља бана Стјепана II Котроманића којом кнезу Вукославу Хрватинићу даје своју „вјеру господску“*, 51–58.
96. Драгић Живојиновић, *Скопска хрисовуља цара Душана за келију Светог Саве Јерусалимског у Кареји (Хил. 31)*, 59–70.
97. Драгић Живојиновић, *Велика прилепска хрисовуља цара Стефана Душана Карејској келији Светог Саве (Хил. 149)*, 71–90.
98. Раде Поповић, *Повеља бана Твртка којом потврђује повластице Дубровчанима*, 91–98.
99. Станоје Бојанин, *Повеља деспота Јована Угљеше о даривању села Акротир и катуна Зарвинце манастиру Хиландару*, 99–112.

117. Срђан Рудић, *Повеља Ђурђа I Балшића Дубровнику*, 101–110.

118. Срђан Рудић, *Повеља Ђурђа I Балшића Дубровчанима*, 111–117.

119. Станоје Бојанин, *Повеља Вука Бранковића о даровању скопског манастира Светог Георгија манастиру Хиландару*, 119–128.

120. Сима Ћирковић, *Писмо митрополита јерусалимског Михаила Дубровчанима*, 129–135.

121. Сима Ћирковић, *Друго писмо митрополита јерусалимског Михаила Дубровчанима*, 137–141.

122. Александра Фостиков – Невен Исаиловић, *Повеља краља Стефана Дабише о разрешењу рачуна Драгоја Гучетића и његове браће*, 143–157.

123. Раде Михаљчић, *Исправа о примању Хрвоја Вукчића за дубровачког властелина*, 159–165.

124. Невен Исаиловић, *Уговор херцега Хрвоја Вукчића Хрватинића и Дубровчана о савезу против босанског краља Стефана Остоје*, 167–181.

125. Андрија Веселиновић, *Три повеље из XV века за манастире Тисмена и Водица*, 183–203.

9
(2010)

У спомен академику Сими Ћирковићу

126. Андрија Веселиновић, *In memoriam Сима Ћирковић*, XI–XV.

127. Ђорђе Бубало, *Библиографија радова академика Симе Ћирковића објављених 2005–2010. године (са допунама за раздобље 1960–2004)*, XVII–XXXI.

Дипломатичка грађа

128. Драгић Живојиновић, *Повеља краља Милутина Хиландару претходно приписивана његовом брату Драгутину*, 3–17.

129. Андрија Веселиновић, *Оснивачка повеља краља Милутина за Хиландарски пирг на мору са Храмом Спасовим*, 19–24.

130. Дејан Јечменица, *Прва стонска повеља краља Стефана Душана*, 25–50.

131. Дејан Јечменица, *Друга стонска повеља краља Стефана Душана* 51–61.

132. Смиља Марјановић Душанић – Татјана Суботин Голубовић, *Повеља краља Стефана Душана Манастиру Хиландару. Потврда о поклону Манастира Св. Ђорђа и села Уложишта који је приложила Милшина жена Радослава*, 63–73.

133. Синиша Мишић, *Хрисовуља краља Стефана Душана Хиландару којом прилаже властелина Рудла*, 75–86.

134. Мария Александровна Чернова, *Письмо царя Стефана Уроша дубровчанам*, 87–92.

135. Срђан Рудић, *Повеља Балшића Дубровчанима*, 93–98.
136. Марко Шуица – Татјана Суботин Голубовић, *Повеља Вука Бранковића Дубровнику*, 99–109.
137. Жарко Вујошевић, *Повеља господина Константина Драгаша Хиландару о поклонима војводе Дмитра (Хил. 63)*, 111–133.
138. Жарко Вујошевић, *Повеља господина Константина Драгаша Хиландару о даривању четири села у околини Врања (Хил. 64)*, 135–145.
139. Станоје Бојанин, *Повеља Вука Бранковића којом ослобађа Манастир Хиландар плаћања „турског данка“*, 147–158.
140. Раде Михаљчић, *Два дубровачка писма о трговини људима и кријумчарењу соли*, 159–166.
141. Невен Исаиловић, *Повеља краља Стефана Остоје Сплићанима*, 167–186.
142. Раде Поповић, *Писмо Дубровчана кнезу Павлу Раденовићу у вези са доставом олова у Дубровник*, 187–190.

Прилози Српском дипломатару

143. Анатолий Аркадьевич Турилов, *Заметки о сербских грамотах XIV–XV вв., написанных книжным письмом: проблемы писцов, подлинности и датировки актов (из предварительных наблюдений)*, 193–216.
144. Марко Шуица, *Однос кнеза Лазара и Вука Бранковића у светлу дубровачких исправа из 1387. године*, 217–232.
145. Ђорђе Бубало, *Када је велики жупан Стефан Немањић издао повељу Манастиру Хиландару?*, 233–241.

10
(2011)

Поводом десете годишњице

146. Андрија Веселиновић, *Уз десету годишњицу*, XI–XII.
147. Дејан Јечменица, *Библиографија Старог српског архива књиге 1–10 (2002–2011)*, XIII–XXXIII.
148. Дејан Јечменица, *Преглед објављених исправа, објашњаваних установа и појмова, просопографских и топографских података у првих десет књига Старог српског архива*, XXXV–LVII.

Дипломатичка грађа

149. Небојша Порчић, *Два писма краља Милутина о закупу тргова Мачва и Липник*, 3–16.
150. Дејан Јечменица, *Повеља краља Стефана Душана Дубровчанима о трговини*, 17–28.

151. Драгић Живојиновић, *Простагма краља Душана кефалији Рајку*, 29–36.

152. Сима Ћирковић, *Повеља цара Стефана Душана о границама Котора*, 37–59.

153. Мария Александровна Чернова, *Грамота царя Стефана Уроша дубровчанам о торговле*, 61–69.

154. Жарко Вујошевић, *Повеља браће Драгаша Хиландару о Цркви Св. Власија*, 71–86.

155. Павле Драгичевић, *Повеља „царице" Јевдокије и њеног сина Константина о даривању Хиландару њихове баштинске цркве у Архиљевици*, 87–102.

156. Срђан Рудић, *Повеља Балше II којом потврђује Дубровчанима привилегије добијене од брата му Ђурђа*, 103–107.

157. Станоје Бојанин, *Повеља Вука Бранковића којом потврђује привилегије Дубровнику*, 109–116.

158. Милош Ивановић, *Писмо Дубровчана турском кадији у Глухавици*, 117–122.

159. Марко Шуица, *Писмо Дубровачана Николи Зојићу*, 123–128.

160. Раде Поповић, *Два писма Дубровчана великом војводи Сандаљу Хранићу*, 129–135.

161. Раде Михаљчић, *Исправа о примању краља Твртка II за дубровачког властелина*, 137–150.

162. Андрија Веселиновић, *Повеља деспота Стефана Лазаревића Дубровчанима*, 151–164.

163. Невен Исаиловић, *Повеља херцега Хрвоја Вукчића Хрватинића жени Јелени*, 165–180.

Прилози Српском дипломатару

164. Ивана Равић, *Писмо барског епископа Гргура сплитском канонику Гвалтерију. Прилог датирању Немањиног напада на градове у Дукљи*, 183–190.

Сарадници часописа

АЛЕКСИЋ ВЛАДИМИР

Повеља цара Стефана Душана властеличићу Иванку Пробиштитовићу, 8 (2009) 69–80.

АНТОНОВИЋ МИЛОШ

Оснивачка повеља Балше III Балшића манастиру Светог Николе на Прасквици, 5 (2006) 207–227.

БОЖАНИЋ СНЕЖАНА

Повеља краља Милутина барској породици Жаретића, 6 (2007) 11–17.

БОЈАНИН СТАНОЈЕ

Повеља цара Стефана Уроша којом потврђује дар великог војводе Николе Стањевића манастиру Хиландару, 1 (2002) 103–115.

Повеља цара Стефана Душана о даровању села Лесковљане манастиру Хиландару, 4 (2005) 119–134.

Повеља деспота Јована Угљеше о даривању села Акротир и катуна Зарвинце манастиру Хиландару, 7 (2008) 99–112.

Повеља Вука Бранковића о даровању скопског манастира Светог Георгија манастиру Хиландару, 8 (2009) 119–128.

Повеља Вука Бранковића којом ослобађа Манастир Хиландар плаћања „турског данка“, 9 (2010) 147–158.

Повеља Вука Бранковића којом потврђује привилегије Дубровнику, 10 (2011) 109–116.

БУБАЛО ЂОРЂЕ

О називу и времену настанка пописа имања Хтетовског манастира, 1 (2002) 177–194.

Фалсификована повеља цара Уроша о Стонском доходку, 2 (2003) 99–142.

Библиографија радова академика Симе Ћирковића, 3 (2004) XIX–LXIII.

О преписима повеље краља Уроша I храму Светог Николе у Хвосну, 3 (2004) 169–183.

Средњовековни архив манастира Врањине (прилог реконструкцији), 5 (2006) 243–276.

Почетак треће Дечанске хрисовуље, 6 (2007) 69–82.

Два прилога о Дечанским хрисовуљама, 6 (2007) 221–231.

За ново, критичко издање трескавачких хрисовуља краља Душана, 7 (2008) 207–229.

Библиографија радова академика Симе Ћирковића објављених 2005–2010. године (са допунама за раздобље 1960–2004), 9 (2010) XVII–XXXI.

Када је велики жупан Стефан Немањић издао повељу Манастиру Хиландару?, 9 (2010) 233–241.

ВЕСЕЛИНОВИЋ АНДРИЈА

Повеља деспота Стефана Лазаревића деспотици Евпраксији, 1 (2002) 131–142.

Повеља деспота Стефана Лазаревића манастиру Милешеви, 2 (2003) 193–202.

Професор Сима Ћирковић и рад на издавању извора, 3 (2004) IX–XVIII.

Три повеље из XV века за манастире Тисмена и Водица, 8 (2009) 183–203.

In memoriam Сима Ћирковић, 9 (2010) XI–XV.

Оснивачка повеља краља Милутина за Хиландарски пирг на мору са Храмом Спасовим, 9 (2010) 19–24.

Уз десету годишњицу, 10 (2011) XI–XII.

Повеља деспота Стефана Лазаревића Дубровчанима, 10 (2011) 151–164.

ВУЈОШЕВИЋ ЖАРКО

Стари завет у аренгама повеља Стефана Душана, 2 (2003) 227–247.

Хрисовуља краља Стефана Душана манастиру Св. Петра и Павла на Лиму, 3 (2004) 45–69.

Повеља краља Стефана Душана цркви Светог Николе у Добрушти, 4 (2005) 51–67.

Хрисовуља цара Стефана Душана Хиландару о селу Потолину, 5 (2006) 115–137.

Дипломатика у XXI веку – резултати и перспективе (Конгрес Међународне комисије за дипломатику, Бон 2005), 5 (2006) 277–290.

Повеља господина Константина Драгаша Хиландару о поклонима војводе Дмитра (Хил. 63), 9 (2010) 111–133.

Повеља господина Константина Драгаша Хиландару о даривању четири села у околини Врања (Хил. 64), 9 (2010) 135–145.

Повеља браће Драгаша Хиландару о Цркви Св. Власија, 10 (2011) 71–86.

ДРАГИЧЕВИЋ ПАВЛЕ

Повеља „царице“ Јевдокије и њеног сина Константина о даривању Хиландару њихове баштинске цркве у Архиљевици, 10 (2011) 87–102.

ЖИВОЈИНОВИЋ ДРАГИЋ

Хрисовуља цара Стефана Душана келији Светог Саве Јерусалимског у Кареји, 1 (2002) 69–78.

Повеља братског сабора манастира Хиландара о аделфатима за Карејску келију Светог Саве Јерусалимског, 2 (2003) 41–54.

Акт хиландарског братског сабора о давању келије Светог Саве Јерусалимског у Кареји царици Јелени, 3 (2004) 89–105.

Акт архиепископа Никодима I за келију Светог Саве Јерусалимског у Кареји, 4 (2005) 23–50.

Интерполисана хрисовуља краља Милутина за Карејску келију Светог Саве Јерусалимског, 5 (2006) 11–41.

Хрисовуља цара Стефана Душана за Хиланадар о Лужачкој метохији, 5 (2006) 99–113.

Хрисовуља *краља Стефана Душана Хрусијском пиргу о поклону села Гаидарохора*, 6 (2007) 83–101.

Простагма цара Стефана Душана хиландарском игуману Калинику, 6 (2007) 103–111.

Скопска хрисовуља цара Душана за келију Светог Саве Јерусалимског у Кареји (Хил. 31), 7 (2008) 59–70.

Велика прилепска хрисовуља цара Стефана Душана Карејској келији Светог Саве (Хил. 149), 7 (2008) 71–90.

Фалсификовани акт хиландарског братског сабора и игумана Саве о аделфатима за башту Андонија, 8 (2009) 57–67.

Повеља краља Милутина Хиландару претходно приписивана његовом брату Драгутину, 9 (2010) 3–17.

Простагма краља Душана кефалији Рајку, 10 (2011) 29–36.

ЗЕЧЕВИЋ НАДА

Брачни уговор Леонарда III Токо и Милице Бранковић, 4 (2005) 209–233.

ИВАНОВИЋ МИЛОШ

Писмо Дубровчана турском кадији у Глухавици, 10 (2011) 117–122.

ИСАИЛОВИЋ НЕВЕН

Повеља бана Твртка Котроманића Дубровчанима из 1355. године, 6 (2007) 123–138.

Повеља бана Твртка Котроманића Дубровчанима из 1356. године, 6 (2007) 139–149.

А*кредитивно писмо краља Стефана Томаша за посланика Николу Тесту*, 7 (2008) 175–186.

[Фостиков Александра], *Повеља краља Стефана Дабише о разрешењу рачуна Драгоја Гучетића и његове браће*, 8 (2009) 143–157.

Уговор херцега Хрвоја Вукчића Хрватинића и Дубровчана о савезу против босанског краља Стефана Остоје, 8 (2009) 167–181.

Повеља краља Стефана Остоје Сплићанима, 9 (2010) 167–186.

Повеља херцега Хрвоја Вукчића Хрватинића жени Јелени, 10 (2011) 165–180.

ЈЕЧМЕНИЦА ДЕЈАН

Писмо краља Стефана Уроша III о разрешењу рачуна Дубровчанина Паскоја Гучетића, 7 (2008) 27–35.

Разрешница краља Стефана Уроша III Дечанског за Дубровчанина Луку Лукаревића, 7 (2008) 37–49.

Разрешница краља Стефана Душана за дубровачко трговачко друштво Вукасовић–Лукаревић–Гучетић, 8 (2009) 37–44.

Две разрешнице краља Стефана Душана за Дубровчанина Домању Менчетића са браћом, 8 (2009) 45–55.

Прва стонска повеља краља Стефана Душана, 9 (2010) 25–50.

Друга стонска повеља краља Стефана Душана, 9 (2010) 51–61.

Библиографија Старог српског архива књиге 1–10 (2002–2011), 10 (2011) XIII–XXXIII.

Преглед објављених исправа, објашњаваних установа и појмова, прософрафских и топографских података у првих десет књига Старог српског архива, 10 (2011) XXXV–LVII.

Повеља краља Стефана Душана Дубровчанима о трговини, 10 (2011) 17–28.

МАРЈАНОВИЋ ДУШАНИЋ СМИЉА

Повеља краља Милутина опатији Свете Марије Ратачке, 1 (2002) 13–29.

Хрисовуља краља Душана о даривању манастира Светог Николе Мрачког у Орехову манастиру Хиландару, 2 (2003) 55–68.

Повеља краља Стефана Душана старцу Јовану, 3 (2004) 35–44.

О питању аутентичности повеља мрачког комплекса, 3 (2004) 153–168.

Повеља краља Стефана Душана о поклањању цркве Светог Николе у Врању манастиру Хиланадару, 4 (2005) 69–85.

О неким нерешеним питањима из повеље краља Стефана Душана за цркву Светог Николе у Врању, 4 (2005) 237–248.

[Суботин Голубовић Татјана], *Повеља краља Стефана Душана о поклону Хиландару цркве Св. Ђорђа и села Полошко*, 6 (2007) 55–67.

[Суботин Голубовић Татјана], *Повеља краља Стефана Душана Манастиру Хиландару. Потврда о поклону Манастира Св. Ђорђа и села Уложишта који је приложила Милшина жена Радослава*, 9 (2010) 63–73.

МИТРОВИЋ КАТАРИНА

Повеља деспота Ђорђа Бранковића о прихватању ктиторства над Хиландаром, 5 (2006) 229–239.

Повеља деспота Ђорђа, Јована и Ангелине Бранковић манастиру Светог Павла, 6 (2007) 209–217.

Повеља деспотице Јелене Јакшић манастиру Хиландару, 7 (2008) 196–203.

МИХАЉЧИЋ РАДЕ

Уводна реч, 1 (2002) 9–10.

Повеља краља Стефана Твртка I Котроманића кнезу и војводи Хрвоју Вукчићу Хрватинићу, 1 (2002) 117–129.

Хрисовуља цара Уроша мелничком митрополиту Кирилу, 2 (2003) 85–97.

Мљетске повеље цара Уроша, 3 (2004) 71–87.

Хрисовуља цара Уроша манастиру Хиландару, 4 (2005) 151–160.

Хрисовуља цара Уроша манастиру Хиландару о дару калуђера Романа, 5 (2006) 139–148.

[Шпадијер Ирена] *Слово браће Бранковића манастиру Хиландару*, 6 (2007) 151–166.

Повеља краља Остоје којом потврђује раније даровнице Дубровнику, 7 (2008) 163–173.

Исправа о примању Хрвоја Вукчића за дубровачког властелина, 8 (2009) 159–165.

Два дубровачка писма о трговини људима и кријумчарењу соли, 9 (2010) 159–166.

Исправа о примању краља Твртка II за дубровачког властелина, 10 (2011) 137–150.

МИШИЋ СИНИША

Повеља краља Стефана Уроша III Дечанског манастиру светог Николе Мрачког у Орехову, 1 (2002) 55–68.

Хрисовуља краља Стефана Уроша III манастиру Хиландару, 2 (2003) 29–40.

Рад Милоша Благојевића на хронолошким и другим проблемима српске дипломатике, 2 (2003) 217–225.

Хрисовуља краља Стефана Уроша III Хиландару о спору око међа Крушевске метохије, 3 (2004) 3–17.

Професор Милош Благојевић и његов рад на српској дипломатици, 4 (2005) XI–XVI.

Хрисовуља цара Стефана Душана о поклањању цркве Светог Николе у Псачи манастиру Хиландару, 4 (2005) 135–149.

Повеља краља Стефана Уроша III манастиру Хиландару, 5 (2006) 65–81.

Повеља војводе Радича Санковића Дубровнику, 6 (2007) 183–199.

Повеља Бељака и Радича Санковића Дубровнику , 7 (2008) 113–127.

Хрисовуља краља Стефана Уроша III Призренској епископији, 8 (2009) 11–36.

Хрисовуља краља Стефана Душана Хиландару којом прилаже властелина Рудла, 9 (2010) 75–86.

МРГИЋ ЈЕЛЕНА

Повеља бана Стјепана II Котроманића кнежевима Вуку и Павлу Вукасовићу, 1 (2002) 79–92.

Повеља бана Твртка кнезу Вукцу Хрватинићу, 2 (2003) 167–184.

Повеља бана Стјепана II Котроманића великом кнезу Гргуру Стјепанићу, 3 (2004) 19–33.

Библиографија радова професора Милоша Благојевића, 4 (2005) XVII–XXX.

Повеља бана Твртка Которманића којом потврђује баштинске поседе кнезу Влатку Вукославићу, 4 (2005) 99–114.

Повеља бана Твртка Которманића којом даје „вјеру господску“ кнезу Влатку Вукославићу, 4 (2005) 115–118.

Писмо кнеза Драгише Дињичића кнезу Вукашину и војводи Вукмиру Златоносовићу, 6 (2007) 201–207.

Повеља бана Стјепана II Котроманића којом кнезу Вукославу Хрватинићу даје своју „вјеру господску“, 7 (2008) 51–58.

ПОПОВИЋ РАДЕ

Повеља бана Твртка I Котроманића Дубровнику о ослобађању од царина, 5 (2006) 149–156.

Повеља бана Стјепана II Котроманића о решавању спорова између Босне и Дубровника, 6 (2007) 35–54.

Повеља бана Твртка којом потврђује повластице Дубровчанима, 7 (2008) 91–98.

Писмо Дубровчана кнезу Павлу Раденовићу у вези са доставом олова у Дубровник, 9 (2010) 187–190.

Два писма Дубровчана великом војводи Сандаљу Хранићу, 10 (2011) 129–135.

ПОРЧИЋ НЕБОЈША

Писмо краља Владислава II дубровачком кнезу и општини, 1 (2002) 31–54.

Акт једног српског краља о разрешењу рачуна Дубровчанина Андрије Пештића, 2 (2003) 11–19.

Акт краља Стефана Уроша III о разрешењу рачуна Дубровчанина Андрије Пештића, 2 (2003) 21–28.

Повеља краља Стефана Душана Дубровчанима о царини слуге Дабижива, 5 (2006) 83–98.

Повеља краља Стефана Дечанског Дубровчанима из 1326. године, 6 (2007) 19–34.

Писма Немањићких владара Дубровчанима о подизању Светодмитарског доходка, 7 (2008) 11–26.

Пропусница цара Уроша за дубровачко посланство, 8 (2009) 87–100.

Два писма краља Милутина о закупу тргова Мачва и Липник, 10 (2011) 3–16.

РАВИЋ ИВАНА

Писмо барског епископа Гргура сплитском каноника Гвалтерију. Прилог датирању Немањиног напада на градове у Дукљи, 10 (2011) 183–190.

РУДИЋ СРЂАН

Повеља бана Твртка Котроманића кнезу Влатку Вукославићу, 2 (2003) 69–83.

Повеља краља Стефана Томаша синовима Иванца Јурчинића, 3 (2004) 141–150.

Повеља краља Стефана Дабише кћерци Стани, 4 (2005) 173–192.

Повеља краља Стефана Дабише браћи Семковић, 5 (2006) 157–171.

Повеља краља Стефана Дабише Дубровнику, 6 (2007) 167–182.

Повеља Радича и Стефана Црнојевића Дубровнику, 7 (2008) 157–161.

Повеља краља Стефана Томашевића којом одобрава да се у Босни користе дубровачки новци, 7 (2008) 187–194.

Повеља Ђурђа I Балшића Дубровнику, 8 (2009) 101–110.

Повеља Ђурђа I Балшића Дубровчанима, 8 (2009) 111–117.

Повеља Балшића Дубровчанима, 9 (2010) 93–98.

Повеља Балше II којом потврђује Дубровчанима привилегије добијене од брата му Ђурђа, 10 (2011) 103–107.

СОЛОВЈЕВ АЛЕКСАНДАР

О потреби издавања српског дипломатара, 1 (2002) 145–175.

СУБОТИН ГОЛУБОВИЋ ТАТЈАНА

[Марјановић Душанић Смиља], *Повеља краља Стефана Душана о поклону Хиландару цркве Св. Ђорђа и села Полошко*, 6 (2007) 55–67.

[Марјановић Душанић Смиља], *Повеља краља Стефана Душана Манастиру Хиландару. Потврда о поклону Манастира Св. Ђорђа и села Уложишта који је приложила Милшина жена Радослава*, 9 (2010) 63–73.

[Шуица Марко], *Повеља Вука Бранковића Дубровнику*, 9 (2010) 99–109.

ТРИЈИЋ ВЛАДАН

Повеља краља Стефана Уроша II Милутина манастиру Светих апостола на Лиму, 4 (2005) 3–22.

Повеља краља Стефана Дечанског манастиру Светих апостола Петра и Павла на Лиму, 5 (2006) 51–64.

ТУРИЛОВ АНАТОЛИЙ АРКАДЬЕВИЧ

Заметки о сербских грамотах XIV–XV вв., написанных книжным письмом: проблемы писцов, подлинности и датировки актов (из предварительных наблюдений), 9 (2010) 193–216.

ЋИРКОВИЋ СИМА

Повеља деспота Јована Угљеше властелину Новаку Мрасоровићу, 1 (2002) 93–98.

Повеља крења Вукашина властелину Новаку Мрасоровићу, 1 (2002) 99–102.

Повеље кнеза Лазара и његова канцеларија (поводом књиге: Александар Младеновић, *Повеље кнеза Лазара. Текст. Коментари. Снимци*. Чигоја штампа, Едиција Повеље, Београд 2003), 2 (2003) 207–215.

Повеља цара Душана општини дубровачкој о исплати 200 перпера годишње цркви Светог Николе у Барију, 4 (2005) 87–98.

Повеља краља Вукашина Дубровнику којом потврђује повеље ранијих српских владара, 4 (2005) 161–172.

Повеља краља Стефана Уроша III Дечанског Дубровчанима из 1321. године, 5 (2006) 43–49.

Превод повеље цара Стефана Душана граду Скадру, 6 (2007) 113–121.

Повеље и писма деспота Стефана (поводом књиге: Александар Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана. Текст. Коментари. Снимци*, Чигоја штампа, Београд 2007), 7 (2008) 231–242.

Писмо митрополита јерусалимског Михаила Дубровчанима, 8 (2009) 129–135.

Друго писмо митрополита јерусалимског Михаила Дубровчанима, 8 (2009) 137–141.

Повеља цара Стефана Душана о границама Котора, 10 (2011) 37–59.

ФОСТИКОВ АЛЕКСАНДРА

Писмо дубровачког кнеза и општине великом војводи Хрвоју Вукчићу Хрватинићу, 2 (2003) 185–192.

Писмо босанске краљице Јелене Грубе кнезу и општини дубровачкој и њихов одговор, 3 (2004) 125–140.

Писмо дубровачког кнеза и општине босанској краљици Јелени Груби, 4 (2005) 193–200.

Акт босанске краљице Јелене Грубе о разрешењу рачуна протовестијара Жоре Бокшића, 4 (2005) 201–207.

Повеља краљице Јелене Дубровчанима о укидању царина у Маслинама и Сланом, 5 (2006) 173–186.

Четири писма краљице Јелене Дубровачкој општини о босанским дохоцима, 5 (2006) 187–205.

Четири писма босанског краља Стефана Дабише Дубровачкој општини о босанским дохотцима, 7 (2008) 129–139.

Два документа босанског краља Стефана Дабише о разрешењу рачуна протовестијара Жоре Бокшића, 7 (2008) 141–155.

ЧЕРНОВА МАРИЯ АЛЕКСАНДРОВНА

Грамота царя Стефана Уроша Дубровчанам о торговле, 8 (2009) 81–86.

Письмо царя Стефана Уроша дубровчанам, 9 (2010) 87–92.

Грамота царя Стефана Уроша дубровчанам о торговле, 10 (2011) 61–69.

ШПАДИЈЕР ИРЕНА

[Михаљчић Раде] *Слово браће Бранковића манастиру Хиландару*, 6 (2007) 151–166.

ШУИЦА МАРКО

Повеља цара Уроша о замени поседа између кнеза Војислава и челника Мусе, 2 (2003) 143–166.

Повеља кнеза Стефана Лазаревића којом се Хиландару прилаже црква Ваведења Богородичиног у Ибру, 3 (2004) 107–123.

[Суботин Голубовић Татјана], *Повеља Вука Бранковића Дубровнику*, 9 (2010) 99–109.

Однос кнеза Лазара и Вука Бранковића у светлу дубровачких исправа из 1387. године, 9 (2010) 217–232.

Писмо Дубровачана Николи Зојићу, 10 (2011) 123–128.

Стари српски архив, књ. 10, стр. XXXV–LXVIII

Оригинални научни рад
УДК 016:[930.2:003.072/.074

Дејан Јечменица*

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

ПРЕГЛЕД ОБЈАВЉЕНИХ ИСПРАВА, ОБЈАШЊАВАНИХ УСТАНОВА И ПОЈМОВА, ПРОСОПОГРАФСКИХ И ТОПОГРАФСКИХ ПОДАТАКА У ПРВИХ ДЕСЕТ КЊИГА СТАРОГ СРПСКОГ АРХИВА**

Током протеклих десет година у Старом српском архиву објављено је укупно 160 појединачних дипломатичких докумената – повеља, хрисовуља, простагми, писама, уговора, разрешница рачуна. Како је сам број докумената прешао у другу половину друге стотине, природно се јавља потреба за прегледом до сада објављених исправа.

Овај преглед дипломатичке грађе састављен је према ауктору исправе, по строго хронолошком принципу. Најстарија објављена исправа одређеног ауктора одређивала је његово место у прегледу исправа.

Наслови исправа се у највећој мери подударају са насловима под којима су аутори објавили своје радове. Ради једноставније прегледности извршена су само извесна уједначавања, па је стога појам *хрисовуља* замењен општијим појмом *повеља*. У продужетку су донети подаци о датуму издавања исправе, затим о броју књиге и странама на којима је објављена, као и о приређивачу њеног издања.

Објављивање дипломатичке грађе од самих почетака излажења Старог српског архива пратила су објашњења важнијих установа и појмова, просопографских и топографских података, који су се јављали у исправама. Током времена број оваквих објашњења се прилично умножио. Како би се имао тачан увид у објашњаване појмове и податке, овде се доноси њихов преглед, према азбучном редоследу. Римске цифре у продужетку означавају број књиге у којој се објашњење јавља, док арапске цифре означавају број странице.

---

* Ел. пошта: dejan.jecmenica@f.bg.ac.rs

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије: *Српско средњовековно друштво у писаним изворима* (ев. бр. 177025).

Дипломатичка грађа

Краљ Стефан Урош II Милутин

1. *Повеља Хиландару претходно приписивана његовом брату Драгутину*, [око 1299], 9 (2010) 3–17 (Д. Живојиновић).
2. *Оснивачка повеља за Хиландарски пирг на мору са Храмом Спасовим*, 1302, 9 (2010) 19–24 (А. Веселиновић).
3. *Повеља опатији Св. Марије Ратачке*, 15. март 1306, 1 (2002) 13–29 (С. Марјановић Душанић).
4. *Писмо Општини дубровачкој о подизању Светодмитарског дохотка*, пре 28. октобра 1313, 7 (2008) 12–13 (Н. Порчић).
5. *Повеља барској породици Жаретића*, 1316, 6 (2007) 11–17 (С. Божанић).
6. *Интерполисана повеља за Карејску келију Светог Саве Јерусалимског*, 1317/18, 5 (2006) 11–41 (Д. Живојиновић).
7. *Повеља манастиру Светих апостола на Лиму*, 1317–21, 4 (2005) 3–22 (В. Тријић).
8. *Писмо Општини дубровачкој о закупу тргова Мачва и Липник*, пре 30. јула/6. новембра 1319, 10 (2011) 4–6 (Н. Порчић).
9. *Писмо Општини дубровачкој о подизању Светодмитарског дохотка*, пре 27. октобра 1320, 7 (2008) 13–14 (Н. Порчић).
10. *Писмо Општини дубровачкој о закупу тргова Мачва и Липник*, пре 16. фебруара 1321, 10 (2011) 6–7 (Н. Порчић).

Архиепископ Никодим

11. *Акт за келију Светог Саве Јерусалимског у Кареји*, 1. септембар–29. октобар 1321, 4 (2005) 23–50 (Д. Живојиновић).

Краљ Стефан Урош III Дечански

12. *Повеља Дубровчанима*, 27. децембар 1321, 5 (2006) 43–49 (С. Ћирковић).
13. (?) *Повеља о разрешењу рачуна Дубровчанина Андрије Пештића*, јун 1323, [превод на староиталијански језик], 2 (2003) 11–19 (Н. Порчић).
14. (?) *Писмо Општини Дубровачкој о разрешењу рачуна Дубровчанина Андрије Пештића*, [превод на староиталијански језик], јун 1323, 2 (2003) 11–19 (Н. Порчић).
15. *Повеља манастиру Светих апостола Петра и Павла на Лиму*, 1324–1331, 5 (2006) 51–64 (В. Тријић).
16. *Писмо Општини дубровачкој о подизању Светодмитарског дохотка*, пре 31. октобра 1325, 7 (2008) 14–15 (Н. Порчић).

17. *Повеља Дубровчанима*, 25. март 1326, 6 (2007) 19–34 (Н. Порчић).
18. *Повеља Призренској епископији*, [април 1326], 8 (2009) 11–36 (С. Мишић).
19. *Писмо Општини дубровачкој о разрешењу рачуна Дубровчанина Паскоја Гучетића*, [са преводом на староиталијански језик], 27. јун 1325 – 19. април 1326, 7 (2008) 27–35 (Д. Јечменица).
20. *Писмо Општини дубровачкој о разрешењу рачуна Луке Лукаревића*, [превод на староиталијански језик], 11. јануар 1326, 7 (2008) 37–49 (Д. Јечменица).
21. *Повеља о разрешењу рачуна Луке Лукаревића*, [превод на староиталијански језик], 11. јануар 1326, 7 (2008) 37–49 (Д. Јечменица).
22. *Писмо Општини дубровачкој о разрешењу рачуна Дубровчанина Андрије Пештића*, 15. јул 1326, [са преводом на староиталијански језик], 2 (2003) 21–28 (Н. Порчић).
23. *Повеља о разрешењу рачуна Дубровчанина Андрије Пештића*, 15. јул 1326, [превод на староиталијански језик], 2 (2003) 21–28 (Н. Порчић).
24. *Повеља манастиру Хиландару*, 8. фебруар 1327, 5 (2006) 65–81 (С. Мишић).
25. *Повеља манастиру Хиландару*, 9. јул 1327, 2 (2003) 29–40 (С. Мишић).
26. *Повеља Хиландару о спору око међа Крушевске метохије*, 6. септембар 1327, 3 (2004) 3–17 (С. Мишић).
27. *Писмо Општини дубровачкој о подизању Светодмитарског дохотка*, пре 14. децембра 1328, 7 (2008) 15–16 (Н. Порчић).
28. *Повеља Манастиру Светог Николе Мрачког у Орехову*, (спорне аутентичности) 9. септембар 1330, 1 (2002) 55–68 (С. Мишић).

Краљ Владислав II

29. *Писмо кнезу и Општини Дубровачкој*, 25. октобар 1323, 1 (2002) 31–54 (Н. Порчић).

Бан Стефан II Котроманић

30. *Повеља којом кнезу Вукославу Хрватинићу даје своју „вјеру господску“*, око 1326, 7 (2008) 51–58 (Ј. Мргић).
31. *Повеља великом кнезу Гргуру Стјепанићу*, 1329/30, 3 (2004) 19–33 (Ј. Мргић-Радојчић).
32. *Повеља о решавању спорова између Босне и Дубровника*, 15. август 1332, 6 (2007) 35–54 (Р. Поповић).
33. *Повеља кнезу Вуку и Павлу Вукославићу*, 1351, 1 (2002) 79–92 (Ј. Мргић-Радојчић).

Краљ и цар Стефан Душан

34. *Повеља Дубровчанима о трговини*, [крај 1331], 10 (2011) 17–28 (Д. Јечменица).
35. *Разрешница за дубровачко трговачко друштво Вукасовић–Лукаревић–Гучетић*, [средина 1332 – пре 18. фебруара 1334], [превод на староиталијански језик], 8 (2009) 37–44 (Д. Јечменица).
36. *Прва стонска повеља*, 22. јануар 1333, [редакције на српском језику], 9 (2010) 25–50 (Д. Јечменица).
37. *Прва стонска повеља*, 22. јануар 1333, [редакција на латинском језику], 9 (2010) 25–50 (Д. Јечменица).
38. *Разрешно писмо дубровачким властима о закупу царина Домање Менчетића са браћом*, пре 2. марта 1334, [превод на староиталијански језик], 8 (2009) 46–48 (Д. Јечменица).
39. *Повеља цркви Светог Николе у Добрушти*, мај 1334, 4 (2005) 51–67 (Ж. Вујошевић).
40. *Друга стонска повеља*, 19. мај 1334, 9 (2010) 51–61 (Д. Јечменица).
41. *Повеља Манастиру Хиландару. Потврда о поклону Манастира Св. Ђорђа и села Уложишта који је приложила Милшина жена Радослава*, 1336/37, 9 (2010) 63–73 (С. Марјановић Душанић, Т. Суботин Голубовић).
42. *Повеља о даривању манастира Светог Николе Мрачког у Орехову манастиру Хиландару*, 1339, 2 (2003) 55–68 (С. Марјановић Душанић).
43. *Разрешно писмо дубровачким властима за Домању Менчетића са браћом у вези са сребром*, 1339, пре 8. августа, [превод на староиталијански језик], 8 (2009) 48–50 (Д. Јечменица).
44. *Повеља о поклону цркве Св. Ђорђа и села Полошко Манастиру Хиландару*, фебруар 1340, 6 (2007) 55–67 (С. Марјановић Душанић, Т. Суботин Голубовић).
45. *Повеља старцу Јовану*, 1342, 3 (2004) 35–44 (С. Марјановић Душанић).
46. *Повеља Хиландару којом прилаже властелина Рудла*, 28. март 1343, 9 (2010) 75–86 (С. Мишић).
47. *Повеља манастиру Св. Петра и Павла на Лиму*, 25. октобар 1343, 3 (2004) 45–69 (Ж. Вујошевић).
48. *Повеља поклањању цркве Светог Николе у Врању манастиру Хиланадару*, 1343–45, 4 (2005) 69–85 (С. Марјановић Душанић).
49. *Почетак треће Дечанске хрисовуље*, 1343–45, 6 (2007) 69–82 (Ђ. Бубало).
50. *Повеља Хрусијском пиргу о поклону села Гаидарохора*, 1. јануар 1345, 6 (2007) 83–101 (Д. Живојиновић).
51. *Простагма кефалији Рајку*, [септембар–децембар 1345], 10 (2011) 29–36 (Д. Живојиновић).

52. *Повеља Дубровчанима о царини слуге Дабижива*, 26. октобар 1345, 5 (2006) 83–98 (Н. Порчић).

53. *Превод повеље граду Скадру*, 1346–1355, 6 (2007) 113–121 (С. Ћирковић).

54. *Повеља о границама Котора*, 1346–1355, 10 (2011) 37–59 (С. Ћирковић).

55. *Писмо Општини дубровачкој о подизању Светодмитарског дохотка*, пре 26. октобра 1346, 7 (2008) 17–18 (Н. Порчић).

56. *Повеља Општини дубровачкој о исплати 200 перпера годишње цркви Светог Николе у Барију (спорне аутентичности)*, 20. август 1346, 4 (2005) 87–98 (С. Ћирковић).

57. *Повеља за Хиланадар о Лужачкој метохији*, 18. јануар [1347], 5 (2006) 99–113 (Д. Живојиновић).

58. *Простагма хиландарском игуману Калинику*, 1. јануар [1348], 6 (2007) 103–111 (Д. Живојиновић).

59. *Повеља Хиландару о селу Потолину*, јануар–април 1348, 5 (2006) 115–137 (Ж. Вујошевић).

60. *Повеља Карејској келији Св. Саве Јерусалимског*, 1348, 1 (2002) 69–78 (Д. Живојиновић).

61. *Скопска повеља за келију Светог Саве Јерусалимског у Кареји (Хил. 31)*, 1348, 7 (2008) 59–70 (Д. Живојиновић).

62. *Велика прилепска повеља Карејској келији Светог Саве (Хил. 149)*, 1348, 7 (2008) 71–90 (Д. Живојиновић).

63. *Повеља властеличићу Иванку Пробиштитовићу*, 28. мај 1350, 8 (2009) 69–80 (В. Алексић).

64. *Повеља о даровању села Лесковљане манастиру Хиландару*, 10. август 1354, 4 (2005) 119–134 (С. Бојанин).

65. *Повеља о поклањању цркве Светог Николе у Псачи манастиру Хиландару*, [1358, март 25. (!); 1354–1355], 4 (2005) 135–149 (С. Мишић).

Братски сабор Манастира Хиландара

66. *Повеља о аделфатима за Карејску келију Светог Саве Јерусалимског*, 16. јун 1332, 2 (2003) 41–54 (Д. Живојиновић).

67. *Фалсификовани акт братског сабора и игумана Саве о аделфатима за башту Андонија*, 1347/48, 8 (2009) 57–67 (Д. Живојиновић).

68. *Акт о давању келије Светог Саве Јерусалимског у Кареји царици Јелени*, [1358–1361], 3 (2004) 89–105 (Д. Живојиновић).

Бан и краљ Стефан Твртко Котроманић

69. *Повеља којом потврђује баштинске поседе кнезу Влатку Вукославићу*, 1353, 4 (2005) 99–114 (Ј. Мргић-Радојчић).

70. *Повеља којом даје „вјеру господску“ кнезу Влатку Вукославићу*, 1353, 4 (2005) 115–118 (Ј. Мргић-Радојчић).
71. *Повеља кнезу Влатку Вукославићу*, 1354, 2 (2003) 69–83 (С. Рудић).
72. *Повеља Дубровчанима*, 1. септембар 1355, 6 (2007) 123–138 (Н. Исаиловић).
73. *Повеља Дубровчанима*, 14. март 1356, 6 (2007) 139–149 (Н. Исаиловић).
74. *Повеља Вукцу Хрватинићу*, 13. август 1366, 2 (2003) 167–184 (Ј. Мргић-Радојчић).
75. *Повеља којом потврђује повластице Дубровчанима*, 1. јун 1367, 7 (2008) 91–98 (Р. Поповић).
76. *Повеља Дубровнику о ослобађању од царина*, 9. фебруар 1375, 5 (2006) 149–156 (Р. Поповић).
77. *Повеља кнезу и војводи Хрвоју Вукчићу Хрватинићу*, 12. март 1380, 1 (2002) 117–129 (Р. Михаљчић).

Цар Стефан Урош

78. *Повеља Дубровчанима о трговини*, јануар 1356, 8 (2009) 81–86 (М. Александровна Чернова).
79. *Повеља мелничком митрополиту Кирилу*, 1356, 2 (2003) 85–97 (Р. Михаљчић).
80. *Писмо Дубровчанима*, јануар 1357, 9 (2010) 87–92 (М. Александровна Чернова).
81. *Мљетска исправа – Повеља которској властели*, 10. април 1357, 3 (2004) 71–87 (Р. Михаљчић).
82. *Мљетска исправа упућена Дубровнику*, 24. април 1357, 3 (2004) 71–87 (Р. Михаљчић).
83. *Повеља Дубровчанима о трговини*, 24. април 1357, 10 (2011) 61–69 (М. Александровна Чернова).
84. *Фалсификована повеља о Стонском доходку*, 2. јун 1358, 2 (2003) 99–142 (Ђ. Бубало).
85. *Повеља манастиру Хиландару*, 15. октобар 1360, 4 (2005) 151–160 (Р. Михаљчић).
86. *Пропусница за дубровачко посланство*, 14–15. јул 1362, 8 (2009) 87–100 (Н. Порчић).
87. *Повеља о замени поседа између кнеза Војислава и челника Мусе*, 15. јул 1363, 2 (2003) 143–166 (М. Шуица).
88. *Повеља манастиру Хиландару о дару калуђера Романа*, 11. март 1365, 5 (2006) 139–148 (Р. Михаљчић).
89. *Повеља којом потврђује дар великог војводе Николе Стањевића Хиландару*, 9. мај 1366, 1 (2002) 103–115 (С. Бојанин).

Бранковићи

90. *Слово браће Гргура и Вука Бранковића манастиру Хиландару*, 11. март 1365– почетак децембра 1371, 6 (2007) 151–166 (Р. Михаљчић, И. Шпадијер).
91. *Повеља Вука Бранковића о даровању скопског манастира Светог Георгија манастиру Хиландару*, 1. септембар 1376 – 31. август 1377, 8 (2009) 119–128 (С. Бојанин).
92. *Повеља Вука Бранковића Дубровнику*, 20. јануар 1387, 9 (2010) 99–109 (М. Шуица, Т. Суботин Голубовић).
93. *Повеља Вука Бранковића којом потврђује привилегије Дубровнику*, 1389–1396, 10 (2011) 109–116 (С. Бојанин).
94. *Повеља Вука Бранковића којом ослобађа Манастир Хиландар плаћања „турског данка“*, 21. новембар 1392, 9 (2010) 147–158 (С. Бојанин).
95. *Брачни уговор Леонарда III Токо и Милице Бранковић*, 1. мај 1463, 4 (2005) 209–233 (Н. Зечевић).
96. *Повеља деспота Ђорђа Бранквића о прихватању ктиторства над Хиландаром*, 20. март 1486, 5 (2006) 229–239 (К. Митровић).
97. *Повеља деспота Ђорђа, Јована и Ангелине Бранковић манастиру Светог Павла*, 3. новембар 1495, 6 (2007) 209–217 (К. Митровић).

Деспот Јован Угљеша

98. *Повеља за властелина Новака Мрасоровића*, јануар 1366, 1 (2002) 93–98 (С. Ћирковић).
99. *Повеља о даривању села Акротир и катуна Зарвинце манастиру Хиландару*, 1. септембар 1370 – 31. август 1371, 7 (2008) 99–112 (С. Бојанин).

Краљ Вукашин

100. *Повеља за властелина Новака Мрасоровића*, јануар 1366, 1 (2002) 99–102 (С. Ћирковић).
101. *Повеља Дубровнику којом потврђује повеље ранијих српских владара*, 5. април 1370, 4 (2005) 161–172 (С. Ћирковић).

Балшићи

102. *Повеља Страцимира,Ђурђа I и Балше II Дубровчанима*, 17. јануар 1368, 9 (2010) 93–98 (С. Рудић).
103. *Повеља Ђурђа I Балшића Дубровнику*, 30. новембар 1373, 8 (2009) 101–110 (С. Рудић).
104. *Повеља Ђурђа I Балшића Дубровнику*, 30. мај 1374–76, 8 (2009) 111–117 (С. Рудић).

105. *Повеља Балше II којом потврђује Дубровчанима привилегије добијене од брата му Ђурђа*, 20. новембар 1379, 10 (2011) 103–107 (С. Рудић).
106. *Оснивачка повеља Балше III Балшића манастиру Светог Николе на Прасквици*, 20. децембар 1413, 5 (2006) 207–227 (М. Антоновић).

Драгаши

107. *Повеља браће Драгаша Хиландару о Цркви Св. Власија*, 1. јун 1377, 10 (2011) 71–86 (Ж. Вујошевић).
108. *Повеља „царице“ Јевдокије и њеног сина Константина о даривању Хиландару њихове баштинске цркве Св. Богородице у Архиљевици*, 1. септембар 1378 – 31. август 1379, 10 (2011) 87–102 (П. Драгичевић).
109. *Повеља господина Константина Драгаша Хиландару о поклонима војводе Дмитра (Хил. 63)*, [1388–89?], 9 (2010) 111–133 (Ж. Вујошевић).
110. *Повеља господина Константина Драгаша Хиландару о даривању четири села у околини Врања (Хил. 64)*, [после 1388?], 9 (2010) 135–145 (Ж. Вујошевић).

Митрополит јерусалимски Михаило

111. *Писмо Дубровчанима*, 20. јул – 19. новембар 1386, 8 (2009) 129–135 (С. Ћирковић).
112. *Писмо Дубровчанима*, април/мај – 7. јун 1387, 8 (2009) 137–141 (С. Ћирковић).

Санковићи

113. *Повеља Бељака и Радича Санковића Дубровнику*, 15. април 1391, 7 (2008) 113–127 (С. Мишић).
114. *Повеља војводе Радича Санковића Дубровнику*, 25. август 1399, 6 (2007) 183–199 (С. Мишић).

Кнез и деспот Стефан Лазаревић

115. *Повеља кнеза Стефана Лазаревића којом се Хиландару прилаже црква Ваведења Богородичиног у Ибру*, 1392–96(?), 3 (2004) 107–123 (М. Шуица).
116. *Повеља деспотици Евпраксији*, 1. септембар 1404–31. август 1405, 1 (2002) 131–142 (А. Веселиновић).
117. *Повеља деспота Дубровчанима*, 2. децембар 1405, 10 (2011) 151–164 (А. Веселиновић).
118. *Повеља за манастире Тисмена и Водица*, 1406, 8 (2009) 187–189 (А. Веселиновић).
119. *Повеља манастиру Милешеви*, око 1414/15, 2 (2003) 193–202.

Краљ Стефан Дабиша

120. *Повеља о разрешењу рачуна Драгоја Гучетића и његове браће*, 6. март 1392, 8 (2009) 143–157 (Н. Исаиловић, А. Фостиков).
121. *Повеља Дубровнику*, 17. јул 1392, 6 (2007) 167–182 (С. Рудић).
122. *Писмо Општини дубровачкој о потраживању Српског и Стонског дохотка*, 17. јул 1392, 7 (2008) 129–131 (А. Фостиков).
123. *Писмо Општини дубровачкој о потраживању Српског и Стонског дохотка*, 1392, пре 21. августа, 7 (2008) 131–133 (А. Фостиков).
124. *Писмо Општини дубровачкој о потраживању Стонског дохотка*, 18. фебруар 1393, 7 (2008) 133–135 (А. Фостиков).
125. *Повеља о разрешењу рачуна протовестијара Жоре Бокшића*, 29. септембар 1393, 7 (2008) 142–146 (А. Фостиков).
126. *Писмо Општини дубровачкој о разрешењу рачуна протовестијара Жоре Бокшића*, 15. октобар 1393, 7 (2008) 146–148 (А. Фостиков).
127. *Писмо Општини дубровачкој о уступању наплате могориша Милиши Николићу*, 1393, пре 22. октобра, 7 (2008) 135–137 (А. Фостиков).
128. *Повеља кћерци Стани*, 26. април 1395, 4 (2005) 173–192 (С. Рудић).
129. *Повеља браћи Семковић*, 17. мај 1395, 5 (2006) 157–171 (С. Рудић).

Општина дубровачка

130. *Писмо босанској краљици Јелени Груби*, 27. децембар 1392, 4 (2005) 193–200 (А. Фостиков).
131. *Писмо турском кадији у Глухавици*, 28. март 1396, 10 (2011) 117–122 (М. Ивановић).
132. *Писмо Николи Зојићу*, 1. октобар 1397, 10 (2011) 123–128 (М. Шуица).
133. *Исправа о примању Хрвоја Вукчића за дубровачког властелина*, 25. фебруар 1399, 8 (2009) 159–165 (Р. Михаљчић).
134. *Писмо краљици Јелени Груби*, 18. март 1399, 3 (2004) 125–140 (А. Фостиков).
135. *Писмо великом војводи Хрвоју Вукчићу Хрватинићу*, 8. април 1400, 2 (2003) 185–192 (А. Фостиков).
136. *Писмо краљу Стефану Остоји о трговини људима и кријумчарењу соли*, 2. септембар 1400, 9 (2010) 161–162 (Р. Михаљчић).
137. *Писмо војводи Хрвоју о трговини људима и кријумчарењу соли*, 2. септембар 1400, 9 (2010) 163–164 (Р. Михаљчић).
138. *Писмо кнезу Павлу Раденовићу у вези са доставом олова у Дубровник*, 18. јул 1404, 9 (2010) 187–190 (Р. Поповић).
139. *Писмо војводи Сандаљу о селу Лисац*, 4. август 1404, 10 (2011) 130–132 (Р. Поповић).

140. *Писмо војводи Сандаљу о уточишту краљевих људи у Стону*, 25. мај 1405, 10 (2011) 133–134 (Р. Поповић).
141. *Исправа о примању краља Твртка II за дубровачког властелина*, 22. септембар 1405, 10 (2011) 137–150 (Р. Михаљчић).

Црнојевићи

142. *Повеља Повеља Радича и Стефана Црнојевића Дубровнику*, 1395, 7 (2008) 157–161 (С. Рудић).

Краљица Јелена Груба

143. *Повеља Дубровчанима о укидању царина у Маслинама и Сланом*, 16. мај 1397, 5 (2006) 173–186 (А. Фостиков).
144. *Писмо Општини дубровачкој о потраживању Светодмитарског и Стонског дохотка*, 22. мај 1397, 5 (2006) 189–193 (А. Фостиков).
145. *Писмо Општини дубровачкој о потраживању Светодмитарског и Стонског дохотка*, 15. новембар 1397, 5 (2006) 194–196 (А. Фостиков).
146. *Акт о разрешењу рачуна протовестијара Жоре Бокшића*, 18. јануар 1398, 4 (2005) 201–207 (А. Фостиков).
147. *Писмо Општини дубровачкој о потраживању Стонског дохотка*, 9. март 1398, 5 (2006) 196–199 (А. Фостиков).
148. *Писмо Општини дубровачкој којим потврђује да је примила Стонског дохотка*, 3. април –20/25. мај 1398, 5 (2006) 199–202 (А. Фостиков).
149. *Писмо дубровачком кнезу и Општини*, 5. март 1399, 3 (2004) 125–140 (А. Фостиков).

Краљ Стефан Остоја

150. *Повеља којом потврђује раније даровнице Дубровнику*, 5. фебруар 1399, 7 (2008) 163–173 (Р. Михаљчић).
151. *Повеља Сплићанима*, 15. децембар 1402, 9 (2010) 167–186 (Н. Исаиловић).

Херцег Хрвоје Вукчић Хрватинић

152. *Уговор са Дубровчанима о савезу против босанског краља Стефана Остоје*, 15–17. јануар 1404, 8 (2009) 167–181 (Н. Исаиловић).
153. *Повеља жени Јелени*, 2. април 1412, 10 (2011) 165–180 (Н. Исаиловић).

Драгиша Дињичић

154. *Писмо кнезу Вукашину и војводи Вукмиру Златоносовићу*, зима 1423–мај 1424, 6 (2007) 201–207 (Ј. Мргић).

Краљ Жигмунд Луксембуршки

155. *Повеља за манастире Тисмена и Водица*, 1429, 8 (2009) 190–194 (А. Веселиновић).

Јанко Хуњади

156. *Повеља за манастире Тисмена и Водица*, 1444, 8 (2009) 194–199 (А. Веселиновић).

Краљ Стефан Томаш

157. *Акредитивно писмо за посланика Николу Тесту*, 24. јул 1457, 7 (2008) 175–186 (Н. Исаиловић).
158. *Повеља синовима Иванца Јурчинића*, 19. фебруар 1459, 3 (2004) 141–150 (С. Рудић).

Краљ Стефан Томашевић

159. *Повеља којом одобрава да се у Босни користе дубровачки новци*, 25. новембар 1461, 7 (2008) 187–194 (С. Рудић).

Деспотица Јелена Јакшић

160. *Повеља Манастиру Хиландару*, 11. јун 1503, 7 (2008) 196–203 (К. Митровић).

Дејан Јечменица

Просопографски подаци

Установе и важнији појмови

Топографски подаци

ДИПЛОМАТИЧКА ГРАЂА

Стари српски архив, књ. 10, стр. 3–16

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1319/1321"
УДК 091=163.41=131.1"1319/1321"

Небојша Порчић[*]

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

ДВА ПИСМА КРАЉА МИЛУТИНА О ЗАКУПУ ТРГОВА МАЧВА И ЛИПНИК[**]

(I) вероватно пре 30. јула 1319;
(II) пре 16. фебруара 1321.

Сажетак: Рад доноси критичка издања, опис дипломатичких особина и просопографска, терминолошка и топономастичка објашњења текста два писма српског краља Милутина властима града Дубровника из 1319. и 1321. године о наплати закупнине за право на убирање владарских прихода на трговима Мачва и Липник. Посебна пажња посвећена је сложеним околностима које су довеле дотле да закупци, тројица дубровачких властелина, неко време нису били у стању да исплате закупнину, због чега су били заточени на краљевом двору.

Кључне речи: средњи век, писма, Србија, Дубровник, Мачва, краљ Милутин.

Из последњих година владавине српског краља Стефана Уроша II Милутина сачувана су два писма која је овај владар упутио властима града Дубровника поводом наплате закупнине за право на убирање владарских прихода у два трга који су се налазили на северозападном ободу тадашње српске државе – Мачви и Липнику.[1] Оба писма сачувана су као званични преписи-преводи на италијански језик у књи-

---

[*] Ел. пошта: nebojsa.porcic@f.bg.ac.rs

[**] Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије: *Средњовековне српске земље (XIII–XV век): политички, привредни, дриштвени и правни процеси* (ев. бр. 177029).

[1] О обичају српских владара да издају ово право под закуп видети: А. Веселиновић, *Царински систем у Србији у доба Деспотовине*, ИГ 1–2 (1984) 11–19, са старијом литературом.

гама дубровачке канцеларије које се данас налазе у Државном архиву у Дубровнику. Прво писмо (серија Diversa Notariae, књига 3, лист 211) забележено је под датумом 6. новембар 1319. године, а друго (Diversa Cancellariae 6, 88') под датумом 16. фебруар 1321. године. Уз оба писма постоје пропратне белешке дубровачког канцелара Поне Стамбертија, али, за разлику од неких других случајева,[2] у њима нема података о спољном изгледу оригиналних докумената, осим што се за друго писмо каже да је имало краљев печат. Изостаје и уобичајена напомена о томе да су писма изворно била на српском језику, али с обзиром на добро познату праксу српских владара у писменом саобраћају са Дубровником и самих Дубровчана у бележењу српских докумената ове врсте, у то не треба сумњати.

I Прво писмо о закупу тргова Мачва и Липник

(вероватно пре 30. јула, свакако пре 6. новембра 1319)

Ранија издања: Писмо су издали М. Пуцић, *Споменици српски* II, бр. 64, стр. 45 (исправке: К. Јиречек, *Споменици српски*, 103) и Т. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* VIII, br. 446, str. 545–546. Оба издања садрже већи број грешака које донекле утичу на смисао текста, али не умањују битно његову изворну вредност.

Текст писма

Hoc est exemplum quarumdam licterarum missarum per dominum regem |2| Urossum domino Ugholino Justiniano, comiti Raugii, et consilio |3| et comuni dicte civitatis, exemplatis per me, Ponem, cancellarium comunis, de |4| mandato domini comitis et sui consilii, cuius tenor talis est:

|5| Al caro ed amorevole parente de reame Ugholin Justinian, conte Raugii. |6| Lo reame per lo ben placer di Dio sano e, e l amorevol scriptura de reame |7| san vi possa trovar. Sappie che lli e rimasi debitori a reame Piero de Ribiça, |8| Nicchola de Petrena et Gervasio de Dersa viiiic perperi veneti, e si mi disse |9| che mi debia dar piaçaria ciascadun per se che mi debian pagar tucto in|10|fine a sancto Dimitri. Unde sia mi lo vostro caro amore, tole mi che mi dian |11| plaçaria buoni ciascadun per se, si e che li mi debian pagar infine al di |12| de sancto Di-

[2] Уп. описе истог канцелара уз документе издате у ССА 1 (2002) 33 и ССА 7 (2008) 40.

mitri viiiic perperi de Venetia. E se lli non pagassono, et sovra voi co|13|mecte che mi debie traher questo debito, impero ch-io cognosco lo vostro caro |14| amore vui prode per li servigi[3] del reame. E mecte vi a vedere. E quando |15| avere tolto bone placiarie, tali che mi possan pagar infine al |16| die de sancto Dimitri, scrive mi ch-io no li vollio largare di corte de |17| reame infine tanto che no vien carta da parte vostra delle plaçarie.

|18| Facta fuit solutio dictorum viiiic perperorum domino Pasque episcopo Scutariensi et Jureç Mi|19|rosclavich, nunctiis domini regis, scripta in proximo preterito quarto folio istius |20| quaterni die xxviiii Octubris.[4]

Превод писма

Ово је препис једног писма које је послао господин краљ Урош господину Уголину Јустинијану, кнезу Дубровника, и већу и општини реченог града, а преписао сам га ја, Поне, канцелар општине, по налогу господина кнеза и његовог већа. Његов садржај је овакав:

Драгом и љубазном сроднику краљевства ми Уголину Јустинијану, кнезу Дубровника. Краљевство ми добром вољом Божјом здраво јест, а љубазно писмо краљевства ми нека вас затекне здраве. Да знате да су остали дужни краљевству ми Петар Рибичић, Никола Петронић и Гервасије Држић 900 венецијанских перпера, и речено је да треба да ми дају јемство сваки за себе да ће ми све платити до Митровдана. Стога, тако ми ваше драге љубави, учините да ми дају ваљано јемство сваки за себе да ће ми платити до Митровдана 900 венецијанских перпера. А ако не плате, вама поверавам да ми извучете тај дуг, зато што познајем вашу драгу љубав коју показујете кроз службе краљевству ми. И дајем

[3] На овом месту и Пуцић и Смичиклас имају *vuy pode per li privilegi*, али у изворнику јасно стоји *prode* (лат. prodo, prodere – износити, истицати) и *servigi*.

[4] Белешка која се заиста налази под тим датумом у Div. Not. 3, 207, објављена је у T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* VIII, br. 444, str. 543–544. У њој се каже да су поменути српски посланици пред поименично наведеним сведоцима потврдили да им је благајник дубровачке општине исплатио soldos grossorum venetorum sexcentos bonos et legales et de bono argento, quos comune Raugii ipsi domino regi solvere promisit in isto festo sancti Dimitri, quod fuit heri, pro Nicholao filio Marini de Petrena et pro Petro de Ribiça pro residuo mercati de Meçoa et de Lupinich, quod dicti Petrus et Nicchola tenuerunt ab ipso domino rege, те да су у краљево име разрешили Општину и све Дубровчане, укључујући самог Петра и Николу, de dictis VIC perperis et de omni et toto eo quod dicta occasione petere vel exigere posset.

вам да видите. И када буду успостављена ваљана јемства, таква да могу да ми плате до Митровдана, пишите ми, јер ја их нећу пустити са двора краљевства ми све док не дође са ваше стране исправа о јемствима.

Извршена је исплата речених 900 перпера господину Паскви, епископу скадарском, и Јуреку Мирославићу, посланицима господина краља, и записана у овој истој свесци на четвртом листу уназад, дана 29. октобра.

II Друго писмо о закупу тргова Мачва и Липник
(пре 16. фебруара 1321)

Вероватно због свог невеликог обима, друго писмо прошло је незапажено од низа истраживача који су се почев од средине XIX века бавили објављивањем српске грађе сачуване у Дубровачком архиву. Током једног од својих боравака у архиву забележио га је професор Сима Ћирковић, који је пре неколико година тај свој испис са себи својственом колегијалном предусретљивошћу уступио писцу ових редова. Писмо је према испису искоришћено у броју *Историјског часописа* посвећеном успомени на професора Ћирковића (у припреми). Сада, пошто су љубазношћу колега из Државног архива у Дубровнику добијени снимци оба документа, пружа се прилика за објављивање критичког издања.

Текст писма

Dominus comes fecit scribere ad futuri(!) rei memoriam quod serenissimus |2| rex Urossus misit licteras suas domino comiti et comuni Raugii, |3| sigillatas suo sigillo. Quarum licterarum tenor talis est:

|4| Al conte de Raugia misser Bartholomeo Gradonico ed a tucti çentili homini |5| ed a iudiçi. Si come lli tene li miei mercati de Maçoa e de |6| Lipinich Piero et Marino et Nicchola, unde sapie che |7| Nicchola m'a imcomplimente pagato la sua parte.

Que lictera hic est apposita.

Превод писма

Господин кнез постарао се да буде записано како би се памтило убудуће да је пресветли краљ Урош послао своје писмо господину кне-

зу и општини Дубровника, печаћено својим печатом. Тог је писма садржај овакав:

Кнезу Дубровника господину Бартоломеју Градонику и свој властели и судијама. Пошто су Петар и Марин и Никола држали моје тргове Мачва и Липник, нека се зна да ми је Никола у потпуности платио свој део.

Писмо је овде похрањено.

Дипломатичке особености

Главна особеност писма из 1319. године огледа се у томе што оно представља један од ретких сачуваних примерака српских владарских писама чија се намена сводила на пренос обавештења, без примеса правних чинова као што су потврђивање или овлашћивање. Почетна инскрипција необична је утолико што помиње само кнеза, без других чинилаца власти у Дубровнику,[5] али тај део могао је и да буде изостављен у преводу, тим пре јер је у канцеларевој уводној белешци дата потпунија верзија. Салутација је готово дословни превод салутације на српском сачуваног Милутиновог писма о подизању Светодмитарског дохотка 1320. године.[6] Потом, иза уобичајене промулгације *да знате* (sappie) долази текст у ужем смислу код којег се пажња може скренути на донекле заповедни призвук, постигнут употребом неког глагола у значењу *поверити* или *поручити* (comecte) и позивањем на раније извршене *службе* владару. Као што је најчешће случај код дубровачких преписивача, потпис није забележен, али не треба сумњати да се налазио на оригиналном документу.[7]

Писмо из 1321. године драгоцен је додатак скупини разрешних докумената у којој преузима место другог најстаријег познатог примерка, одмах иза писма краљице Јелене из 1304. Као и у Јеленином случају, реч је очигледно о једноделној разрешници сроченој у дипломатичкој форми писма. Стога почетак издавања дводелних разрешница, које су подразумевале састављање о једном чину разрешења два различита документа – повеље намењене да буде носилац доказне снаге у рукама бившег закупца и писма чија је сврха да обавести дубровачке власти да су рачуни измирени – засад остаје везан за време Стефана Дечанског. Упркос крајњој језгровитости и једноставности ди-

[5] Уп. уобичајену интитулацију другог писма.
[6] ССА 7 (2008) 13 (Н. Порчић).
[7] Видети радове у нап. 16.

пломатичких састојака, по чему нема премца међу владарским разрешницама,[8] овај документ ипак показује осећај за појединости посла који је њиме забележен – наводи тачне називе тргова који су закупљивани (што често није случај), имена првобитних закупаца, укључујући једног који је у међувремену умро, и податак да се ради о разрешењу само једног лица за његов део дуга. Као једина необичност формулара може се издвојити употреба промулгације на почетку диспозиције, уместо на једном од њених уобичајених места – испред експозиције или при крају диспозитивног дела.

Два временски и тематски веома блиска писма истог ауктора, од којих једно доживљава прво критичко издање, захтевају посебан осврт на околности у којима су настала, утолико пре што се и те околности одликују нарочитом сложеношћу. Током највећег дела Милутинове владавине, насеља Мачва и Липник – прво смештено негде у оквиру истоимене данашње географске области, а друго на десној обали реке Дрине, око 15 км узводно од Зворника[9] – припадала су држави Милутиновог брата и супарника у борби за српски престо, Драгутина. После Драгутинове смрти марта 1316, власт на том простору наследио је његов син Владислав, али у поближе неодређеном тренутку, можда још исте године, Милутин је затворио Владислава и преузео његове поседе. Тај чин изазвао је сукоб са суседном Угарском, од које је Драгутин својевремено и добио знатан део своје државе, укључујући Мачву. Најкасније до пролећа 1320. угарска војска потиснула је Милутина са већег дела спорног подручја – трг Мачва нашао се тада чврсто у угарским рукама, док је Липник остао у оквиру Србије. Тада створено стање није се више мењало до Милутинове смрти ујесен 1321.[10]

У сразмерно кратком раздобљу док је владао трговима чијим се закупом бави у својим писмима, Милутин није имао стабилне односе ни са средином из које су потицали закупци – градом Дубровником. Шта више, у лето 1317. године дошло је до оружаних сукоба. Многе појединости у вези са узроком, током и окончањем овог рата нису поз-

[8] *Исто*.

[9] Видети одељак *Топографски подаци*.

[10] Синтетички приказ овог дела Милутинове владавине дат је у *ИСН* I, 472–475 (С. Ћирковић). Исцрпну анализу више пута разматраног питања српско-угарског разграничења на овом подручју дао је М. Благојевић, *Насеља у Мачви и питања српско-угарске границе*, Ваљево. Постанак и успон градског средишта, Ваљево 1994, 78–92. Видети такође у истом зборнику: С. Ћирковић, „*Црна Гора и проблем српско-угарског граничног подручја*“, 59–77.

нате јер у списима дубровачких власти из тог доба постоји празнина све до маја 1318. године, када је већ био постигнут споразум. О томе сведочи одлука Већа умољених од 30. маја да се пише Марину *de Cherpa*, Петру *de Boisella* и Николи *de Petrena* да, под претњом казне од 500 перпера, до Михољдана (29. септембра) исплате градским властима 1.000 перпера *за које им је пресветли краљ Урош наредио и писао да треба да их исплате до краја марта, од трга који имају и држе од њега, на име надокнаде штета које је његова војска нанела општини и грађанима Дубровника*.[11]

Упечатљива појединост да тројица Дубровчана држе под закупом краљев трг одмах по окончању, а можда чак и за време рата између краља и Дубровника, овде ипак пада у други план пред спознајом да се њихова лична имена поклапају са именима тројице закупаца наведених у писму из 1321. године, при чему је код Николе *de Petrena* и презиме (слов. Петронић) истоветно са једним од закупаца поменутих 1319. Када се томе дода да је први помен трга Мачва везан за дубровачку одлуку из 1313. године којом се за конзула у том месту именује Марин *de Cherpa*, као и да је Boisella искварени облик од Ballislava, презимена дубровачког рода чији је један од огранака користио презиме Ribiça (Рибичић), добија се идентификација Петра, Марина и Николе из 1321. са личностима све тројице закупаца из 1318. и двојице од тројице закупаца из 1319, а с друге стране, открива да су предмет закупа из 1318. били тргови Мачва и Липник.[12] Ипак, у писму из 1319. године уместо Марина de Cherpa појављује се Гервасије Држић, а нејасно је и то како су Милутинови посланици у белешци од 29. октобра 1319. могли да изјаве да је дуг у потпуности исплаћен иако су добили само 600 перпера уместо 900, колико је краљ потраживао.

Решење највећим делом нуди сама белешка. Наиме, у њеној објављеној верзији изостављен је последњи одељак у ком се саопштава да су истом приликом посланици примили од Петра Рибичића, који је за себе рекао да наступа у својству јемца и платиоца Гервасија Држића и

[11] *Monumenta Ragusina* V, 109.

[12] Одлука из 1318. говори о *тргу* у једнини, али то се може приписати непрецизности састављача, за којег број тргова, ако га је уопште и знао, није ни био битан, или употреби речи *forum* у значењу самог тржног прихода (уп. *Lexicon latinitatis medii aevi Iugoslaviae* III, Zagrabiae 1972, 478). О личностима закупаца видети одељак *Прософрафски подаци*.

Марина de Cherpa, још 300 перпера.[13] Очигледно, Гервасије је на неки начин у тројној подели закупа спадао у исти део са Марином. Може се наслутити и како је до тога дошло – Гервасије Држић био је блиски рођак Марина de Cherpa,[14] а овај је негде у то време преминуо. То се свакако десило пре 23. марта 1320. године, када су у Дубровнику одређени старатељи његовој деци,[15] али можда и пре 29. септембра 1319. када у списку чланова дубровачког Великог већа у које су улазили сви пунолетни племићи нема његовог имена.[16] У таквој ситуацији, да ли по неком договору међу закупцима или зато што се Милутин забринуо да ће остати ускраћен за трећину дуга, заједно са Рибичићем и Петронићем на српском двору задржан је и Држић. Ипак, његова улога замене огледа се јасно у писму забележеном 1321. године, где је српски краљ, издајући Николи Петронићу потврду да је платио све дугове, поново навео састав првобитне закупничке тројке – Петар, Марин и Никола.

У свим овим изворима ради се, дакле, о једном истом подухвату закупа тргова Мачва и Липник који је започео у неком тренутку пре марта 1318. године, када је истицао рок који је Милутин дао закупцима да од његових прихода исплате Дубровнику 1.000 перпера ратне одштете. Времена нису била наклоњена трговачком пословању – Милутиново преузимање бивших Драгутинових области морало је бар донекле да поремети привредне токове, а српско-дубровачки сукоб и споразум којим је он окончан ставили су закупце пред нове изазове. После опомене градских власти од 30. маја 1318. више нема вести о застоју у исплати одштете, па је вероватно да су закупци успели да изврше тај задатак, али онда је уследио нови ударац у виду српско-угарског рата. Заиста, 30. јула 1319. године постаје јасно да су са закупом наступиле озбиљне тешкоће, јер су тога дана дубровачке власти одлучиле да Ма-

[13] Div. Not. 3, 207: Item, eodem modo et forma et coram dictis testibus dicta die contenti et confessi fuerunt se habuisse et recepisse de Petro de Ribiça, pleçio et pagatore Cherve de Dersa et Marini de Cherpa, ut Petrus dixit, perperos III^{C}.

[14] Видети под *Просопографски подаци*.

[15] *Monumenta Ragusina* V, 165. Податак да је Марин умро без тестамента указује на изненадну смрт, можда и под необичним околностима.

[16] *Monumenta Ragusina* V, 151–154. Додуше, Марин у белешци од 29. октобра није означен као покојни, али и то што је он, који је 1313. био конзул у Мачви и чије су име дубровачке власти 1318. навеле на првом месту међу закупцима, сада стављен уз и иза Гервасија Држића указује на некакву крупну промену. Иначе, остала тројица закупаца уредно су забележени у списку већника, при чему баш ниједан од њих није изабран ни на какву посебну функцију, што се, опет, може протумачити као још једна потврда да су већ тада били заточени на Милутиновом двору.

рин Петронић и његов таст треба да положе сва своја добра као јемство да ће *дати и платити краљу Урошу за Николу, сина реченог Марина, 300 перпера до наредног Митровдана*.[17]

Садржај ове одлуке пружа основ за претпоставку да је у то време у Дубровник већ приспело прво писмо краља Милутина којим се од Општине управо тражи да од закупаца обезбеди ваљана јемства да ће измирити свој дуг за Митровдан.[18] Краљ је свакако изабрао тај датум зато што је тада иначе упућивао у Дубровник своје посланство ради подизања редовног годишњег дохотка који су Дубровчани плаћали српским владарима,[19] а да би обезбедио да његови представници том приликом приме и тржни дуг, морао је тај свој захтев благовремено да саопшти. Дубровчани писмо нису одмах преписали, јер је њихов обичај био да бележе или чувају у оригиналу само она писма која су могла да имају доказну вредност. Добар пример за то је писмо из 1321. године, које припада бројној скупини сачуваних потврда о исплати тржне закупнине познатих под називом разрешнице рачуна.[20] Милутиново писмо из 1319. не представља такву потврду, него, напротив, обавештење да дуг није исплаћен и захтев да се то учини. Тек после митровданског расплета, оно је у спрези са тада забележеном потврдом постало доказ и као такво је забележено – краљ је у свом писму тражио исплату 900 перпера, она је извршена и његови људи су то потврдили.

Теже је одгонетнути зашто се, упркос овој потврди, после петнаестак месеци у сасвим другој књизи појављује препис новог краљевог писма, несумњиво насталог знатно после митровданског поравнања,[21] којим се само једном од некадашњих закупаца, Николи Петронићу, потврђује да је платио *свој део* дуга. Објављени па, колико се могло утвр-

[17] *Monumenta Ragusina* V, 147.

[18] Једини сигуран основ који само писмо пружа за датирање настанка, помен кнеза Уголина Јустинијана, не противи се оваквом решењу јер је Јустинијан ступио на дужност још маја 1318. године – *Monumenta Ragusina* V, 108.

[19] М. Динић, *Дубровачки трибути – Могориш, Светодмитарски и Конавоски доходак, Провижун браће Влатковића*, Глас СКА 168 (1935) 225–239.

[20] Већи број српских докумената ове врсте објављен је и коментарисан у ССА 1 и 2 (Н. Порчић) и ССА 7 и 8 (Д. Јечменица).

[21] На то указује име новог дубровачког кнеза Бартоломеја Градоника, који је заменио Уголина Јустинијана најраније крајем фебруара 1320. године – *Monumenta Ragusina* V, 163.

дити, и необјављени извори не пружају о томе никакве назнаке.[22] Уосталом, Петронићу је довољан разлог да такво писмо затражи могла да буде одредба дубровачког статута која је обавезивала сваког грађанина да измири сва дуговања произашла из пословних додира са владарима из унутрашњости.[23]

На крају, потребно је размотрити да ли и у којој мери овако расплетена прича о закупу Мачве и Липника може да допринесе разрешавању замршеног питања хронологије српско-угарског рата с краја Милутинове владавине. Истраживачима су досад на располагању стајала четири податка – угарски прелазак преко Саве и освајање тврђаве Мачва извршени су по зимском времену, угарски краљ Карло Роберт је јуна 1319. већ био у прилици да награђује учеснике у том подухвату, септембра 1319. он се налазио са својом војском на реци Колубари, а најкасније у пролеће 1320. известио је папу да је освојио *краљевство Мачву*, то јест, Драгутинову бившу државу. Јованка Калић је прва уочила да се могу издвојити два похода – летњи „колубарски" из 1319. и зимски „мачвански" који је сместила у почетак исте године.[24] Сима Ћирковић је у први мах, ослањајући се између осталог на свој испис писма из 1321, претпостављао да су Угри у пролеће-лето 1319. освојили Мачву и продрли до Колубаре, да је Милутин потом повратио Мачву (која се онда јавља као предмет закупа), али да је она поново пала у угарске руке у зиму 1320.[25] Убрзо, можда схвативши да је писмо из 1321. у ствари епилог закупа који је окончан још о Митровдану 1319, Ћирковић је прихватио да је „мачвански" зимски поход претходио „колубарском" и предложио његово датирање у средњу од три зиме током којих је Милутин могао да влада Мачвом (1316/17, 1317/18. и 1318/19),[26] да би се у свом последњем осврту на ово питање приклонио ставу да је реч о зими 1318/19.[27]

[22] Против могућности да је после Митровдана 1318. Петронић наставио са закупом, на пример, Липника, говори податак да је марта 1320. он изабран за цариника дубровачког солског трга – *Monumenta Ragusina* V, 166.

[23] А. Соловјев, *„Градски закон" у средњовековној Србији*, Архив ПДН 16 (1928) 344–346.

[24] Ј. Калић-Мијушковић, *Београд у средњем веку*, Београд 1967, 68–71.

[25] *ИСН* I, 474–475.

[26] С. Ћирковић, *Београд под краљем Душаном?*, Зборник Историјског музеја Србије 17–18 (1981) 38–42.

[27] Исти, *Земља Мачва и град Мачва*, Прилози КЈИФ 74, 1–4 (2008) 12–13.

Ако се узму у обзир овде саопштена сазнања о закупу мачванског трга, произлази да је зима 1317/18. најмање вероватан датум за борбе око Мачве, јер је Милутин очекивао да ће управо приходима који су тада прикупљани на мачванском и липничком тргу исплатити 1.000 перпера одштете Дубровнику. Ако су пак Угри освојили Мачву већ 1316/17, Милутин ју је, опет с обзиром на приходе које је од ње очекивао већ почетком 1318, морао повратити најкасније у року од неколико месеци. Иако то није невероватно, тешко је замислити да би се у таквим условима Дубровчани упустили у закуп, тим пре што је средином 1317. између њиховог града и српског краља беснео рат. Стога и у светлости података о закупу мачванског трга као највероватније решење остаје зима 1318/19. У том случају, Петар, Марин и Никола започели би свој закуп у ровитим, али дугорочно не тако безизгледним приликама после Милутиновог преузимања некадашњих Драгутинових територија.[28] Ипак, даљи развој догађаја, са ратном епизодом између Србије и Дубровника и надолазећим српско-угарским сукобом, није им ишао на руку, а када су Угри у зиму 1318/19. освојили Мачву, пословни подухват тројице Дубровчана доживео је крах. Притиснут ратним трошковима, Милутин је негде средином 1319. затражио закупнину, за чију потпуну исплату закупци једноставно нису довољно зарадили. Уследило је њихово затварање и краљев захтев Дубровнику да се обезбеди измирење дуга до Митровдана. Захтев је испуњен, а у међувремену је један од закупаца умро. Најзад, можда и више од годину дана после тога, један од преостале двојице затражио је и добио од краља посебну писмену потврду да су заплети око злосрећног закупа северних српских тргова што се њега тиче заиста окончани.

Просопографски подаци

Под **господином краљем Урошем** у оба писма мисли се на Стефана Уроша II Милутина. У претходним бројевима *Старог српског архива* већ су обрађиване личности дубровачких кнежева **Уголина Јустинијана** и **Бартоломеја Градоника**, **канцелара Поне** и **Јурека** или **Ђурђа Мирославића**.

---

[28] Шта више, ако се имају у виду „стаж“ и истакнути положај који је Марин de Cherpa имао у Мачви, не треба искључити ни могућност да је закуп започет још у Драгутиново или Владислављево време, те да је под новом влашћу једноставно продужен. Тиме се, чак, добија још разумљивије објашњење како су ова тројица Дубровчана „дозволили“ себи да се нађу у улози закупаца у тако неповољним приликама.

Петар Рибичић, *4* (страна), 9 (ред у издању); *6*, 6 – дубровачки властелин, често називан и Петар de Ballislava или Bausella, по дубровачком властелинском роду чији су Рибичићи били огранак. Од првог помена 1296. године његова делатност везана је за трговачке подухвате у унутрашњости, најпре у области Брскова, а после непријатности које је имао поводом закупа Мачве и Липника (видети *Околности и време настанка писама*), у Босни. За Општину је обављао посланичке задатке на босанском двору, као и важне управне дужности. Последњи пут се спомиње 1336. године.

Извори и литература: *Monumenta Ragusina* II, V, према регистрима; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 357–360.

Никола Петронић, *4*, 9; *6*, 6 – дубровачки властелин, помиње се од 1303. до 1345. године. Његов стриц Матија Петронић је већ 1312. године пословао у Срему. После заплета који су забележени у овде приложеним писмима краља Милутина, Никола је изгледа углавном боравио у Дубровнику, где је постао један од највиђенијих племића свог времена. Упадљиво је да су се његове дужности у служби Општине често тицале безбедносних послова – заповедање стражом, регрутовање војника и морнара, одржавање реда приликом продаје соли Власима и слично.

Извори и литература: *Monumenta Ragusina* I, II, V, према регистрима; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 357–360.

Гервасије Држић, *4*, 9 – дубровачки властелин, помиње се од 1311. до 1335. године. Син Стефана Држића и Доброславе, рођене сестре Марина de Cherpa, можда је већ 1312. деловао са ујаком Марином у далекој Мачви, јер је тада један позив који му је упућен из Дубровника до њега путовао необично дугих 20 дана. Као Маринов рођак, сносио је последице његовог учешћа у неисплаћеној закупнини за Мачву и Липник. Породична блискост између Гервасија и Марина касније се огледала у својеврсном покровитељском односу који је Гервасије имао према свом очигледно знатно млађем брату од ујака, Мариновом сину Николи.

Извори и литература: *Monumenta Ragusina* I, V, према регистрима; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 189.

Пасква, епископ скадарски, *5*, 21 – један у низу скадарских епископа који су у последњим годинама Милутинове владавине редовно упућивани у Дубровник ради подизања Светодмитарског дохотка. Пошто је 1318. године доходак подигао епископ Стефан, а 1320. епископ Петар, изгледа да је Пасква вршио ову дужност само око годину дана.

Литература: М. Динић, *Дубровачки трибути*, 227, нап. 16.

Марин, *6*, 6 – истоимени дубровачки властелин из породице Cherpa или Rossino (Рузиновић), огранка познатог рода Менчетића. Његова пословна делатност јасно је повезана са тргом Мачва – 2. јуна 1313. именован је за конзула дубровачких трговаца *у Мачви и околним крајевима*, а из коментара уз ово писмо јасно је да се његов помен као закупца неког српског владарског трга 30. маја 1318. такође односи на то место (видети горе околности и време настанка). Изгледа да га је у том својству негде у другој половини 1319, а свакако пре 23. марта 1320, задесила изненадна смрт.

Извори и литература: *Monumenta Ragusina* I, V, према регистрима; И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 177.

Установе и важнији појмови

У ранијим свескама *Старог српског архива* објашњавани су појмови: **кнез**, **Мало веће**, **Општина**, **канцелар**, **властела, судије, јемство**, **служба**, **посланик**, **трг**, **перпера**.

Топографски подаци

Мачва, *6*, 5 – средњовековно насеље, војно-управно средиште области која се по њему током XIII века почиње називати истим именом. Најкасније од почетка XIV века поприма и привредну улогу трга у којем делује дубровачка колонија. Постепено губи војни, а у другој половини XV века и привредни значај, после чега замире. Положај му није тачно утврђен, али свакако се налазило на десној обали реке Саве између ушћа Дрине и данашњег Шапца, при чему се морају имати у виду значајна померања речног корита у раздобљу од средњег века до данас.

Литература: С. Ћирковић, *Земља Мачва и град Мачва*, 3–20, са старијом литературом.

Липник, *6*, 6 – Насеље се први пут помиње управо у Милутиновом писму из 1319. године. Улазило је у састав најстарије средњовековне рударске области у Подрињу, која се простирала на десној обали реке, испод планина Борање и Јагодње. Делатност значајне дубровачке колоније потврђена је поменом католичке парохије 1346. године. Од друге половине XIV века, губи значај, а главно рударско и трговачко средиште у овој области постаје Црнча.

Литература: М. Динић, *За историју рударства у средњевековној Србији и Босни* I, Београд 1955, 46–47. Уп. такође: М. Спремић, *Средњовековни рудници и тргови северозападне Србије – међусобна повезаност*, Ваљево. Постанак и успон градског средишта, Ваљево 1994, 93–110.

Nebojša Porčić
Université de Belgrade
Faculté de Philosophie
Département d'Histoire

DEUX LETTRES DU ROI MILUTIN SUR LE FERMAGE DES LIEUX DE MARCHÉ DE MAČVA ET DE LIPNIK

(1) Vraisemblablement avant le 30 juin 1319 ;
(2) avant le 16 février 1321

Résumé

Ce travail propose une édition critique et un commentaire de deux lettres adressées à la ville de Dubrovnik (Raguse) par le roi de Serbie Milutin, respectivement en 1319 et 1321, au sujet du fermage des revenus royaux perçus sur les marchés de Mačva et de Lipnik. Dans la première, le roi demande que les trois fermiers ragusains lui versent la part de la ferme dont ils sont redevables, alors que dans la seconde, il confirme qu'un de ces même fermiers a versé la somme due. Le commentaire inclut un rappel des circonstances historiques complexes entourant les guerres qui, en opposant la Serbie à Dubrovnik (1317-1318) puis à la Hongrie (1319), ont mis ces trois fermiers dans l'impossibilité de payer les sommes dues au souverain de Serbie, de sorte qu'ils ont été un certain temps retenus prisonniers à sa cour.

Mots clés : moyen-âge, lettres, Serbie, Dubrovnik, Mačva, roi Milutin.

Стари српски архив, књ. 10, стр. 17–28

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1331"
УДК 091=163.41"1331"

Дејан Јечменица[*]

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

ПОВЕЉА КРАЉА СТЕФАНА ДУШАНА ДУБРОВЧАНИМА О ТРГОВИНИ[**]

[крај 1331]

Сажетак: Српски краљ Стефан Душан издаје своју прву повељу Дубровчанима која представља сведочанство о краљевој *милости* коју је учинио дубровачким трговцима. Краљ обећава да од њих ништа неће узети без куповине ни кнез, нити властелин краљев, па ни сам владар, наглашавајући да Дубровчани могу слободно да иду по читавој *земљи краљевства ми*, по *трговима* и *панађурима* и да им се ништа *не узме силом*, већ да буде плаћено. Доноси се опис, критичко издање недатиране повеље, са преводом на савремени језик, кратким описом дипломатичких особености и прегледом важнијих установа и појмова. Посебна пажња посвећена је времену настанка исправе и аргументима за њено датирање.

Кључне речи: повеља, краљ Стефан Душан, Дубровник, Србија, трговина, роба, куповина, вера, датирање.

Дубровчани су приликом промене на српском престолу настојали да од новог владара, што је пре могуће добију гаранције за слободу пословања њихових трговаца на читавој државној територији, односно повељу, као сведочанство да су им потврђене све до тада стечене гаранције и повластице, која је уручивана посланицима који би дошли на владарев двор.[1] Мало је вероватно, да су они одступали од устаљене

[*] Ел. пошта: dejan.jecmenica@f.bg.ac.rs

[**] Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије: *Српско средњовековно друштво у писаним изворима* (ев. бр. 177025).

[1] Више него илустративан јесте пример када су Дубровчани од претходног српског владара, краља Стефана Уроша III Дечанског прву повељу добили 27. децембра 1321. године, 10 дана пре краљевог крунисања, на Богојављење, 6. јануара 1322. –

праксе, па је по свој прилици и краљ Стефан Душан на самом почетку своје владе издао Дубровчанима своју прву повељу.

Након свих одлагања, прво посланство Општине дубровачке српском краљу Стефану Душану кренуло је у Србију тек 1. новембра 1331, месец и по дана пошто је именовано, и после нешто мање од два месеца од краљевог крунисања. Посланици су се у Дубровник вратили *in sero* 21. јануара 1332. године.[2] Уколико се узме да је, у зависности од временских прилика, за пут у одласку и повратку било потребно укупно око месец дана,[3] добија се да су дубровачки посланици остали у Србији нешто мање од два месеца.

Није до краја познат садржај и ток разговора које су дубровачки посланици водили са српским краљем. Посланство је изгледа било веома лепо примљено на српском двору. Дубровачки хроничар Јуније Растић († 1735), приповедајући о овим догађајима, истиче да су они по повратку у Дубровник говорили о љубазној добродошлици коју им је српски краљ приредио.[4]

С. Ћирковић, *Повеља краља Стефана Уроша III Дечанског Дубровчанима из 1321. године*, ССА 5 (2006) 43–49.

[2] Накнадно дописано испод одлука Великог већа од 15. IX 1331 – *Reformationes* 10, fol. 34'; *Monumenta Ragusina* V, 325.

[3] У зимским условима, природно, пут је трајао нешто дуже, тако је на пример Радослав, син Познања Мирошевића и човек краља Стефана Уроша III у Дубровник однео краљеву разрешницу за Луку Лукаревића издату 11. јануара 1326. у Штимљи. Документ је у Дубровнику био већ 4. фебруара када је разматран на седници Малог већа, дакле за највише 24 дана, под претпоставком да је истог дана када је издат и послат у Дубровник, и да је истог дана када је стигао у Дубровник стављен и на дневни ред седнице Малог Већа. – Д. Јечменица, *Разрешница краља Стефана Уроша III Дечанског за Дубровчанина Луку Лукаревића*, ССА 7 (2008) 37–49; уп. и К. Јиречек, *Трговачки путеви и рудници Србије и Босне у средњем вијеку*, Зборник КЈ I, Београд 1959, 273–274, 288, и даље; Б. Крекић, *Курирски саобраћај Дубровника са Цариградом и Солуном у првој половини XIV века*, ЗРВИ 1 (1952) 117–119; Г. Шкриванић, *Путеви у Средњовековној Србији*, Београд 1974, 40–42; А. Веселиновић, *Документи о првом помену Чачка у средњем веку*, у: Чачак у прошлости, Чачак 1995, 63, и нап. 7.

[4] *Tornati gli ambasciatori, riferirono quanto era passato, e narrarono l' amorevol accoglienza, usata dal re verso loro… – Chronica Ragusina Junii Restii (ab origine urbis usque ad annum 1451) item Joannis Gundulae (1451–1484)*, prir. S. Nodilo, Zagrabiae 1893, 122. Растић је у свом делу обилато користио дубровачку архивски грађу, званичне општинске списе (највише одлуке Већâ), што се лако уочава у његовом приповедању. У краткој епизоди о првом дубровачком посланству код краља Стефана Душана јасно се препознају подаци преузети из одлука дубровачких Већâ из септембра/октобра 1331. Уколико се не ради о општем месту, није познат извор на основу

Опис повеље

Повеља је сачувана у оригиналу, чува се у Државном архиву у Дубровнику.[5]

Документ је писан канцеларијским минускулним ћириличним писмом (брзопис) на комаду папира висине 28,2 цм и ширине 22,2–22,8 цм. Испод текста исправе остало је 17,6 цм простора, у врху ког је изведен владарев потпис. Видљива су два попречна трага пресавијања папира. Први на 10,7 цм од врха, а други на 19,8 цм. Управо на овом другом попречном превоју папир је био пресавијен према спољашњој страни документа, како би био ојачан простор где је требало причврстити печат. И поред оваквог поступка, због физичког својства папира и тежине печата, он се током времена отргнуо. Нису остали трагови некадашње печатне траке. Остале маргине су релативно скромне, горе око 1–1,2 цм, с леве стране 1–1,3 цм, а с десне 0,4–1,3 цм.

Повеља има оштећења на више места. Највеће је на месту где је некада био причвршћен печат. Оштећење је шестоугаоног облика, приближних димензија 9,4 x 6,2 цм. Већи број мањих и неколико лакуна средње величине оштетило је текст документа приближно по средини редова 1–4. Овде је папир приметно променио боју, што је последица чињенице да је на том месту налегао воштани печат. У последњој трећини шестог реда постоји једна мања лакуна. Преко последњег реда текста повеље иде први превој папира, па је читање документа унеколико отежано. Последица овог пресавијања је и неколико мањих лакуна у другој половини реда. У доњем делу папира, који је пресавијан ка спољашности документа постоји неколико лакуна, на местима где иначе не постоји исписан никакав текст. Црвено мастило којим је изведен владарев потпис, на неколико места продрло је дубоко у папир, па се примећује и на спољашњој страни документа. При крају прве половине последњег реда стоји једна црвена мрља, готово правилног кружног облика пречника приближно 8 мм, и изнад је владаревог потписа. Сва је прилика да је ово последица случајног пада једне капи црвеног мастила са пера којим је владар изводио свој потпис.

Текст повеље исписан је у 9 редова, без калиграфских украса. У посебном реду изведен је владарев потпис, крупним црвеним словима у лигатурама. Висина слова којим је исписано владарево име је 6–6,9

ког Растић на крају свог излагања о првом дубровачком посланству код српског краља Стефана Душна говори о љубазној добродошлици која им је приређена.

[5] DAD, *Diplomata et Acta,* XIV век, бр. 136.

цм, док је титула исписана нешто нижим словима, 5,2–5,6 цм. Испред владаревог имена стоји 7,2 цм висок крст, као симболичка инвокација.

На полеђини повеље постоје записи. Запис дубровачке канцеларије на латинском језику исписан у 4 реда, засигурно након 1345. године доносимо ниже, у издању исправе. Новији запис је архивска сигнатура, № 136. an. 1334–1400 (Ћурлица), и поред изгледа графитном оловком, број 1032, коме не одговара ниједна позната архивска сигнатура. Сигнатура Бечког архива (бр. 994) није исписана на документу.

Папир правоугаоног облика, на којем је повеља писана, садржи водени знак у виду представе мача. Налази се у централном делу, приближно на месту где би се укрштале замишљене дијагонале правоугаоника. Како је управо на том месту највеће оштећење које документ има, доњи део воденог знака, који је садржао врх и део оштрице мача није могуће видети. Сачувани део воденог знака висок је приближно 4,5 цм и садржи део сечива и рукохват мача. Водени знак, какав је овде употребљен, веома се ретко среће. Идентичан такав налази се на једном рукопису из Болоње, који је датиран са 1324. годином.[6] С обзиром на то да хронолошка вредност идентичних водених знакова и варијанти обухвата раздобље од 5 до 10 година,[7] старост папира се у потпуности уклапа у хронологију документа (видети ниже *Дипломатичке особености*. *Хронологија)*.

Кратак опис документа, са одређеним омашкама донели су Лидија Славева и Владимир Мошин.[8]

Повеља је била оверена печатом, који је, не зна се када отргнут, по свој прилици као последица његове тежине, с обзиром на то да је био пришвршћен за повељу која је писана на папиру. Судећи према мрљама на папиру које су настале од отопљеног воска, извесно је да је уз повељу одређено време стајао воштани печат. На истом месту, заједно са повељом чува се и један примерак воштаног печата, пречника око 6,2 цм, чија аутентичност није спорна. Ради се о престоном печату, на коме се, и поред оштећења, јасно уочава представа владара у краљевском орнату, са круном на глави и двоструким крстом у десној руци како седи на престолу, чији је наслон високо уздигнут и назупчен.

---

[6] *Wasserzeichen Werkzeug und Waffen* I–II, bearbeitet von Gerhard Piccard, Stuttgart 1980, VII/378. Експертизу воденог знака извршио еминентни филигранолог Радоман Станковић, коме се овом приликом најсрдачније захваљујемо.

[7] V. A. Mošin – S. M. Traljić, *Vodeni znakovi XIII i XIV vijeka* I, Zagreb 1957, 8.

[8] Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти од Душаново време*, Прилеп 1988, 44.

Највећи део натписа, који је кружно текао по ободу печата, сасвим је уништен. Остало је свега неколико слова у горњем делу печата која је сада могуће прочитати: морьс.[9] Уочљиви су остаци папирне траке у печатној грудви, којом је некада печат био причвршћен за повељу.

У науци је већ истакнуто да је овај печат, готово извесно, настао као отисак у воску великог типара краља Милутина.[10] У Државном архиву у Дубровнику остала су сачувана два велика воштана печата на повељама краља Милутина,[11] чија је сличност са печатом на повељи краља Стефана Душана, и поред оштећења, јако упечатљива.

Међутим, како између повеље и печата не постоји никаква физичка веза, потребно је задржати извесну меру опреза. Разлог за овакву уздржаност и сумњу подстиче чињеница да је овде у питању печат, који је по свој прилици настао отиском типара краља Милутина. Није било неуобичајено у дипломатичкој пракси да владари своје повеље оверавају печатима који су отиснути типарима њихових претходника на престолу. Посебно је то разумљиво уколико се ради о исправама које су издате на почетку владе, када типар за новог владара није још био израђен. Међутим, краљ Стефан Душан је још као млади краљ имао своју канцеларију и типар, који је користио дуги низ година и након што је преузео престо, и којим су оверене две повеље које се чувају у Дубровнику (1334. и 1345). Најзад, на опрез подстиче и чињеница да код две повеље краља Милутина које се чувају у Дубровнику недостаје краљев велики печат.[12]

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србскiи споменицы*, 37, бр. 28; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 120, № 110; С. Новаковић, *Законски споменици*, 166–167; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 54, бр. 56.

Ово издање приређује се на основу снимака начињених почетком октобра 2009. у Државном архиву у Дубровнику.[13]

---

[9] Пре сто година било је могуће прочитати још неколико слова – А. Ивић, *Стари српски печати и грбови*, Нови Сад 1910, 24, сл. 11.

[10] G. Čremošnik, *Studije za srednovjekovnu diplomatiku i sigilografiju južnih Slovena*, Sarajevo 1976, 125–130, snimci: table 2 i 3, sl. 7a i 9c.

[11] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 33–35, бр. 34, 36

[12] *Исто*, 36–37, бр. 38, 39.

[13] Срдачно захваљујемо на љубазности овој архивској установи.

Текст повеље[*]

+ **Пише крал(ѥ)в(ст)в(о) ми да ѥс[ть] вѣдомо всакомȣ, сⸯтвори м(и)л(о)сть крал(ѥ)в(ст)в(о) ми всѣмь трьговцемь |2| дȣбровьчкимь, кои ходе по земли крал⟨ѥвства м⟩и. И такози имь се ѡбѣта крал(ѥ)в(ст)в(о) ми вь |3| Г[оспо]да Б(о)га и вь Прѣч(и)стȣю матерь Б(о)жи⟨ю⟩, да и⟨м⟩ь не ȣзме ница крал(ѥ)в(ст)в(о) ми безь кȣ|4|па, ни кнезь крал(ѥ)в(ст)в(а) ми, ни ки ⟨влас⟩телинь ȣ земли крал(ѥ)в(ст)в(а) ми, да не ȣзме ни|5|ща безь кȣпа, ни само крал(ѥ)в(ст)в(о) ми да не ȣзме силомь, безь кȣпа, развѣ да си прода|6|ю свободно, ходе по земли крал(ѥ)в(ст)в(а) ми, ни на панагюри, ни ȣ коѥмь трьгȣ ȣ земли |7| крал(ѥ)в(ст)в(а) ми, да имь ница не ȣзме силомь крал(ѥ)в(ст)в(о) ми, развѣ да ходе по трьговѣхь. И що |8| своѡм(ь) воломь продаю крал(ѥ)в(ст)в(ȣ) ми, да имь крал(ѥ)в(ст)в(о) ми плакꙗ кȣпь, како и прочи людиѥ. |9| И на мою вѣрȣ, на крал(ѥ)вȣ, да се ни ȣ чемь не потвори крал(ѥ)в(ст)в(о) ми що сьмь пис(а)ль.**

|10| + **СТ(Є)ФАНЬ КРАЛЬ**

На полеђини: Pouelia Stephani regis et postmodum imperatoris, |2| qualiter mercatores debent vendere ita libere suas |3| mercationes regi et baronibus sicut et ceteris communalibus |4| personis.

Превод

+ Пише краљевство ми да је знано свакоме, учини милост краљевство ми свим трговцима дубровачким, који иду по земљи краљевства ми. И тако им се заветова краљевство ми у Господа Бога и у Пречисту матер Божију, да им не узме ништа краљевство ми без плаћања. Ни кнез краљевства ми, ни који властелин у земљи краљевства ми, да не узима ништа без плаћања, ни само краљевство ми да не узме силом, без плаћања, него да продају слободно идући по земљи краљевства ми. Ни на панађурима, ни у којем тргу у земљи краљевства ми, да им ништа не узме силом краљевство ми, него да иду по трговима и што својом вољом продају краљевству ми, да им краљевство ми плаћа цену, као и остали људи. И на моју веру, на краљеву, да се ни у чему не прекрши краљевство ми што сам писао.
+ СТЕФАН КРАЉ

[*] Редакција издања: Т. Суботин Голубовић.

На полеђини: Повеља Стефана краља и потом цара, како трговци треба да продају робу по слободи њиховој краљу и великашима, исто како и другим обичним људима.

Дипломатичке особености

Повеља, кратко стилизована, има облик отвореног писма којим владар чини своју милост (**створи милость кралевство ми**) Дубровчанима.

Према већ устаљеној пракси српске владарске канцеларије, повеља почиње симболичком инвокацијом у виду крста, који је изведен без икаквих калиграфских украса. Затим следе две дипломатичке формуле, веома сажето исказане: интитулација (*краљевство ми*) и промулгација (*да је знано свакоме*). Повеља није адресована на име дубровачког кнеза и Општине, каква је пракса постојала. Одмах затим следи опширнија диспозиција у којој је саопштена владарева милост. Експозиција не постоји, па се тако не могу видети радње које су претходиле владаревој милости, односно правном чину.

На поштовање садржине повеље краљ се обавезао заклетвом (**ѡбѣта кралевство ми**), док релативно блага санкциона формула садржи позивање на *веру краљеву*, без, иначе уобичајене, запрећене духовне (poena spiritualis) или материјалне казне (poena materialis).

Повеља је озваничена свечаним владаревим потписом и печатом. Потпис садржи један знак и две речи: крст (симболичка инвокација), име владара (Стефан) и титула (краљ). Припада групи кратких потписа, који не садрже ближе одреднице о земљама којима владар управља.

Хронологија. С обзиром на то да исправа није датирана, посебна пажња се мора посветити времену настанка повеље. У најширем смислу хронолошки оквир издавања исправе су године када је Стефан Душан био српски краљ: септембар 1331 – децембар 1345. То заиста јесте сигуран, али и веома широк временски оквир, у ком треба тражити годину у којој је повеља највероватније издата.

Уколико се пође од мишљења да је краљ Стефан Душан, сходно устаљеној пракси, недуго након што је преузео престо, издао Дубровчанима своју прву повељу, отвара се могућност да се то питање узме у научно разматрање.[14]

[14] Док је Дубровник био под врховном млетачком влашћу, у XIII и XIV веку, повеље су се обнављале приликом сваке промене на српском престолу, промене дубровачког кнеза, а у извесним случајевима и након пет година од издавања претходне повеље. – С. Ћирковић, *Прва повеља краља Стефана Дечанског Дубровнику*, Прилози КЈИФ 37 (1971) 211.

У корпусу сачуваних повеља краља Стефана Душана које је издао Дубровнику нема нити једне која је датирана 1331. или 1332. годином, што читаво питање прилично усложњава. Као решење би се могло понудити мишљење да је та прва повеља изгубљена, но оно је сувише једноставно, можда чак и незасновано, ако се има у виду са каквом су се пажњом Дубровчани односили према повељама добијеним од српских и осталих владара. У том смислу ово мишљење се може оставити по страни, тим пре што постоје и одређене назнаке које могу упућивати у правцу решења овог питања.

Из поменутог корпуса дубровачких повеља краља Стефана Душана издвајају се две недатиране годином. Једна од њих носи датум 14. август и издата је у Неродимљи. Њена садржина је у целости посвећена слободи куповине жита *по земљи и градовима краљевства ми*, коју краљ Стефан Душан гарантује Дубровчанима.[15] Дакле, ради се о једном конкретном питању за које су Дубровчани били пословно заинтересовани и у ком погледу им је српски владар изашао у сусрет. У том смислу, ова исправа не би могла да буде прва повеља коју је краљ Стефан Душан по преузимању престола издао Дубровчанима, поред осталог имајући у виду и чињеницу да је она најраније могла бити издата 1332. године (14. августа), у најбољем случају после скоро годину дана након што је нови владар преузео престо.

Преостала недатирана повеља краља Стефана Душана, која се овде објављује, садржајем наглашава свој општији карактер. Овом исправом српски краљ чини *милост* дубровачким трговцима и обећава им да ништа од њих неће узети без куповине ни кнез, нити властелин краљев, па ни сам владар, наглашавајући да Дубровчани могу слободно да иду по читавој *земљи краљевства ми*, по трговима и панађурима и да им се ништа *не узме силом*, већ да буде плаћено. Дакле, исправом се Дубровчанима гарантује слобода и сигурност трговине на читавој државној територији. Оно за шта су били животно заинтересовани – гаранције новог српског владара, након што је преузео престо, сасвим је извесно да су Дубровчани настојали да прибаве што је могуће пре.

У недељама након што је краљ Стефан Душан преузео престо дубровачки трговци били су изложени великим непријатностима на тргу Свети Срђ, а несигурност је изгледа била и на ширем подручју зетског

[15] П. Карано-Твртковић, *Србскıи споменицы*, 38, бр. 29; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 119, № 109; С. Новаковић, *Законски споменици*, 166; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 47, бр. 53 (није враћена из Беча, и не зна се где се данас налази).

приморја. Ситуација је била толико ванредна, да је дубровачко Веће умољених у два наврата, 2. и 17. октобра одлучивало да се, ради заштите својих трговаца и њихове имовине, пошаље прво једна, а потом и друга наоружана галија према Светом Срђу.[16] Истовремено је трговцима строго забрањено да на било који начин одлазе са својом робом на поменути трг. Имајући наведено у виду, не чуди онда што је у повељи краља Стефана Душана која се овде објављује толика пажња стављена на владареве гаранције да дубровачким трговцима роба неће бити узимана силом, без плаћања.

Досадашњи приређивачи издања ове исправе, као време њеног настанка, без образложења, нудили су различите хронолошке оквире: *около 1280* (П. Карано-Твртковић); *1336–1347* (Ф. Миклошич); *око 1334* (С. Новаковић, Љ. Стојановић). Међутим, садржина исправе, њена уопштеност и сажетост, само су неки од показатеља који упућују да се готово извесно може радити о исправи каква се издаје на почетку владе једног владара.[17]

Као прилог мишљењу да се повеља овакве садржине могла издати на почетку владе српског краља треба изнети и аналогију са првом повељом коју је Дубровчанима издао наследник Стефана Душана, цар Стефан Урош, за коју се са сигурношћу зна да је писана јануара 1356, непосредно након што је цар преузео престо. Њена сличност и подударност са исправом краља Стефана Душана, која се огледа у садржини, карактеру и сажетости документа сасвим је јасно уочљива.[18]

---

[16] DAD, *Reformationes* 10, fol. 44–44', 2. X 1331, fol. 46', 17. X 1331; *Monumenta Ragusina* V, 329–330, 331.

[17] Супротног мишљења је Г. Чремошник, који сматра да је повеља издата много касније. Као први аргумент у прилог свом мишљењу наводи да је све до 1345. краљ Душан издавао повеље на пергаменту. Други разлог за овакво датирање проналази у запису дубровачке канцеларије на полеђини исправе, па из тога закључује: „Po tome izgleda, da je povelja pisana u zadnje vreme Dušanovog kraljevanja.“ – G. Čremošnik, *Studije za srednovjekovnu diplomatiku i sigilografiju južnih Slovena*, Sarajevo 1976, 130. За оба Чремошникова аргумента може се изнети приговор. Папир је у српској владарској канцеларији као материјал на коме су писане исправе, писма и разрешнице коришћен знатно пре времена краља Стефана Душана, па се стога не сме искључити могућност да је на том материјалу могла бити исписана и повеља. Запис на полеђини повеље (који се доноси уз издање исправе) тешко да може говорити нешто прецизније о времену настанка исправе. Сам прилог *postmodum* заиста може имати значење *ускоро*, али исто тако и *затим*, *потом*, *касније, после неког времена*, што су значења која далеко више одговарају контексту у ком је дати прилог употребљен.

[18] Навешћемо само неколико најзначајнијих сличности: владар чини *милост*; трговци могу слободно да иду по читавој земљи; нико да не чини сметње трговцима; ништа да се трговцима не узима без плаћања (куповине). – Уп. М. А. Чернова, *Грамота царя Стефана Уроша дубровчанам о торговле*, ССА 8 (2009) 81–86.

Уколико се прихвати да је исправа која се овде објављује заправо прва повеља краља Стефана Душана Дубровчанима, како смо се трудили да покажемо, отвара се могућност да се утврди време њеног настанка. Како је издавање повеље којом се гарантују и штите интереси дубровачких трговаца од новог владара била претпоставка да Дубровчани почну да исплаћују Светодмитарски доходак,[19] хронолошки оквир издавања ове исправе може се значајно сузити. Војислав, син Војнов, посланик краљев примио је 10. децембра 1333. део Светодмитарског дохотка,[20] што је заправо нови terminus ante quem издавања документа. Како су на почетку 1333. године окончани преговори Дубровчана са српским краљем око добијања Стонског рата, сасвим је мало вероватно да прва повеља српског краља Дубровчанима није издата пре Прве стонске повеље, 22. јануара 1333, па у том смислу би требало искључити 1333. као годину у којој је српски краљ издао своју прву повељу Дубровчанима.

Преостале су две, 1331. и 1332, као могуће године у којима је краљ Стефан Душан издао своју прву повељу Дубровчанима. Готово од почетка 1332. године, након повратка у Дубровник првог дубровачког посланства са двора краља Стефана Душана, српско-дубровачки односи су се динамично развијали. Најпре, у вези са оснивањем сталног дубровачког конзулата у Србији и именовању конзула,[21] потом у вези са краљевом свадбом, о којој се почетком марта 1332. године Дубровником пронео глас да ће бити на предстојећи празник Васкрсења Христовог[22], којим поводом су Дубровчани одредили свечано посланство и новац за скупоцене дарове.[23] Затим је крајем марта у Дубровник, на свом путу за Венецију, приспело посланство српског владара, где је изнело краљеву молбу да им се позајми венецијанска галија у Дубровнику за одлазак код дужда, на шта је Веће умољених дало свој приста-

---

[19] У бурним годинама након смрти краља Стефана Твртка I Општина је озваничила праксу да се новац на име дубровачког трибута не исплаћује пре него што добије потврду својих привилегија од новог владара. – М. Динић, *Дубровачки трибути – Могориш, Светодмитарски и Конавоски доходак, Провижун браће Влатковића*, Глас СКА 168 (1935) 233 (= *Из српске историје средњега века*, Београд 2003, 735); С. Ћирковић, *Прва повеља краља Стефана Дечанског Дубровнику*, 211.

[20] DAD, *Diversa Cancellariae* 10, fol. 114', 10. XII 1331; М. Динић, *Дубровачки трибути*, 229 (= *Из српске историје средњега века*, 731).

[21] DAD, *Reformationes* 10, fol. 59, 11. II 1332; fol. 61'–62', 8. III 1332; *Monumenta Ragusina* V, 340, 341–343.

[22] Васкрс је 1332. године био 19. априла.

[23] DAD, *Reformationes* 10, fol. 61, 7. III 1332, fol. 64, 9. III 1332; *Monumenta Ragusina* V, 341, 343. Краљева свадба била је одложена за лето, по свој прилици због ванредних прилика у земљи, које су се ускоро збиле.

нак.[24] И тако би се живи српско-дубровачки односи могли пратити кроз читаву 1332. годину, но то нам овде није циљ. Суштина претходног излагања јесте у томе да покаже да је мало извесно да су се српско-дубровачки односи од 1332. године развијали, а да претходно у складу са обичајем, након што је дошло до промене на српском престолу, Дубровчани нису од новог српског владара издејствовали и добили повељу којом се штите њихови интереси.

Имајући све наведено у виду, мало је вероватно да прво дубровачко посланство које је боравило код српског краља скоро два месеца, није успело да издејствује писмену потврду гаранција за дубровачке трговце, и да се у Дубровник вратило, а да са новим српским краљем нису успостављени уговорни односи.[25] Стога, по свему судећи, далеко је извесније да се посланство заправо у Дубровник вратило са повељом која је по свој прилици издата крајем 1331. године, могуће у месецу децембру. На овакав начин би се могла решити хронологија једне од недатираних повеља краља Стефана Душана, која би заправо била његова прва повеља Општини дубровачкој.

Установе и важнији појмови

У претходним свескама *Старог српског архива* већ су објашњавани појмови и установе: **краљевство ми**, **милост**, **властела**, **земља**, **заклетва**, **вера**, **људи**, **трг**.

---

[24] DAD, *Reformationes* 10, fol. 66', 29. III 1332; *Monumenta Ragusina* V, 344–345.

[25] Наредно, свечано дубровачко посланство боравило је на српском двору тек након пола године, поводом краљеве свадбе. Из Дубровника је кренуло тек 22. јуна увече, а вратило се *in terciis* 7. августа 1332. године, накнадно је дописано, испод одлуке Већа, са десне стране. – DAD, *Reformationes* 10, fol. 61, 7. III 1332; *Monumenta Ragusina* V, 341.

Dejan Ječmenica
Université de Belgrade
Faculté de Philosophie
Département d'Histoire

CHARTE DU ROI STEFAN DUŠAN ADRESSÉ AUX RAGUSAINS PORTANT SUR LEUR ACTIVITÉ COMMERCIALE

[la fin de l'année 1331]

Résumé

A ce qu'il semble, le roi de Serbie Stefan Dušan a délivré sa première charte en faveur des Ragusains en 1331. Ce document, non daté, est aujourd'hui dans les Archives nationales de Dubrovnik. Son texte porte sur l'octroi d'une *grâce* royale aux commerçants ragusains. Le roi leur promet que nul ne pourra rien leur prendre sans l'avoir réglé auparavant, et ce tant s'agissant d'un knez, d'un seigneur du roi ou du roi lui-même, en insistant sur le fait que les Ragusains peuvent se déplacer en toute liberté sur toute *notre terre royale,* sur les *lieux de marché* et les *lieux de foire,* sans que rien ne leur *soit pris par la contrainte* mais en le réglant. L'auteur propose une description et une édition critique de cette charte non datée, avec sa traduction en serbe moderne et une brève description des particularités diplomatiques. S'y ajoute, et ce pour la première, une description et une publication du filigrane du papier qui a servi à la rédaction de cette charte et dont la datation correspond en tout point à celle proposée pour ce document.

L'auteur s'intéresse tout particulièrement sur l'époque à laquelle a pu être rédigée cette charte et sur les arguments avancés pour en proposer une datation. En conclusion, il apparaît peu probable que la première délégation ragusaine accueillie par le roi de Serbie ait regagné Dubrovnik sans avoir réussi, et ce à l'occasion d'un séjour de près de deux mois, à obtenir une confirmation écrite des garanties accordées aux commerçants ragusains et la conclusion, avec le nouveau roi de Serbie, d'un accord réglant leur relations. Et il apparaît donc beaucoup plus vraisemblable qu'elle ait pris le chemin du retour en possession d'une charte qui aurait donc été délivrée vers la fin de l'année 1331, donc peut-être au mois de décembre. S'il en était ainsi, une telle réponse apportée à la question de la datation de la présente charte du roi Stefan Dušan ferait de celle-ci sa première charte délivrée en faveur de la Commune de Dubrovnik.

Mots-clés : charte, roi Stefan Dušan, Dubrovnik, Serbie, Commerce, marchandises, achat, parole, datation.

Стари српски архив, књ. 10, стр. 29–36

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1345"
УДК 091=14'04"1345"

Драгић Живојиновић*

Историјски институт
Београд

ПРОСТАГМА КРАЉА ДУШАНА КЕФАЛИЈИ РАЈКУ**

[септембар – децембар 1345]

Сажетак: Српски краљ, пошто му се пожалио епископ града Ферема, наређује свом дворанину Рајку, кефалији Трилиса и Вронта, да архијереју опрости 25 номизми које је, на име пореза, захтевао од владике и да га више не узнемирава опорезивањем. Владар, уз то, потврђује епископу 50 перпера које му је даривала краљица и налаже Рајку да му достави наречену простагму. Документ није датован, али се, на основу унутрашњих података и сличности са другим исправама, без већих тешкоћа смешта у хронолошки оквир септембар – децембар 1345. године.

Кључне речи: средњи век, простагма, краљ Стефан Душан, кефалија Рајко, епископ Ферема.

Краљ Стефан Душан потврђује епископу града Ферема у Родопима, за кога из других докумената дознајемо да се зове Кипријан, поклон краљице Јелене у износу од 50 номизми и наређује кефалији Рајку, свом дворанину који управља градовима Трилисом и Вронтом, да не изнуђује од владике новац (25 номизми на име пореза) и да га убудуће не узнемирава тим поводом. Напослетку, владар налаже кефалији да архијереју, зарад његове правне сигурности, уручи дотичну простагму. На исправи нема датума, а потписана је грчким словима: Stªfanov krŸlhv.

Простагма се најпре налазила у архивама општежића Светог Јована Крститеља и Претече на Меникејској гори код Сера, а до наших дана је опстала захваљујући препису у манастирском картулару из XIV

---

* Ел. пошта: istorinst@hi.sanu.ac.rs

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије: *Средњовековне српске земље (XIII–XV век): политички, привредни, друштвени и правни процеси* (ев. бр. 177029).

столећа, тзв. „кодексу Б“, који је се сада чува у библиотеци Центра за словенско-византијска истраживања „Иван Дујчев“ у Софији (сигнатура Д.80).[1] Документ је писан на грчком језику, у 16 редова (наслов и 15 редова текста). Заузима средишњи део 113. стране кодекса. Деловањем влаге, слова дуж десне маргине су знатно избледела и местимично се потпуно изгубила.

Ранија издања

Простагму је први издао руски византолог Тимофеј Флорински (*Памятники законодателной деятелъности Душана, царя Сербов и Греков. Хрысовулы. Сербскiй законник. Сборники Византiйскiх законов*, Киевъ 1888, приложение n° VIII, α‘, 216), док ју је М. Петронијевић (*Хрисовуље Стефана, краља и цара Србије и Романије. Превод с јелинског*, Глас СУД XXXII (1871) 288), користећи препис из, у шестоаприлском бомбардовању страдалог, рукописа n° 96 Народне библиотеке, превео на српски језик. Прво критичко издање, колационирајући три преписа из данас несталих рукописа Народне библиотеке у Београду, приредили су Александар Соловјев и Владимир Мошин (*Грчке повеље*, n° IV, 24, 26). Њиховим резултатима се послужио у својој едицији Андре Гију (*Les archives de Saint-Jean-Prodrome sur le mont Ménécée*, Paris 1955, n° 37, 121–122), да би најновије издање, засновано на новопронађеном кодексу Б, донела Лиза Бену (*Le Codex B du monastère Saint-Jean-Prodrome (Serrès) (XIIIe–XVe siècles)*, Paris 1998, n° 139, 238–239).

Ово издање темељи се на фотографији странице из кодекса Б коју смо начинили у Софији. У прилици смо да се, још једном, захвалимо колегама из Центра „Иван Дујчев“ на помоћи коју су нам тада указали.

Текст простагме[*]

+ PrÊstagma toØ krŸlh

|2| + OÂkeÅe moi #RaÀko kefal³ Trjlis¿oy kaÀ BrontoØ[v] ⟨...±20...⟩[2] |3| ´ kralÊthv moy parè toØ qeofilestŸtoy

---

[1] О историјату архива Претечине обитељи, њеним картуларима и, посебно, кодексу Б уп. Д. Живојиновић, *Калиник, игуман манастира Хиландара*, ИЧ LII (2005) 110–112 и ССА 6 (2007) 104 (исти).

[*] Редакција издања и превода: Мирјана Живојиновић.

[2] Дописано познијом руком: kalitza ¢dem⟨q. v⟩ – читање у угластој загради је Лизе Бену; она, иначе, празнину реконструише према Соловјеву и Мошину: –dhlopoi²qh.

-piskÊpoy Feremãn per⟨À tãn n$ nomismŸtwn £per⟩[3] |4| eÕer-get²qh parè tºv kralai¿nhv@ zhteÅte d« kat$ -pªkeina ®t(e)r[a] (nom¿smata) ke$ pro⟨fa⟩|5|sjzÊmenoi Îti ´ cÝra -xeÅpen sav perÀ toÒtwn (kaÀ) tÀ strŸtan¯cete nè sa⟨v Ìdhg²sei⟩ |6| ´ cÝra (kaÀ) oÕd«n Îrjzete -sØv m¥llon aÕt³n@ eÂ m¿pwv ¢pË Îrªxewv tinev tºv cÝr⟨av⟩ |7| kjnoØntev ¢pË kak¿av oÂkonomoØn sav (kaÀ) poieÅ-te tË¯stjn ¤topon (kaÀ) parŸlogon ⟨kaÀ m³ ¢neÅ⟩|8|kon eÂv t(Ën) -p¿skopon. %Omwv¯cei qªlhma ´ kralÊthv moy (kaÀ) dior¿zetai ßv ¤n ⟨kaq$ În trÊ⟩|9|pon eÕerget²qhsan tè n$ (nom¿smata) prËv t(Ën) ‰hqªnta -p¿skopon Feremãn eÕerg⟨ethqoØn kaÀ⟩ |10| tè ke$ (nom¿smata) prËv aÕt(Ên)@ toØ m³ -nocl²sete aÕt(Ên) plªon pe-rÀ toÒtoy ¹ -kt⟨arŸxai ¹ Ô⟩|11|m¥v, ¹ ¢pË t³n cÝran ¹ ¤lloi tãn katè kairoÓv -noceyÊntwn tº -mfa⟨ne¿a toØ ´metªroy⟩ |12| ´mãn ÌrjsmoØ (kaÀ) prostŸgmatov, kaqÞv eÕerget²qhsan taØta prËv aÕt(Ën) ⟨...±15...⟩ |13| to¿nyn (kaÀ) -kplhrÝsate ¢nyperqªt(wv) kaqÞv ´ kralÊthv moy dior¿zeta⟨i kaÀ m³ ¢⟩|14|koÒsw plªon toØ dienocl²sete t(Ën) -p¿skopon (kaÀ) oÕ symfªrei sav, ¸n (kaÀ) ¢n⟨tistªuate⟩ |15| prËv aÕt(Ën) tË par(Ën) prÊstagma eÂv ¢sfŸleian tºv kralÊthtov moy.

+ EÇce d⟨Â -ryqrãn⟩ |16| grammŸtwn tºv kralik(ºv) qe¿(av) cei-rË(v) tË: Stªfanov krŸlhv+

Превод

+ Простагма краља

+ Дворанине мој Рајко, кефалијо Трилиса и Вронта... сазнало је краљевство ми од најбогољубивијег епископа Ферема о 50 номизми добијених доброчинством краљице, да тражите, поред тих, других 25 номизми изговарајући се да вам је хора казала о њима, и неки пут да имате да пролазите [ви и] хора, и да њиме више не пролазите; него, да вас не покреће нека тежња хоре, која је из зле природе управљена, и радите оно што је неумесно и неприкладно и неприлично према епископу. Исто тако, краљевство ми жели и наређује да, као што је доброчинством даровано 50 номизми нареченом епископу Ферема, да му се доброчинством дарује 25 номизми; да га не узнемиравате више и

[3] Реконструкцију оштећеног текста уз десну маргину листа вршимо према одговарајућим местима из: L. Bénou, *Le Codex B*, n° 139, 238–239.

око тога да га не смућујете ни ви, ни хора, ни други од пореских чиновника – показивањем наше оризме и простагме којом су му даровани тих... Извршите, дакле, без одлагања како наређује краљевство ми и да не чујем више о узнемиравању епископа или да [то] вама користи; и да му, сигурности ради, предате ову простагму краљевства ми.

+Имала је црвеним словима, краљевом светом руком: Стефан краљ+

Дипломатичке особености

Исправа се назива простагмом (ред. 1 |наслов|), 12, 15) и хоризмом (ред 15). Слична пракса је забележена у Душановој простагми за Манастир Светог Јована Претече из септембра 1345, тзв. „простагми о елевтерима" – иначе, првој сачуваној на грчком језику, као и у простагми Андроника III из јуна 1333. године.[4] Акт почиње адресом кефалији Рајку (ред 2), на коју се надовезује нарација (ред. 3–8) из које сазнајемо о притужбама феремског епископа. Краљица је, наиме, даровала 50 номизми владики Кипријану (можда се ту радило о праву на прикупљање друмарине, како на основу употребе термина *страта* закључује Мирјана Живојиновић, или се, пак, тај поклон састојао од ослобађања од пореза на имовину, како сматрају Соловјев и Мошин?), а кефалија је захтевао да му поред накнаде за коришћење пута, о чему га је, наводно, обавестио збор сељака тј. „хора", архијереј плати још 25 перпера. Владар, међутим, у диспозитиву (ред. 8–15), који отвара класична формула византијске дворске канцеларије: ¯cei qªlhma ´ kralÊthv moy kaÀ dior¿zetai, потврђује епископу краљичин дар и ослобађа га обавезе да плаћа поменутих 25 номизми, а кефалији, сељацима и свим осталим званичницима забрањује да га даље узнемиравају, док Рајку, напослетку, налаже да ову простагму уручи владики. Завршна белешка преписивача картулара сведочи (ред. 15–16) да је документ био потписан (црвеним словима) са Stªfanov krŸlhv, а не менелогемом, како би захтевала канцеларијска пракса Цариграда. Но, такав поступак је доследно спроведен у свим познатим грчким простагмама које је Душан обнародовао као краљ.[5]

---

[4] Уп. L. Bénou, *Le Codex B*, n° 193, 385–386 (Андроник); n° 217, 419–420 (Душан).

[5] Уп. Д. Живојиновић, *Регеста грчких повеља српских владара*, Мешовита грађа – Miscellanea XXVII (2006) n°s 2–4, 64–66. Када се Стефан Душан венчао на Царство усвојио је стандардни поступак сигнирања простагми менелогемом, уп. *исто*, n° 11, 71–72; n° 19, 78; n° 25, 82.

Датум недостаје, али се временски оквир издавања овог акта одређује без већих тешкоћа. С једне стране, ту је „простагма о елевтерима“ издата у септембру XIV индикта, тј. 1345. године. На другој страни имамо краљевску титулу и чињеницу да се већ у јануару 1346, у хрисовуљи за Ивирон, користи царски наслов, па се период септембар – децембар 1345. намеће сам од себе.

Простагма сачувана у кодексу Б не спомиње име феремског владике, но захваљујући изгорелом рукопису n° 615 Народне библиотеке (познатом и као Ристићев), који је послужио као подлога издања Соловјева и Мошина, откривено је да се епископ звао Кипријан.

О структурним сличностима ове и простагме упућене хиландарском игуману Калинику већ је било речи у једном од претходних бројева нашег часописа (ССА 6, 108). Што се њених стилских и граматичких особина тиче, она је „најнезграпнија међу свим познатим грчким текстовима произашлим из канцеларије српских владара“ – мишљење је Георгија Острогорског (*Простагме српских владара*, Прилози КЈИФ 34 (1968) 256–257). Он је, додуше, сматрао да су те језичке неправилности највећим делом узроковане радом доцнијих преписивача. Како му није био познат картулар из XIV века, није могао да констатује да је, у ствари, оригинални документ написан мањкавим грчким језиком.

Установе и важнији појмови

У претходним бројевима *Старог српског архива* објашњени су појмови **кефалија** и **простагма**.

Дворанин (oÂkeÅov), *30* (страна), 2 (ред у издању) – особа у непосредној служби господара, задужена да обавља различите дворске послове. Дворани су могли службовати на владарским, црквеним или властеоским дворовима, а поред властеле и пронијарских синова, њиховим редовима су могли припадати и себри. У Византији цар за сваког племића из своје пратње користи појам oÂkeÅov. У грчким исправама потеклим из српске владарске канцеларије овако се титулишу: логотет Хрс, архонт Ђорђе Фокопул, епарх Исарис, велики хетеријарх Јован Маргарит, логотет Ђурађ, васељенски судија Никита Педијасим.

Литература: А. Соловјев – В. Мошин, *Грчке повеље*, 471; *ЛССВ*, 142 (Р. Михаљчић).

Хора, *31*, 7, 5 – У текстовима византијског порекла овај термин се обично употребљава у основним значењима: крај, земља, област. Поз-

новизантијски период сведок је употребе овог појма као синонима за катепаникију – основну административну јединицу раздобља Палеолога. У средњовековној Србији ретко се јавља, искључиво у областима освојеним од Византије, али означава мањи предео око појединих села и становништво које тамо пребива или сеоски живаљ одређеног краја.

Литература: А. Соловјев – В. Мошин, *Грчке повеље*, 506; *ЛССВ*, 776 (Љ. Максимовић).

Хоризма, *31*, 17 – акт византијске царске канцеларије за свакодневну употребу којом се обнародују владарске наредбе, краће законске одредбе и постављења на дужности и у звања. Готово синоним за простагму. У XIII столећу, посебно од 1230. до 1290, често се јавља, док је простагма сразмерно ретка. Временом, пак, простагма постаје једина врста царске наредбе, а остале врсте докумената, некада издаваних у исте сврхе, губе царску природу. Тако и хоризма пада за степеник ниже и постаје деспотски акт и пандан императорској простагми.

Литература: G. Ostrogorski, *Autour d'un prostagma de Jean VIII Paleologue*, ЗРВИ 10 (1967) 69–75; исти, *Простагме српских владара*, 253; N. Oikonomidès, *La chancellerie impériale de Byzance du 13e au 15e siècle*, REB 43 (1985) 191–192; Д. Живојиновић, *Регеста грчких повеља српских владара*, 60.

Просопографски подаци

Кефалија Рајко, *30*, 2 – Ово је једини помен у изворима Душановог управника пиринских градова Трилиса и Вронта. Стојан Новаковић, додуше, није искључио могућност идентификације кефалије са истоименим сестрићем родопског одметника, деспота и севастократора Момчила, кога спомиње цар-писац Јован Кантакузин у догађајима који су пратили Момчилову смрт под зидинама Перитеориона јуна 1345. То је остала само хипотеза којој наредни истраживачи, због оскудице изворног материјала, нису поклањали пажњу. Тако и приређивачи бечког „Просопографског лексикона епохе Палеолога“ Рајка кефалију и Момчиловог нећака посматрају као две различите личности.

Литература: С. Новаковић, *Струмска област у XIV веку и цар Стефан Душан*, Глас СКА 36 (1893) 37; Г. Острогорски, *Серска област после Душанове смрти*, Београд 1965, 94, 101; *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzeit*, ed. E. Trapp, vol. 10 (PetoØssa – SicoÒh), Wien 1990, n° 24037, n° 24038.

Феремски епископ, *31*, 4, 13 – Владика града Ферема по имену Купријан забележен је 1333. у неколико актова везаних за поклањање Богородичиног манастира у Трилису обитељи Светог Јована Претече на Меникејској гори. Последњи пут се јавља баш у нашој повељи, што би значило да је у столици феремског архијереја провео барем 12-так година.

Извори: L. Bénou, *Le Codex B*, n°s 133–134, 224–228; n° 138, 236–237.

Литература: Г. Острогорски, *Серска област после Душанове смрти*, 104, нап. 3; *Prosopographisches Lexikon*, vol. 6 (KomonÊv – ⟨Lw⟩cw⟨mal⟩Ÿthv), Wien 1986, n° 13915.

Топографски подаци

Трилис, *30*, 2 – смештен неких 36 км на север од Сера, овај планински град са називом словенског порекла нипошто није представљао изузетак, будући да документи XIII и XIV столећа показују како је велика већина топонима у источној Македонији била словенске провенијенције. У његовој близини, смештен негде између тог града и Вронта, налазио се рудник гвожђа, о чему нас обавештава хрисовуља цара Душана из децембра 1347. за Лавру светог Атанасија.

Извори: А. Соловјев – В. Мошин, *Грчке повеље*, n° XVI, 120, ред. 53–55.

Литература: A. Guillou, *Les Archives de saint-Jean-Prodrome*, 6–7 (карта); Г. Острогорски, *Серска област после Душанове смрти*, 52, 78.

Вронт, *30*, 2 – налазио се око 8 км јужно од Трилиса, данас постоје села Горњи и Доњи Вронт.

Литература: A. Guillou, *Les Archives de saint-Jean-Prodrome*, 6–7 (карта); Г. Острогорски, *Серска област после Душанове смрти*, 78.

Ферем, *31*, 4, 13 – смештен 50-так км на север од Сера, данас је Перин у Бугарској, 10 км источно од Мелника.

Литература: A. Guillou, *Les Archives de saint-Jean-Prodrome*, 6–7 (карта); *Географски атлас*, прир. С. Радовановић, Смедеревска Паланка 2004, 26–27.

Dragić Živojinović
Institut d'Histoire
Belgrade

PROSTAGMA DU ROI STEFAN DUŠAN ADRESSÉ AU KÉPHALE RAJKO

[septembre – décembre 1345]

Résumé

Ce travail propose une édition critique et un commentaire d'un prostagma du roi Stefan Dušan. Après avoir reçu la doléance de l'évêque de la ville de Ferem**,** le roi de Serbie ordonne à son seigneur palatin (*dvoranin*) Rajko, képhale de Trilis et Vront, de renoncer à 25 nomismata qu'il a réclamés à cet évêque u nom de l'impôt, et de ne plus l'importuner au sujet de l'impôt. Ce faisant, le souverain confirme à l'évêque un don de 50 perpères de la part de la reine et enjoint à Rajko de lui remettre la présente prostagma. Ce document n'est pas daté, mais, au vu de données ressortant de son texte et de similitudes avec d'autres documents, il peut, sans grande difficulté, être situé dans l'intervalle allant de septembre à décembre 1345.

Mots clés : moyen-âge, prostagma, roi Stefan Dušan Milutin, képhale Rajko, évêque de Ferem**.**

Стари српски архив, књ. 10, стр. 37–59

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1346/1355"
УДК 091=163.41=131.1"1346/1355"

Сима Ћирковић [*]

Српска академија наука и уметности
Београд

ПОВЕЉА ЦАРА СТЕФАНА ДУШАНА О ГРАНИЦАМА КОТОРА

1346–1355.
(прерада из XV века)

Сажетак: За време царевог боравка у Будви приступили су му представници которске општине, говорећи да господин Марко заузима њихове границе. Цар је о томе обавестио патријарха кад је овај био код њега у Призрену са представницима Котора. Патријарх је, уз цареву сагласност, рекао да пођу веродостојни људи и обиђу границе. Миокус и Радослав Црнојев оцртали су две граничне линије: старе границе Котора и оно што цар каже да је даровао граду. Обе стране су се сагласиле и цар је привилегијем за Котор одредио да су слободни да располажу дистриктом. Следи белешка писара Гргура о томе да је написао повељу и предао је которској властели у Неродимљу, у присуству великаша, који се наводе по имену.

Кључне речи: цар Стефан Душан, патријарх, Будва, Котор, которски дистрикт.

Опис повеље и ранија издања

Повеља није сачувана [у оригиналу], остали су само [фалсификовани] преводи на италијански језик. Један (А) је унет у Статут Котора, као посебна глава под насловом: *Привилегиј граница општине и града Котора*. Са осталим прописима Статута та глава је, као 440. по реду, ушла и у штампано издање 1616. године. Непосредно испод текста повеље у штампаном издању налази се потврда Микеле Ема, ректора и провидура Котора, да претходни текст представља Статут града. Како је та потврда датована 1491. годином може се закључити да је превод

[*] Допунио и за штампу приредио Ђорђе Бубало.
Недовршени текст је пронађен у рукописној заоставштини проф. С. Ћирковића. Угластим заградама означене су допуне.

повеље припадао редакцији Статута с краја XV века. [Заиста, у сачуваним рукописима Статута из XV века повеља није унета у основни текст Статута, после 439. главе. У неким од рукописа – Загребачком[1] и Богишићевом[2] – дописана је заједно са другим привилегијама Котору, након текста Статута. У Млетачком пак рукопису из XVI века, повеља је на месту које има и у штампаном издању из 1616.[3]

Издања: *Statuta et leges civitatis Cathari*, Venetiis 1616, 270–274, cap. 440; електронска верзија: *The Statute of Kotor and the First Public Notary Book*, 1326–1335, Kotor s. a.]

Друга верзија превода (Б) налази се у рукописном зборнику породице Бизанти насталом почетком XVIII века на основу старијег предлошка. Чува се у Архиву ХАЗУ (раније ЈАЗУ) под сигнатуром II b 21, стр. 345–347.[4]

[*Издања*: B. Nani, *De duobus Imperatorum Rassiae nummis*, Venetiis 1752, 18–23, и репродукција печата: tab. II, № 18 (према том издању печат поново објавио Ј. Шафарик, *Грађа за србску сфрагистику*, Гласник ДСС 9 (1857) 288 и таб. IV, № 1); F. Cornelius, *Catharus Dalmatiae civitas*, Patavii 1759, 59–61 и превод на латински, 62–64 (према издању Б. Нанија); D. Farlati, *Illyricum Sacrum* VI, 449–450 (латински превод Ф. Корнелија); F. Rački, *Prilozi za sbirku srbskih i bosanskih listina*, Rad JAZU 1 (1867) 142–145, № 13 (priepis u mene gdješto netočan); S. Ljubić, *Statuta et leges civitatis Buduae, civitatis Scardonae, et civitatis et insulae Lesinae*, Monumenta historico-iuridica Slavorum meridionalium, JAZU,

---

[1] Рукопис Националне свеучилишне библиотеке у Загребу, № 4074, fol. 68 (А. Соловјев, *Грбаљска жупа и грбаљски статут*, ГНЧ 40 (1931) 7, нап. 3; И. Синдик, *Извештај о раду на Которском статуту*, ИЧ 3 (1951–1952) 455). Рукопис породице Капор на Корчули, такође из XV века, садржи само основни текст Статута (I. Strohal, *Statuti primorskih gradova i općina. Bibliografički nacrt*, Zagreb 1911, 31; И. Синдик, *нав. дело*, 453–454).

[2] Рукопис је раније припадао Фрањевачком манастиру у Котору. Чува се у Богишићевој библиотеци у Цавтату (И. Синдик, *нав. дело*, 454–455; исти, *Комунално уређење Котора*, Београд 1950, 8).

[3] Рукопис у Библиотеци Марчана у Венецији (Marciana, Cod. Lat. V, XXXII, № 2636). I. Strohal, *op. cit.*, 31–32, доноси из њега почетак и крај повеље. Наслов се незнатно разликује од оног у штампаном издању: Privilegia et confines civitatis Cathari.

[4] [У заоставштини Франца Миклошича у Националној свеучилишној библиотеци у Загребу (сигнатура R 6243) налазе се преписи которских повеља цара Душана под насловом *Privilegi di Stefano Imp. di Servia alli gentillomeni di Cattaro 1351. i 1355. g.* (V. Mošin, *Ćirilski rukopisi i pisma Nacionalne sveučilišne biblioteke u Zagrebu*, Radovi Staroslavenskog instituta 5 (1964) 228, № 6).]

Zagreb 1882–1883, 83–85 (према издању Ф. Корнелија), прештампано: *Средњовјековни статут Будве*, превод и предговор Н. Вучковић, приредили М. Лукетић и Ж. Бујуклић, Будва 1988, 171–173; T. Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* XII, Zagreb 1914, 61–63, № 45 (према издању Рачког); *Monumenta Montenegrina, knjiga III, tom 1. Vrijeme kraljeva*, prir. V. Nikčević, Podgorica 2001, 180–183 (фототипија издања у *Illyricum sacrum* и упоредо превод).

Постоји још једна повеља цара Душана Котору, са годином 1351, као у верзији Б, издата наводно у Приштини. Том повељом цар треба да је потврдио поклоне ранијих српских владара и приложио Котору нове поседе. Пошто се те две повеље често мешају или држе за варијанте исте исправе,[5] навешћу и издања ове издате у Приштини. И она је сачувана у две варијанте.

Ћирилски препис, изгледа из XVII века, рђаво очуван. Остаци повеље чувају се у Цетињском музеју, № 9.

Издања: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 149–152, № CXXX (Ex apographo facto his ultimis annis Cathari. Nos paucissima mutavimus);[6] С. Новаковић, *Законски споменици*, 31–32 (извод према издању Миклошича); T. Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* XII, Zagreb 1914, 63–66, № 46 (према издању Миклошича); Б. Шекуларац, *Каснији препис фалсификоване повеље цара Душана Которској општини о поклону Грбља и манастира Св. Арханђела Михаила на Превлаци*, ИЗ 54, св. 3–4 (1981) 57–70 (читање преосталог текста), прештампано: Б. Шекуларац, *Врањинске повеље, XIII–XV вијек*, Титоград 1984, 83–98.

Италијански превод, сачуван такође у рукописном зборнику породице Бизанти, Архив ХАЗУ, II b 21, стр. 343–345.

Издања: B. Nani, *De duobus Imperatorum Rassiae nummis*, Venetiis 1752, 13–18, и репродукција печата: tab. II, № 18 (према том издању печат поново објавио Ј. Шафарик, *Грађа за србску сфрагистику*, Глас-

---

[5] Уп. С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици XXV. О фалсификованим повељама*, Глас СКА 169 (1935) 26–32; P. Butorac, *Teritorijalni razvitak Kotora*, Anali HID 10–11 (1962–1963) 74–81; Е. П. Наумов, *Две которские грамоты Стефана Душана*, Вопросы истории славян 4 (1972) 9–19; Р. Ковијанић, *Душанова повеља Котору није фалсификат*, Зборник Которске секције Друштва историчара Црне Горе 4 (1988) 43–46; I. Stijepčević, *Arhivska istraživanja Boke Kotorske*, Perast 2003, 197–198.

[6] Уп. Ђ. Бубало, *О преписима повеље краља Уроша храму Светог Николе у Хвосну (1276/1277). Прилог познавању настанка збирке Monumenta Serbica Франца Миклошича*, ССА 3 (2004) 173–174.

ник ДСС 9 (1857) 288 и таб. IV, № 1); F. Cornelius, *Catharus Dalmatiae civitas*, Patavii 1759, 54–57 и превод на латински, 57–59 (према издању Б. Нанија); L. Maschek, *I privilegi di Cattaro*, Manuale del Regno di Dalmazia per l'anno 1875, compilato da Luigi Maschek, Anno V, Zara 1875, 160–165.]

Текст повеље[*]

A

[према издању из 1616]

Priuilegium confinium Communitatis et Ciuitatis Cathari
Cap. CCCCXL.

A laude sia del omnipotente Dio creator del cielo, |2| et de la terra, et del suo fiolo Iesu Christo, et al |3| Spirito Santo Signor Dio viuo, et vero, cum la vostra |4| sapientia, iustitia, et amaestramento de ogni rason, et |5| de ogni sapientia ne ordenasti, et metesti in gratia de la |6| vostra deità; Signor Dio cum la tua potentia, cielo, et |7| terra fortificasti, et cum dolcezza del Spiritu Sancto, |8| cielo, et terra adornasti, et cum dolcezza del vostro fio/271/lo ogni cosa adempisti, cum iustitia, fede, et sapientia |2| fortificasti; et all'inferno la forza, et le porte destrux|3|isti, et cum sparsimento del sangue de Dio nostro, et fiol |4| vostro à vui nui congregasti, Dio sia per la vostra deità, |5| et homo sie per la sua humanità, gratiosa incarnation, |6| fò la vostra per la parola del Gabriel Archangelo man|7|dado in Nazareth in Galilea à la mondissima Vergi|8|ne gloriosa Maria fiola de Abraam, et fiola, et madre |9| vostra, a nui la leze, et la rason per cui fò data à la crea|10|tion del nostro Imperio. Et Io Steffano per la gratia de |11| Dio Imperador de Sclauonia, et de Romania, prone|12|pote de Santo Simeon Nemagna, è al suo fiol Santo |13| Sabba Archiepiscopo de Sclauonia, et io fiol, et succes|14|sor de lor imperio, et signoria, cioè de aui, besaui, et |15| de padre sacramentai de obseruar à ciascadun le lor ter|16|re, et Priuilegij, et patrimonij, et confirmarli tutti, et |17| maiormente alii zentilhuomeni de Catharo per la lor |18| vera fede, et honoreuol merito, et seruisio meritado à |19| li nostri antecessori, et specialmente al nostro imperio, |20| et al presente sia à ciaschadun manifesto, come nui Stef|21|fano Imperador soprascritto, siando à Budua in la Gie|22|sia de Santa Maria, vegnudi alla nostra presentia i Zen|23|tilhuomeni de Catharo per nome de tutta la Com-

[*] Редакција издања: Ђорђе Бубало.

mu|24|nità de Catharo, Micho de Bucchia, Grube de Biste, |25| Marco de Bagassa, Piero de Bucchia, et Drago de Mar|26|co, digando chel Signor Marco occupa i nostri confi|27|ni: Et nui Steffano per la Dio gratia Imperador de |28| Sclauonia, et de Romania, vogliando alla consuetu|29|dine, et à la rason luogo mostrar, al Patriarcha haue|30|mo manifestado, siando lui auanti nostro Imperio, in /272/ Prescrien, insembre cum i Zentilhuomeni de Catharo |2| nui dixessemo che vna parte diga, et l'altra responda. |3| Et i Zentilhuomeni de Catharo redisse come li haueua |4| ditto prima, et el Signor Patriarcha respose chel vada |5| homeni sufficienti, et degni de fede, che vedano sopra |6| la lor fede, et la lor anima, li confini infra confini, et |7| queste responsion aldando nui Imperador benedicessi|8|mo le resposte; et co comando del nostro Imperio chel |9| vada Miochus, et Radoslauo Zernoe, et che i ditti |10| Miochus, et Radoslauo andono, et reportono i confi|11|ni de Catharo al nostro Imperio in herodimie. I quali |12| confini comenzano antighi da Catharo. Da Tas in |13| piera rossa à Prieuor alla Giesia de San Triffon in suso |14| alli coppi à la scala de Bubouiza, à velma fossa in po|15|uisdo, cusi come sono segni segnadi per le piere, per me|16|zo de drienouich in suso in samnoglauo, in suso à la |17| porta de maistore in dietro per tutta la corona de la |18| montagna. Per la corona de lantien, per la costiera in |19| fontana de corithe de la dà la fontana per mezo de la |20| valle de lastuiza à cherstez, in pestin grad, in dreto à sa|21|lase per la corona del monte in zoso al fiume de Gliuta: |22| Questi sono li confini antighi de Catharo fina à li con|23|fini, che ha dado el nostro Imperio à la Communità de |24| Catharo, zoè Ledemize, et Salase, et per la lor lial fede, |25| et honoreuel seruisio. Dall'altra parte per la riuiera de la |26| marina, comenza i confini de Catharo, dal mar de Ca|27|tharo fina à gliuta tutta Dobrota. E de l'altra parte co|28|menza li confini de Catharo per la riuiera del mare à |29| Bobouista: et cosi à prieulacha à la Giesia de Santo Ar|30|changelo Michaele, Giesa renouada per i zentilhuomi/273/ni, et Communità de Catharo, zoche confermò, et do|2|nò el nostro Imperio à Catharo, et Lustizza, cum tut|3|te le pertinentie, et plani, et costiere, et ville, et |4| cum tutte le pertinentie sue: et cusi indreto per marina |5| aruoxe (*recte*: a ruoxe) à la Giesia de Santa Maria per riuiera de mar à |6| Ias. Driedo à questo vete el nostro Imperio la declara|7|tion de cofini de tutto el Contado de Catharo per Mio|8|chus, et Radoslauo, et al Patriarcha, et à zentilhuome|9|ni de Catharo disesemo come hauemo aldido da Mio|10|chus, et da Radoslauo, et como sta el fatto, et à questo |11| el Patriarcha, et soprascritti zentil-

huomeni de Catharo |12| romaseno contenti. Et vedendo nui la voluntà del Pa|13|triarcha, et de nostri fidelissimi zentilhuomeni de Ca|14|tharo, benedicessemo, et confirmassimo tutto el circui|15|to soprascritto, come è scritto per ordene in questo Pri|16|uilegio che sia de Catharo, et che siano ualiosi del ditto |17| suo contado, come ad elli piace, de vender, donar, in |18| dota dar, et sottoponer alle Giesie, et à li suoi fioli las|19|sar, et ogni sua voluntade far in perpetuo. Et sel se tro|20|uerà alcun Imperador, ouer Signor driedo nui, che suc|21|cederà, ouer de nostro parentado serà, che contradirà à |22| questo soprascritto, che sia maledetto, et anathemati|23|zato, et chel sia priuado del corpo, et sangue de Cristo, |24| et chel non sia benedetto da Christo, ni dà la Vergine |25| Maria, ne da tutte le milicie celestial. Ne da nui Impe|26|rador Steffano se algun contradirà à questi confini so|27|prascritti, i qual porta Miochus et Radoslauo cum pa|28|rola, et comandamento del nostro Imperio, et cum la |29| parola del Sign. Patriarcha Daniel, et cum la parola de |30| zentilhuomeni de Catharo et à mi Cancellier Gregorio /274/ comandò el Signor, el Signor Imperador ch'io scriua |2| queste scritture, et priuilegio in confirmation de tutti |3| antichi Priuilegij, et scritture, qual ha fatto scriuer el |4| Imperador à Catharo. Et anchuo zo che se ha trouado |5| per ordene che sia de Catharo, como è scritto de sopra |6| in perpetuo. Et queste scritture Io Gregorio azo scrit|7|to, et si le portai, et diedi à li zentilhuomi de Catharo |8| in presentia del Imperador, et del Sign. Patriarcha, et li |9| sono presenti in la corte dell'Imperador in Nerodimie |10| i nobeli, et eletti zentilhuomeni del Imperio Voichna |11| Chiessar, Conte Vulatico, Conte Goislauo, et Millos |12| sò fradello, Branco Mladinouich, Ceonich Vocassin, |13| et suo fradello Vglessa, et Vaiuoda Mircho, et Braicho |14| Rasilaich, et molti altri eletti zentilhuomeni, pizoli, et |15| grandi, et tutti hanno visto la benedittion, et confirma|16|tion de l'Imperio à li patrimonij, et Priuilegij tutti de |17| Catharo, et hanno confermati tutti, et benedetti: et la |18| benedittion, et confirmation de lo Imperio hanno fat|19|to humilmente, et hanno maledetto tutti queli che |20| contradirà.

FINIS. LAVS CHRISTI.

STEFFANO PER LA DIO GRATIA IMPERADOR DE LA ROMANIA, ET DE SCLAUONIA.

Б

/345/ |16| Gloria al tuto continente Dio nostro, fator del ziel, et de la terra, et al Fiol de la sua Dei|17|tà Iesu Christo, et al Spiritu Santo. Signor Dio viuo, et vero, raxion, et documento, et |18| potente dextera amator del Homo al homo per mezo del tò (!) Fiol de ogni sapi|19|enzia cola tua sapienzia ornasti, et con Spirito santo ala tua Deità al amor, |20| et grande grazia metesti; Signor Dio mio con la tua potenzia, ziel e la tera |21| fortificasti, et con la dolzeza del Spiritu Santo, ziel, e la tera e le beleze del ziel |22| imbelisti, et de ogni dolcezza adimpisti col fiol de la tua Deità con raxion, fede, |23| et sapienzia fortificasti, et al inferno la porta, et potenzia ruinasti con la Cruzi|24|fixion et spargimento dè sangue de Dio nostro, et tuo Fiol et con te solo Dio, e |25| Homo; Dio per mezzo de la tua Deità, et homo per la tua umeltà, et graziosa |26| incarnazion per la parola del Glorioso Gabriele a Nazaret de Galile (!) ala pu|27|rissima, et mundissima gloriosa, et molto umel Verzene Maria, fiola di Abram |28| et fiola, et Madre de la tua Deità à nui la leze, et la raxion mostrasti ala |29| creazion del nostro Imperio. Io STEPHANO con la grazia de Dio IMPE|30|RATOR de Servia, et de Grezi, pronepote de Santo Simeone Nemagna, |31| molto glorioso et nouo colador dè mira dela gloriosa Sedia de Seruia Si|32|gnor, e al suo fiol, et al Besauo nostro Signor Signor (!) Stephano Primo incoro|33|nato di corona Rè, et al suo fiol Santo Saua Arziueschouo dè Seruia io |34| fiol, et suzedor dell'Imperio, et signoria deli Aui, et Besaui, et Progenitori |35| nostri zurai à tutti le leze, possession, Brevelegi confermar, et sopra tutti |36| alli zintilomeni de Chataro per la loro vera fede, et onerieuol seruizio, lo /346/ qual sempre ano portato ali nostri genitori, et progenitori, et prinzipuè al |2| nostro Imperio. Adesso sia noto à tuti come io Stephano Imperator essendo |3| à Budua in la Giesia dè Santa Dei Genitrize se aproximò li zintilomeni |4| de Chataro per nome de tuta Comunità de Chataro MICHIEL BUCHIA, |5| GRUBE BISTETICH, MARCHO BAGASICH, PIERO BUCHIA, DRA|6|GO MARCOUICH digando chel Signor Patriarcha ocupa i confini de Chataro. |7| Et io Stephano per la Dio gratia Imperator dè Seruia, et de Grezia volendo ala |8| iustizia, et ala leze mostrar logo, al Patriarcha fessemo intender, essendo el Pa|9|triarcha apresso el Imperio nostro à Presren à paro con li zintilomeni de Cha|10|taro personalmente io dissi che rispondeno, et in qual luogo li zintilomeni |11| de Chataro disseno le sue raxion, come aueuano dito per auanti; el Signor Pa|12|triarcha che responde: Che vada ho-

meni dà ben, et dè bona fede, et che vada |13| sopra lor fede, et anima la masiera, et li confini frà li confini. Signor Pa|14|triarcha intendendo simel risposta benedisse la risposta del Imperador, et |15| mandò sopra la fede loro Amiocus, et Radosauo Zarnoeuich; Et i sopra|16|scritti Miocus, et Radosauo trovarono, et portaueno li confini de Chataro, |17| ala presenzia del nostro Imperio in Nerodimglia. Comenza el confin anti|18|cho dè Chataro: de Ias in piera rossa, in Prieuor in la Giesia de Santo Tri|19|phone in siusio in Copa, et in do fin Dubouichcha Scala in Viligna iama |20| in Ponesdo come son segnadi li confini per piere firme, e per mezo dè |21| Drenounich in susio in Umsana Glaua in suso in Maistorscho Vrato per |22| tuta la montagna, et per la Corona de Loutien per la Custiera in Stude|23|naz à Corita; et dè Studenaz per mezo Duzido à Carstaz, in Pestigng|24|grad (!), per dretura in Salase per la Corona del Monte in zosio in Fiumara |25| de Luta. Questi confini antichi de Chataro fina el confin quello dete Domino |26| Imperator ala Comunità de Chataro Ledenize e Salase per la lor vera fe|27|de, et onorievol seruizio. Et de altra banda per lido del mar comen|28|za el confin de Chataro per lido del mar fina la fiumara de Luta tu|29|ta Dobrota; Et de altra banda comenza el confin de Chataro per lido |30| del Mar à Bobouista, et cuxi in Preulacha in giesia dè Santo Archan|31|gielo, reedificata per li zintilomeni, et Comunità de Chataro; quelo che con|32|fermò, et dete lo nostro Imperio à Chataro, Lustiza con tutto el contado, et |33| con tutti piani, et custiere, case, et con tute raxion, et pertinenzie sue et cu|34|xi per dretura per lido del mar a Ruosa, in Giesia de la pura Dei Genitrice |35| per lido del Mar a Ias. Poi vedendo el nostro Imperio simel discusion, et |36| trouamento deli Confini de tuto el gouerno de Chataro per Miocus, et Ra/347/doslauo al Patriarcha, et ali zintilomeni de Chataro, dissemo come intendesse|2|mo dè Miocus, et Radoslauo, et come stà la cosa, et a quel domino Santissimo |3| Patriarcha, et sopraditi zinitilomeni umeltà, et obedienzia mostrasseno, et vedendo |4| la sua voglia, et la cossa del Pastor Christian, e la voluntà di nostri honorievol zin|5|tilomeni dè Chataro benedissemo, et confermassemo, et confermemo questo zerchio |6| soprascritto come hè scrito per ordene in questo Brevelegio, che sia de Chataro, |7| et che siano Valiosi con tutto el suo gouerno, come li piaze, vender, donar, et dar |8| in dote, e sotometer alla Giesia, et lasar ali fioli, e far ogni sua voluntà in e|9|terno. Et si se trouasse qualche Imperator, ouer Signor drio de nui, ouer de nostri |10| descendenti, et che volesse contradir questo soprascrito, che sia maledeto, et ana|11|tematizado, et che sia preuaricato del

corpo, et de sangue dè Christo, et che non sia |12| benedeto dà Jesu Christo Omnipotente, et dela purissima Madre sua, et de tuta |13| gloria Zelestial, et dè mi Stephano Imperatore; questa discussion di confini |14| soprascriti à Miocus, et Radoslauo con la parola, et mandato del Signor Stepha|15|no Imperador, et con la voluntà, et parola del Signor Patriarcha chir Danielo |16| et con la parola deli zentilomeni de Chataro, et à mi zago Gregorio comandò |17| Signor Signor (!) Imperator che scriua questa scritura, et breuelegio in confer|18|mazion de suoi primi Breuelegi, et scriture quello prima dete Signor Impe|19|rator à Chataro, et al presente quel che se trouaua per ordene che sia de Catharo |20| come se scrito di sopra in ęternum; Et questa scritura io Gregorio porto, et dete |21| ali sopraditi zintilomeni de Chataro auuanti (!) la presentia, et faza del Signor |22| Imperator, et del Signor Patriarcha, et li sono presenti in la Corte dell’Impe|23|rador in Nerodimie i nobeli, et eleti zentilomeni del Imperio Voichna Chies|24|ar, Conte Vulatico, Conte Goislauo, et Millos sò Fradello, Branco Mla|25|dinouich, Ceonich Vocassin, et suo fradello Uglessa, et Vaivoda Mircho, |26| et Brancho Rasisalich, et molti altri primari zintilomeni pizuli, et grandi |27| et tuti vedesseno confirmazion, et benediczion imperial de le possession, et |28| Brevelegi de Chataro confirmasseno, et benedisseno, et alla benediczion, |29| et confermazion imperial umeltà mostrasseno, et ala benediczion, et umel|30|tà imperial tuti zintilomeni disseno Amen. Anno Domini. 1351.

STEPHANO PER LA DIO GRATIA IMPERATOR DE SERVIA, ET DE GREZIA

Превод повеље

[према издању варијанте А у Статуту Котора 1616]

ПРИВИЛЕГИЈ ГРАНИЦА ОПШТИНЕ И ГРАДА КОТОРА
Глава CCCCXL

Слава свемогућем Богу, творцу неба и земље и његовом сину Исусу Христу и Светом Духу. Господе Боже, живи и истинити, Твојом мудрошћу, праведношћу, владањем сваким разумом и сваком мудрошћу, уредио си и ставио си ме у милост Твога божанства. Господе Боже, својом силом утврдио си небо и земљу, сладошћу Светога Духа украсио небо и земљу и сладошћу свога Сина сваку (с)твар испунио правдом, вером и мудрошћу утврдио, а паклу снагу и врата разорио и проливањем крви Бога нашега и сина Твога себи си нас сабрао.

Бог јесте својим божанством, а човек својом људскошћу, милостиво оваплоћење је било Твоје речју арханђела Гаврила послатог у Назарет у Галилеји пречистој девици славној Марији, кћери Аврамовој и кћери и мајци Твојој, посредством које закон и разум нам је дат при постављењу нашег царства.

И ја Стефан, милошћу Божјом цар Србије и Романије, праунук светог Симеона Немање и његовог сина светог Саве, архиепископа Србије, и ја син и наследник њиховог царства и господства, то јест дедова, прадедова и оца, заклео сам се поштовати свакоме њихове земље, и привилегије и баштине и потврдити их свима, а понајвише властели Котора за њихову праву веру, и поштену заслугу и верну службу нашим претходницима и нарочито царству ми. И сада нека је сваком знано како смо ми, горнаписани цар Стефан, док смо били у Будви у Цркви Свете Марије, дошли су пред нас властела которска у име целе општине Котора: Михо Бућа, Грубе Бистетов, Марко Багашев, Пјеро Бућа и Драго Марков, говорећи да господин Марко заузима наше границе.

И ми Стефан милошћу Божјом цар Србије и Романије, хотећи показати место обичају и разлогу обавестили смо патријарха, кад је био пред царством ми у Призрену заједно с властелом Котора, и рекосмо да једна страна говори а друга одговара. И властела которска говори као што је прво рекла, а господин патријарх је одговорио да пођу људи подобни и веродостојни и да својом вером и душом извиде границу за границом.

И чувши ове одговоре царство ми благослови одговоре и заповеди царство ми да пођу Миокус и Радослав Црнојев. И речени Миокус и Радослав отидоше и известише о границама Котора царство ми у Неродимљу. А те старе границе Котора почињу од Јаза на Црвени камен на Пријевор код Цркве Светог Трипуна, горе на Купу, на скалу Дубовицу, у Велику рупу (Вилину јаму), у Поњеж До, како су знаци обележени у камену, посред Дријеновика, горе на Самноглаво, горе на вратло Мајстора и назад по целом венцу планине. По венцу Ловћена, страном до извора у Коритима и отуда, од извора посред долине Ластвице на Крстац, у Пестинград и натраг у Залазе венцем планине и доле на реку Љуту. Ово су старе границе Котора до граница које је дало царство ми општини Котора, то јест Лединац и Залазе, за њихову праву веру и поштену службу. На другој страни почињу границе Котора морском обалом од которског мора до Љуте, цела Доброта. И на другој страни почињу границе Котора морском обалом код Бобовишта и тако на Превлаку, до Цркве Светог Арханђела Михајла, цркве коју су обновила властела и општина Котора, што је потврдило и даровало царство

ми Котору, и Луштица са свим припадностима и долинама и обалама и селима и свим својим припадностима, и тако назад обалом до Роса до Цркве Свете Марије, обалом мора до Јаза.

Иза тога, упознавши царство ми изјаву Миокуса и Радослава о границама целог дистрикта Котора, рекосмо патријарху и которској властели како смо чули од Миокуса и Радослава и како ствар стоји, и на то патријарх и горécписана властела остадоше задовољни. И ми видећи вољу патријарха и наше највerније властеле Котора, благословисмо и потврдисмо целу горeписану граничну линију (А: circuito; Б: zerchio)[7] како је по реду уписана у овај привилегиј Котору, и да су власни да располажу својим дисктриктом како им је воља: да продају, дарују, у мираз дају, и црквама подлажу, и својим синовима остављају и чине што хоће за вечна времена. И ако се нађе после мене неки цар или господин, који ће бити наследник или од нашега рода, који би противречио овом горeписаном, нека је проклет и анатемисан, и да је лишен тела и крви Христове, и да није благословен од Христа, ни Девице Марије ни целог небеског војинства, ни од нас цара Стефана, ако би неко противречио овим горeписаним границама које су донели Миокус и Радослав по речи и заповести царства ми, речи господина патријарха Данила и речи властеле Котора.

И мени канцелару Гргуру наредио је господин цар да запишем ово писаније и привилегиј за потврду свих старих привилегија које је цар дао написати Котору. И такође оно што се редом нашло да припада Котору како је писано горе, за вечита времена. И ово писаније ја Гргур сам написао, и однео и дао властели Котора у присуству цара и господина патријарха. И били су присутни на двору цара у Неродимљу племенита и изабрана властела царства: Војихна ћесар, кнез Влатко, кнез Гојислав и Милош његов брат, Бранко Младеновић, челник Вукашин и његов брат Угљеша, и војвода Мирко, и Брајко Расисалић и многа друга изабрана властела, мала и велика. Сви су видели благослов и потврду царства на све баштине и привилегије Котора и све су потврдили и благословили и понизно су примили благослов и потврду царства и проклели све који би противречили.

КРАЈ. СЛАВА ХРИСТУ

СТЕФАН ПО МИЛОСТИ БОЖЈОЈ ЦАР РОМАНИЈЕ И СРБИЈЕ

---

[7] [У смислу територијалне целине заокружене граничном линијом. Circuito, zerchio, cercho у значењу затворена крива линија, круг.]

Дипломатичке особености

Иако је преводом и непажљивим штампањем текст у извесној мери изобличен, препознаје се да је повеља садржином својом царска пресуда у спору између града Котора и патријарха као господара Будве. У верзији Б се то изричито каже, док се у верзији А захватање граница приписује господину Марку. Власт архиепископа, касније патријарха, над Будвом несумњиво је доказана.[8] Није познато ко би могао бити господин Марко, који је у име патријархово имао управу над градом, бесумње у улози градског кнеза. И Котор је морао имати градског кнеза, али он се у документу не појављује, градску општину заступају поименично наведена четири посланика код цара.[9] Из времена Душановог царевања нису сачуване нотарске књиге из којих би се могло више сазнати о тим личностима, сигурно је да припадају властеоским родовима тога времена.

И поред тога што располажемо само преводима могу се препознати делови који одговарају формулама или изразима уобичајеним у српским повељама онога времена и разликовати од делова који нису у складу са дипломатиком српских царских аката. Таква је, пре свега, аренга, затим интитулација у којој Sclavonie et Romanie доследно замењује Србљем и Грком као и у другим латинским актима Душановим.[10] Верзија Б, која је ближа говорном италијанском језику, има Servia et Grezia. Поступак примењен у овом случају одговара прописима царевог законодавства о вођењу процеса: једна страна да говори, друга да одговара. Спорови о међама решавали су се на земљишту, по правилу уз учешће пристава и стариника, познавалаца месних прилика. У овом случају то није било практично изводљиво јер је у питању дуга гранична линија између два градска дистрикта коју у целини нису могли познавати локални становници. Двојица пристава су осматрали и

---

[8] [М. Јанковић, *Поседи и привилегије српске цркве у Будви*, ИЧ 35 (1988) 31–38.]

[9] У Душановој повељи Котору издатој у Приштини, тобож из 1351, списак посланика се разликује. Имена донета у српском облику: Михо Бућић, Грубе Бистетић, Жун Башлевић, Гергур Гимановић и Басе Биговић (F. Miklošič, *Monumenta Serbica*, 150). [Према италијанској верзији исте повеље (L. Maschek, *op. cit.*, 162), види се да посрбљени и искварени облик Башлевић крије породично име познате которске властеоске породице Basilio, Baseyo, а Биговић Boliça.]

[10] Уп. С. Ћирковић, *Повеља цара Душана Општини дубровачкој о исплати 200 перпера годишње цркви Светог Николе у Барију (спорне аутентичности)*, ССА 4 (2005) 87–98.

евидентирали већ постојеће границе и о томе обавестили владара и заинтересоване стране.

О самом опису граница је тешко рећи да ли одговарају описима у српским повељама. Пада у очи да је спор био између дистриката Котора и Будве, а да се опис граница односи на целокупну територију Котора и то у старом оквиру и оном што је даровао цар Душан. То је поуздан знак да овде имамо посла са прерадом чији је циљ био да ауторитетом цара Душана одбрани границе какве је град Котор желео [у време када се препоручивао млетачкој државној заштити, 1396–1420,[11] и током следеће три деценије осетног присуства деспотове власти у Зети, када је наизменично стицао и губио власт над Светомихољском метохијом.[12] Граничну линију која је делила которски од будванског дистрикта, уцртану од стране царевих људи, фалсификатор је продужио и довео до почетне тачке тако да обухвати читав которски дистрикт (contado). Циљ Которана је био да са што ширим границама дођу под окриље Венеције и тиме озваниче, учврсте и бране права на поседе које су држали, привремено изгубили или на њих имали аспирације. Душанова повеља употребљена је већ 1426. у уговору о миру између Млетачке републике и српског деспота, за одређивање границе которског дистрикта према Будви.[13]]

Завршни део повеље у далеко већој мери показује знаке прераде, али ипак и у њему има делова који несумњиво потичу из неке српске повеље. Примера ради, пуноћа располагања коју цар препушта Општини потпуно одговара оној из српских повеља: да продају, дарују, у мираз дају и црквама подлажу и својим синовима остављају и чине што хоће за вечна времена. У даљем току повеља се враћа спору Котора и патријарха, али сасвим је провидна тенденција да се нагласи царева потврда граница у описаном обиму. У завршном делу се препознаје рука фалсификатора, који као у повељама босанских владара наводи великаше који су се, наводно, сагласили с царевом одлуком. У повељи

[11] М. Милошевић, *Которске понуде Венецији за преузимање власти (1396–1420),* Гласник цетињских музеја (1973) 5–21.

[12] И. Божић, *Немирно Поморје XV века*, Београд 1979, 87–88; М. Антоновић, *Град и жупа у зетском приморју и северној Албанији у XIV и XV веку*, Београд 2003, 204–205. У то време Лединац (Његуши) и Залази већ су били под влашћу Црнојевића.

[13] J. Valentini, *Acta Albaniae Veneta*, XII, München 1971, 289, № 3075; уп. М. Антоновић, *нав. дело,* 206–208. Правац пружања границе поклапа се, уз незнатна одступања са оним у повељи. Пошто је у питању само которско-будванска граница, као предложак могла је послужити и оригинална Душанова пресуда.

се налазе, поред имена царевих савременика, и личности спорне или немогуће у доба кад повеља треба да је издата. На првом месту ту је патријарх Данило, који припада крају XIV века. Крајње је необично да је међу заступницима Котора наведен Марко Багаш, из породице непознате у Котору, али познате у Србији. У списку царевих великаша, неуобичајеном у време царства, налазе се личности које су се истакле тек после 1355. године. Плод фалсификатора је и писар Гргур, непознат из српских аката. Савременик би могао бити логотет Ђурађ. Али, и у том несумњиво фалсификованом делу се види да је упознат био са повељама. Формула санкције није истоветна, али је веома блиска онима из Душанових повеља.

Проблем за себе представља попис великаша који је употребљен и у другим актима из групе которских фалсификата.[14] Из Душановог времена само повеља за Дубровник о уступању Стона са полуострвом има такав попис слично структуриран, са именима и титулама.[15] Између ова два пописа нема сагласности, изузев навођења Милоша Војиновића. Стонску од Которске Душанове повеље раздваја најмање 13 а највише 21 година. Упоређење са другим актима помаже да се исправе нека имена: овде наведени Гојислав је Војислав Војиновић и брат Милош. Војвода Мирко, наведен и у попису властеле друге которске повеље цара Душана,[16] не јавља се у Душаново време. Ћесар Војихна, Бранко Младеновић, кнез Влатко, Вукашин и Угљеша су савременици, вероватно и Брајко Расисалић (Растислалић). Из неког сличног списка преузео је имена Мавро Орбин и касније су привлачила пажњу истраживача.[17]

---

[14] [У повељи издатој у Приштини 1351: Гргур ћесар, Бранко и Радован Расисалићи, Алтоман и брат му Војислав, кнез Вратко, Обрад челник и војвода Мирко (F. Miklošič, *Monumenta Serbica*, 152); у повељи цара Уроша из 1355: Војихна ћесар, челник Вукашин, кнез Лазар, војвода Мирко, Радич Бранковић, Никола жупан и Радослав Хлапен (F. Rački, *Prilozi*, 148).]

[15] [Д. Јечменица, *Прва стонска повеља краља Стефана Душана*, ССА 9 (2010) 32, 35.]

[16] [У издању F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 152, његово име прочитано је *Марко*, али према читању текста на преосталим остацима повеље, требало би да пише *Мирко* (Б. Шекуларац, *Врањинске повеље*, 88).]

[17] [Gregorio Cesar, e Voihna Cesar, Braico, Raosau e Branco Rassisaglich, Thoma, e suo fratello Voislau di Voino, Milosc con suo fratello Raosau Ledenich, Conte Bratcho, Obrad Ceonik, Vucascin Ceonik, e suo fratello Vggliescia, e Branco Mladienouich, e Voievoda Mircho (M. Orbini, *Il Regno degli Slavi*, Pesaro 1601, 268; М. Орбин, *Краљевство Словена*, Зрењанин 2006, 42–43). Заправо све наведене личности поклапају се са они-

[*Установе и важнији појмови*

У претходним свескама *Старог српског архива* већ су објашњавани појмови и установе: **земља**, **terra**; **повеља**, **privilegio**; **баштина**, **patrimonio**; **властела**, **zentilhuomeni**; **вера**, **fede**; **служба**, **seruisio**; **општина**, **communità**; **господин**, **signor**; **добри људи**, **стариници**, **homeni sufficienti et degni de fede**; **међа**, **confine**; **писаније**, **scrittura**; **двор**, **corte**; **ћесар**, **chiessar**; **кнез**, **conte**; **челник**, **ceonich**; **војвода**, **vaiuoda**; **канцелар**, **cancellier**.

Дистрикт (**contado**), *41* (страна), 63 (ред у издању); *42*, 71 – градска територија у комуналним друштвима на источном Јадрану. Подручје у непосредном градском окружењу, с прецизно одређеним границама, правним статусом, земљишним односима и обавезама житеља према комуналним властима.

Литература: И. Синдик, *Комунално уређење Котора*, Београд 1950, 14–30; М. Антоновић, *Град и жупа у зетском приморју и северној Албанији у XIV и XV веку*, Београд 2003, 179–209.

Просопографски подаци

Михаило (**Михо**) **Бућа** (А: **Micho de Bucchia**, *41* /страна/, 28 /ред у издању/; Б: **Michiel Buchia**, *43*, 29), дубровачки властелин, трговац и дипломата. Брат Николе Буће, протовестијара цара Душана. Обављао је посланичке мисије у служби цара Душана.

Литература: *СБР* 1, 909 (Р. Ћук).

Грубе Бистетић (А: **Grube de Biste**, *41*, 28; Б: **Grube Bistetich**, *43*, 29), син познатог которског властелина и пословног човека Бисте де Примутис, који је био утицајна личност на двору краља Стефана Дечанског. Није се посебно истицао у животу Котора као отац. Имао је брата Јакету, с којим се помиње у глави 111 Которског статута. У повељи цара Уроша Котору из 1355, међу которском властелом која је дошла цару наводи се Јакета (Zacheta de Biste).[18]

Литература: М. Маловић-Ђукић, *Biste de Primutis, которски властелин (XIV век)*, ИЧ 55 (2007) 73–82.

ма из две Душанове повеље и повеље цара Уроша Котору (видети нап. 15). Орбин је очигледно користио податке из которских фалсификата, о чему је ненамерно оставио траг и тиме што је навео као могуће место Душанове смрти Неродимље. Порекло пописа Душанових великаша код Орбина већ је утврдио и С. Ћирковић, *Извори Мавра Орбина*, Мавро Орбин, Краљевство Словена, Зрењанин 2006, 324, 495.]

[18] Stat. Cath., 72; F. Rački, *Prilozi*, 147.

Марко Багашев (А: **Marco de Bagassa**, *41*, 28; Б: **Marcho Bagasich**, *43*, 49), которски грађанин Bagassius и његова жена Рада помињу се у сачуваним которским нотарским књигама из двадесетих и тридесетих година XIV века.[19] Багаш у овом случају није породично име, као код познате српске властеоске породице, већ патронимик. Из сачуваних нотарских записа види се да су Багаш и Рада имали деце – помињу се једна ћерка и син Драго. И Марко је вероватно био син горепоменутог Багаша, али о њему нема вести у сачуваним изворима.

Петар (**Пјеро**) **Бућа** (А: **Piero de Bucchia**, *41*, 29; Б: **Piero Buchia**, *43*, 30), трговац и дипломата. Син Николе Буће. Боравио је повремено на двору цара Душана помажући оцу у пословима протовестијара.

Литература: *СБР* 1, 910 (Р. Ћук).

Драго Марков (А: **Drago de Marco**, *41*, 29 ; Б: **Drago Marcouich**, *43*, 30), члан которске патрицијске породице Драго – или син Марка Василијевог или син Марка Драговог из огранка Балдуина. У другом случају био би кратко време опат и ректор Цркве Св. Луке у Котору.

Литература: J. Martinović, *Prilozi proučavanju genealogije i heraldike znamenitijih vlasteoskih rodova u Kotoru prve polovine XIV vijeka*, Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru 12 (1964) 53–54; idem, *Kontinuitet patrona i hereditara crkve Svetog Luke u Kotoru od osnivanja do prve polovine XIV vijeka*, Црква Светог Луке кроз вјекове, Котор 1997, 122; С. Ћирковић, *Парница о цркви Светог Луке у Котору*, ibidem, 131, 134.

Марко (А: **Signor Marco**, *41*, 29), кнез Будве, иначе непознат из других докумената.] Проблематичан је јер га у верзији Б уопште нема. Тешко је разумети откуд ова разлика. У поступку је све код патријарха као код которске властеле.

[**Данило, патријарх** (А: **Patriarcha**, *41*, 32, 36, 64, 66; *42*, 89 , **Patriarcha Daniel**, *42*, 81 ; Б: **Patriarcha**, *43*, 31, 33, 34; *44*, 64, 66; *45*, 89 **Patriarcha chir Danielo**, *45*, 82), у време Српског царства патријарси су били Јоаникије и Сава. Фалсификатор је на два начина могао доћи до имена Данило (Daniel) – или од архиепископа Данила II, који је био на челу српске цркве првих шест година Душановог краљевања, или од патријарха Данила III, који се налазио на трону Светог Саве деведесетих година XIV века, управо у време када су Которани први пут изашли пред Млечане с понудама за преузимање власти.[20] Није искључена

---

[19] A. Mayer, *Kotorski spomenici* I, Zagreb 1951, № 392, 444, 879, 977; II, Zagreb 1981, № 1015, 1036, 1126.

[20] ССА 3, 117 (М. Шуица); *СБР* 3, 100 (С. Вуковић).

могућност да у оригиналном Душановом акту није ни било уписано име патријарха.

Миокус / Милко (А: **Miochus**, *41*, 40, 64, 65; *42*, 80; Б: **Amiocus**, **Miocus**, *44*, 41, 64, 65; *45*, 80), властелин цара Душана, одређен да на терену утврди границу између которског и будванског дистрикта. О њему нема помена у другим изворима.

Радослав Црноје / Црнојев (А: **Radoslauo Zernoe**, *41*, 40, 41; Б: **Radosauo Zarnoeuich**, *44*, 41, 42, 64, 66), непознат из других извора. Претпоставља се да је био брат Калођурђа Црнојевог, који се помиње октобра 1331. у вези с изгубљеном робом неких дубровачких трговаца у проласку преко територије његовог катуна.[21]

Литература: R. Kovijanić, *Pomeni crnogorskih plemena u kotorskim spomenicima (XIV–XVI vijek)* knj. I, Cetinje 1963, 138–139.

Гргур, канцелар (А: **Cancellier Gregorio**, *42*, 82, 87; Б: **zago Gregorio**, *45*, 83, 87), не помиње се ни као логотет ни као писар у Душановим царским актима. У приштинској повељи из 1351. писар је Вукашин,[22] такође непознат из докумената српске царске канцеларије.

Војихна, **ћесар** (А и Б: **Voichna Chiessar**, *42*, 90; *45*, 91), ССА 5, 133–135 (Ж. Вујошевић); ССА 7, 108–109 (С. Бојанин); *СБР* 2, 294 (С. Ћирковић).

Влатко, **кнез** (А и Б: **Conte Vulatico**, *42*, 91; *45*, 91), вероватно Влатко Паскачић, који је од цара Уроша добио титулу севастократора.

Литература: ССА 4, 143 (С. Мишић); *СБР* 2, 265–266 (М. Шуица).

Војислав Војиновић, **кнез** (А и Б: **Conte Goislauo**, *42*, 91; *45*, 91), ССА 2, 147–148 (М. Шуица); *СБР* 2, 293 (С. Ћирковић).]

Милош Војиновић (А и Б: **Millos sò fradello**, *42*, 91; *45*, 92), у Душановој Стонској повељи од 22. јануара 1333: stalvilezio(!) Milosio Voyni. Овде без титуле. Вероватно је напредовао до око 1350. када би требало да је настала ова повеља.

[Литература: ССА 9, 44–45 (Д. Јечменица).

Бранко Младеновић (А и Б: **Branco Mladinouich**, *42*, 92; *45*, 92), севастократор, ССА 5, 145 (Р. Михаљчић); ССА 6, 163 (Р. Михаљчић и И. Шпадијер); *СБР* 1, 778 (М. Спремић).

Вукашин, **челник** (А и Б: **Ceonich Vocassin**, *42*, 92; *45*, 92) и **Угљеша**, **његов брат** (А и Б: **suo fradello Vglessa**, *42*, 92; *45*, 93), ради се свакако о браћи Мрњавчевић.

---

[21] A. Mayer, *Kotorski spomenici* I, Zagreb 1951, № 757, 768.

[22] F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 152.

Мирко, **војвода** (А и Б: **Vaiuoda Mircho**), његово постојање није потврђено изворима, али пошто је наведен у друштву с великашима из времена Српског царства није искључено да је у питању историјска личност.

Бранко Расисалић / Растислалић (А: **Braicho Rasilaich**, *42*, 93; Б: **Brancho Rasisalich**, *45*, 93), као што је већ наглашено, Мавро Орбин је преузео из которских фалсификата свој списак најоданијих Душанових великаша, међу којима су и браћа Брајко, Ра(д)осав и Бранко Растислалић. Када се узме у обзир рукописна традиција Душанових которских повеља рекло би се да имена Брајко и Бранко не означавају два брата, већ су у питању два облика имена за једну личност. У варијанти А наведен је облик Брајко, а у варијанти Б Бранко. У ћирилској верзији приштинске повеље међу сведоцима се налазе Бранко и Радован Расисалић, а у италијанској верзији Брајко и Радован. Вероватно су постојала само два брата Растислалића – Бранко и Радован – а Орбин је од два „створио“ три тако што је користио верзију Б Душанове неродимске повеље Котору и италијанску верзију приштинске.

Растислалићи су били намесници у Подунављу за владавине цара Душана, а у време његовог наследника постају обласни господари те области. Иза Бранка је на месту господара Браничева остао његов син Радич Бранковић.

Литература: М. Динић, *Растислалићи. Прилог историји распадања Српског царства*, ЗРВИ 2 (1953) 139–144; *СБР* 1, 778 (С. Ћирковић).

Топографски подаци

У претходним свескама *Старог српског архива* већ су објашњавани топоними: **Неродимља** и **Призрен**. Помињу се и добро познати топоними **Котор** и **Будва**.

Граница которског дистрикта, према Душановој повељи, полазила је од **Јаза** (А: Tas, Ias; Б: Ias; Д:[23] Vas – увала и жало у дну Мрчевог поља, на југоисточном крају Грбља), ишла преко „**Црвеног камена**“ (А и Б: piera rossa; Д: saxo rosso – локалитет данас познат као Жута греда, на путу од Јаза ка Будви, у Сеоцу, засеоку Пријевора) на **Пријевор** (А и Б: Prieuor; Д: pruouo – најисточније грбаљско село, и данас постоји под истим именом), код **Цркве Св. Трифуна** (А и Д: Giesia de

[23] Сиглом Д означавају се облици топонима како су забележени у српско-млетачком уговору из Дриваста, 1426.

San Triffon; Б: Giesia de Santo Triphone – у селу Пријевор данас нема цркве с том посветом), на **Купу** (А: coppi; Б: Copa; Д: cuppa – узвишење североисточно од Пријевора), на **Дубовичку скалу**[24] (А: scala de Bubouiza; Б: Dubouichcha Scala; Д: scalla de Dubouica – брег Дубовица, који са северозапада затвара Будванско поље; у своме ширењу ка побрђу, Будва је захватила и падине Дубовице, па се име пренело и на насеље које је ту никло), у **Велику рупу** / **Вилину јаму** (А: Velma fossa; Б: Vilignа iama; Д: vilina iama – „Вилина пећина" у селу Подострог, код парохијске Цркве Св. Јована)[25], право на север, у **Поњеж До** (А: Pouisdo; Б: Ponesdo; Д: ponesdol – удолина у атару поборског села Крапина, заселак Прибиловићи), па посред **Дреновика** (А: drienouich; Б: Drenounich; Д: drenouiz – траг овог топонима остао је у називу речице Дреновштице, која протиче кроз Поборе и под именом Јашка река улива се у море на Јазу; можда је у питању старији назив за Поборе). Граница је затим ишла преко виса, чији је назив у италијанском преводу искварен до непрепознатљивости (А: Samnoglauo; Б: Umsana Glaua). На срећу, у дривастанском уговору овај део граничне линије прецизније је описан: a Miseua glaua, e a San zorzi. Једини **Свети Ђорђе** у овој области може бити црква код тврђаве Ђурђевац,[26] на истоименом узвишењу које дели Горње од Доњих Побора. Од Ђурђевца граница је ишла на **Мајсторско вратло** (А и Д: porta de maistore; Б: Maistorscho Vrato – данас Вратно, превој између висова Мураковца и Коловира у Поборској планини, води ка селу Мајстори, најјужнијем његушком насељу)[27], а затим је окретала лево, по венцу Коложуњске греде, по венцу **Ловћена** (А: Lantien; Б: Loutien), заправо преко Долова и Бабљака на извор **Студенац у Коритима**,[28] (А: fontana de corithe; Б: Studenaz a Corita – извор на крајњој источној граници катуништа Кук, на јужним падинама Ловћена). Одавде до превоја Крстац изнад Котора линија се може повући само хипотетички. У верзији А каже се да међа иде пос-

---

[24] У локалном говору романизам *скала* се често користи у оронимима за означавање степенасто обликованог узвишења (уп. М. Пешикан, *Имена из ловћенског села Мајстора*, Ономатолошки прилози 6 (1985) 5).

[25] С. Накићеновић, *Бока. Антропогеографска студија*, Београд 1913, 590.

[26] *ИЦГ* 2/2, 481–482 (В. Ђурић); *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља*, Београд 2010, 105 (К. Митровић).

[27] Ј. Ердељановић, *Стара Црна Гора*, Београд 1926, 401–404; М. Пешикан, *нав. дело*, 1–20.

[28] Ј. Ердељановић, *нав. дело*, 407.

ред долине **Ластвице** (valle de lastuiza), а у Б per mezo Duzido,[29] али је свакако у питању до. Између Студенца и Крстаца нема предела тога имена, али се зацело ради о планинском пашњаку. Најприроднији правац пружања границе ишао би јужним и југозападним падинама Штировника, преко Бижаљевца и Жањевог Дола на **Крстац** (А: cherstez; Б: Carstaz). Од Крстаца граница се спуштала ка западу до **Пестин града** (А: pestin grad; Б: Pestigngrad – узвишење које наткриљује Котор са североистока), а затим је настављала на север, венцем планина које се уздижу изнад Доброте, све до утока **Љуте** у море. Граница је потом ишла морском обалом до Котора, обухватајући читаву **Доброту**. Изван ове граничне линије остајали су **Лединац** (Његуши) и **Залази**, које треба да је Душан поклонио Котору. Морска граница није обухватала полуострво Врмац, стари посед Котора, већ је почињала у **Бобовишту** (А и Б: Bobouista – предео који се налазио југоисточно од Тивта, у области данашњег Тиватског поља, између речице Градиошнице и обале; данашња увала Поље, североисточно од Превлаке раније се називала Бобовиште),[30] спуштала се на **Превлаку**, а затим обухватала целу **Луштицу** и морском обалом, преко **Роса**, долазила до почетне тачке на Јазу. Према Душановој повељи, которски дистрикт обухватао је Грбаљ, Доброту, Светомихољску метохију (с Луштицом), Његуше и Залазе. Врмац по свој прилици није укључен у опис међа као један од најстаријих и зацело неспоран део которске територије.[31]

Лединац (А: **Ledemize**, *41* (страна), 52 (ред у издању); Б: **Ledenize**, *44*, 53), стари назив Његуша. Због погрешне транскрипције у повељама често се меша са насељем Леденице код Рисна.

Литература: R. Kovijanić, *Pomeni crnogorskih plemena u kotorskim spomenicima (XIV–XVI vijek)* knj. I, Cetinje 1963, 7–25.

Залази (А и Б: **Salase**, *41*, 52; *44*, 53), села у непосредном залеђу Доброте, данас Вељи и Мали Залази.

Љута (А: **Gliuta**, *41*, 50; Б: **Luta**, *44*, 53), река понорница, извире у Валиштима на Његушкој површи и улива се у море на крајњој север-

---

29 Мора се одбацити идентификација са најсевернијим његушким селом Дуги До, као и са Божим Долом, земљом у његушком селу Рајићевићима (Ј. Ердељановић, *нав. дело*, 354–365, 378), јер гранична линија није обухватала Његуше (Лединац) и Залазе.

30 М. Црногорчевић, *Михољски збор у Боци которској*, Старинар 10, св. 1–2 (1893) 65–67; С. Накићеновић, *нав. дело*, 199, 392; И. Божић, *нав. дело*, 59–60.

31 И. Синдик, *Комунално уређење Котора*, Београд 1950, 18–22.

ној тачки источне обале Которског залива; истоимено насеље (најсевернији заселак Доброте) јужно од његовог утока у море.

Доброта, *41*, 55; *44*, 55 – насеље у Боки которској, северно од Котора, на источној обали Которског залива.

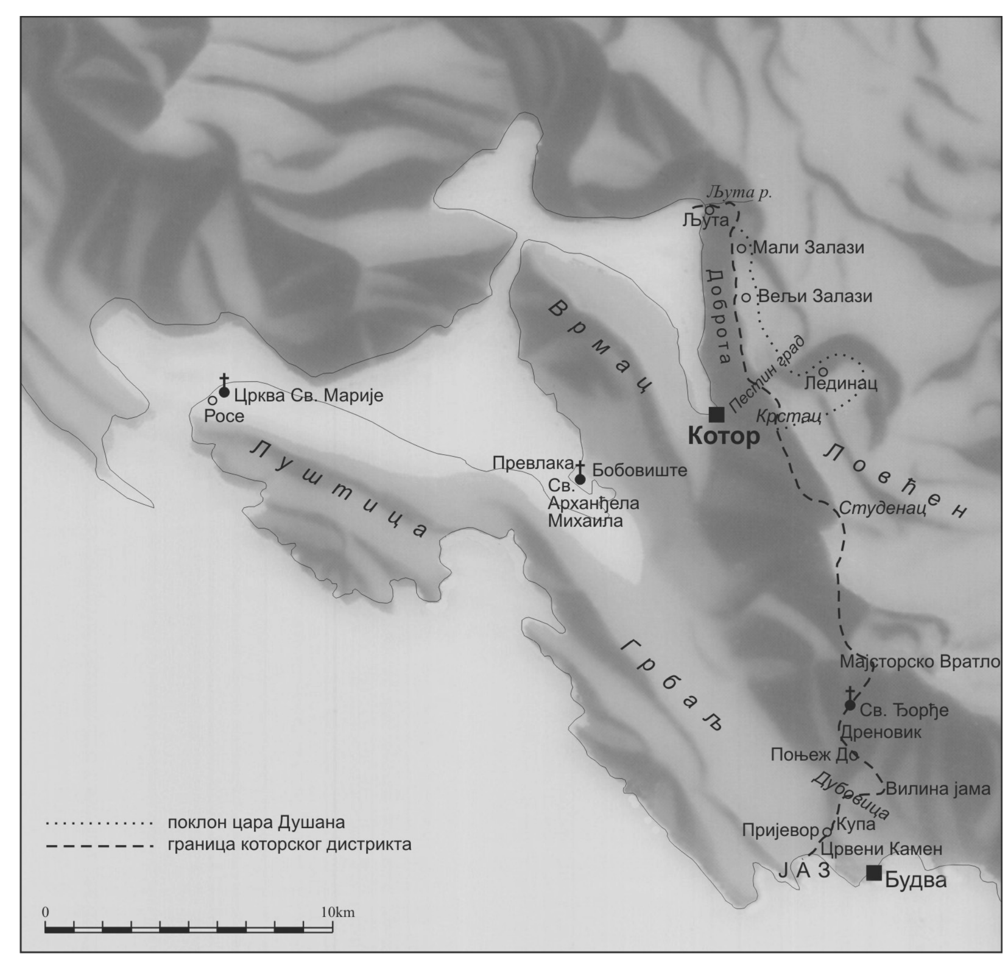
Превлака, с Црквом Светог Арханђела Михаила (А: **Prieulacha**; **Giesia de Santo Archangelo Michaele**, *41*, 57; Б: **Preulacha; giesia de Santo Archangielo**, *44*, 97), острво у крајњем југоисточном делу Тиватског залива у Боки которској. Бенедиктински манастир подигли су Которани 1124, касније је запустео, а од 1220. служио је као катедрална црква Зетске епископије. Манастир је опустео у првој половини XV века, а до средине истог века острво с властелинством манастира (Светомихољска метохија) дошло је под власт Котора.

Литература: I. Stijepčević, *Arhivska istraživanja Boke Kotorske*, Perast 2003, 107–178; И. Божић, *О пропасти манастира Св. Михаила на Превлаци*, Немирно Поморје XV века, Београд 1979, 83–91 и радови објављени у часопису Бока 24 (2004).

Луштица (А: **Lustizza**, *41*, 59; Б: **Lustiza**, *44*, 59), полуострво које с југа затвара Бококоторски залив.

Росе, с Црквом Свете Марије (А: **Ruoxe**; **Giesia de Santa Maria**, *41*, 61; Б: **Ruosa**, **Giesia de la pura Dei Genitrice**, *44*, 61), насеље на улазу у Боку которску, на североисточној обали Луштице. Манастир Свете Марије подигли су бенидиктинци.

Литература: *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља*, Београд 2010, 244–245 (К. Митровић).]

Границе которског дистрикта према повељи цара Стефана Душана

Sima Ćirković
Académie serbe des sciences et des arts
Belgrade

CHARTE DE L'EMPEREUR STEFAN DUŠAN CONCERNANT LES DÉLIMITATIONS DE KOTOR

1346–1355
(Copie modifiée du XVe siècle)

Résumé

Lors de son séjour à Budva, dans les murs de l'église Sainte-Marie, l'empereur a été approché par des émissaires de la commune de Kotor, qui lui ont signalé que le seigneur (*gospodin*) Marko a empiété sur leurs délimitations. L'empereur en a fait part au patriarche lorsqu'il a accueilli ce dernier, accompagné d'émissaires de Kotor, à Prizren. Le patriarche, rejoint en cela par l'empereur, a déclaré qu'il convenait de dépêcher des hommes de confiance sur place pour vérifier les délimitations. Recourant à la procédure habituelle lors de la résolution des litiges de délimitation, l'empereur a donc dépêché ses hommes, Miokus et Radoslav de Crnoje, qui ont relevé deux tracés de délimitations : les anciennes limites de Kotor et celles des biens que l'empereur déclare avoir fait don à la ville. Les deux parties ont reconnu ces délimitations et, par le privilège à présent accordé, l'empereur prescrit que Kotor est libre de disposer de son district. Suit une note du scribe Grgur indiquant qu'il a écrit cette charte qu'il a remise aux nobles de Kotor à Nerodimlja, en présence des puissants qui sont mentionnés par leur nom et qui ont, eux aussi, confirmé la décision impériale.

La charte originale n'est pas conservée et seules en subsistent deux traductions falsifiées rédigées en italien. La première a été introduite dans les Statuts de Kotor, dont elle constitue un chapitre à part, et la seconde figure dans un recueil de textes manuscrits de la famille Bizanti, datant du début du XVIIIe siècle, et aujourd'hui conservé dans les Archives de l'HAZU (Académie croate des sciences et des arts). A l'origine de ce faux se trouve l'original d'une décision prononcée par l'empereur Dušan lors d'un litige de délimitation entre Kotor et Budva. En l'occurrence, l'auteur du faux a prolongé, en le ramenant à son point de départ, le tracé de la délimitation entre des districts de Kotor et de Budva, préalablement établi par des gens de l'empereur, de sorte à ce qu'il englobe tout le district de Kotor. Il en ressort qu'à une époque ultérieure, alors qu'ils pouvaient se prévaloir de la protection de la République de Venise, soit de 1396 à1420, les gens de Kotor se sont efforcés, en invoquant l'autorité de l'empereur Dušan, de faire reconnaître des délimitations réelles, ou prétendues réelles, de leur territoire. Leur objectif était de se placer sous l'égide de Venise en arguant du plus vaste territoire possible de sorte à officialiser des droits sur des biens réellement détenus ou temporairement perdus, mais aussi sur lesquels se portait leur aspiration.

Mots clés : empereur Stefan Dušan, patriarche, Budva, Kotor, district de Kotor.

Стари српски архив, књ. 10, стр. 61–69

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1357"
УДК 091=163.41"1357"

Мария Александровна Чернова*

Красноярский государственный
педагогический университет им. В.П. Астафьева
Исторический факультет
Красноярск
Россия

ГРАМОТА ЦАРЯ СТЕФАНА УРОША ДУБРОВЧАНАМ О ТОРГОВЛЕ

Рыбник, 1357 год, 24 апреля

Аннотация: Царь Стефан Урош издает дубровчанам грамоту о торговле, по инициативе послов Дубровника Марина Бунича, Живе, сына Николы Гундулича и Живе Цревича, которые обратились к нему с жалобой о притеснении дубровчан в сербских землях. Царь Стефан Душан дарует дуровчанам право свободной торговли на всей территории Сербского государства и устанавливает, чтобы дубровчанам никто не смел чинить препятствия, ни сам царь, ни патриарх, ни властелин, ни властеличич, ни кефалия, ни князь, ни севаст, ни царинник, и никто из господствующих в царстве. Если же кто-то отберет у дубровчан товар, должен заплатить семикратную компенсацию, согласно Законнику Стефана Душана. Царь Стефан Урош обещает, что компенсирует дубровчанам, в таком случае, любой убыток, а виновников будет искать сам.

Ключевые слова: грамота, царь Стефан Урош, Дубровник, кефалия, царинник, севаст, патриарх, властелин.

Описание и ранние издания

Данную грамоту издал царь Стефан Урош Дубровнику в ответ на жалобу послов Марина Бунича, Живе, сына Николы Гундулича и Живе Цревича, о притеснениях дубровчан в сербских землях.

Грамота хранится в государственном архиве Дубровника. Документ занимает две трети листа размером 42,7 х 30 см. Текст грамоты написан темными чернилами, обычным канцелярским минускулом в 18 рядов, а 19 ряд занимает менологема, чернилами темно красного цвета.

* Эл. почта: ruskinja@gmail.com

Верхние, правые и левые поля достаточно малы, а нижнее занимает целую треть листа. Грамота не содержит печати или хотя бы следа от неё.

Грамота начинается крестом. Буквы не имеют каких-либо каллиграфических изысков. Как и в других документах царя Уроша этого времени, некоторые буквы написаны достаточно размашисто и занимают межстрочный интервал (м, а, х, ѣ, г, ц, з, р, д, ф, ꙗ). Дата (день, год и индикт) обозначена в 18 ряду, более крупными буквами. Подпись (менологема) выведена высокими красивыми буквами, с сокращениями, чернилами темно красного цвета.

Документ написан на бумаге с водяным знаком – мотив плода груши с листьями, который часто встречается на бумаге, произведенной между тридцатыми годами и концом XIV века.

Фотография этого документа из Государственного архива Дубровника была любезно предоставлена Д. Ечменицей.

Документ был опубликован несколько раз: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 157, ном. 142; Ст. Новаковић, *Законски споменици*, 177–178, ном. 43; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 92–93, док. ном. 94.

*Текст грамоты**

\+ **Има хотѣние и бл(а)гоизволи ц(а)р(ьс)тв(о) ми славномꙋ и почтеномꙋ градꙋ Дꙋбровникꙋ и кнезꙋ дꙋбровьчкомꙋ и властелемь вс(ь)мь дꙋбровьчькимь и сꙋдиꙗмь |2| и ѡп҅кинѣ. И како приходише к ц(а)р(ь)ствꙋ ми властеле почтене Маринь Бꙋникь, Живе Николе Гꙋндꙋловикꙗ с(ы)нь и Живе Чрѣвикь ꙋ поклисарьство |3| и говорише ц(а)р(ь)ствꙋ ми ѡ кривинах(ь) и ѡ забавахь що се чин[е] ꙋ земли ц(а)р(ь)ств(а) ми Дꙋбровачаномь, и такози повелѣ ц(а)р(ь)ств(о) ми и ꙋчиних мь м(и)|4|лость дꙋбровьчаномь в(ь)семь велимь и малимь, да си гредꙋ Дꙋбровьчани с трьгомь и с кꙋпломь свободно по земли и по градовехь |5| ц(а)р(ь)ств(а) ми и трьговехь, да си продаю кꙋплѥ своѥ и да си кꙋпꙋю що имь трѣбꙋѥ ꙋ земли ц(а)р(ь)ств(а) ми, а да имь нѣ вольнь никто заба|6|вити да ни задр(ь)жати, ни ꙗ ц(а)рь, ни патриꙗрхь, ни властелинь, ни властеличикь, ни кефалиꙗ, ни кнез(ь), ни се|7|васть, ни цариникь, да никто любо ѡт[ь] владꙋщих[ь], по земли ц(а)р(ь)ств(а) ми иже се обрѣтаю, тькмо да си ходе Дꙋбровчани |8| свободно и читаво безь забаве и безь задрьжаниꙗ с кꙋпломь по**

---

* Редакция издания и переводы: Татьяна Суботин Голубович.

земли ц(а)р(ь)ств(а) ми и по градовех[ь] и по трьговех[ь] и по |9| властелѣхь, просто рекше, по в(ь)сеи земли ц(а)р(ь)ств(а) ми, и да си продаю кȣпле своѥ, и да си кȣпȣю що имь трѣбȣѥ, и да си |10| походе свободно ѡпеть ȣ Дȣбровникь безь забаве и безь задрьжаниꙗ, како им смь записал[ь] и ȣчинил[ь] м(и)л(о)сть. Ꙗ да имь |11| нѣ никто вольнь забранити[1] или задрьжати да си продаю кȣплю свою и да си кȣпȣю що имь трѣбȣѥ ȣ земли ц(а)рь|12|ств(а) ми. Кто ли ино ȣчини ѡд[ь] властель ц(а)р(ь)ств(а) ми а или ѡд[ь] владȣщихь вь земли ц(а)р(ь)ств(а) ми, и потвори сиѥ записа|13|ниѥ и м(и)л(о)сть ц(а)р(ь)ств(а) ми, и забави що дȣбровчаномь, да не продаю трьгове и кȣплю свою и да си кȣпȣю що имь трѣ|14|бȣѥ, а или имь що кто ȣз-ме, да ми ѥс(ть) невернь ȣ неверно име, и да плати в(ь)се самоседмо що имь бȣде стрȣль, по за|15|коникȣ ц(а)р(ь)ств(а) ми. И такози се ȣглави ц(а)р(ь)ств(о) ми Дȣбровчаномь, що имь кто стрȣѥ, а или ȣзме вь земли ц(а)р(ь)ств(а) ми, |16| в(ь)се този да имь плати ц(а)р(ь)ств(о) ми, а ц(а)р(ь)ств(о) ми да ище себѣ ѡнези кривце, и винȣ ѡт[ь] селѣ напреда. Що имь кто |17| ȣзме по силѣ, в(ь)се този да имь плакѣ ц(а)р(ь)ств(а) ми ѡд[ь] кȣке ц(а)р(ь)ств(а) ми. И сию м(и)л(о)сть записа и ȣтврьди ц(а)р(ь)ств(о) ми на Ри|18|бникȣ м(ѣсе)ца априлꙗ ·кд· д(ь)нь вь лѣт(о) ·ѕ҃·ѡ҃·ѯ҃·е҃· індиктиѡнь ·і҃·

МѢСЄЦЬ ꙖПРИЛЬ ИНД(ИКЬТЬ) ·І· +

На обороте: Questa pouelia, chomo francha li merchadanti miser lo imperador Vros, che çasqun uada seguro in Schauonia, e se algun baron levasi per força, che lo imperador page del suo.

Перевод[*]

+ Имеет желание и благоизволит царство мое славному и почтенному городу Дубровнику, князю дубровницкому и властелям дубровницким и судьям и всей общине. И как приходили к царству моему почтенные властели Марин Бунич, Живе Николы Гундоловича[2] сын и Живе

[1] **забавити** - Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 92.

[2] Обычно в сербских документах этот посол называется Живе Никола Гундулич, но в данной грамоте его фамилия написана в несколько измененном виде, который редко встречается в источниках Гундулович. – И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 268–269.

[*] *Перевод на современный сербский язык*: + Жели, и благонаклоно је било Царство ми према славноме и поштованом граду Дубровнику и кнезу и Општини, и пре-

Чревич[3] в посольство, и говорили царству моему о неправдах и препятствиях, которые устраивали в землях царства моего дубровчанам. И так повелело царство мое и учинил милость дубровчанам, малым и великим. Пусть едут дубровчане с торгом и товаром по земле, и по городам царства моего, и по ярмаркам. Пусть продают товар свой и покупают что им нужно в землях царства моего. И никто не волен им мешать или их задерживать, ни я царь, ни патриарх, ни властелин, ни властеличич, ни кефалия, ни князь, ни севаст, ни царинник, и никто из любых властвующих, обретающих на земле царства моего. Так пусть ходят дубровчане свободно и без какой-либо помехи и без задержания с товаром по земле царства моего, и по городам и по торгам и по властелинствам, проще говоря, по всей земле царства моего, и пусть продают товар свой и покупают что им требуется, и свободно пусть проходят в

ма свој властели дубровачкој. Када дођоше Царству ми поштована властела Марин Бунић, Живе, Николе Гундулића син, и Живе Чревић у изасланству, говорили су Царству ми о кривдама и сметњама које се чине Дубровчанима. И тако, заповеди Царство ми те учиних милост свим великим и малим Дубровчанима, да иду Дубровчани са тргом и куповином слободно по земљи и по градовима Царства ми, и по трговима, да продају своју робу и да купују оно што им је потребно у земљи Царства ми. И нико да није вољан да их омета нити задржава – ни цар, ни патријарх, ни властелин, ни властеличић, ни кефалија, ни кнез, ни севаст, ни цариник, нити било ко од владајућих који се налазе у земљи Царства ми. Него, Дубровчани да иду слободно и потпуно без сметњи и задржавања, тргујући по земљи Царства ми и по градовима и по трговима и код властеле, просто речено – по свој земљи Царства ми, и да продају своју робу, и да купују оно што им је потребно, и да опет, без сметњи и задржавања, оду слободно у Дубровник, како смо им записали и учинили милост. И да нико није слободан да им забрани или их спречи да продају своју робу и да купују оно што им је потребно у земљи Царства ми. Ако неко од властеле Царства ми, или од оних који владају у земљи Царства ми, па прекрши ово моје писање и милост Царства ми и поступи другачије, те нечим спречи Дубровчане да продају своју робу и да купују оно што им је потребно, или им неко нешто одузме – такав да ми је невера и неверно име, и да им плати седмоструко оно што им буде украо, по закону Царства ми. И тако се обавезало Царство ми Дубровчанима, да им плати Царство ми све оно што им ко украде или одузме у земљи Царства ми, а Царство ми да тражи оне кривце, и од сада убудуће да им од куће Царства ми плати Царство ми све оно што им неко на силу узме. И ову милост записа Царство ми на Рибнику, априла месеца 24. дан, године 6865, индиктион 10.

МЕСЕЦ АПРИЛ ИНДИКТ 10.

На полеђини: Повеља којом цар Урош потврђује слободу трговања, да свако безбедно иде у Србију, и ако неки властелин одузме (робу) силом, да цар лично плати.

[3] В сербских документах **Чрѣвикь**, в латинском варианте написания Cerva. – И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 462.

Дубровник без помехи и задержания, как им записал и учинил милость. А им никто не волен запретить или задержать, продавать свой товар и покупать что им требуется в землях царства моего. Кто же иное учинит из властелей или властвующих в землях царства моего, и нарушит сие предписание и милость царства моего, и помешает дубровчанам в продаже торгов и товаров своих, и в покупке того, что им требуется, или у них кто-нибудь что-то возьмет, будет мне неверен в этой неверности им, то пусть платит все семикратно, за то, что у них украл, по Законнику царства моего. И так постановляет царство мое дубровчанам, что бы тот, кто у них украдет или возьмет что-либо в землях царства моего, все это им платит царство мое, а царство мое будет искать виновных и вину от сел возмещать, что им возьмет кто силой, все это им платит царство мое и из дома царства моего. И сию милость записало и утвердило царство мое на Рыбнику месяца апреля 24 дня, в лето 6865, индикт 10.

МЕСЯЦ АПРЕЛЬ ИНДИКТ 10

На обороте: Грамота, которой царь Урош подтверждает свободу торговли, с тем, чтобы любой свободно мог ехать в Сербию, а если некий властелин отбирал товар силой, то царь гарантировал возместить убыток лично.

Дипломатические особенности

Этот документ имеет форму простагмы, что особенно видно по формуляру, в виду наличия менологемы.[4]

Документ начинается символичной инвокацией – небольшим крестом. Интитуляция сведена к формуле „царство мое“. В документе отсутсвует аренга.

В диспозиции находится объяснение милости, которую дарует царь Урош дубровчанам – свободный проезд в землях царства с товаром, возможность продавать и покупать все, что необходимо дубровчанам и запрет кому-либо чинить препятсвия или задерживать купцов. В грамоте особенно подчеркивается, что никто не может мешать дубровчанам: ни сам царь, ни патриарх, ни властелин, ни властеличич, ни кефалия, ни князь, ни севаст, ни царинник и никто от властвующих в землях Сербского царства.

В завершающей части документа, через санкцию гарантируется изложенная в диспозиции милость. В грамоте указывается, что если кто-то что-то возьмет у дубровчан, то тогда будет считать изменником

---

[4] М. А. Чернова, *Грамота царя Стефана Уроша дубровчана о торговле*, ССА 8 (2009) 83–84.

царя в этой неверности дубровчанам. Царь обещает компенсировать в таком случае ущерб купцам от своего дома и, затем, самостоятельно искать виновных, которые должны будут уплатить штраф в семь раз превосходящий убытки, согласно Законнику. Имеется ввиду Законник Стефана Душана, который содержит несколько статей о защите торговли и мерах наказания, о чем подробнее будет изожено в разделее важнейшие понятия.

В документе нет печати или хотя бы следа от нее, о чем уже было сказанно выше. Вероятнто поэтому, при публикации этого документа Ф. Миклошич добалил пояснение: Apographum saec. XIV chartae in c. r. archivio Viennae. (Копия грамоты XIV века в царском архиве Вены.) Таким образом, Миклошич полагал, что данная грамота не является оригиналом, а лишь копией. 24 и 25 апреля 1357 года царь Стефан Урош издал 5 документов дубровчанам. Два из них Миклошич обозначил как копии. Второй из этих документов посвящен Стонскому доходу.[5] Обе эти грамоты, очевидно, написаны одной рукой.

Просопографские данные

О дубровчанах, которые фигурируют в грамоте: **Марин Бунич**, **Живе Гундолович**, **Живе Чревич** (**Чрѣвикь**) уже упоминалось.

Постановления и важнейшие понятия

Ранее уже были объяснены следующие важнейшие понятия: **севаст**, **кефалия**, **князь**, **властелин**.

Купля (к8пліа), *62* (страница), 9 (строка), 11, 16; *63*, 19, 22, 23, 27 – в данном случае товар.

Литература: *ЛССВ* 741–745 (С. Ћирковић).

Патриарх, *62*, 13 – глава автокефальной церкви в Сербии. В данное время патриархом был Савва IV (1354–1375). Будучи изначально игуменом Хиландарского монастыря, он стал патриархом еще при Стефане Душане, в довольно тяжелое время разрыва сербской церкви с византийской и исключения Сербского царства из христианской семьи. Только после смерти патриарха Саввы удалось добиться примирения двух церквей.

[5] F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 159, ном. док. 144.

Литература: *ЛССВ*, 499–500 (Р. Поповић); М. Пурковић, *Српски патриарси средњег века*, Диселдорф, 1976; В. Мошин, М. Пурковић, *Хиландарски игумани средњега века*, Београд, 1999, 82–84.

Царинник, *62*, 14 – в средневековой Сербии человек, собирающий пошлину – царину. Обычно это был известный дубровницкий торговец, уважаемый член дубровницкой колонии в каком-либо сербском городе, который пользовался доверием правителя и имел средства заранее заплатить в казну сумму предполагаемой пошлины. Кроме сбора пошлины на царинника были возложены и другие административные и судебные функции.

Литература: *ЛССВ*, 795 (А. Веселиновић).

Законник, *63*, 29 – выражение, которое в сербских правовых текстах чаще всего используется для обозначения выдающегося документа южных славян – Законника Стефана Душана (принят на соборе 1349 г., дополнен в 1354 г). Законник содержит целый ряд постановлений о защите торговли. Статьи 118, 119, 120 гарантировали свободу торговли, без каких-либо препятствий, а статьи 30 и 143 определяли наказание, как и в данной грамоте, в виде семикратного восполнения ущерба.

Литература: Н. Радојчић, *Законик Стефана Душана*, Београд, 1960; А. В. Соловјев, *Законик цара Стефана Душана 1349. и 1354. године*, Београд, 1929; *ЛССВ*, 200–201 (С. Бојанин); Ђ. Бубало, *Душанов законик*, Београд 2010.

Дом (к8ка), *63*, 34 – в данном случае синоним для обозначения всего царского владения. Обещание компенсировать ущерб от *дома (королевства) царства моего* часто встречается в договорах сербских правителей с Дубровником.

Литература: *ЛССВ* 554–357 (С. Ћирковић 2, 3); ССА 6 (2007) 33 (Н. Порчић), 54 (Р. Поповић); ССА 7 (2008) 98 (Р. Поповић)

Топографические данные

Рыбник (**Рибник**), *63*, 35 – резиденция под Призреном, одно из мест нахождения царского двора Стефана Уроша.

Литература: К. Јиречек, *Историја Срба* I, Београд 1976, 257; В. Јовановић, *Рибник код Призрена. Прилог проучавању средњовековних владарских дворова*, ЗРВИ 34 (1995) 79–90; Ђ. Бубало, *Фалсификована повеља цара Стефана Уроша о Стонском дохотку*, ССА 2 (2003) 136.

Марија Александровна Чернова

Краснојарски државни
педагошки универзитет В. П. Астафјева
Историјски факултет
Краснојарск
Русија

ПОВЕЉА ЦАРА СТЕФАНА УРОША ДУБРОВЧАНИМА О ТРГОВИНИ

Рибник, 1357, 24. април

Резиме

Цар Стефан Урош 24. априла 1357. у Рибнику (око Призрена) издаје Дубровчанима повељу о трговини на иницијативу дубровачких поклисара Марина Бунића, Живе сина Николе Гундулића и Живе Цревића, који су дошли код њега са жалбама на сметње и кривице које су учињене Дубровчанима. Цар Стефан Урош дарује Дубровчанима милост о слободној трговини по читавом Царству и наређује да Дубровчанима нико не прави сметње, ни сам цар, ни патријарх, ни властелин, ни властеличић, ни кефалија, ни кнез, ни севаст, ни цариник, нити неко од властеле у Царству. Ако неко одузме робу Дубровчанима, да плати седмоструко по Законику. И осим тога постаје издajником (неверан у неверно име). Цар Стефан Урош обећава да ће надокнадити било коју штету Дубровчанима, од своје куће, а кривце ће тражити сам.

Кључне речи: повеља, цар Стефан Урош, Дубровник, кефалија, цариник, севаст, патријарх, властелин.

Maria Aleksandrovna Tschernova

Université pédagogique
d'État de Krasnoïarsk V. P. Astafiev
Faculté d'Histoire
Krasnoïarsk
Russie

CHARTE DE L'EMPEREUR STEFAN UROŠ EN FAVEUR DES RAGUSAINS AU SUJET DE LEUR ACTIVITÉ COMMERCIALE

Ribnik, 1357, 24 avril

Résumé

Le 24 avril 1357, suite à la démarche des émissaires de Dubrovnik, Marin Bunić, Žive fils de Nikola Gundulić et Žive Crević, venus à lui pour exposer une série de plaintes concernant les entraves et infractions dont sont victimes les commerçants Ragusains, l'empereur Stefan Uroš délivre à Ribnik (environ de Prizren) une charte en faveur de ces derniers. Il leur accorde sa grâce leur garantissant la liberté de commercer dans la totalité de l'empire et ordonne que nul ne leur fasse entrave et ce ni l'empereur lui-même, ni le patriarche, ni aucun seigneur de quelque rang que ce soit, ni aucun képhale, ni aucun knez**,** ni aucun sebaste, ni aucun officier des douanes, ni quelque autre seigneur de l'empire**.** Si quiconque s'empare de marchandises appartenant à des ragusains, il sera tenu de payer le septuple de leur valeur au nom de la loi. Et en plus de cela il deviendra un traître/infidèle. L'empereur Stefan Uroš promet qu'il dédommagera sur ses biens tout tort fait aux Ragusains, et qu'il poursuivra lui-même le coupable.

Mots clés : charte, empereur Stefan Uroš, Dubrovnik, képhale, officier des douanes, sébaste, patriarche, seigneur.

Стари српски архив, књ. 10, стр. 71–86

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1377"
УДК 091=163.41"1377"

Жарко Вујошевић[*]

Балканолошки институт САНУ
Београд

ПОВЕЉА БРАЋЕ ДРАГАША ХИЛАНДАРУ О ЦРКВИ СВ. ВЛАСИЈА[**]

Кочани, 1377, 1. јун

Сажетак: Чланак садржи опис, издање, превод на савремени језик и анализу текста повеље коју су деспот Јован Драгаш и његов брат Константин издали Хиландару 1. јуна 1377. године. Њоме браћа Драгаши српском манастиру потврђују посед Цркве Св. Власија у Штипу са три села, коју му је као поклон наменио ктитор челник Станислав. Документ, до сада необјављиван у целини, сачуван је у оригиналу у Манастиру Хиландару.

Кључне речи: Драгаши, деспот Јован, Константин, Хиландар, Црква Св. Власија, Штип, челник Станислав, повеља, издање и коментар.

Опис повеље

Повеља којом деспот Јован Драгаш са братом Константином Хиландару потврђује посед Цркве Св. Власија у Штипу са три села као поклон челника Станислава чува се у том светогорском манастиру под ознаком Хил. 62, топографска сигнатура А 5/17. Исписана је курзивом у 43 реда, црним мастилом на хартији дужине 423 мм, ширине 287 мм, која је налепљена на пергамент исте ширине и дужине 500 мм. Лепљење, због кога није уочљив водени знак, требало би да је учињено већ приликом настанка документа.[1] На пергаменту се налази белешка о записивању исправе (ред 42–43), изведена чини се тамнијим мастилом и

[*] Ел. пошта: zarko.vujosevic@bi.sanu.ac.rs

[**] Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије: *Средњовековно наслеђе Балкана: институције и култура* (ев. бр. 147012).

[1] Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 64–65, одакле су преузети и подаци о материјалу и димензијама.

можда другом руком, што важи и за десну половину 39. и цео 40. ред на хартији са годином и индиктом у формули датума. Киновар је употребљен за симболичку инвокацију, иницијал З и потпис. Иако о печату нема података, повеља је по свему судећи оригинал.[2] Сачувана је у добром стању; на појединим местима има набора и прегиба, који не стварају веће тешкоће при читању (видети доле нап. 6, 7 и 9).

Препис из XIX века (монаха Никандра) на једном листу хартије двострано, димензија 360 x 240 мм, сачињен је без значајнијих одступања од изворног текста.[3] Чува се у Хиландару под бројем 62/II, топографска сигнатура А 5/18.

Фотографије оригинала: АСАНУ, Историјска збирка 8876к-94; НБС, Археографско одељење Ф 2790; АС, А 5/17 (филм). Издање у овој свесци заснива се на приложеном снимку из Архива Србије. Снимци преписа налазе се у АС (такође у прилогу) и у НБС под наведеном сигнатуром.

Ранија издања

Повеља до сада није издата у целини. Извод у С. Новаковић, *Законски споменици*, 452–453. изоставља аренгу, део завршних формула и белешку са налепљеног прегамента. Мање грешке у читању и неколико испуштених речи не утичу на разумевање текста; треба исто тако указати на погрешну интерпретацију назива селишта Тарахинци и штампарску грешку у датуму (ЧЅЭПЄ уместо ЅЅЭПЄ). Издање у В. Korablev, *Actes de Chilandar* II, 533–534, бр. 60, доноси

[2] Уп. Ж. Вујошевић, *Повеља господина Константина Драгаша Хиландару о поклонима војводе Дмитра (Хил. 63)*, ССА 9 (2010) 112, нап. 2. Положај белешке о записивању, која не делује као додатак из каснијег времена, чини тешко прихватљивом претпоставку да се печат могао налазити на евентуално одсеченој доњој маргини хартије.

[3] Димензије према *Попису средњовековних повеља и хрисовуља са топографским показивачем* Архива манастира Хиландара из 1983, стр. 11 (срдачна захвалност Мирјани Живојиновић, дописном члану САНУ, која нам је омогућила увид у тај необјављени материјал). Сам Никандар или група монаха крајем прве половине XIX века систематски ради на рестаурацији и преписивању повеља хиландарског архива. У белешкама на полеђини докумената или на њиховим преписима, Никандрово име појављује се у четири случаја из 1842. и 1843. године, док у два записа стоји само датум бележења/преписивања (1839. и 1851) – М. Благојевић, *Господари Срба и Подунавља – прилог српској дипломатици*, ИГ 1–2 (1983) 51–52 (треба упозорити да се подаци Благојевића за повеље Хил. 43 = А 12/5 и Хил. 74 = А 9/2 разликују од оних које даје Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 49, 74–75).

поуздано читање, а изоставља аренгу (осим почетних речи) и санкцију и испушта једну одредбу у диспозитивном делу текста (ред 27–28).

Опис повеље: Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 64–65.

Текст повеље[*]

+ Землънаꙗ земли ѡставлъше и тлѣнʼних(ь) и прьстʼних(ь) ѡшьдше, придѣте вьзникнѣмь и на висѡтȣ ѡчи |2| вьзнесѣмь и разȣмь вьперимь,[4] гл(аголю)щє кь прѣвѣчʼнѡмȣ и безначелʼнѡмȣ Ѿ(ть)цȣ, бл(а)гѡмȣ вл(а)д(ы)цѣ н(е)б(е)сномȣ и тво|3|рʼцȣ вʼсеи твари вид[и]миѥ и невид[и]миѥ, ѥдиночедомȣ С(ы)нȣ ѥго, кь надежди и похвалѣ рода хр(и)стиꙗнʼскаго, |4| Г(оспод)ȣ Б(ог)ȣ сп(а)сȣ нашемȣ І(сȣс)ȣ Х(рист)ȣ и прѣс(ве)тѡмȣ и бл(а)гѡмȣ и животворещомȣ Д(ȣ)хȣ ѥго, вьпиюще: сл(а)ва тебѣ три|5|с(ве)таꙗ Трѡице вь ѥдинѡм(ь) Б(о)ж(ь)ствѣ вь вѣки, ам(и)нь! Понѥже бл(а)гоизволивь послави ѥдиночеди С(ы)нь твои |6| на землю сп(а)сениꙗ рад(и) чл(овѣ)чь(с)каго, ꙗдʼрь же тебѣ бл(а)гаго Ѿ(ть)ца не ѡтлȣчивʼ се.[5] Любьзʼни І(с)ѵ(се) Х(ри)с(т)е, прѣвѣчни и беско|7|ньчʼни ц(а)рȣ, Г(оспод)и и творʼче нашь, сьздателю вʼсеи твари и всакого диханиꙗ. Иже прѣславнѡю и вʼседрь|8|жавʼною рȣкою вса сьдрьжеи и имѣѥ власть н(е)б(е)сними и земьлними, ⟨непрѣходими и неконʼчаваѥми⟩[6] |9| Г(оспод)ь сь С(ы)нѡмь и сь Д(ȣ)хѡмь, всею дрьжавою покланꙗѥми и славими вь вѣки, ам(и)нь.

Вседрьжителю ви|10|шʼни, вл(а)д(ы)кѡ Г(оспод)и, вь любʼви си ⟨сьхранꙗи д(ȣ)ше на⟩ше,[7] иже боꙗти се прѣс(ве)таго имени твоѥго и всегда |11| ȣгодʼно творити волю твою на всако врѣме и живѡта нашего данʼнааго ни тобою, сладʼки Х(ри)с(т)е нашь, |12| нам(ь) же

[*] Редакција издања и превода: Т. Суботин Голубовић.

[4] Парафраза икоса кондака самогласног, глас 6. службе Вазнесењу Господњем: *Триод цветнаѧ*, Москва 1992, рч҃а (191).

[5] Мотив из славске стихире на великој вечерњи Вазнесења Господњег: *Зборник црквених богослужбених песама*, Београд 1971, 522.

[6] Реконструкција по траговима слова и формулару коришћеном у повељама Константина Драгаша Хил. 63 и Хил. 64: Ж. Вујошевић, *Повеља Константина Драгаша (Хил. 63)*, 115, ред 7 у издању; исти, *Повеља господина Константина Драгаша о даровању четири села у околини Врања Хиландару (Хил. 64)*, ССА 9 (2010) 138, ред 7 у издању.

[7] Као у претходној напомени, ред 8 у оба издања.

рабѡмь твоим(ь), по велицѣи м(и)л(о)сти твоѥи. Нь ѡ, вл(а)д(ы)ко твор҄че нашь, ми же раби твои бл(а)го|13|волѥниѥмь и щедримь чл(овѣ)колюбиѥм(ь) ти, азь деспоть Їѡань Драгашь и брат҄ ми Костадинь,[8] вѣд8ще |14| те скораа вь м(и)л(о)сти и щедра на грѣш҄ниѥ вь бл(а)го, просимь и припадаѥм(ь) кь скорѡи ти м(и)л(о)сти и кь |15| п8чинѣ бл(а)гости твоѥи, ꙗко чл(овѣ)колюбиѥ бити ни вь помощь твоѥ дльготрьпѣниѥ: вь д(ь)нь испи|16|таниꙗ ѡного страш҄наго ч(а)са м(и)л(о)срьднима ѡчима вьзри на смѣренн8ю наю д(8)ш8. Ми же величаѥм(ь) |17| и прославлꙗѥмь прѣс(ве)тѡѥ име твоѥ и ѡ дом8 слави твоѥѥ попечениѥ творимь, ⟨елико⟩[9] силь |18| вьзмож҄но дарованною ни тобою.

Приде же властелинь дома Прѣс(ве)ти⟨ѥ Б(огороди)⟩це Хилан҄дар҄скиѥ, чел҄ник(ь) |19| иже 8 Щип8 Станиславь, и вьспомен8 ц(а)р(ь)с(т)в8 ни како ѥс(ть) сьзидаль цр(ь)квь на своѥи бащинѣ вь ѡблас(ть) |20| дом8 Прѣс(ве)тиѥ Б(огороди)це Хилан҄дар҄скиѥ С(ве)т(а)го с(ве)щен҄ном(8)ч(е)н(и)ка Х(ри)с(то)ва Власиꙗ. Моле ц(а)р(ь)с(т)во ни и трѣб8ѥ |21| потврьждениѥ ц(а)р(ь)с(т)ва ни ꙗкоже бити тои с(ве)тои и б(о)ж(ь)ств҄нои цр(ь)кви вь всак8 свобод8 под |22| ѡбластию дома Пр(ѣ)с(ве)тиѥ Б(огороди)це Хилан҄дар҄скиѥ. Ми же видѣв҄ше срьд[ь]ч҄ноѥ ѥго раждежениѥ кь дом8 |23| Прѣс(ве)тиѥ Б(огороди)це Хиландарскиѥ и еже кь ц(а)р(ь)с(т)в8 ни правовѣр҄ноѥ ѥго поработаниѥ, прошениѥ ѥго |24| испльнихѡм(ь), ꙗко да си ѥс(ть) таа с(ве)таа и б(о)ж(ь)ствьнаа цр(ь)квь С(ве)ти с(ве)щенном(8)ч(е)н(и)кь Х(ри)с(то)вь Власиѥ вь ѡбласти |25| дом8 Прѣс(ве)тиѥ Б(огороди)це Хилан҄дар҄скиѥ неѡтѥмлѥмь никимь до вѣка и с люд(ь)ми, що си имаа 8 град8. И тѣ|26|м҄зи люд(е)мь да нѣс(ть) з҄ градомь никдне смѣсе, ни работе, ни подан҄ка, ꙗкоже имь и ѡд начела нѣс(ть) било. Ни да |27| метеха над ними ни кѥфалиꙗ, ни кнезь, ни кои любо ѡд власти ц(а)р(ь)с(т)ва ни, тьчию да си их(ь) испралꙗ на|28|стоѥи иконом(ь) кога поставлꙗю ѡд дома Прѣс(ве)тиѥ Б(огороди)це Хилан҄дарскиѥ. И ѥще села кога си имаа, а име селѡм(ь) |29| тѣмь: селѡ Вардища на

[8] Новаковић грешком додаје четири речи из формулара Хил. 63 и Хил. 64 (ред 11, одн. 10 издањâ из нап. 6 горе).

[9] Реконструкција по формулару (в. горе нап. 6); тако и у препису из XIX века.

град҆скомь метохꙋ и село Благ҆ви, що си ѥс(ть) населиль на своѥи кꙋплѥници, и се|30|лище Тарахиин҆ци,[10] иже ѥс(ть) испросиль[11] челник(ь) Станиславь, ꙗко да насели цр(ь)кви С(ве)томꙋ с(ве)щен҆ном(ꙋ)ч(е)н(и)кꙋ Х(ри)с(то)вꙋ |31| Власию вь помень и вь задꙋшиѥ ц(а)р(ь)с(т)ва ни – ꙗко да си имаа сиꙗ вса вишеписан҆на села цр(ь)квь С(ве)ти с(ве)щен҆но|32|м(ꙋ)ч(е)н(и)кь Х(ри)с(то)вь Власиѥ вь в҆сакꙋ свободꙋ и ꙋтврьждениѥ, неѡтѥмлѥмо ни потькновен҆но никимь до вѣка |33| и сь всѣми мегꙗми и правинами сель тѣхь. И елике се обрѣтаю глобе на сих(ь)зи вишепис(а)нних(ь) селѣх⟨ь⟩, |34| да ник҆то не метеха ними, тьчию цр(ь)квь. Ни да имь ѥ трав҆нине, ни жиров҆нине, ни сѣнокошениꙗ, |35| ни градозиданиꙗ, просто ⟨рекше⟩ ниѥдне работе ц(а)р(ь)с(т)ва ни, мале или велике.

Кто ли хощеть дрьзнꙋти, |36| наваждениѥм(ь) диꙗволимь или ꙋхищрениѥм(ь) чл(овѣ)ч(ь)скимь, разорити сиѥ запис(а)ниѥ, или ѡтнети ѡд сих(ь) чтѡ |37| вишепис(а)нних(ь), таковиѥ да разорить Г(оспод)ь Б(ог)ь и прѣч(и)стаа ѥго М(а)ти бл[аго]д[е]тел҆ница и застꙋпница хила|38|н҆дар҆ска и да ѥс(ть) проклеть ѡд ТИ҃І с(ве)тихь ѡ(ть)ць никеиских(ь) и да мꙋ ѥс(ть) сꙋп҆рникь с(ве)ти с(ве)щенном(ꙋ)ч(е)н(и)к(ь) |39| Х(ри)с(то)вь Власиѥ вь ѡно страш҆ноѥ и грозноѥ испитаниѥ.

И сиѥ вишеписанноѥ слово ц(а)р(ь)ства ни за|40|писа се и ꙋтврьди вь лѣто ҂ЅѠПЕ҃, ендиктиѡнь Е҃І.

|41| + ВЬ Х(РИ)С(Т)А Б(ОГ)А БЛ(А)ГОВѢРНИ ІѠ(А)Н(Ь) ДЕСПОТ(Ь) ДРАГАШЬ +

|42| Повелѣниѥмь г(о)с(поди)на деспота Драгаша и Костадина, старць Григорие нарꙋчи писати ꙋ Коча|43|нехь м(ѣ)с(е)ца июнꙗ А҃ д(ь)нь. Цꙋракь писа.

Каснији записи на документу

На полеђини се поред два инвентарска броја и белешке Успенског о години од стварања света налазе два регеста: опширнији (мона-

[10] Новаковић: Тагахин҆ци; Корабљов: Тарахнинци – могуће, због често нејасне разлике између и и н у рукопису. Аргументи у прилог нашем читању су облик посведочен у повељи из 1355. и развој топонима до данашњег времена (в. доле стр. 84, 85 и нап. 29).

[11] Новаковић: истрошль.

ха Никандра) из XIX века и испод њега краћи из времена настанка документа (по Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 65). Текст оба регеста према фотографији Народне библиотеке Србије:

+ **Сеи хрисовȣль есть деспота Їѡанна Драгаша и данъ естъ нашемȣ |2| монастырю Хиландарȣ и копїе его вʿ немъ. И пишетъ како даеть |3| монастырю оу градȣ Щипȣ церкова(!) С(ве)таго Власїѧ и три села тамѡ |4| со всѣми синорам⟨и⟩ ихъ, по прошенїю челника господара Станислава, |5| да бȣде монастирско ⟨все⟩.**[12]

+ **ХРѴСОВОѴЛ(Ь) СТАНИСЛАВА щипскога чел(ь)ника за цр(ь)квь С(ве)т(а)го Власиа.**

Превод

Оставивши земљи земаљско и удаљивши се од пропадљивог и трошног, приђите да се усправимо и у висине подигнемо очи и уперимо разум,[13] обраћајући се превечном и беспочетном Оцу, благом владики небеском и творцу свега видљивог и невидљивог, јединородном Сину његовом, нади и похвали хришћанског рода, Господу Богу и спасу нашем Исусу Христу и пресветом и благом и животворном Духу његовом, узвикујући: слава теби трисвета Тројице у једном Божанству у векове, амин! Јер када си благоизволео да пошаљеш твог јединородног Сина на земљу ради људског спасења, он се не одвоји од недара твојих, благи Оче.[14] Драги Исусе Христе, превечни и бесконачни царе, Господе и творче наш, саздатељу све твари и свих бића. (А) оном који преславном и сведржитељном руком свиме управља и има власт над небеским и земаљским (стварима), непролазном и бесмртном Господу са Сином и са Духом, клањамо се свом снагом и славимо га у векове, амин.

Сведржитељу вишњи, владико Господе, у љубави својој сачувај наше душе, јер се бојимо твог пресветог имена и увек нам је мило да извршавамо твоју вољу у све дане нашег живота који си нам дао, слатки Христе наш, нама слугама твојим, по твојој великој милости. Али о, владико творче наш, ми слуге твоје по твојој доброј вољи и милосрдном човекољубљу – ја, деспот Јован Драгаш и брат ми Костадин, знајући да си брз у милости и дарежљив у добру према грешницима, молимо и падамо на колена пред твојом хитром милошћу и пучином твоје доброте,

12 Реконструкција према Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 65.

13 Видети горе нап. 4.

14 Видети горе нап. 5.

да би нам твоје човекољубље и дуготрпљење били на помоћ: у дан суда оног страшног часа погледај милосрдним очима на нашу смерну душу. Јер величамо и прослављамо твоје пресвето име и старамо се о дому твоје славе колико је могуће према снази коју си нам даровао.

Дође властелин дома Пресвете Богородице Хиландарске, челник из Штипа Станислав, и помену царству нашем како је на својој баштини подигао Цркву Светог свештеномученика Христовог Власија (да буде) у власти дома Пресвете Богородице Хиландарске. (И) моли царство наше и тражи потврду царства нашег да је тој светој и божаственој цркви дозвољено да буде под влашћу дома Пресвете Богородице Хиландарске. Познавши његову срчану љубав према дому Пресвете Богородице Хиландарске и правоверно служење царству нашем, ми смо испунили његову молбу да та света и божаствена Црква Светог свештеномученика Христовог Власија буде у власти дома Пресвете Богородице Хиландарске неотуђиво и заувек, са људима које има у граду (Штипу). И те људе да у граду нико не узнемирава, нити да им намеће работе и дажбине, као што их нису имали ни од почетка. И да над њима не буде ни кефалија, ни кнез, ни било ко од власти царства нашег, већ да њима управља економ кога постави дом Пресвете Богородице Хиландарске. И још села која има (Црква Св. Власија), а њихова су имена: село Вардишта на градском метоху; село Благви, које је населио (Станислав) на својој купљеници; селиште Тарахинци, које је челник Станислав измолио да насели за Цркву Светог свештеномученика Христовог Власија у помен и задушје царства нашег – да сва горе поменута села поседује Црква Светог свештеномученика Христовог Власија слободно, тврдо, неотуђиво и ни од кога оспорено заувек, са свим њиховим међама и правима. И ако се та села оглобе, да тим (приходом) не располаже нико осим Цркве (Св. Власија). И да су ослобођена од травнине, жировнине, сенокоса, градозиданија, просто речено од сваке работе царства нашег, мале или велике.

А ко се усуди, ђаволским наговором или људском преваром, да уништи ово *записаније*, или да одузме нешто од овога горе писаног, такве да уништи Господ Бог и пречиста његова Мати доброчинитељка и заступница хиландарска и да је проклет од 318 светих отаца никејских и да му свети свештеномученик Христов Власије буде противник на оном страшном и грозном суду.

Ово горе писано *слово* царства нашег записано је и утврђено године 6885, индикта XV.

У ХРИСТА БОГА БЛАГОВЕРНИ ЈОВАН ДЕСПОТ ДРАГАШ

Заповешћу господина деспота Драгаша и Костадина, старац Григорије наложи да се пише у Кочанима месеца јуна први дан. Писао Цурак.

Превод млађег и старијег регеста на полеђини:

Ово је хрисовуљ деспота Јована Драгаша и дат је нашем манастиру Хиландару и (ту је) његова копија. И пише како даје манастиру у граду Штипу Цркву Светог Власија и три села тамо по њиховим границама, на молбу челника господара Станислава, да буде манастирско све.

Хрисовуљ Станислава штипског челника за Цркву Светог Власија.

Дипломатичке особености

Описујући српске документе Св. Пантелејмона, Сима Ћирковић напомиње да је исправа браће Јована и Константина са мајком Евдокијом руском манастиру из 1376/77. иначе оцењена као оригинал, „по својим дипломатичким карактеристикама идентична“ овој која је предмет наше анализе.[15] Податак који делује неочекивано с обзиром на чињеницу да су канцеларије тзв. обласних господара, без развијене сопствене традиције, биле несталне у поштовању норми и коришћењу формулара.[16] Тако и сам Ћирковић на истом месту упозорава да се нешто старија повеља деспота Јована и Константина Св. Пантелејмону у обе сачуване верзије „много разликује“ од претходно поменутих исправа.[17] А њима су заједнички не сви, али ипак неколики важни дипломатички елементи: употреба црвених слова у инвокацији, иницијалу и потпису, помен царства у двојини/множини (**царьство ни**), као и формуле датума (година уз индикт) и потписа; ниједна нема трагове печаћења, мада је присуство овог средства овере у пантелејмонској наговештено у њеном називу (видети ниже) и короборацији („знамење и

[15] *Archives de l'Athos* XII, *Actes de Pantéléèmôn*, ed. P. Lemerle, G. Dagron et S. Ćirković, Paris 1982, 171. Текст ове повеље у целини објављен је у Ј. Шафарик, *Стара српска писма из руског манастира Св. Пантелеимона у Светој Гори*, Гласник СУД 7/24 (1868) 249–252. и у *Акты русского на Святомъ Аѳоне монастыря Св. великомученика и целителя Пантелеймона*, Киевъ 1873, 370–373.

[16] На то је пре више деценија указао управо С. Ћирковић, *Осумњичене повеље кнегиње Милице и деспота Стефана*, ИЧ 6 (1956) 145.

[17] *Actes de Pantéléèmôn*, 171. Издања: Ј. Шафарик, *Стара српска писма из Св. Пантелеимона*, 253–256. и *Акты Св. Пантелеймона*, 374–377. За датовање ове повеље у 1374/75. видети Х. Матанов, *Княжеството на Драгаши. Към историята на Североизточна Македония в предосманската епоха*, София 1997, 104–106; уп. М. Живојиновић, *Драгаши и Света Гора*, ЗРВИ 43 (2006) 43.

белег царски“). Пошто се списак сачуваних повеља Драгашâ које потписује деспот Јован своди на три наведене, није могуће доносити поуздане закључке о пракси његове канцеларије. Може се, међутим, рећи да наш документ, као и преостала два, по својим дипломатичким особеностима показује истовремено присуство византијске и српске традиције, уз одређене самосвојне елементе.

Исправа којом се бавимо у санкцији се назива *записаније* (ред 36), као и већина докумената изашлих из канцеларије Драгашâ, рачунајући и оне које је после 1377. издавао господин Константин, најпре са мајком, а затим самостално (укупно седам, од којих је један грчки).[18] Нешто ниже, у формули датума (ред 39), појављује се термин *слово*, који уз атрибут „златопечатно“ налазимо само још у повељи Св. Пантелејмону из 1376/77.

Чињеница да деспот Јован у овом случају не издаје „хрисовуљ“, већ „обичан“ документ који по свему судећи за разлику од бар једне пантелејмонске исправе није имао никакав печат, чини нам се пре треба разумети као већ поменуто карактеристично колебање дипломатичких форми у канцеларијама обласних господара, него као изузетак у „кршењу правила византијске дипломатике“, како је то својевремено назвао Божидар Ферјанчић.[19] Ипак, високи ранг његове титуле добио је израза у потпису црвеним словима и нарочито у коришћењу царског атрибута, на који је по византијским нормама као деспот имао право. Он се у повељи јавља у карактеристичном облику **царьство ни**, пошто се у интитулацији поред Јована као аუктор наводи и Константин (ред 13).[20]

---

[18] Изузеци су повеља за Св. Пантелејмон из 1376/77 (*слово златопечатно*; *хрисовуљ*: *Actes de Pantéléèmôn*, 172) и Константинова повеља за Хиландар са датумом 15. август 1381 (*хрисовуљ*; издања у изводу: С. Новаковић, *Законски споменици*, 453–455. и B. Korablev, *Actes de Chilandar* II, 542–543). Старија исправа за руски манастир се на два места назива *хрисовуљ*, а једанпут *записаније* (*Actes de Pantéléèmôn*, 169).

[19] Б. Ферјанчић, *Владарска идеологија у српској дипломатици после пропасти царства (1371)*, О кнезу Лазару, Београд 1975, 147. „Три хрисовуље“ које наводи аутор заправо су две: Св. Пантелејмону из 1374/75. у два примерка и истом манастиру из 1376/77. О траговима печата на оба примерка исправе из 1374/75. видети *Actes de Pantéléèmôn*, 169.

[20] О везивању царског атрибута за деспотско достојанство С. Ћирковић, *Осумњичене повеље*, 149–150. и опширније, с обзиром на византијске традиције, Б. Ферјанчић, *О деспотским повељама*, ЗРВИ 4 (1956) 89–114. Облик **царьство ни** налазимо у свим повељама Драгашâ чији су (са)издавачи деспот Јован и/или његова мајка Евдокија, која је као супруга деспота Дејана могла да се назива царицом. То су поред исправе за Св. Пантелејмон из 1376/77. још две повеље Евдокије и Константина,

Традиција српске владарске канцеларије препознаје се у употреби аренге Землънаа земли ѡставлъше, чија се најстарија позната верзија појављује још код краља Милутина.[21] У међувремену обогаћена новим елементима, ова преамбула посвећена празнику Вазнесења Христовог у повеље Драгашâ доспева, према нашој анализи, преко исправе краља Душана Хиландару из фебруара 1340 (Хил. 18).[22] Овде је налазимо у нешто скраћеном облику, без цитата Мт. 25, 34 и мотива „смртног часа“ који ауктора подстиче на богоугодно дело даривања цркава. „Потпуну“ верзију касније доследно користи Константин, издајући повеље самостално.[23]

Правни предмет ове повеље је потврда поседа, тј. дозвола да се Црква Св. Власија у Штипу са њеним имањима и правима додели у власништво Хиландару као поклон и на молбу њеног ктитора челника Станислава.[24] Иако су околности правног чина такве да сам петент тражи потврду сопственог дара манастиру, изнете су претпоставке по којима је Хиландар ове прилоге добио у замену за поседе изгубљене одлукама Драгашâ, а током спорова које је у то време имао са Св. Пантелејмоном.[25] С друге стране, могуће је да диспозиција чува остатак једног изгубљеног документа, наиме претпостављене оснивачке пове-

Ивирону око 1380. и Хиландару 1380/81 (по индикту 1378/79). Издања: М. Живојиновић – Т. Суботин-Голубовић, *Акт господина Константина Драгаша и царице Евдокије манастиру Ивирону (13. јануар, око 1380)*, Хиландарски зборник 11 (2004) 287–294 (са коментаром); F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 190–193. Изузетак је само прва повеља руском манастиру из 1374/75 (уп. С. Ћирковић, *Осумњичене повеље*, 149, нап 11). Када исправе издаје сам, Константин користи искључиво термин господство ми (уп. Ж. Вујошевић, *Повеља Константина Драгаша (Хил. 63)*, 111–133).

[21] Повеља за Хрусијски пирг Вазнесења Христовог из 1313-16: *Споменици на Македонија* I, 324–332 (издање и коментар). Опширније о овој аренги са прегледом повеља у којима се јавља и посебним освртом на њено коришћење у канцеларији Драгашâ – Ж. Вујошевић, *Повеља Константина Драгаша (Хил. 63)*, 111–133.

[22] Издање и коментар: С. Марјановић-Душанић – Т. Суботин-Голубовић, *Повеља краља Стефана Душана о поклону Хиландару цркве Св. Ђорђа и села Полошко*, ССА 6 (2007) 55–67. О могућим разлозима преузимања формулара Ж. Вујошевић, *Повеља Константина Драгаша (Хил. 63)*, 111–133.

[23] Изузетак представља документ од 15. августа 1381, уп. Ж. Вујошевић, *Повеља Константина Драгаша (Хил. 63)*, 126, нап. 59.

[24] Мислимо да закључак Милоша Благојевића по коме је већ сама баштина челника Станислава била „у области“ (тј. у власти) Хиландара почива на нетачном тумачењу одговарајућег места у експозицији (ред. 19–20): М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 2001, 220–221. Уп. ниже одељак *Просопографски подаци*.

[25] *Actes de Pantéléèmôn*, 174; М. Живојиновић, *Драгаши и Света Гора*, 49.

ље челника Станислава за Цркву Св. Власија. То се односи на одредбу о привилегијама црквених људи у Штипу (да немају обавезе према граду, **гакоже имь и ѡд начела нѣсть било**, ред 26) и посебно на други део диспозиције, у коме се говори о штипској цркви са утврђеним поседима и њиховим имунитетима (ред. 28–35).[26]

У завршним формулама, после духовне санкције са истом структуром као у исправама за Св. Пантелејмон и датума, следи потпис, идентичан оном у повељи из 1376/77. у коме се појављује само име деспота Јована. Примери из других докумената чије интитулације сугеришу заједничко ауторство показују да је оваква пракса у канцеларији Драгашâ била уобичајена.[27] Повеља се завршава белешком о записивању, која се налази на долепљеном пергаменту. Реч је о такође карактеристичном елементу у исправама Драгашâ, који одсуствује само у старијој повељи за Св. Пантелејмон, док су у две које самостално издаје Константин крајем девете деценије XIV века (Хил. 63 и Хил. 64) завршне формуле изгубљене.[28] То је, међутим, и једини познати случај у овом материјалу да се поред писара наводи и име особе на вишем степену претпостављене хијерархије учесника у састављању документа: **старць Григорие нарȣчи писати**.

Просопографски подаци

Деспот Јован Драгаш, *74* (страна), 24 (ред у издању); *75*, 75, 77 – Син севастократора и затим деспота Дејана и Евдокије, Јован Драгаш је крајем 60-тих година XIV века наследио очеву баштину у североис-

[26] Анализу имунитетних формула у повељама Драгашâ с обзиром на „провинцијску администрацију" њихове државе даје Х. Матанов, *Княжеството на Драгаши*, 180–182. и 244–247 (уз табеларно поређење привилегија из повеља чији су предмет поседи у Штипу и његовој околини). Документ уз који Матанов наводи датум 20. јуни 1379. заправо је издат десетак година касније, уп. Ж. Вујошевић, *Повеља Константина Драгаша (Хил. 63)*, 111–133.

[27] У све три повеље у чијим се интитулацијама јавља Евдокија, њено име је на првом месту, али се она на исправама не потписује (уп. М. Живојиновић – Т. Суботин-Голубовић, *Акт господина Константина Драгаша и царице Евдокије*, 291). Заједнички потпис који одговара интитулацији присутан је само у повељи Јована и Константина за Св. Пантелејмон из 1374/75 (обе верзије).

[28] За Хил. 63 и Хил. 64 видети Ж. Вујошевић, *Повеља Константина Драгаша (Хил. 63)*, 111–133; исти, *Повеља Константина Драгаша (Хил. 64)*, 135–145. За издања осталих докумената видети одговарајуће горње напомене и Ј. Шафарик, *Стара српска писма из Св. Пантелеимона*, 266–271. и *Акты Св. Пантелеймона*, 388–393 (повеља Константина Драгаша Цркви Вазнесења Господњег у Штипу, 26. март 1388).

точној Македонији и у кратком року проширио своје подручје, поставши један од најзначајнијих обласних господара на територији Српског царства у распаду. Претпоставља се да је титулу деспота примио од цара Уроша после Маричке битке, дакле у периоду септембар – децембар 1371. Судећи по сачуваним изворима, у које спада и Јованов новац из тзв. Кичевске оставе, до 1373/74. владао је самостално, мада вероватно већ од тог времена као османски вазал. Између 1374/75. и 1377. у документима наступа заједно са млађим братом Константином (први је повеља за Св. Пантелејмон, поменута горе на више места), при чему карактер њиховог савладарства на територији која се у свом најширем опсегу простирала отприлике између Струме и Вардара и од Врања до Дојранског језера није сасвим јасан. Деспот Јован са историјске позорнице нестаје у току 1377. године; последња сведочанства о њему су наша повеља и она за Св. Пантелејмон датована 1376/77. У октобру 1377. један грчки документ о Мелнику помиње само Константина, који је несnúmерно директни наследник свог брата у управљању „кнежевином“. По томе би се лето или рана јесен 1377. могли узети као датум смрти Јована Драгаша, мада су изнета и хипотетичка мишљења, заснована на посредним сведочанствима, према којима се он у то време замонашио под именом Доротеј и умро после 1393. као великосхимник Јован Каливит.

Литература: Й. Ивановъ, *Сѣверна Македония. Исторически издирванья*, София 1906, 110–117; 124–134; Р. Михаљчић, *Крај Српског царства*, Београд 1989, 201–215; Х. Матанов, *Княжеството на Драгаши*, passim и пос. 33–37 (породично име Драгаш), 88–95 (Јован као самостални владар), 117–123 (заједничка власт са братом и нестанак са сцене), са старијом литературом; М. Живојиновић, *Драгаши и Света Гора*, 41–54 (карта области Драгашâ на стр. 52); *Јован Драгаш*, Српски биографски речник IV, Нови Сад 2009, 432–433 (М. Шуица).

Челник Станислав, *74*, 34; *75*, 55 – Повеља браће Драгаша Станислава представља као хиландарског властелина и челника у Штипу. Подигавши Цркву Св. Власија на својој баштини у граду, снабдео ју је поседима и уз дозволу својих сизерена поклонио српском манастиру на Св. гори. На основу података које доносимо у следећем одељку, могло би се закључити да је становништво дарованих села или области у њиховом непосредном суседству већ од раније имало дужност да врши стражарску службу (на штипској тврђави?). Тиме се отвара простор за претпоставке које ћемо на овом месту укратко изложити. Текст документа каже да је два од три села населио управо Станислав, што би могло да одговара његовој улози градског заповедника са надлежностима

у том крају. Не само због тога сматрамо да закључке М. Благојевића о Станиславу као „челнику Хиландара“ чија је баштина овом манастиру „дуговала одређену службу“ треба узети са резервом (видети и горе нап. 24), мада нам нису јасне околности под којима се у повељи могао назвати хиландарским властелином. Можда је то последица поклона потврђеног нашом повељом, при чему је Странислав имао и обавезу да штити нове манастирске поседе, којима су Хиландару заиста надокнађени неки ранији губици. Изгледа нам мање вероватно да би то били поседи око којих се спорио са Св. Пантелејмоном (видети горе стр. 80 и нап. 25); логичније делује хипотеза да се радило о делу атара села Карбинци насељеног стражарима (**бьци**), којима је повељом цара Душана из јуна 1355. дозвољено да ту остану, иако је земљиште припадало Хиландару.[29] Корак даље на несигурном пољу претпоставки је питање да ли је Станислав у том случају населио црквене људе као суседе стражарима, или су ови други претходно расељени, а штипски челник у том крају основао нова села за Цркву Св. Власија, односно Хиландар.[30] Повеља браће Драгаша нам о томе нажалост не говори ништа. Она за сада остаје и једини познати извор о челнику Станиславу. Десетак година касније, међу сведоцима у исправи Константина Драгаша за Цркву Вазнесења Христовог у Штипу, помиње се његов син, без титуле и под именом Миловац Репош (прихваћено читање С. Ћирковића из *Actes de Pantéléèmôn*, 181. увидом у фотографију на табли 53 тамо; за издања видети горе нап. 28).

Литература: М. Благојевић, *Државна управа*, 220–221.

Старац Григорије, *75*, 78– Учесник у чину записивања повеље (**нар8чи писати**). По атрибуту „старац“ свакако духовно лице, непознат из других извора.

Цурак, *75*, 79 – Писар, непознат из других извора.

---

[29] Реч је о повељи Хил. 38, несталој из манастира тридесетих година прошлог века (снимак: АСАНУ 8876з-65). Последње издање са коментаром и тумачењем израза **бьци**: А. Соловјев, *Бьци у Душановој повељи г. 1355*, Прилози КЈИФ 6 (1926) 184–190. Његову тезу о б’цима као стражарима на штипској тврђави прихватила је већина истраживача. У новије време Ђ. Бубало, *Још једном о термину* б’ци, Прилози КЈИФ 70, св. 1–4 (2004) Београд 2005, 143–154. износи претпоставку да они нису вршили стражарску дужност у граду, већ да су били у непосредној служби цара Душана. О хиландарском поседу у Карбинцима видети наведени чланак, 150–153, са старијом литературом.

[30] Становништво дарованих села свакако није могло било подложно Цркви Св. Власија, тј. Хиландару и истовремено имати дужност да врши стражарску службу. Уп. Ђ. Бубало, *Још једном о термину* б’ци, 149–150.

Важнији појмови и установе

У претходним свескама *Старог српског архива* објашњавани су следећи појмови и установе, поменути у овој повељи: **челник**, **баштина**, **работа**, **поданак**, **кефалија**, **кнез**, **иконом**, **метох**, **купљеница**, **селиште**, **глоба**, **травнина**, **жировнина**, **сенокос**, **градозиданије**.

Топографски подаци

Повеља записана у **Кочанима**, *75* (страна), 78 (ред у издању) регулише статус **Цркве Св. Власија** (*74*, 37, 45; *75*, 56, 58, 62), задужбине челника Станислава, која данас више не постоји. Налазила се у непосредној околини или у самом **граду Штипу** (*74*, 34, 46, 47), у XIV веку значајном административном (седиште кефалије) и трговачком месту и једном од центара државе Драгашâ.[31]

Ктитор је својој задужбини доделио два села и једно селиште који се овом исправом заједно са црквом потврђују Манастиру Хиландару:

Вардишта, *74*, 32 – село које данас не постоји. Пошто га текст повеље лоцира „на градском метоху“, требало би да је лежало у непосредној близини Штипа.[32] Према истраживањима Олге Иванове, његово име је највероватније сачувано у микротопониму Вардишче (Големо и Мало) нешто даље од града, јужно од данашњег села Таринци, такође поменутог у повељи. Аргумент у прилог исправности ове убикације средњовековног Вардишта могла би да буде етимологија његовог назива (по Ивановој „место где се чува стража“, или, додајемо, „место где су настањени стражари“), која га доводи у везу са житељима тадашњих Тарахинаца са околином (видети ниже).[33]

[31] Документ пред нама је према расположивим подацима једини који су Драгаши издали у Кочанима. Укратко о етимологији и првом помену под тим именом Й. Ивановъ, *Сѣверна Македония*, 213–214. Турски попис из 1573. Кочане бележи још увек као село, седиште нахије: *Турски документи за историјата на македонскиот народ. Опширни пописни дефтери од XVI век за Кустендилскиот санџак*, том V, книга II, прир. М. Соколоски, Скопје 1980, 368–370. За Штип у касном средњем веку и у држави Драгашâ видети *Штип низ вековите* I, Штип 1986, 125–201; С. Ћирковић, *Штип у XIV веку*, Зборник на трудови посветени на академикот Михаило Апостолски по повод на 75-годишнината од животот, Скопје 1986, 25–37; Х. Матанов, *Княжеството на Драгаши*, 186.

[32] Уп. С. Ћирковић, *Штип у XIV веку*, 32.

[33] О. Иванова, *Исчезнатите месни имиња во областа по сливот на Брегалница*, Споменици на Македонија V, Прилеп 1988, 256–257.

Благви (**Благ҆ви**), *75*, 53 – ишчезло село у околини Штипа.[34] Према податку из повеље, населио га је челник Станислав на својој купљеници. Могућа убикација је на јужном ободу села Таринци (Тарахинци), на локалитету Благово.[35]

Тарахинци (**Тарахиин҆ци**), *75*, 54 – селиште које је челник Станислав „измолио" од својих господара Јована и Константина, да би га у њихов „помен и задушје" населио за своју задужбину.[36] Као међник помиње се 1355. у повељи којом цар Душан решава спор између Хиландара и стражара (**бьци**), који су се настанили у атару оближњег манастирског села Карбинци.[37] Може бити да су они заиста вршили службу у Штипу, пошто о континуитету обавеза локалног становништва према градској стражи сведочи турски попис из 1573, у коме је село забележено под именом Трахинци као тимар чији део прихода уживају диздар и чувари штипске тврђаве.[38] Топоним је сачуван у облику Таринци – село које и данас постоји на око 7 км североисточно од Штипа.[39]

[34] *Исто*, 250.

[35] А. Стојановски – Д. Горгиев, *Населби и население во Македонија – XV и XVI век* I, Скопје 2001, 218. Аутори овај локалитет доводе у везу са другим именом Таринаца (Благуново), забележеном у турским пописима XVI века.

[36] Вероватно услед грешке у Новаковићевом издању које је користио (видети горе нап. 11), Х. Матанов, *Княжеството на Драгаши*, 226, закључује управо супротно: да је Станислав раселио Тарахинце, чиме је то село претворено у селиште!

[37] А. Соловјев, *Бьци у Душановој повељи*, 190.

[38] *Турски документи – Кустендилскиот санџак*, том V, книга II, 207–208; 279. Имена житеља Трахинаца су искључиво словенска и хришћанска. Помиње се и „други назив" села – Горно Гуново (или Благуново? – видети горе нап. 35). О питању места и природе службе *б'ца*, које за нас, упркос податку из турског пописа, остаје отворено, видети горе, стр. 83 и нап. 29.

[39] Карте са положајем Тарахинаца: М. Живојиновић, *Властелинство манастира Хиландара у средњем веку*, Манастир Хиландар, прир. Г. Суботић, Београд 1998, 80; иста, *Драгаши и Света Гора*, 52. На топографској карти Војногеографског института (1:50.000; премер из 1925, допуне из 1957–58), лист 175, секција Штип 2, забележено је под именом Тараинци. Реч је о локалитету са археолошким налазима из прехришћанског и ранохришћанског доба: Б. Алексова, *Епископијата на Брегалница*, Прилеп 1989, 8, 19.

Žarko Vujošević
Institut des Études Balkaniques
de l'Académie serbe des Sciences et des Arts

CHARTE DES FRÈRES DRAGAŠ EN FAVEUR DE CHILANDAR ET AU SUJET DE L'ÉGLISE SAINT-BLAISE

1377, 1er juin, Kočani

Résumé

Le 1er juin 1377, 1e despote Jovan Dragaš, seigneur de la Macédoine du Nord-Est, et son frère Konstantin, délivrent au monastère serbe de Chilandar une charte portant confirmation d'un don de son vassal, le gouverneur (*čelnik*) de la forteresse de Štip, Stanislav : l'église Saint-Blaise à Štip, fondation du donateur, ainsi que trois village, vraisemblablement voisins, sis à 5 ou 7 km au nord-est de la ville.

Cette charte, conservée à Chilandar et pour la première fois publiée dans son intégralité, est l'une des dix chartes (neuf en ancien slave et une en grec) rédigées dans la chancellerie de Dragaš à l'intention de monastères athonites, dont nous sont parvenus les textes. Elle a été écrite en cursives cyrilliques sur un papier collé sur parchemin, avec utilisation d'une encre rouge pour la croix de l'invocation, l'initiale et la signature**.** Une pièce de parchemin rajoutée porte une note indiquant que cet acte a été délivré à Kočani à la demande du despote Jovan Dragaš et de son frère Konstantin, que l'ordre de la rédiger a été donné par l'ancien Grigorije, et qu'elle a été écrite par Curak. L'analyse diplomatique montre qu'il s'agit d'un original, bien qu'on ne relève aucune traces de sceau. Au bas du texte figure uniquement la signature de Jovan, mais le fait qu'il s'agit d'un document commun est indiquée dans l'intitulé (« Moi, despote Jovan Dragaš et mon frère Konstantin ») ainsi qu'à travers le duel/pluriel associé à l'attribut impérial (carystvo mi - « carstvo naše / notre empire »), ce qui est une caractéristiques des chartes de Dragaš et en conformité avec son titre de despote.

L'observation des circonstances dans lesquelles le gouverneur Stanislav fait don à Chilandar des biens mentionnés a amené à penser qu'à cette occasion le monastère serbe s'est vu compenser la perte de terres survenue en 1355. En l'occurrence, sur décision de l'empereur Dušan une partie du territoire du village de Karbinci avait alors été enlevé au monastère pour y installer les membres du garnison de Štip, nouvellement implantés dans cette région. Or, et à ce qu'il semble, les biens dont Stanislav fait don à Chilandar se trouvent précisément dans cette même région. Reste par contre non élucidé le fait de savoir si les gens du monastère ont été installés même au voisinage des gardes ou si ces derniers les ont remplacés après que les premiers ont été déplacés ailleurs.

Mots clés : Dragaš, despote Jovan, Konstantin, Chilandar, église Saint-Blaise, Štip, gouverneur (*čelnik*), Stanislav, charte, délivrance et commentaire.

Стари српски архив, књ. 10, стр. 87–102

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1378/1379"
УДК 091=163.41"1378/1379"

Павле Драгичевић[*]

Универзитет у Бањој Луци
Филозофски факултет
Одсјек за историју

ПОВЕЉА „ЦАРИЦЕ“ ЈЕВДОКИЈЕ И ЊЕНОГ СИНА КОНСТАНТИНА О ДАРИВАЊУ ХИЛАНДАРУ ЊИХОВЕ БАШТИНСКЕ ЦРКВЕ У АРХИЉЕВИЦИ

Струмица, 1378, септембар 1 – 1379, август 31.

Сажетак: Тема рада је повеља „царице“ Јевдокије и њеног сина Константина Драгаша којом поклањају Манастиру Хиландару део своје баштинске територије. Рад садржи комплетан текст на старосрпском и превод на савремени српски језик као и поглавља у којима се детаљније анализирају подаци саопштени у повељи.

Кључне речи: Драгаши, Јевдокија, Константин, Архиљевица, Хиландар, баштинска територија.

Опис повеље и ранија издања

Повеља је исписана црним мастилом у 32 реда канцеларијским брзописом на пергаменту ширине 315 и дужине 364 мм. Печата као и трагова печаћења нема.[1] Објављивана је више пута: Д. Авраамовићъ, *Описанiе древностiй србски у Светой (атонской) Гори, съ XIII. литографираны таблица*, Београд 1847, 55–57; Д. Авраамовићъ, *Света гора са стране вере, художества и повестнице*, Београд 1848, 50 (само кратак извод); F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 190–193; *Историческое описанiе сербской царской лавры Хиландаря и ея отношенiя къ царствамъ сербскому и русскому*, сочиненiе архимандрита Леонида, Москва 1868, 76–78 (поред аренге испустио је и још неколико већих делова повеље); B. Korablev, *Actes de Chilandar* II, 535–537; С. Новаковић, *За-*

[*] Ел. пошта: pavled@bl.elta-kabel.com

[1] Детаљније о физичком опису документа Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 67–68.

конски споменици, 446–448 (објављени су делови повеље са законском снагом). Нема већих разлика у читању између појединих издања. Архимандрит Леонид, С. Новаковић и Б. Корабљев редовно су уместо слова ꙋ употребљавали словну ознаку оу. Д. Аврамовић знак ꙗ редовно замењује са ѧ, а архимандрит Леонид са руским словом я. Леонид и старословенска слова є и щ замењује са руским словима е [је] и щ [шћ]. Оригинал се чува у архиву Манастира Хиландара под бројем 65 Ib, сигнатура А 6/2. Препис монаха Никандра носи ознаку А 6/3. Ово издање је приређено на основу снимка који се чува у Архиву Србије у Београду.

Текст повеље[*]

\+ **Понеже ꙋбо многих(ь) и великих[ь] даровь насладихсмо се ѡт владики нашего Хр(и)ста и того прѣч(и)стие владичице наше б[о]г[оро]д[и]це на ню же ми все ꙋпованиє наше вьзложихом[ь] и желаниа нашего из҆во|2|лєниєм[ь] того николиже погрѣшихом[ь] ꙋповаемо же ꙗко и до коньчини живота нашегѡ сию помощницꙋ имѣти паче же и по коньчинѣ много множае. Тѡго ради и ꙗ бл(а)гоч(ь)стива |3| и хр[и]столюбиваа г[о]сп[о]га ц(а)р(и)ца Євдокиа и сь прѣвьзлюблєнним[ь] и в҆сесрдчним[ь] с(и)номь ц(а)р(ь)с(т)ва ми Костадином[ь] потьщасмо се єлико по силѣ нашои дари и ч(ь)сьти приносити с(ве)тим(ь) и б[о]ж(ь)сьтвним[ь] цр(ь)квамь ⟨вь ни⟩х(ь) |4| же ѡбраз(ь) Г[оспо]да Б(о)га Саваѡѳа по вьчл(о)вѣчениꙋ написꙋєть сє. Тѣм҆ же и ми раждєгше с(е) б[о]ж(ь)ст(ь)вною любовию изволисмо прѣдпосилати и дарове даровати Г(о)сп(о)дꙋ Б(о)гꙋ и прѣч(и)стѣи того б(о)го|5|матери ѡт ихьже ни єс(ть) даль нь и паче бол҆ше и любьзнеє храмꙋ прѣч(и)стиє б[о]г[оро]д[и]це изволисмо иже вь С(ве)тѣи Горѣ Аѳѡна вь мѣстѣ рекомѣм[ь] Хеланьдарь. Ведꙋще нє дрьзнѡ|6|влєниє кь с(и)нꙋ своємꙋ владицѣ нашемꙋ Хр(и)стꙋ ѡ содеꙗних[ь] ни ꙋмолити вл[а]д[и]кꙋ Хр(и)ста тѣм же и ми припадаємь кь храмꙋ тиєм[ь][2] сь ꙋсрьдиєм[ь] сие дари. Цр(ь)квь нашꙋ бащи|7|ннꙋ б[о]г[ороди]цꙋ иже вь мѣстѣ рекомѣмь Архилєвица, тако и сь всом[ь] ѡбитѣлиꙋ и ризницом[ь] тьези цр(ь)кве и направами в҆сѣми и сь в҆сѣми сими по именꙋ сели и**

[*] Редакција издања и превода: Т. Суботин Голубовић.

[2] Леонид додао: и приносимь

засељци: селоѡ |8| Ѧрхилкєвица, село Колиц҆ко, село Р8гинци, село Изворь, село Подлѣшане, село Бела Водица, селоѡ Литиꙗница, село Мокра Полꙗна, село Глажнꙗ[3], село Доманов҆ци, селѡ |9| Гокшин҆ци, село Гоꙗнѡв҆ци, село Станчикꙗ[4], село Злок8кꙗне, село Деиковци, село Кр8пници, село Скрьлинци, село Т8дорци, село Др8гошевци и сиа в҆са по именох(ь) |10| ꙗкоже их[ь] списанна зде с8ть всако них[ь] тако и синори и мегꙗми ꙗкоже и ѡт искони имають паче тако н⟨иви⟩ и с виногради и с млинови тези црк҆ве, сь всѣ|11|ми ꙗкоже и до нинꙗ прѣбивакєть вь всои[5] ѡбитѣли кє, сохран҆но и сь всѣми синори и мегꙗми кє ꙗкоже записаникєм[ь] златопечꙗтним[ь] 8тврьжде|12|нно имат[ь] ѡт г[оспо]д[и]на ни с(ве)топочив҆шега ц(а)ра Стефана також де и с цр[ь]квом[ь] коꙗ кє(ть) 8 Вел68жд8, рекомаа Г(ос)п(о)гино поле,[6] с рѣком(ь) с мегꙗми и ѡдтеси тези цр(ь)кве и сь всѣ|13|ми правинами що си има цр(ь)квь тази ѡд вѣка. И село Козница Кричꙗновска с мегꙗми и ѡдтеси и с правинами всѣми села тоѡга како си има ѡт искони, село Строико|14|во сь всѣми правина⟨ми⟩. И 8 Ѧрхилкєвици др8г8ю нов8 цр(ь)квь скорааго помощника с(ве)таго Никоѡле 8 Нор҆чи, такози и с половином[ь] тогази селища Нор҆чꙗ и сь всѣми вино|15|гради и с нивикєм[ь] и с млином[ь] и с ливадом[ь] 8 Прѣшевѣ тези цр(ь)кве ꙗкоже имат[ь] приложено ѡд мниха Неѡфита рекомааго Гюромана[7] кєгда и сьздана бисть ниме и сь про|16|чим[ь] всѣмь що има тази цр(ь)квь. Людем[ь] же цр[ь]квним[ь] 8стависмо закон да кє(ть) сии по них[ь] да дакє всаки них[ь] 8 годищи три дни ѡраниа, а на лѣто да този прик8плꙗю 8 житни|17|ц8 ꙗкоже кє(ть) ѡбичꙗи и прочим[ь] метохиамь. Винограде цр(ь)квне да ѡбработаваю, по селѣх[ь] же примикюрикє кои с8, да послѣд8ють с коньми иг8мна ꙗможе хощеть, |18| а прочии да понось цр(ь)квни принашаю на Стр8м8, посьль же цр(ь)квни примикюрикє на коних[ь] да испралꙗю. Ѧ в҆си да даю цр(ь)кви

---

[3] Аврамовић: Глажиѧ

[4] Новаковић испустио селѡ Гокшинци, село Гоꙗнѡвци, село Станчикꙗ.

[5] Аврамовић, Миклошич, Новаковић и Корабљев: сиои

[6] Аврамовић: Гспгиново поле; Миклошич, Леонид и Новаковић: Госпогиново Полє

[7] Миклошич, Леонид, Новаковић и Корабљев: Гкрьмана

ѡвчии [и] трьмчани десетьк[ь], и да даю на зевгар[ь] по д҃ кьбле жита а ине работе и поданка да не|19|маю. И такози дарова ц(а)р(ь)с(т)во ни сиꙗ в ⸯса храмȣ прѣч(и)стѣи б[о]г[оро]д[и]ци хиланьдарскои и ȣтврьдисмо знамениѥм[ь] и бѣлѣгом[ь] ц(а)рским(ь) и вь мѣсто злата свосерȣчно сиѥ подписасмо имени |20| нашими како да ѥс(ть) тврьдо и ником[ь] непоколѣбимо до вѣка. И сие наше малое приношениѥ приносимо сь вѣрою истин ⸯною б(о)ж(ь)стьвномȣ и прѣч(и)стомȣ храмȣ с(ве)томȣ |21| твоѥмȣ б(о)гомати владичице ȣповаемо же ꙗко да скорим[ь] твоимь[8] милосрьдиѥм[ь] вь дⸯнь страшнааго сȣда владична поможеши ни и нинꙗ враги и сȣпостате наше |22| низложиши и покориши. И сиа вса дарованиꙗ с[ве]томȣ и б(о)жьствьномȣ ти храмȣ ѡсвободисмо ѡт всѣх[ь] работ[ь] и поданькь г[ос]п[о]д[с]ких[ь], да им нѣ градозидания ни градоблюде|23|ниа, ни сокꙗ, ни иномистра, ни травнине, ни ѡраньꙗ, ни жетⸯве, ни врьшитбе, ни сѣна кошениа, ни винограда работаниа, ни поноса[9], ни пⸯсара, ни соколала[10] (!), ни да |24| тко ѡблада нии ѡт владȣщих[ь], тькмо монастир(ь) прѣч[и]стѣи б[о]г[оро]д[и]це хиланьдарⸯскиѥ. И сиа вⸯса ȣтврьдисмо сȣщим[ь] своим[ь] записаниѥм(ь) да стои непоколѣбимо и непотворⸯно |25| и неразоримо до вѣка. Молимо же и заклинамо вь име Г[оспо]да Б(о)га нашего владикȣ Хр(и)ста ѥго же Б(ог)ь по нас(ь) изволит[ь] ц(а)рс(т)вовати сиѥмȣ нашемȣ кь Б(о)гȣ приношению не по|26|колѣбимȣ бити нь паче ним[ь] крепнꙗ[11] ȣтврьжденнȣ семȣ бити. Кто ли ѡд таковиих[ь] подрьзнет[ь] разорити что ѡт сихь више ȣписанних(ь), таковааго да разорит[ь] Г[оспо]дь Б(о)гь |27| и прѣч(и)стаꙗ ѥго мати вь дⸯнь страшнааго сȣда Хр(и)ст(о)ва и да ѥс(ть) проклет[ь] ѡт т҃и҃і с(ве)тих(ь) богоносних[ь] ѡт[ь]ць никеиских(ь) и ѡд всѣх[ь] с(ве)тих(ь) иже ѡт вѣка Б[о]гȣ вь ȣгождениѥ више |28| и сь б(о)гоȣбиицом(ь) Иȣдом[ь] да наречеть се, аминь. Вь лѣто ¦ѕ҃ѡ҃п҃з҃, еньдиктиѡн(ь).[12]

[8] Аврамовић, Миклошич и Корабљев: испуштено
[9] Миклошич и Новаковић: носа
[10] Новаковић: соколара
[11] Аврамовић, Миклошич и Новаковић: испуштено; Корабљев: крепчꙗе
[12] Сви издавачи наводе еньдиктиѡн(ь) .д. Видети *Дипломатичке особености*.

|29| + **ВЬ ХР(ИСТ)Ѧ Б(О)ГѦ БЛѦГОВѢРЬНИ Г[ОСПО]Д[И]Н[Ь] КѠСТѦНДИН[Ь]** +

|30| **По ꙋставлѥнию же више п(и)санномꙋ и сие ꙋстависмо ѥликꙋ есѡдию всакоѩкꙋ лѣто вса⟨к⟩о приносит[и]**[13] **да се ѡд жита сѣме годищꙋ изь ѡпкине ѡт[ь]сталѩ, а прочѩ вса есодиа и жито ѡт всега да се** |31| **приноси половина и ꙋ велики монастир[ь], а дрꙋга половина да стои ꙋ кꙋки архилѥвичкои.** |32| + **Повелѣниѥм[ь] г(о)сп(о)гѥ прѣвисокѥ ц(а)р(и)це срьпскѥ кѵра Євдокиѥ и г[оспо]д[и]на Костандина, ѩ Харьтѡфилаковикь Дмитрь писахь ꙋ градꙋ Стрꙋмици.**

Превод повеље

+ Пошто се многих и великих дарова насладисмо од владике нашега Христа и његове пречисте владичице наше Богородице, у њу смо сву своју наду положили и вољно никад не прегрешисмо у жељи, па се надамо да ћемо Њу и до краја живота нашега имати за помоћницу, а чак и више после смрти. Стога се потрудисмо и ја, благочастива и христољубива госпођа царица Јевдокија са превазљубљеним и веома вољеним сином Царства ми Костадином, колико је у нашој моћи да приносимо дарове и почасти светим и божаственим црквама, у којима се слика лик Господа Бога Саваота по оваплоћењу, те и ми, распаљени божаственом љубављу, одлучисмо да пошаљемо и дарове дарујемо Господу Богу и Пречистој Његовој Богоматери, од онога што нам је дао, а још више и са љубављу пожелесмо (да дамо) храму Пречисте Богородице који је у Светој гори атонској, у месту званом Хиландар. Знајући Њену искреност према Сину своме, владици нашем Христу, да моли владику Христа за оно што смо учинили, па зато и ми усрдно прилажемо томе храму ове дарове: цркву нашу баштинску Богородицу која је у месту званом Архиљевица, ту цркву са свом обитељи и ризницом, и са целим уређењем, и са свим овим селима и засеоцима поименично: село Архиљевица, село Колицко, село Ругинци, село Извор, село Подлешане, село Бела Водица, село Литијаница, село Мокра Пољана, село Глажња, село Домановци, село Гокшинци, село Гојановци, село Станчића, село Злокућане, село Дејковци, село Крупници, село Скрлинци, село Тудорци, село Другошевци, и сва ова по имену како су овде записана свако од њих, и синоре с међама, како их од искона имају,

[13] Аврамовић, Миклошич, Новаковић и Корабљев: **вса поприносить**

а такође и њиве, и са свим виноградима и са млиновима, те цркве са свиме као што и до данас јесте сачувано у целој њеној обитељи, са свим синорима и међама њеним, како је и утврђено златопечатним записом од господина светопочившег цара Стефана, чврсто да има, такође и са црквом која је у Велбужду, звана Господјино Поље, са реком и међама и отесима те цркве, и са свим правинама које та црква има одувек. И село Козница Кричановска са међама и отесима и са свим правинама тога села, како их има од искона; село Стројково са свим правинама. И у Архиљевици другу нову цркву брзог помоћника Светог Николе у Норчи, такође са половином тога селишта, Норче, са свим виноградима и са њивама и са млином и ливадом те цркве у Прешеву, како има приложено од монаха Неофита, званог Ђуроман, пошто ју је он саздао, и са свим осталим што та црква има. А црквеним људима постависмо закон, да буде за њих овако: сваки од њих да даје три дана орања на годину, а на лето да то прикупљају у житницу, као што је обичај и другим метохијама. Винограде црквене да обрађују по селима, они који су примићури – да прате игумана са коњима како буде хтео, а остали да доносе црквени товар на Струму; примићури на коњима да обављају црквени посао; а сви да дају цркви овчји и десетак од кошница и да дају на зевгар по четири кабла жита, а друге работе ни поданка да немају. И дарова, такође, Царство нам све ово храму Пречисте Богородице Хиландарске, и утврдисмо знамењем и царским белегом, и уместо злата својеручно ово потписасмо својим именом да буде чврсто и ни од кога поколебано до века. И ово наше мало приношеније са истинском вером приносимо божаственоме и пречистоме светоме храму Твојему, Богомати владичице. Надамо се да ћеш нам Твојим брзим милосрђем на дан Страшнога суда Владичиног помоћи, а сада непријатеље и противнике наше уништаваш и покораваш. А све ово што је даровано Твоме светоме и божаственоме храму, ослободисмо од свих работа и давања господских, да им није градозиданија, ни градобљуденија, ни соћа ни иномистра, ни травнине, ни орања, ни жетве, ни вршидбе, ни кошења сена, ни рада у винограду, ни поноса, ни псара, ни соколара, нити да има власт над њима неко од властеле (владајућих), само Манастир Пречисте Богородице Хиландарске. И све ово утврдисмо овим својим записанијем, да стоји непоколебиво и беспрекорно и неразориво довека. Молимо и заклињемо у име Господа Бога нашега, Владике Христа, онога кога Бог одреди да после нас царује, да овај наш прилог Богу остане постојан и да га још јаче утврди. Ко ли се од њих дрзне да поквари нешто од више уписаног, таквога да уништи Господ

Бог и пречиста Његова Мати у дан Страшнога суда Христова, и да је проклет од 318 светих богоносних отаца никејских и од свих светих који су од века Богу угодили, и да буде поменут са Јудом богоубицом, амин. Године 6887, индиктион.

+ У ХРИСТУ БОГУ БЛАГОВЕРНИ ГОСПОДИН КОСТАДИН +

После више писане заповести и ово наредисмо – колика есодија да се сваке године даје, да се на годину оставља семе од жита из општине (заједнице), а сва остала есодија и жито – од свега да се даје половина и у велики манастир, а друга половина да стоји у кући архиљевичкој.

+ По заповести госпође превисоке царице српске кира Јевдокије и господина Костадина ја, Дмитар Хартофилаковић писах у граду Струмици.

Дипломатичке особености

Повеља је састављена по формулару који се састоји од симболичке инвокације, аренге, интитулације, експозиције, веома дуге диспозиције, санкције, апрекације, датума и потписа. Након потписа, постоје још три реда који садрже неку врсту допуне диспозиције, као и короборацију. Сви ови елементи не одскачу од својих уобичајених облика. Занимљива је диспозиција у чијем саставу се налази тзв. *Закон људима црквеним* којим су регулисане обавезе потчињеног становништва према цркви. Овом *Закону* је у новије време посвећена већа пажња па га овде нећемо анализирати.[14] Занимљиво је и питање хронологије овог акта. Наиме, сви досадашњи издавачи су повељу датирали 6887. годином од стварања света (=1. IX 1378 – 31. VIII 1379) и четвртим индиктом. Забуна око датирања настала је из разлога што је индикт погрешан.[15] На основу тог податка истраживачи су се опредељивали или за годину или за индикт, те су понуђена три одговора на постављени проблем. Д. Аврамовић, Ф. Миклошич и Б. Корабљев су се определили за годину и повељу су датирали у својим издањима са 1379. годином и четвртим индиктом. Овом мишљење подржава и један део данашње

[14] Е. П. Наумов, *Вторая архилевицкая грамота как исторический источник*, Источники и историография славянского средневековья – сборник статей и материалов, АН СССР, Институт славяноведения (Москва 1967) 84–100; М. Благојевић, *Закон господина Константина и царице Јевдокије*, ЗРВИ 44 (2007) 447–458; М. Благојевић, *Земљораднички закон, средњовековни рукопис*, САНУ, Одељење друштених наука, извори српског права XIV, Београд 2007, 262–263.

[15] За 6887. годину он би био два (2).

српске историографије.[16] Проблем је уочио један од родоначелника српске критичке историографије архимандрит Иларион Руварац. Он је сматрао да је грешка у години а не у индикту и да четврти индикт одговара 6889. години (1380/81).[17] Ово је мишљење у своје време прихватио Стојан Новаковић, а и данас су му склони историчари који се служе Новаковићевим издањем.[18] Последњи се огласио Милош Благојевић. Он је мишљења да индикт у повељи уопште није обележен, већ да је место где је требао да стоји број остало празно, те је стога сигурна година 6887 (1378/79).[19] Имајући пред собом снимак оригиналног документа склонији смо решењу које је понудио М. Благојевић. У делу потписа изнад словâ **Г** и **Ν** натписано је слово **Д**, што је уобичајена скраћеница за реч *господин* (**Г**[**ОСПО**]**Д**[**И**]**Ν**[**Ь**]). Забуна је настала око тога што се то слово налази у близини места где је требала да стоји словна ознака за број индикта. Пошто слово д у старословенском језику има бројну вредност четири, сви издавачи су били мишљења да је ово слово уједно означавало и индикт.

Просопографски подаци

Јевдокија, *88* (страна), 7 (ред у издању); *91*, 89 – У науци је питање порекла жене деспота Дејана и мајке Константина и Јована остало недоречено и контроверзно. Сматрало се да је Дејанова жена била Теодора, сестра цара Душана, која се после његове смрти замонашила и понела име Јевдокија. Иако је одавно било сумњи у такво мишљење, сада је оно и коначно напуштено, па би требало наново трагати за њеним идентитетом.

Литература: Ђ. Сп. Радојичић, *О царици Јевдокији и о називу царица у титулатури средњовековне Србије*, Зборник МСИ 7 (Нови Сад

---

[16] Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*, 67.

[17] И. Руварац, *О кнезу Лазару*, у: Бој на Косову старија и новија сазнања, Београд 1992, 84–85.

[18] С. Новаковић, *Законски споменици*, 446; Х. Матанов, *Княжеството на Драгаши, към историята на Североизточна Македония в предосманската епоха*, София 1997; М. Живојиновић – Т. Суботин-Голубовић, *Акт господина Константина Драгаша и царице Евдокије манастиру Ивирону (13. јануар, око 1380)*, Хиландарски зборник 11 (2004) 289–291.

[19] М. Благојевић, *Кнез Лазар – ктитор Хиландара*, у: Немањићи и Лазаревићи и српска средњовековна државност, Београд 2004, 346 н. 36; М. Благојевић, *Кнез Лазар и његови наследници као ктитори Хиландара*, Јефимија 10 (Трстеник 2000) 83; В. и М. Благојевић, *Господари Срба и Подунавља*, у: Немањићи и Лазаревићи, 307–309.

1973) 105–109[20]; M. Purković, *De Theodora, fille d'Etienne Detchanski et de Marie Paléologue*, Byzantinische Zeitschrift 45 (1952) 43–47; М. Пурковић, *Принцезе из куће Немањића*, Београд 1996[2], 65–75; Б. Ферјанчић – С. Ћирковић, *Стефан Душан*, Београд 2005, 175; *Јевдокија*, Српски биографски речник IV, 327 (М. Шуица).

Константин (Костадин), *88*, 9; *91*, 83, 89 – (средина XIV в. – 1395), млађи син деспота Дејана. Након погибије Мрњавчевића 1371, заједно са својим братом Јованом постао обласни господар. Њих двојица су створили велику област са центрима у Штипу и Струмици. Често су даривали светогорске манастире. Константинова кћер Јелена је била удата за византијског цара Манојла II Палеолога. Она је била мајка два последња византијска цара: Јована VIII и Константина XI. Погинуо је као турски вазал у бици на Ровинама 1395.

Извори: С. Новаковић, *Законски споменици*, 210–211, 446–448, 452–457, 510–515, 765–768.

Литература: Г. Острогорски, *Господин Константин Драгаш*, Зборник ФФ у Београду VII–1 (1963) 287–294; Р. Михаљчић, *Крај српског царства*, Београд 2001[2]; Х. Матанов, *Княжеството на Драгаши, към историята на Североизточна Македония в предосманската епоха*, София 1997; М. Живојиновић, *Драгаши и Света Гора*, ЗРВИ 43 (2006) 41–57.

Монах Неофит, *89*, 43 – непозната особа.

Ђуроман, *89*, 43 – световно име монаха Неофита.

Дмитар Хартофилаковић, *91*, 90 – писар у служби браће Драгаш. Његово презиме је изведено од црквене титуле хартофилакс, што сведочи о племенитијем пореклу овог писара и његове породице.

Литература: *The Oxford Dictionary of Byzantium* I, New York – Oxford 1991, 415–416; М. Шуица, *Немирно доба српског средњег века*, Београд 2000, 62; Ђ. Бубало, *Српски номици*, Београд 2004, 60, 100.

Важнији термини

У претходним бројевима *Старог српског архива* већ су објашњавани појмови: **баштинска црква**, **градозиданије**, **соће**, **травнина**, **псари**.

Царица, *88* (страна), 7 (ред у издању); *91*, 89 – У Византији се царева жена називала деспина (dªspo¿na), а деспотова василиса (bas¿lisa).

[20] Рад је написан 1926. и објављен након смрти аутора.

Дословним превођењем последњег термина са грчког на српски добијен је термин „царица“. Постоји и раније мишљење да се Јевдокија, удовица деспота Дејана, називала „царицом“ и због тога што је она била сестра цара Душана.

Литература: Ђ. Сп. Радојичић, *О царици Јевдокији и о називу царица*, 106–107; М. Благојевић, *Закон*, 447 н. 1, са детаљнијом литературом.

Примићур, *89*, 49, 51 – старешина једног села или катуна.

Литература: *ЛССВ*, 584 (М. Шуица).

Понос црквени, *89*, 50 – обавеза зависног становништва да преноси ствари у власништву цркве до одређеног места. У овом случају сељаци су преносили жито са архиљевичког властелинства до реке Струме. Растојање између овог властелинства и горњег тока Струме износи преко 120 километара.

Литература: ССА 5 (2006) 155 (Р. Поповић); *ЛССВ*, 552 (М. Шуица); М. Благојевић, *Закон*, 455–456.

Зевгар, *90*, 52 – (грч. zeygŸrion) термин чије је основно значење „јарам“ или „пар волова“, а касније је означавао површину земље или ону парцелу коју је могао да узоре један пар волова. Величина зевгара је варирала у зависности од квалитета земље и кретала се од 83 до 213 царских модија. У употреби је био и један теоријски зевгар који је употребљавала администрација и имао је вредност 144 модија (13,5 хектара). Величина парцеле у средњовековној Србији, узоране једним паром волова (зевгаром), у просеку је износила од 2,5 до 3 хектара. Термин се у Србији употребљавао углавном у некадашњим византијским областима. По М. Благојевићу, овде се термин зевгар односи на један пар волова, тј. на количину земље коју је он могао да узоре.

Литература: *ЛССВ*, 234–235 (J. Мргић); М. Благојевић, *Закон*, 455.

Кабао, *90*, 52 – мера за тежину која се разликовала у зависности од тога шта се мерило. У средњовековној Србији их је било више. Познат је „царски кабао“ који је преузет из Византије и износи 17,08 литара (12,8 кг).[21] Велики кабао је обухватао четири царска кабла. Величина српског кабла износила је 82 литре (око 62 кг). По М. Благојевићу, у овом се случају радило о „царском каблу“.

Литература: М. Благојевић, *Соће – основни порез средњовековне Србије*, Глас САНУ СССХС, Одељење историјских наука књ. 11 (Београд 2001) 26–33; М. Благојевић, *Закон*, 455.

[21] Мере се односе на пшеницу.

Градобљуденије, *90*, 65 – обавеза зависног становништва која се односила на чување града тј. на обезбеђивање страже.

Литература: *ЛССВ*, 125 (М. Шуица).

Иномистро, *90*, 65 – дажбина која се односила на стоку и која је убирана када су се користили пашњаци у нижим пределима (зимовишта и забели). Убирана је у областима које су освојене од Византије.

Литература: *ЛССВ*, 259 (М. Благојевић).

Соколари, *90*, 67 – слој зависног становништва који се бавио одгајањем и дресуром соколова коришћених за лов.

Литература: *ЛССВ*, 682 (С. Мишић).

Топографски подаци[**]

Архиљевица, *88*, 21; *89*, 24, 39; *91*, 88 – данас не постоји. Требало би да се налази 15 км северозападно од Куманова, између села Белановце, Думановце и Извор.

Литература: Ј. Хаџи Васиљевић, *Јужна Стара Србија, историјска, етнографска и политичка истраживања, књига прва*, *Кумановска област*, Београд 1909, 96, 266–268, 459; М. Рајичић, *Основно језгро државе Дејановића*, ИЧ 4 (Београд 1954), 231; Ј. Алексић, *Архиљевица*, Лесковачки зборник 4 (1964) 124–128; А. Стојановски, *Где треба тражити манастир (и село) Архиљевицу?*, Зборник МС ЛУ 22 (Нови Сад 1986) 213–220; М. Златановић, *Архиљевица*, Врањски гласник 20 (1987) 169–175; А. Стојановски – Д. Ѓоргиев, *Населби и население во Македонија – XV и XVI век*, Дел I, Скопје 2001, 12.

Колицко, *89*, 23 – непоуздана локација. Постоји село Колицко 15 км југоисточно од Куманова.

Литература: М. Пурковић, *Попис села у средњовековној Србији*, Годишњак СФФ IV, 2 (1940), 103; М. Рајичић, *Основно језгро*, 234; А. Стојановски – Д. Ѓоргиев, *Населби*, 110.

Ругинци, *89*, 23 – данас Руђинце, три км северно од села Извор.

Литература: М. Пурковић, *Попис села*,137; М. Рајичић, *Основно језгро*, 231; А. Стојановски – Д. Ѓоргиев, *Населби*, 193.

Извор, *89*, 24 – данас село Извор, 13 км северозападно од Куманова.

[**] Користили смо топографске карте размера 1:100.000 Војногеографског института из Београда, секције 681–Урошевац (из 1970, садржај по стању 1961–1965), 682–Куманово (из 1970, садржај по стању 1959–1964), 683–Крива Паланка (исто) и 732–Титов Велес (из 1987, садржај по стању из 1987).

Литература: Ј. Хаџи Васиљевић, *Јужна Стара Србија*, по регистру; М. Пурковић, *Попис села*, 96; М. Рајичић, *Основно језгро*, 231; А. Стојановски – Д. Ѓоргиев, *Населби*, 94.

Подлешане, *89*, 24 – данас назив једне утрине код села Извор. Постоји и мишљење да би се могло налазити код села Липкова 12 км северозападно од Куманова.

Литература: М. Пурковић, *Попис села*, 128–129; М. Рајичић, *Основно језгро*, 244; Ј. Трифуноски, *Ишчезла сеоска насеља у Кумановској области*, Врањски гласник VII (1971) 295; А. Стојановски – Д. Ѓоргиев, *Населби*, 172.

Бела Водица, *89*, 24 – требало би да буде код села̂ Извор, Руђинце и Алашевце.[22]

Литијаница, *89*, 24 – непозната локација.

Мокра Пољана, *89*, 25 – данас не постоји. Требало би да се налази северно од Алашеваца на обронцима Језерске планине и у близини села Руђинце јер је ту у XVI веку у једном турском попису забележена *мезра Мокра Пољана*.

Извори и литература: *Турски документи за историјата на македонскиот народ; Опширни пописни дефтери од XVI век за Ќустендилскиот санџак* V–2, превод, редакција и коментар Методи Соколоски, Скопје 1980, 537; М. Живојиновић, *Властелинство манастира Хиландара у средњем веку*, Манастир Хиландар (Београд 1998) 84.

Глажња, *89*, 25 – данас село Глажња, 15 км северозападно од Куманова.

Домановци, *89*, 25 – данас село Думановце, 2,5 км северозападно од села Извор. У XVI веку ово село је имало и други назив – *Горна Глажња*.

Извори и литература: *Ќустендилскиот санџак* V–2, 417, 479–480; Ј. Хаџи Васиљевић, *Јужна Стара Србија*, 236–238, 471; М. Пурковић, *Попис села*, 88; А. Стојановски – Д. Ѓоргиев, *Населби*, 78.

---

[22] На том локалитету има више хидронима и микротопонима који се зову Бела вода. Постоји поток Бела вода који тече између поменута три села, потес у атару села Алашеваца, извор и потес у атару села Слупчана и потес у атару села Руђинца. Ј. Трифуноски, *Кумановско – Прешевска Црна Гора*, САН, Одељење друштвених наука, СЕЗ књ. LXII, Прво одељење, Насеља и порекло становништва књ. 33, Београд 1951, 21, 145, 147, 148. Тако се зову и два извора у околини села Матејча и један код села Курбалије, као и потес у атару села Лојане. – Ј. Трифуноски, *Црна Гора*, 20, 127, 155, 164.

Гокшинци, *89*, 25 – данас село Гошинце, 2 км западно од Думановца.

Гојановци, *89*, 26 – непозната локација.

Станчићи, *89*, 26 – данас село Станчић, 1 км северно од Д. Злокућана.

Злокућане, *89*, 26 – данас села Г. и Д. Злокућани, 4–5 км северно од Думановца.

Дејковци, *89*, 26 – Непоуздана локација. Требало би да буде у близини убициране групе села. У XVI веку забележено је село *Деловци* које се налазило у близини села Ваксинца, Лојана и Злокућана. У старијој литератури се помиње да је то село Дејловце које се налази преко 25 км источно од Куманова.

Извори и литература: *Ќустендилскиот санџак* V–2, 447–448; Ј. Хаџи Васиљевић, *Драгаш и Константин Дејановић и њихова држава*, Просветни гласник год. XXIII, св. 5 (Београд 1902) 588; М. Рајичић, *Основно језгро*, 231; А. Стојановски – Д. Ѓоргиев, *Населби*, 65.

Крупници, *89*, 27 – непозната локација.[23]

Скрлинци, *89*, 27 – непозната локација.[24]

Тудорци, *89*, 27 – непозната локација.

Другошевци, 89, 27 – непоуздана локација, можда код села Глажња.[25]

Велбужд, *89*, 34 – данас град Ћустендил у Бугарској.

Госпођино поље, *89*, 35 – назив за цркву у Велбужду.

Козница Кричановска, *89*, 37 – највероватније данашња села Горња и Доња Козница која леже на левој обали Струме југоисточно од Ћустендила. Други су сматрали да би ово село требало лоцирати јужно од Лесковца поред Владичиног Хана где се данас налази село Козница, што се не чини вероватним јер Драгаши нису никад владали тим подручјем.

---

[23] Ј. Хаџи Васиљевић, *Драгаш*, 447, каже да поред обале Мораве у „Гњиланској кази” постоји село Крупинце.

[24] Ј. Хаџи Васиљевић, *Драгаш*, 314–315, 447, каже да је у „Гњиланској кази”.

[25] Ј. Хаџи Васиљевић, *Драгаш*, 447, каже да село Драгошевци постоји и данас и да лежи у „Гњиланској кази“ на самој десној обали Мораве. Нема га на карти. – М. Рајичић, *Основно језгро*, 234–235. Неки истраживачи су покушали да поистовете Другошевце са Драгушицом, која се налази у долини реке Моравице у прешевској котлини. – Х. Матанов, *Княжеството на Драгаши*, 59. Од топонима сличног назива у турском попису је забележено село *Драгошница*. Налазило се код села Глажња. *Ќустендилскиот санџак* V–2, 501–502.

Литература: Й. Ивановъ, *Северна Македония*, София 1906, 126 и 153; М. Рајичић, *Основно језгро*, 233; Е. П. Наумов, *Вторая архилевицкая грамота*, 87–88; Х. Матанов, *Княжеството на Драгаши*, 64–66; М. Живојиновић, *Драгаши и Света Гора*, 52 (карта); А. Стојановски – Д. Ѓоргиев, *Населби*, 109.

Стројково, *89*, 38 – непозната локација. Постоји мишљење да се могло налазити поред села Г. и Д. Align Козницe југоисточно од Ћустендила, као и код Владичиног Хана на месту данашњег села Стројковце.

Литература: као и за село Козницу Кричановску.

Норча, *89*, 40, 41 – данас Норча, 1 км јужно од Прешева.

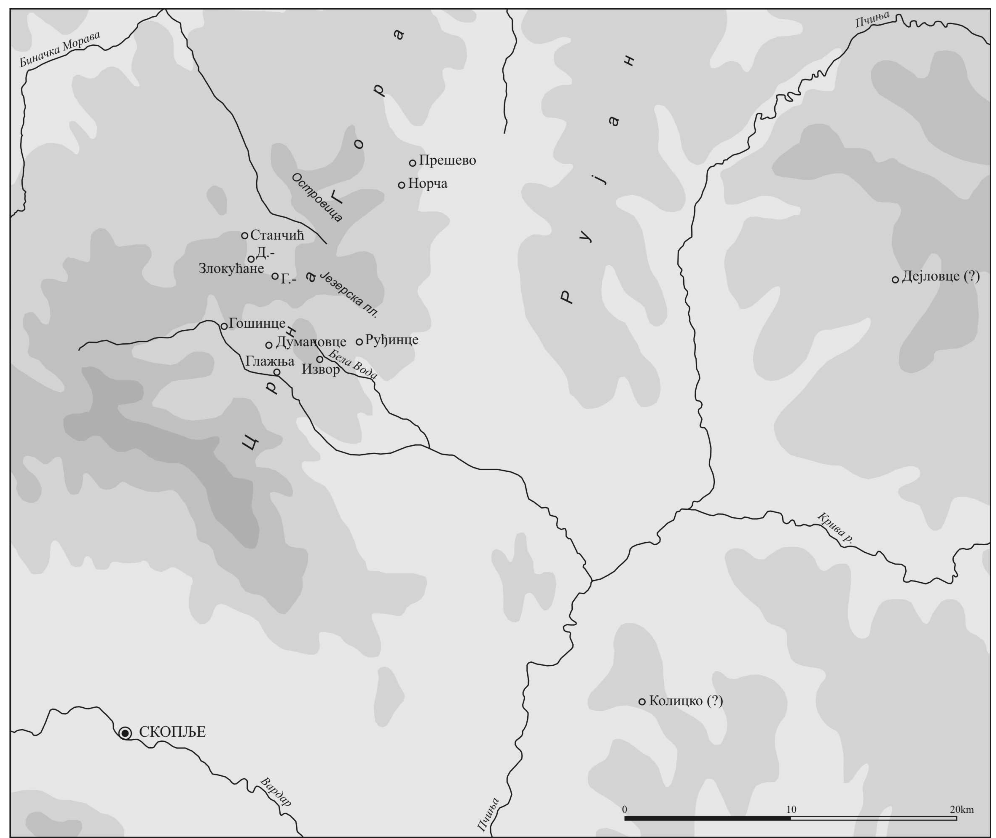
Прешево, *89*, 42 – данас варошица Прешево.

Литература: Ј. Хаџи Васиљевић, *Јужна Стара Србија, историјска, етнографска и политичка истраживања, књига друга, Прешевска област*, Београд 1913; *Прешево*, *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља*, Београд 2010, 217–218 (В. Алексић).

Струма, *89*, 50 – река Струма.

Струмица, *91*, 90 – данас варошица Струмица.

Литература: Й. Ивановъ, *Северна Македония*, 128, 209–212; М. Пандевски – Г. Стоев, *Струмица и Струмичко низ историјата*, Струмица 1969; А. Стојановски – Д. Ѓоргиев, *Населби*, 215.

Поседи даровани Хиландару од „царице“ Јевдокије и њеног сина Константина Драгаша

Pavle Dragičević
Université de Banja Luka
Faculté de Philosophie
Département d'Histoire

CHARTE DE L' « IMPÉRATRICE » JEVDOKIJA ET DE SON FILS KONSTANTIN PORTANT DONATION À CHILANDAR DE LEUR ÉGLISE PATRIMONIALE SIS À ARHILJEVICA

Strumica, 1378, 1er septembre – 1379, 31 août

Résumé

Ce travail s'intéresse à la charte de l'« impératrice » Jevdokija et de son fils Konstantin Dragaš portant donation à Chilandar d'une partie de leur territoire patrimonial, soit 19 villages et une église patrimoniale, tous sis dans le massif de Skopska Crna Gora, auxquels s'ajoutent deux villages et une église sis à proximité de Velbužd et la moitié d'un ancien village près de Preševo. La suite du texte inclut aussi une loi pour les gens de l'église (*zakon ljudima crkvenim*) qui stipule les obligations de la population locale, attachée à cette terre, envers l'église. Outre la totalité du document dans sa rédaction en ancien serbe accompagnée d'une traduction en serbe moderne, l'auteur de ce travail en propose aussi un fac-simulé photographique. Faisant suite à un premier chapitre rappelant les éditions antérieures de cette charte, son texte inclut plusieurs chapitres très complets respectivement consacrés à l'analyse détaillée des termes moins connus, des données topographiques et des personnages mentionnés dans le texte. On y trouve également une carte géographique sur laquelle figurent tous les toponymes mentionnés. Enfin un chapitre intitulé « particularités diplomatiques » s'intéresse plus en détail à la date de délivrance de cette charte qui a longtemps été sujette à discussion par les auteurs moderne.

Mots-clés : Dragaš, Jevdokija, Konstantin, Arhiljevica, Chilandar, territoire patrimonial.

Стари српски архив, књ. 10, стр. 103–107

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1379"
УДК 091=163.41"1379"

Срђан Рудић[*]

Историјски институт
Београд

ПОВЕЉА БАЛШЕ II КОЈОМ ПОТВРЂУЈЕ ДУБРОВЧАНИМА ПРИВИЛЕГИЈЕ ДОБИЈЕНЕ ОД БРАТА МУ ЂУРЂА[**]

Ратац, 1379, новембар 20.

Сажетак: Балша II је на почетку своје владавине попут својих претходника издао повељу о слободи и безбедности дубровачких трговаца у својој земљи. Прописао је да као и раније дубровачки трговци плаћају приликом трговине житом два динара по мантији, да на Дању и Кривој Реци плаћају као у доба брата му Ђурђа, као да им се сва штета учињена од стране њега или његове властеле надокнади. Повеља је издата 20. новембра 1379. године у Ратцу.

Кључне речи: Балша II, Ђурађ, Дубровник, повеља, мантија, Дањ, Крива Река, Ратац.

Опис и ранија издања

Повеља Балше II Дубровчанима од 20. новембра 1379. године сачувана је у оригиналу и чува се у Државном архиву у Дубровнику. Текст је записан дипломатичким брзописом у 8 редова на хартији димензија око 300 х 375 мм.[1] Хартија је на неколико места физички оштећена, тако да су уништени мањи делови текста. Реконструкција оштећених делова текста извршена је на основу старијих издања. Повеља је оверена воштаним печатом који је налепљен испод текста. На хартији је видљив водени знак као и трагови пресавијања.

---

[*] Ел. пошта: istorinst@hi.sanu.ac.rs.

[**] Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије: *Средњовековне српске земље (XIII–XV век): политички, привредни, дриштвени и правни процеси* (ев. бр. 177029).

[1] Димензије повеље према подацима из Архива САНУ су 29,7 х 37 цм. Архива САНУ, Стара збирка, бр. 443, табла 82. Према Божидару Шекуларцу повеља је димензија 29,6 х 27,6 цм. – Б. Шекуларац, *Дукљанско-Зетске повеље*, Титоград 1987, 173.

На позадини се налази натпис: La pouеglia de misser Balsa de la franchixie de mercatanti fata quando fo ser Piro de Gondola ambasatore alo ditto signor, као и новији запис №. 121. an. 1380.

Повеља је до сада доживела неколико издања. Углавном читко исписан текст није задавао веће тешкоће приређивачима, тако да се највећи број разлика своди углавном на начелни приступ појединих приређивача начину издавања средњовековних докумената.

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србскіи Споменицы*, 85; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 193; С. Новаковић, *Законски споменици*, 196; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 109; Б. Шекуларац, *Дукљанско-Зетске повеље,* Титоград 1987, 166-173.

Текст повеље[*]

+ Да ес(ть) вѣдомо в(ь)сакомꙋ. Ꙗ г[оспо]д[и]нь Бал(ь)ша по м(и)л(о)сти Б(о)жие с(ь)творихь м(и)л(о)сть градꙋ Дꙋбров(ь)никꙋ моѡи брати и срьчанем(ь) |2| приꙗтелем(ь) с(ь)поменꙋюке старо приꙗтельство и любовь кою сꙋ имали с(ь) моѡмь братиѡмь и сь мномь, а ми мис(ь)лимо |3| такогере и боле: да хѡде трьгѡв(ь)ци дꙋбровьчки свободно по моѡи з(е)мли и да кꙋпꙋю и продаю в(ь)саки т(ь)рьгь |4| и жито и да поносе кꙋде е ни⟨мь⟩ ⟨драг⟩ѡ и да плакꙗю ц(а)ринꙋ како е прьво било по в҃ динара ѡдь мантие а на Д[а]ню |5| и на Кривꙋ Рекꙋ да пла⟨к⟩ꙗю како ⟨с⟩ꙋ плакꙗли при животꙋ б(р)ата мога г[оспо]д[и]на Гюр(ь)гꙗ и по в(ь)сои з(е)м⟨л⟩и моѡи да сꙋ |6| на законь кои сꙋ имали при Гюр(ь)гю. И за сие рѣкохь ако бꙋде комꙋ дꙋбров(ь)чанинꙋ що ꙋзето ѡдь мога чл(о)в(ѣ)ка |7| или ѡдь м(е)не да се в(ь)се исправи. И на томь даю вѣрꙋ мою и моих(ь) властель да не потворꙋ нꙋ да с(ь)врьшꙋ |8| до мога живота. Писа се сиꙗ повелꙗ вь лѣто ѕ҃ѡ҃п҃и҃ м(ѣ)с(е)ца ноебра к҃ д[ь]нь ꙋ Рьтць.

Превод повеље

+ Да је знано свакоме. Ја господин Балша по милости Божјој учиних милост граду Дубровнику, мојој браћи и срдачним пријатељима, спомињући старо пријатељство и љубав коју су имали са мојом браћом и са мном. А ми мислимо исто и боље: да дубровачки трговци иду сло-

[*] Редакција издања и превода: Т. Суботин Голубовић.

бодно по мојој земљи и да купују и продају сваку робу и жито и да носе куда је њима драго и да плаћају царину како је пре било по 2 динара од мантије, а на Дању и Кривој Реци да плаћају како су плаћали у време брата мојега господина Ђурђа. И да су по свој мојој земљи закони који су били за Ђурђа. И уколико буде неком Дубровчанину што узето од мога човека или од мене да се све подмири. И на то дајем веру моју и моје властеле да се то не оскврне него да се поштују за мога живота. Ова повеља је записана 20. новембра 1379. године у Ратцу.

Дипломатичке особености

Повеља почиње симболичком инвокацијом након које следи промулгација. Ово је једна од три сачуване зетске повеље која има промулгацију. У сва три случаја она је конструисана са императивном реченицом и ни једном се не помињу писмо, повеља или печат. У овом случају промулгација се налази на самом почетку повеље, исто као и у рашким повељама. Стереотипна промулгација на почетку световне повеље представља једну од најтипичнијих појава у српској дипломатици.[2]

Балша II у овој повељи, што је неуобичајено у оваквим уговорним исправама, поименце говори о неким царинама које су Дубровчани плаћали у Зети. Између Балшића и Дубровника често је долазило до сукоба везаних за царине. У овом конкретном случају увођење нових царина свакако је проистекло из новчаних неприлика у којима је био Балша II.[3] Треба истаћи да су Дубровчани две године пре издавања ове повеље тврдили да се царина на Дању од старина плаћала само када се роба превозила лађом, док се на Кривој Реци уопште није плаћала.[4] Проблем око царина није био решен овом повељом, већ је до повремених несугласица између Балшића и Дубровчана долазило и касније.

Повеља, уобичајено за исправе настале у канцеларији Балшића, нема потпис. Печат је причвршћен на српски начин на 1 цм широку и 3,2 цм дугу папирну траку. Супротно српском обичају, восак са стражње стране је прекривен комадићем папира који је чврсто спојен са воском. На лицу повеље наливени су, доста неправилно, тамнозелени восак преко којег је једним делом преливен црвени восак. Отисак типара је захватио један део тамнозеленог, као и један део црвеног вос-

[2] С. Станојевић, *Студије из српске дипломатике*, Глас СКА 94 (1914) 252–253, 262.

[3] *Историја Црне Горе* 2/2, Титоград 1970, 46 (С. Ћирковић).

[4] J. Тадић, *Писма и упутства Дубровачке републике*, Београд 1935, 346; *Историја Црне Горе* 2/2, 46 (С. Ћирковић).

ка. Типар је попречни овал ширине 2,1 цм и висине 1,8 цм.[5] У пољу је приказана фигура за коју је Алекса Ивић сматрао да представља курјакову главу окренуту у лево, док је Грегор Чремошник сматрао да се не може тачно рећи о којој животињи се ради, али да је највероватније реч о вуку или псу чија је глава окренута удесно. Натпис на печату према Ивићу гласи: + **с[и] пе[ч]ат г[осподи]на Гюрга [и] Балше**, док према Чремошнику натпис гласи: **СИ ПЄЧѦТЬ ГНѦ ГЮРГѦ И БѦЛШЄ**.[6]

Важнији појмови

Мантија, *104* (страна), 8 (ред у издању) – мера за жито у земљама Балшића. Реч мантија је означавала врећу. Из једног уговора из 1379. године сазнајемо да је садржавала 10 дубровачких купела, односно 152,96 л.

Извори и литература: С. Ћирковић, *Мерење и мере у средњовековној Србији*, Работници, војници, духовници, Београд 1997, 153; *ЛССВ*, 395 (С. Ћирковић).

Топографски подаци

Дањ, *104* (страна), 9 (ред у издању) – град и епископско седиште на левој обали Дрима.

Извори и литература: ССА 6 (2007) 34 (Н. Порчић); ССА 9 (2010) (С. Рудић); *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља, према писаним изворима*, Београд 2010, 91–92 (М. Антоновић).

Крива Река, *104*, 9 – неубицирани топоним у земљи Балшића. Балша II овом повељом одређује да се ту царина плаћа како је била плаћана у време његовог брата Ђурђа. Дубровчани су фебруара 1377. године, у упутству свом посланику код Ђурђа Балшића, тврдили да се у Кривој Реци (Chriua Richa) ништа није плаћало.

Извори: Ј. Тадић, *Писма и упутства Дубровачке републике*, 346.

Ратац, *104*, 15 – утврђени манастир подигнут на полуострву Ратац између Бара и Сутомора. У изворима се помиње од 1247. године.

Извори и литература: ССА 1 (2002) 21–22 (С. Марјановић-Душанић); *Лексикон градова и тргова*, 238–240 (К. Митровић).

---

[5] G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slavena*, Sarajevo 1976, 137.

[6] А. Ивић, *Стари српски печати и грбови*, Нови Сад 1910, 28, сл. бр. 24; G. Čremošnik, *Studije za srednjovjekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slavena*, 137.

Srđan Rudić
Institut d'Histoire
Belgrade

CHARTE DE BALŠA II PORTANT CONFIRMATION AUX RAGUSAINS DES PRIVILÈGES ACCORDÉS PAR SON FRÈRE DJURADJ

Ratac, 1379, 20 novembre

Résumé

Après son accession au pouvoir, Balša II, à l'instar de ses prédécesseurs, délivre aux Ragusains une charte par laquelle il garantit la liberté et la sécurité des commerçants de leur cité. Cette charte a été délivrée le 20 novembre 1379 à Ratac. Balša II y stipule que les commerçants ragusains doivent, comme auparavant, payer au titre du commerce du blé deux dinars par mesure appelée *mantija* (mot désignant aussi la soutane), qu'ils doivent aussi payer à Danj et à Kriva Reka la même somme qu'à l'époque de son frère Djuradj, et qu'ils sont soumis à toutes les lois qui étaient en vigueur sous ce dernier. Il promet également que tout dommage occasionné aux commerçants ragusains, par lui ou par ses seigneurs, sera compensé.

Mots-clés : Balša II, Djuradj, Dubrovnik, charte, mesure - *mantija*, Danj, Kriva Reka, Ratac.

Стари српски архив, књ. 10, стр. 109–116

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1389/1396"
УДК 091=163.41"1389/1396"

Станоје Бојанин*

Византолошки институт САНУ
Београд

ПОВЕЉА ВУКА БРАНКОВИЋА КОЈОМ ПОТВРЂУЈЕ ПРИВИЛЕГИЈЕ ДУБРОВНИКУ**

(1389–1396)

Сажетак: Господин Вук Бранковић потврђује привилегије Дубровчанима које им је уступио неколико година раније.

Кључне речи: Вук Бранковић, Дубровник, потврда привилегија.

Опис повеље и ранија издања

Документ се чува у Државном архиву у Дубровнику под следећим сигнатурама: Ćurlica № 141, M. № 222, St. № 142 – последње две су уведене према издањима Миклошича и Стојановића – и Веč № 1021, сигнатура Дворског и Државног архива у Бечу где је део грађе дубровачког архива својевремено био пренет и чуван до краја Првог светског рата.

Повеља је писана канцеларијским брзописом XIV века, црним мастилом у 6 редова, на папиру величине 210 х 200 мм на којем постоји водени знак (видети ниже). Оверена је печатом, што наводи на закључак да је пред нама оригинал. На полеђини је исписано различитом руком неколико узгредних латиничних белешки: „№ 141“ (сигнатура „Ćurlice“) испод „an. 1300 – 1400“ (оквирно датирање документа) који чине једну целину, затим скраћеница која указује на број „пакета“ у којем се документ својевремено налазио,[1] док су обичном оловком на

* Ел. пошта: sbojanin@gmail.com.

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије: *Традиција, иновација и идентитет у византијском свету* (ев. бр. 177032).

[1] Скраћеница упућује на „Pacchetto X.“ и редни број 6, „№ 6“, под којим је повеља заведена у попису „пакета“ у које је својевремено био спакован део дубровачке

различитим местима записани бројеви „1038“ и „1021“ (последњи је сигнатура из бечког архива).

Документ је више пута сниман. Црно-беле фотографије чувају се у Архиву САНУ под сигнатуром Стара збирка № 443/105, затим у Историјском институту у Београду (Инв. бр. 3/427, сигн. Ф III) и у Институту за лингвистику у Новом Саду.[2] Црно-бели снимак објавио је П. Ђорђић, *Историја српске ћирилице: палеографско-филолошки прилози*, Београд 1971, № 148, 350.

Приликом нашег рада коришћени су дигитални снимци документа начињени захваљујући љубазној предусретљивости Државног архива у Дубровнику, а посредством колега Невена Исаиловића и Небојше Порчића из Београда.

Ранија издања: П. Карано-Твртковић, *Србскіи споменицы*, № 69, 87[3]; F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, № 222, 231; С. Новаковић, *Законски споменици*, 208; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, № 142, 140.

Више пута објављивана, повеља је у историјској науци добро позната. Сагледана у контексту посткосовских збивања у југоисточној Европи узимана је као једно од битних сведочанстава у реконструкцији политичких збивања током 1390-тих, и као важан податак о динамичним односима између господина Вука и Општине Дубровник.[4]

архивске грађе. Тај се попис данас чува у Архиву САНУ, Историјска збирка № 7131 III–2. Реч је о заоставштини Качановског која је уступљена од стране „Истор-филог. Института“ у Нежину, Годишњак СКА 21 (1907) Београд 1908, 70.

[2] За последње наведену установу која поседује црно-белу фотографију документа, М. Грковић, *Хрисовуља Вука Бранковића Хиландару*, Прилози КЈИФ 43, св. 1–2 (1977) 62.

[3] Препис документа учино је Ђорђе Николајевић, православни свештеник у Дубровнику, видети одабрану литературу: Ј. Гелчић, *Дубровачки архив*, Гласник ЗМ XXII (1910) Сарајево 1911, 539; *ЛССВ*, s. v. Повеље (Р. Михаљчић) 532.

[4] Важнија литература: Љ Ковачевић, *Вук Бранковић (1372-1398)*, Годишњица НЧ 10 (1888) 232–233 (= прештампано у *Бој на Косову – старија и новија сазнања*, редактор Р. Михаљчић, Београд 1992, 297–352); И. Божић *Неверство Вука Бранковића*, у: О кнезу Лазару, Научни скуп у Крушевцу 1971, Београд 1975, 231; Исти, *О улози Вука Бранковића*, Летопис МС књ. 415, св. 5 (мај 1975) 477; Б. Ферјанчић, *Владарска идеологија у српској дипломатици после пропасти Царства (1371)*, у: О кнезу Лазару, 149; М. Грковић, *Хрисовуља Вука Бранковића*, 62; *ИСН* II, 50 (С. Ћирковић); V. Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808*. t. I, Zagreb 1980, 184; М. Спремић, *Бранковићи – обласни господари Косова*, у својој књизи *Прекинути успон: српске земље у позном средњем веку*, Београд 2005, 131 (= *Свети кнез Лазар – Споменица о шестој стогодишњици Косовског боја 1389–1989*, Београд 1989, 121–130); Исти, *Деспот Ђурађ*

Текст повеље[*]

+ **По изволѥнию и м(и)л(о)сти Вл(а)д(и)ки Сп(а)са Х(ри)с(т)а, ꙗа г(оспо)д(и)нь Вл(ь)кь ѡбещавам се и давамь вѣрȣ, |2| мою г(о)сп(о)д(ь)скȣ, да смь приꙗтель срьчани Ѿпкинѣ Дȣбровьч(ь)кои ȣ всако врѣ|3|ме. И прьво записанїе що имь смь записаль, тогаз[и] имь**[5] **не потварамь, |4| паче и потврьгꙗмь, да имь ѥ тврьдо и непоколѣбимо до вѣки, докле смь |5| ꙗа живь да имь не потворȣ нищо що їмь смь записаль ȣ прьвои книзѣ. |6| И докле не бȣде до них[ь], до мене да не бȣде, на мои вѣрȣ, на Вльковȣ.**

Превод повеље

+ По вољи и милости Владике Спаса Христа, ја господин Вук обећавам и дајем веру, моју господску, да сам пријатељ срдачни Општине Дубровачке у свако време. И прво записаније што сам им записао, то им не оспоравам, већ потврђујем, да им је тврдо и непоколебљиво до века, докле сам ја жив да им (се) не наруши ниша што сам им записао у првој књизи. И (све) докле не буде до њих [тј. од њихове стране нарушено], до мене да не буде, на моју веру, на Вукову.

Дипломатичке особености

Иза уобичајене симболичке инвокације следи аренга (ред 1) која представља прилично сведени облик познате и релативно често употребљаване формуле у рашкој канцеларији од око средине XIV па све до краја XV века. Овај тип аренге углавном је присутан у повељама у којима су као дестинатари означени Манастир Хиландар и Општина Дубровник, почев од Душанових царских повеља Хиландару и повеље цара Уроша Дубровнику (1357).[6] У знатно сведенијем облику она је у

Бранковић и његово доба, СКЗ, Београд 1994, 37, 38–39; Ј. Калић, *Срби у позном средњем веку*, Београд 2001[2] (прво издање 1995) 68.

[*] Редакција издања и превода: Т. Суботин Голубовић.

[5] **тогазимь**, П. Карано-Твртковић, *Србскіи споменицы*, 87; **тогаз-и-мь**, F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 231; **тогази имь**, С. Новаковић, *Законски споменици*, 208; **тогази-мь**, Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, № 142, 140.

[6] С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици: V Аренга, VI Промулгација*, Глас СКА 94 (1914) 210–211; В. Мошин, *Повеља цара Душана о селу Лушцу*, ЈИЧ 5 (1939) 104–119. Списак повеља са поменутом аренгом у различитим варијантама објављених у ССА, видети ССА 5 (2006) 105 (Д. Живојиновић); ССА 9 (2010) 152 (С. Бојанин).

употреби у канцеларији господина Вука,[7] а у још краћем виду налази се у нашем документу, сведена на њене основне фразе – вероватно прилагођена краткој форми документа, можда и околностима под којима је настао.[8]

Формула интитулације је кратка, и аукторје представљен, за разлику од других сачуваних докумената из канцеларије Вука Бранковића, титулом „господин" (ред 1).[9] Формула је под снажним утицајем говорног језика што се препознаје у примени „ја" уместо „азь" за прво лице једнине и у начину његовог исписивања удвајањем лигатуре и слова – ıаа.[10]

У документу аукторсе позива на своју раније издату повељу, највероватније ону од 20. јануара 1387. године, којом је Дубровчанима потврдио привилегије цара Стефана Душана и кнеза Лазара.[11] Повеља је поменута као „прво записаније" (ред 3) и као „прва књига" (ред 5), без додатних одредница, откривајући терминологију којом је називана документарна грађа у канцеларији господина Вука.[12] Позивање на постојеће „прво" записаније или књигу, имплицира да документ који обја-

---

[7] С. Бојанин, *Повеља Вука Бранковића којом ослобађа манастир Хиландар плаћања „Турског данка" (1392, новембар 21.)*, ССА 9 (2010) 152.

[8] Оба списка повеља са наведеном аренгом, Станојевићев и потпунији Мошинов (видети претходну напомену), не садрже документа произашла из канцеларије господина Вука.

[9] О интитулацији употребљеној у овом документу видети С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици: II Интитулација*, Глас СКА 92 (1913) 154; К. Јиречек, *Историја Срба* II, Београд 1952[2], 347; Б. Ферјанчић, *Владарска идеологија*, 149; такође, уп. данас сачуване исправе господина Вука објављене у ССА 6 (2007) 154,1–166 (Р. Михаљчић – И. Шпадијер); ССА 8 (2009) 122 (С. Бојанин); ССА 9 (2010) 150, 153 (С. Бојанин); ССА 9 (2010) 100 (М. Шуица, Т. Суботин Голубовић); М. Грковић, *Хрисовуља Вука Бранковића*, 59–77; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, № 141, 139–140. О титули *господин*, Р. Михаљчић, *Владарске титуле обласних господара*, Београд 2001, 104–113.

[10] Употреба „ја" у формули интитулације релативно често је присутна у повељама Вука Бранковића – С. Бојанин, *Повеља Вука Бранковића којом ослобађа манастир Хиландар плаћања „Турског данка"*, 150, 156; Р. Михаљчић, И. Шпадијер, *Слово браће Бранковића манастиру Хиландару*, ССА 6 (2007) 154. О појави удвајања слова, односно лигатуре и слова, вероватно у жељи да се означи дужина вокала – П. Ивић, В. Јерковић, *Правопис српскохрватских ћирилских повеља и писама XII и XIII века*, Филозофски факултет у Новом Саду, Нови Сад 1981, 32, 187–188.

[11] Најновије издање документа, М. Шуица, Т. Суботин Голубовић, *Повеља Вука Бранковића Дубровнику*, ССА 9 (2010) 99–109.

[12] У српским средњевековним канцеларијама у употреби су били различити називи за документарну грађу – С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици: XXII Називи повеља*, Глас СКА 161 (1934) 18; уп. *ЛССВ*, s. v. Записаније (Ђ. Бубало) 217; s. v. Повеље (Р. Михаљчић) 530.

вљујемо представља „друго“ записаније (књигу), односно да у међувремену није било сличних потврда привилегија Дубровчанима од стране господина Вука. Ово је важан податак не само за оквирно датирање настанка повеље и записивања правног чина, већ и за истраживање узајамних односа Дубровника и куће Бранковић током последње деценије живота господина Вука.

Приликом овере документа коришћен је само печат ауктора, који данас није сачуван, што је документовано и на старијим, црно-белим снимцима. Својевремено је Љуба Стојановић затечено стање (1929. година) описао у две речи: „печат отпао“.[13] Уместо печата, данас се налази кружно обрезана рупа правилног облика, величине 28 мм. Према месту где се некада налазио печат може се са великом вероватноћом претпоставити да је повеља била оверена воштаним печатом који је постављен техником „на прорез лепљени печати”, односно на тзв. „српски начин“ како је ову технику својевремено, условно назвао Грегор Чремошник.[14] Овакав начин постављања печата део је праксе канцеларије господина Вука, о чему сведочи Вукова повеља Манастиру Хиландару из 1376/1377. године.[15]

Пошто документ није датиран, време његовог настанка поуздано се може сместити само у шире хронолошке оквире, односно у последњу деценију живота господина Вука. Као сигуран *terminus post quem* јесте 20. јануар 1387. када је Бранковић Дубровнику издао своје „прво записаније“, док се као *terminus ante quem* условно може одредити датумом смрти господина Вука, 6. октобар 1397.[16] У контексту познатих

[13] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, № 142, 140.

[14] Г. Чремошник, *Студије из српске палеографије и дипломатике,* Гласник СНД 21 (1940) 9–10 узима ову Вукову повељу Дубровчанима као горњу хронолошку границу поменутог начина постављања печата који је у рашкој канцеларији присутан, како каже, од времена Стефана Првовенчаног. О називу технике и њеној специфичности – G. Čremošnik, *Studije za srednjovekovnu diplomatiku i sigilografiju Južnih Slavena*, Građa XXII, ANBiH, Sarajevo 1976, 87.

[15] С. Бојанин, *Повеља Вука Бранковића о даровању скопског манастира Светог Георгија манастиру Хиландару (1. септембар 1376. – 31. август 1377. године),* ССА 8 (2009) 124–125. Поменути начин постављања печата у употреби је и у канцеларији породице Балшића видети С. Рудић, *Повеља Ђурђа I Балшића Дубровнику*, ССА 8 (2009) 101–110; Исти, *Повеља Ђурђа I Балшића Дубровчанима*, ССА 8 (2009) 111–117; Исти, *Повеља Балшића Дубровчанима*, ССА 9 (2010) 93–98.

[16] За данас прихваћени датум смрти Вука Бранковића, видети А. Ивић, *Родословне таблице српских династа и властеле,* Нови Сад 1928^3, 6; М. Динић, *Област Бранковића*, Прилози КЈИФ 26, св. 1–2 (1960) 17–18; видети ниже нап. 19.

политичких и војних догађања крајем XIV века, време настанка се сужава на период од Косовске битке (1389) до заробљавања Вука Бранковића и његовог одвођења у османско заробљеништво после августа 1396. године, где је преминуо.[17] Овако широко постављени хронолошки оквири одговарају воденом знаку који се налази на папиру документа – „птица“ („орао“) чије се веома сличне варијанте датирају у време од 1385. до 1400. године.[18]

Ранији издавачи различито су датирали документ. За шире хронолошке оквире определили су се Франц Миклошич и Стојан Новаковић,[19] док је Љуба Стојановић сматрао да га може датирати годином, па и прецизније, одређеним добом у години. Он прихвата претпоставку Љубе Ковачевића који без неког већег образложења настанак исправе доводи у везу са одлуком Дубровчана да одобре уточиште господину Вуку и његовој породици са свом њиховом имовином,[20] те њен настанак смешта у „1390. пре 9. маја“.[21] У савременој науци прихваћена су оба начина датирања.

У сваком случају, настанак повеље требало би сагледати у светлу неговања прилично добрих односа господина Вука и Дубровчана у по-

[17] Имајући у виду активност људи Вука Бранковића у Полимљу почетком августа 1396. године, Михаило Динић износи препоставку да је Бранковић могао бити заробљен током августа или септембра, односно пре Никопољске битке (26. септембар 1396), *Исто*, 15–16; уп. М. Спремић, *Бранковићи – обласни господари Косова*, 134.

[18] C. M. Briquet, *Les Filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier dès leur apparition vers 1282 jusqu'en 1600, III*, Leipzig 1923, № 12080–12081; V. Mošin, S. Traljić, *Vodeni znakovi XIII. i XIV. vijeka* I–II, Zagreb 1957, № 6661–6668; Љ. Васиљев, М. Гроздановић-Пајић, *Филигранолошки опис и албум грчких рукописа XIV века*, Центар за словенско-византијска проучавања „Проф. Иван Дујчев“, књ. 1, Софија 2004, № 380–382; Р. Станковић, *Водени знаци хиландарских српских рукописа XIV–XV века*, Београд 2007, № 628–631. Овом приликом захваљујем се господину Радоману Станковићу, археографском саветнику из Археографског одељења Народне библиотеке Србије, на драгоценим саветима и помоћи коју ми је пружио приликом филигранолошких истраживања.

[19] F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 231, настанак документа смешта у период од 1389. до 1398, односно до године која је у науци дуго важила као година смрти Вука Бранковића. – С. Новаковић, *Законски споменици*, 208 датира документ „после 1389“.

[20] Документ је датиран 9. мај 1390 – F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, № 203, 215–217; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, № 143, 140–142.

[21] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, № 142, 140. Међутим, по питању хронологије Љ. Ковачевић, *Вук Бранковић*, 237 је знатно неодређенији када је написао „у исто време“, него што је то Љуба Стојановић представио у свом издању документа. – С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици: II Интитулација*, 154 позивајући се на Ковачевићев рад повељу датира само годином (1390).

следњој деценији XIV века, што се, уосталом, из документа веома јасно види. С друге стране, тих је година политичка стабилност на југоистоку Европе веома крха и често непредвидива. То је могло имати знатних утицаја на одржавање постојећег стања, што сам докуменат својим постојањем и садржајем посредно сведочи. Осим тога, историјској науци познато је више различитих догађаја који се, такође, могу узети у обзир приликом његовог датирања. Ако се настанак наше повеље доводи у везу са поменутим дубровачким документом од 9. маја 1390. године (сасвим је неосновано прецизирање „пре“ или „после“ тог датума или смештање у одређено доба године), онда није неосновано довести је и у везу са реализацијом уговора од 9. маја 1390, током 1395. и 1396. године приликом преноса дела имовине породице Бранковић у Дубровник.[22] Или, што је можда вероватније, са променом политичких односа о којима новембра 1392. сведочи лично господин Вук када османског владара назива царем и прихвата га за свога сизерена.[23]

Установе, важнији термини

У претходним свескама *Старог српског архива* објашњене су следеће установе и термини: **господин**, **књига** и **записаније**.

[22] К. Јиречек, *Споменици српски*, 40–44.

[23] С. Бојанин, *Повеља Вука Бранковића којом ослобађа манастир Хиландар плаћања „Турског данка“*, 150–151, 158.

Stanoje Bojanin

Institut d'études byzantines
de l'Académie serbe des Sciences et des Arts

CHARTE DE VUK BRANKOVIĆ PORTANT CONFIRMATION DES PRIVILÈGES ACCORDÉS À DUBROVNIK

(1389–1396)

Résumé

Ce travail s'intéresse à une charte délivrée aux Ragusains par le seigneur Vuk Branković aux fins de confirmer les privilèges qui leur ont été accordés par le passé. Autrefois authentifié par un sceau en cire, aujourd'hui perdu, et ne portant pas de date, ce document est un original dont la datation a fait l'objet de plusieurs hypothèses. Lors de notre recherche, on a reconnu sur le papier le filigrane « oiseau » (« aigle ») dont l'aspect trouve des variantes très semblables datées entre 1385 à 1400. Le rédaction de ce document peut donc uniquement être située de façon certaine dans une large période allant de la bataille de Kosovo (1389) à la capture de Vuk Branković par les Osmanlis (très vraisemblablement vers la fin de l'année 1396). Pour une datation plus précise il convient d'observer les rapports entre Vuk Branković et Dubrovnik dans le contexte plus large des événements politiques et militaires en Europe du Sud-Est durant la dernière décennie du XIVe siècle. Et de fait, à la lumières de ceux-ci, il semble permis de penser que cette confirmation des anciens privilèges dont jouissaient les Ragusains peut être mise en relation avec l'établissement de nouveaux rapports politiques dont fait personnellement état Vuk Branković en novembre 1392 lorsqu'il s'est soumis au souverain osmanli Bajazet Ier en l'acceptant comme suzerain.

Mots-clés : Vuk Branković, Dubrovnik, confirmation de privilèges.

Стари српски архив, књ. 10, стр. 117–122

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.5)"1396"
УДК 091=163.41"1396"

Милош Ивановић*
Београд

ПИСМО ДУБРОВЧАНА ТУРСКОМ КАДИЈИ У ГЛУХАВИЦИ**

Дубровник, 1396, март 28.

Сажетак: Дубровчани се у писму захваљују кадији на поклоњеној бризи за њихове трговце, али одбацују могућност да сви они морају ићи у султанову земљу преко Глухавице и ту плаћати царину. Указују да би такав пропис могао само штетити царевој благајни. Додаје се да ће они који буду долазили у Глухавицу плаћати законску царину, а кадију моле да се стара о њима.

Кључне речи: кадија, Глухавица, Дубровчани, писмо, цар, царина, трговци, повеља.

Писмо које је Дубровачка општина упутила глухавичком кадији марта 1396. може нам послужити за осветљавање политичких прилика на тлу српских земаља у последњој деценији XIV века. Наиме, поменути извор сведочи о почетку политичког слома Вука Бранковића, до тада уз кнеза Стефана Лазаревића најмоћнијег српског властелина. Помен кадије у Глухавици марта 1396. несумњиво указауje да су Османлије почетком те године отпочеле акцију против Вука Бранковића и почеле да га лишавају једног по једног дела његових територија.[1] Значај овог писма такође проистиче и из чињенице да садржи значјане податке о дубровачко-турским односима са краја XIV века. Наиме, у нашем акту се истиче захвалност кадији што је потврдио „веру великог цара“. Очито је реч о некој врсти повеље коју је Дубровчанима издао султан

* истраживач-докторанд, стипендиста Министарства просвете и науке Републике Србије. Ел. пошта: misaveritatem@gmail.com

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије: *Српско средњовековно друштво у писаним изворима* (ев. бр. 177025).

[1] М. Динић, *Српске земље у средњем веку, Област Бранковића,* Београд 1978, 160; М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба,* Београд 1994, 44; *ИСН* II, 56.

Бајазит I (1389–1402). Сама та повеља није до данас сачувана, те се на основу овог писма само може рећи да је садржала одредбе о слободи пословања Дубровчана по „царевој земљи“, уз плаћање законите царине. Вреди додати да су нешто касније исте године добили још једну султанову повељу посредовањем кир Евгеније и кнеза Стефана.[2] Проблема у пословању дубровачких трговаца је и поред тога било. Глухавички кадија је тражио да сви трговци Републике Св. Влаха пролазе искључиво преко његовог места и да њему плаћају царине. На тај захтев одговрено је негативно у писму које објављујемо, а сагласно претходној одлуци Већа умољених.[3]

Опис и ранија издања

Писмо није сачувано у оригиналу, већ је доступно преко преписа унетог у познату књигу дубровачког словенског канцелара Руска Христифоровића.[4] Текст документа исписан је канцеларијском минускулом у 25 редова. Подаци о времену и месту настанка писма наведени су у последња два реда. Због мањег оштећења у горњем десном углу отежано је ишчитавање краја првог реда овог акта. Издање приређујемо на основу фотографије преписа документа, који се чува у Државном архиву у Дубровнику.[5]

Ранија издања: М. Пуцић, *Споменици сръбски* I, 4–5, бр. 7; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–2, 217–218.

Текст писма[*]

+ Почтеному8 пригателю кадии 8 Гл8χавиц(и) ѡд[ь] влад8щаго д8бровчко⟨га⟩ |2| кнеза и ѡд[ь] в҆се ѡпкине поздравкние. Листь твои примисмо |3| и раз8месмо какѡ 8крѣплгашь и потврждȣкшь нашѣмь трьгов҆цемь |4| вѣр8 великаго ц(а)ра и твою да гред8 невьзбран҆но по ц(а)реви земли |5| плативь ц(а)рин8 закѡнн8. И како намь по твоѡи любви ѡбѣт8кшь |6| наше трьговце сьблюдати на том(ь) мн[о]го м(и)л(о)срьдно захвалюкмо ти. |7| А и ми що море-

---

[2] И. Божић, *Дубровник и Турска у XIV и XV веку*, Београд 1952, 14–16; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 182.

[3] И. Божић, *Дубровник и Турска у XIV и XV веку*, 17.

[4] DAD, *Lettere e commissioni di Levante* 1, fol. 4.

[5] Захваљујемо се овом приликом на љубазности овој архивској установи.

[*] Редакција издања и превода: Т. Суботин Голубовић.

мо за ваше почтениѥ ради смо. И що пишешь |8| ѥрь стоишь ȣ Глȣхавици да гредȣ и да се сьвракꙗю к теби наши трьговци |9| ȣ Глȣхавиц(ȣ) тер(ь) тȣзи да плакꙗю ц(а)ринȣ а инѣмь пȣтемь да не гредȣ |10| а таи ѥ ȣсильна стварь. На томь драги приꙗтелю ѡдговар(а)мо ти |11| ц(а)рева земꙗ ѥс(ть) велика дльга и широка и многе пȣти има по нои трьговʼци |12| ѡпкѥ и трʼже како се болѥ комȣ гдѣ свиди. Да мн[о]го ѥ ȣсилно трьговцемь |13| да вси ѥднѣмь пȣтемь гредȣ ȣ ц(а)ревȣ землю с трьзми и ако имь се тьзи |14| законь постави тако ѥ намь видѣти ѥрь те трьговци ȣзьбит тер(е) нете ѡпкит |15| по ц(а)реви земли и стога хокѥ бит[и] хȣгѥ ȣ ц(а)реви комори. Ꙗ ми трьговцемь |16| не моремо заповидѣть ни вьзбанит[ь] да не гредȣ кȣде могȣ ȣ ц(а)ревȣ землю |17| гдѣ имь се свиди да имь кѥ користниѥ бит[и]. Да кȣдѣ годе хѡде по ц(а)реви |18| земли плакꙗю ц(а)ринȣ законнȣ. Ꙗ кои бȣдȣ тȣдези миновати хот(ѥ) |19| к тебѣ ȣ Глȣхавицȣ сьвракꙗти и платит[и] царинȣ законʼнȣ да молимо те |20| имаи наше трьговце ȣ ѡбарованию и сьблюда их(ь) и ȣзьдрьжи ȣ добрѣхь |21| законех(ь) какѡ ȣзьдамо да кѥ бит[и]. Ꙗ ѡни то ȣвидевь хот(е) с(е) вси |22| потеки. И молимо те ѡдпиши намь да ни се трьговьци не ȣсталꙗю |23| и Б(о)гь с вама.

|24| **Писа се м(ѣ)с(е)ца марта ки҃ дʼнь ȣ Дȣбровникȣ лѣта рождества Г[оспо]да Исȣса Хр(ис)та |25| тисȣщно и триста и деветь дес(е)ть и шесто лѣто.**

Превод писма

+ Поштованом пријатељу кадији у Глухавици од владајућег дубровачког кнеза и од све Општине поздрав. Лист твој примисмо и разумесмо како ојачаваш и потврђујеш нашим трговцима веру великог цара и твоју, да иду без ометања по царевој земљи пошто плате законску царину. И како нам по твојој љубави обећаваш да ћеш наше трговце чувати, на томе ти од све душе захваљујемо. А и ми што можемо за ваше поштовање, ради смо (учинити). И што пишеш да стојиш у Глухавици, да иду и да се навраћају к теби наши трговци у Глухавицу те ту да плаћају царину, а другим путем да не иду, то је тешка ствар. На то ти, драги пријатељу, одговарамо: царева је земља велика, дуга и широка и многе путеве има, по њој трговци опште (послују) и тргују како

се коме где више свиди. Много је тешко трговцима да сви једним путем иду у цареву земљу са робом и ако им се такав закон постави изгледа нам да ће то трговце сузбити те неће општити (пословати) по царевој земљи и стога ће бити мање у царевој ризници. А ми трговцима не можемо заповедати ни забранити да иду куда могу у цареву земљу где им се учини да ће им кориснује бити. Куд год иду по царевој земљи, да плаћају законску царину. А који буду туда хтели пролазити к теби, у Глухавицу долазити и плаћати законску царину, молимо те узми наше трговце у заштиту и чувај их, и држи (их) у добрим законима, као што се уздамо да ће бити. А сви ће они, када то виде, пожелети да похитају. И молимо те одговори нам, да се трговци не би заустављали, и Бог с вама.

Писа се месеца марта 28. дан у Дубровнику лета рођења Господа Исуса Христа хиљаду и триста и деведесет и шесто лето.

Дипломатичке особености

Реч је о, колико је нама познато, хронолошки првом сачуваном писму Дубровачке општине неком представнику турских власти на тлу Србије. Из овог писма јасно се види да су Дубровчани у преписци са османлијским службеницима употребљавали српску рецензију старословенског језика.

На почетку документа налази се симболичка инвокација у виду крста. Начин обраћања и стил писма не одударају од облика комуникације какву су дубровачки органи већ остваривали са српским владарима и властелом.

Установе и важнији појмови

У претходним свескама *Старог српског архива* обајшњени су појмови: **кнез у Дубровнику**, **цар**, **царина**, према *Прегледу*.

Кадија, *118* (страна), 1 (ред у издању) – Ова арапска реч као назив за судију употребљавала се и у Османском царству. Поред судских дужности кадија је имао и широка управна овлашћења на подручју под својом јурисдикцијом. Област која му је била подређена звала се кадилук или каза. Број кадилука на територији једног санџака зависио је од густине насељености муслимана. Важно је истаћи да је кадија постављан директно од централне власти и да је деловао независно од санџак-бега. Поред обављања судских послова морао је да помаже при убирању дажбина, да надгледа царину, вођење рудника и управу над осталим цар-

ским приходима, те да извршава наређења Порте (централне власти). Судио је на основу исламског верског закона (шеријата) и сулатнових указа са законском снагом (кануна). Како би се одржала независност судства кадије су се смењивале у просеку на сваке две године.

Литература: *ЛССВ*, 267 (А. Фотић); *ИСН* III–1, 45– 46.

Вера великог цара, *118*, 4 – По свој прилици је реч о повељи о слободи трговине коју је Дубровчанима издао султан Бајазит I (1389–1402). Поједине њене одредбе могу се реконструисати на основу овог писма.

Литература: И. Божић, *Дубровник и Турска у XIV и XV веку*, Београд 1952, 14– 17.

Топографски подаци

Глухавица, *118* (страна), 1 (ред у издању); *119*, 9, 10, 22 – реч је о најпозантијем руднику гвожђа у средњевековној Србији, који се налзио око 20 км јужно од данашњег Новог Пазара. Истоимено насеље постоји и данас. Под називом Глуха Вас (**Гло8χа вьсь**) први пут се помиње у Светостефанској хрисовуљи (1313–1316) краља Милутина. Према једној одредби тог акта манастир је од тада имао да ужива дохотке који су раније припадали владаоцу. Касније се место чешће помиње и то под именом Глухавица. Пре него што су је Турци освојили 1396. године припадала је обалсти Вука Бранковића. Поново је дошла под власт Бранковића, када су они непосредно пре Ангорске битке 1402. откупили своје раније поседе од султана Бајазита. Вредно је истаћи да је током пете деценије XV века видљива већа послована активност српских трговаца из овог места. Зна се да је тамо и пре кончаног пада области Бранковића под османлијску власт 1455. године, било настањених Турака.

Извори и литература: Љ. Ковачевић, *Сфетостефанска хрисовуља*, Споменик СКА IV (1890) 9; С. Ћирковић – Д. Ковачевић-Којић – Р. Ћук, *Старо српско рударство*, 44–45, 52–53, 82–83; М. Динић, *Југозападна Србија у средњем веку*, у: Српске земље у средњем веку, Београд 1978, 81; М. Динић, *Област Бранковића*, у: Српске земље у средњем веку, 160, 176; М. Спремић, *Деспот Ђурађ Бранковић и његово доба*, Београд 1994, 44, 48, 50, 74–76, 81, 362, 638, 676, 688, 712; *ИСН* II, 56, 64, 242, 272.

Miloš Ivanović
Belgrade

LETTRE DES RAGUSAINS ADRESSÉE AU CADI TURC À GLUHAVICA

Dubrovnik, 1396, mars 28

Résumé

Lors de l'observation des événements agitant les terres serbes vers la fin du XIVe siècle une lettre adressée le 28 mars 1396 par la commune de Raguse au cadi turc de Gluhavica revêt un double intérêt. Elle suggère tout d'abord que les Osmanlis ont entrepris, vraisemblablement au tout début de l'année 1396, une action militaire contre Vuk Branković, puisque Gluhavica faisait partie de ses possessions. D'autre part, elle nous offre un témoignage intéressant des relations entre Dubrovnik et les Turcs dans la seconde moitié de la dernière décennie du XIVe siècle. Son texte nous apprend notamment que les Ragusains ont obtenu la « parole du grand empereur ». On peut donc en conclure à l'existence d'une sorte de charte délivrée à leur intention par le sultan Bajazet Ier (1389-1402). Son texte, pour autant que permet d'en juger indirectement le contenu de la lettre ici éditée, devait garantir aux commerçants ragusains la liberté de commerce sur le territoire de l'empire osmanli dans la mesure où ils s'étaient acquittés de la « douane légale ». Dans la suite de cette lettre, la République de saint Blaise rejette toutefois la demande du cadi de Gluhavica exigeant que tous les commerçants ragusains passent exclusivement par cette place et, ce faisant, y payent la douane. Finalement, pour autant que nous sachions, cette lettre constitue le premier courrier conservé adressé par la Commune de Dubrovnik à un représentant de l'autorité turque en place sur le sol de Serbie. On peut donc remarquer que cette correspondance entre les deux parties se déroulait dans une rédaction serbe, soit en ancien slave.

Mots-clés : cadi, Gluhavica, Ragusains, lettre, empereur, douane, commerçants, charte.

Стари српски архив, књ. 10, стр. 123–128

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.5)"1397"
УДК 091=163.41"1397"

Марко Шуица[*]

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

ПИСМО ДУБРОВЧАНА НИКОЛИ ЗОЈИЋУ[**]

1397, октобар 1.

Сажетак: У писму од 1. октобра 1397. Дубровчани се обраћају српском велможи Николи Зојићу од кога траже да се својим утицајем и угледом заложи код турских власти, како би дубровачки трговци који обитавају и тргују у његовој области били поштеђени злостављања и пословних губитака. Писмо доноси вести и о судбини трговаца заробљних на територијама под врховном влашћу Османлија.

Кључне речи: писмо, Дубровник, Никола Зојић, Србија, трговци, Османлије.

Опис писма и ранија издања

Писмо је остало сачувано као концепт дубровачког словенског канцелара Руска Христифоровића.[1] Први пут је објављено у збирци Меда Пуцића, 1858. године.[2] Писмо је, потом, публиковао Љубомир Стојановић у првој књизи своје збирке *Старе српске повеље и писма*.[3] Остало је нејасно по ком критеријуму је Љ. Стојановић у збирци ћирилске грађе Дубровачког архива, ово писмо сврстао у део у коме је приредио изворну грађу која се тиче босанске властеле.

[*] Ел. пошта: msuica@f.bg.ac.rs

[**] Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије: *Српско средњовековно друштво у писаним изворима* (ев. бр. 177025).

[1] DAD, *Lettere e commissioni di Levante* 1, fol. 8'.

[2] М. Пуцић, *Споменици српски* I, 16.

[3] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 252–253.

Текст писма[*]

+ **Вьсепочтеномȣ и намь многолюбимомȣ приꙗтелю Николи Зоикю ѡд[ь] владȣ|2|щаго доѵбров҅чкога кнеза и ѡд[ь] в҅се ѡп҅кине многосрьдчно поздравлѥниѥ. |3| Нашь почтени пришꙗтелю видѣль ѥ Б(о)гь и ми смо видели нескровнȣ вашȣ |4| любовь и м(и)лоср(ь)диѥ к намь и кь всакомȣ нашемȣ. И многѡ се намь хвале наши |5| трьгов҅ци ѥрь имь си вазда и на всако брѣме биль и ѥси приꙗтель и вь всем добри |6| помокник на чемь многѡ захвалюѥмо ти вашемȣ почтеномȣ приꙗтельствȣ. |7| И на този велико ȣзданиѥ пишемо вашои любвѣ. Єто смо чȣли да ѥ нашѣмь |8| трьгѡв(ь)цемь забава ѡд[ь] Тȣрчина. Молимо те многѡсрьдчно бȣди добри помокникь |9| за този и попечали сѣмь за нашȣ любовь ѥрь смо ми твои приꙗтелиѥ |10| и наша кȣкꙗ ѥ Б(о)жиꙗ и твоꙗ, твоѥ дѣце и твоих приꙗтель. Молимо те |11| како си вьзда добрѣ настоꙗль и сьде настои. Да имь не бȣде забавѥ ѥрь ако би |12| хѡтѣли зато тргѡв(ь)ци ȣ кривинȣ ѡстати за робию ѡд[ь]кȣпованȣ не би |13| добро ѥрь ѥ видѣно свемȣ свѣтȣ и ваша любовь могла ѥ чȣти ѥрь всаки |14| д(ь)нь минȣѥ робиꙗ изь Ц(а)риград[а] и изь Натолиѥ и изь всѣхь земль ц(а)ревѣхь |15| и поводе их(ь) кȣде имь гѡдѣ виgь Б(о)гь наша любовь за този и попечали да се |16| ѡправи ѥрь ти ѥ и право за нась комь би се твоꙗ работа на нась ȣслонила. |17| Ми бисмо ȣчинил(ь) колико за нашȣ д(ȣ)шȣ и Б(о)гь с(ь) тобом.**

+ |18| Ad primo octobrio 1397.

Превод писма

+ Веома поштованом и нашем веома вољеном пријатељу Николи Зојићу од владајућег дубровачког кнеза и од све Општине веома срдачан поздрав. Поштоавни наш пријатељу, видео је Бог, а и ми смо видели вашу нескривену љубав и милосрђе према нама и свакоме нашем. И много нам се хвале наши трговци да си им вазда и у свакој тешкоћи био и јеси пријатељ, и у свему добри помоћник, на чему ти много захваљујемо за твоје поштовано пријатељство. И у том великом поверењу пишемо вашој љубави. Ето, чули смо да наше трговце ометају Турци. Многосрдачно те молимо да у томе будеш добри помоћник, и да се,

[*] Редакција издања и превода: Т. Суботин Голубовић.

за нашу љубав, о томе побринеш, јер ми смо твоји пријатељи и наша кућа је Божија и твоја, твоје деце и твојих пријатеља. Молимо те да, као што си вазда настојао, и сада настојиш да им не буде сметњи, јер ако би трговци били оштећени, то не би било добро за откуп робља, а цео свет види, и ваша љубав могла је чути да свакога дана пролази робље из Цариграда и из Анадолије, и из свих земаља царевих, и воде их куда им драго. Нека види Бог, и ваша љубав нека се постара за то да се (то) уреди, јер ти је истински стало до нас, како би се твоја работа на нас ослонила. Ми бисмо учинили колико и за нашу душу. И Бог с тобом.

+ Првог октобра 1397.

Дипломатичке особености

Писмо започиње симболичком инвокацијом и нарочитим обраћањем адресату на основу кога се може стећи увид у блиске трговачке, у извесном смислу и егзистирајуће, дипломатске везе између Дубровчана и српског велможе Николе Зојића. Уобичајена дипломатичка анализа овог писма, као појединачног, индивидуалног документа, може само делимично наговестити историјску позадину настанка и евентуалног развоја постојеће кореcподенције између Дубровника и стварног господара рудничке области. С обзиром на то да не постоји више епистоларне грађе која би потврдила успостављање редовне комуникације и пружила увид у динамику односа између Дубровачке општине и војводе Николе Зојића, неопходно је применити компаративни метод истраживања. Реконструкција историјске позадине односа Дубровачке републике према српској господи високог ранга може се градити искључиво путем аналогија примењених на документе исте провенијенције, а сличног садржаја.[4]

Дубровчани су, приликом обраћања Николи Зојићу, следили утврђени начин кореcподенције који одговара устаљеном формулару канцеларије. Према анализи Станоја Станојевића, уобичајени формулар дубровачких писама састојао се од: интитулације, инскрипције, диспозиције, салутације и датума.[5]

---

[4] У том смислу, писмо Дубровчана Николи Зојићу неопходно је упоредити са писмом сличне садржине, насталим истог датума, истим поводом, а које су дубровчке власти упутиле монахињи Јевгенији и кнезу Стефану Лазаревићу. Компаративна анализа споменутих писама и политички контекст дубровачке рефлексије односа у српским областима, биће обрађени су у посебном чланаку.

[5] С. Станојвеић, *Студије о српској дипломатици*, Састављање повеља, Глас СКА 157 (1933) 163.

У документу који је предмет наше пажње, осим интитулације која је изостављена, примењени епистоларни формулар садржи све уобичајене компоненте. Уместо интитулације, писмо започиње инскрипцијом развијеног типа, прилагођеној тадашњем угледу адресата.[6] Српски властелин се ословљава на више начина као *всепочтени*, *почтени*, *многољубиви пријатељ*. Разлог за изостављање интитулације, што није било неуобичајено у пракси дубровачке канцеларије, треба тражити у формалним елементима, титули коју је Никола Зојић могао носити, или реалним политичким приликама у српским областима на самом крају последње деценије XIV века. Инскрипција је, у сваком случају, била формулисана према друштвеном и политичком положају адресата, што омогућава бар приближну историјску реконструкцију стварног положаја Николе Зојића у јесен 1397, нарочито у односу на наследнике кнеза Лазара. Тон примењен у писму, као и облик инскрипције били су у складу и са дипломатским правилима и природом односа који су у том тренутку били важећи између Дубровника и одређене личности којој је писмо упућивано.[7] Диспозиција писма Николи Зојићу контекстуално одговара садржају писма које су Дубровчани истог дана послали кнезу Стефану Лазаревићу и његовој мајци. Текст писма се завршава крстом. Датум је исписан на латинском.

Просопографски подаци

Никола Зојић, *124* (страна), 1 (ред у издању) – велможа из рудничког краја, један од најзначајнијих поданика кнеза Лазара, потом и његових наследника. Подаци о Николи Зојићу налазе се у *Житију деспота Стефана* од Константина Филозофа, који приповеда како га је својевремено кнез Лазар учинио својим вазалом, вероватно после пораза Николе Алтомановића (1373). О начину ступања поједине властеле у службу кнеза, међу којима се може препознати и овај велможа, на посредан начин пише Мавро Орбин. Својим угледом и поседима који су се налазили у области Рудника, заузимао је важну политичку позицију у стратешким плановима Лазаревића. Носио је титулу војводе која је посведочена у повељи Лазаревића светогорском Манастиру Св. Пантелејмону. Том приликом је овом руском манастиру приложио Цркву Св. Николе са селима и метосима, која се налазила у рудничкој Сребрници. У истом документу забележено је да је дар учинио са супругом Видославом, која је била сродница Лазаревића. Господарење облашћу Руд-

[6] С. Станојевић, *Студије о српској дипломатици*, Инскрипција, Глас СКА 92 (1913) 166–170.

[7] *Исто*, 167.

ника, истуреном геостратешком региону ка Угарској, где су се налазили значајни рударски копови, утврђења, ковница новца, као и комуникациона маршрута ка унутрашњости, показатељ су Николиног изузетног положаја међу властелом кнеза Лазара. После Косовске битке (1389), Никола Зојић је вероватно био задужен за одбрану рудничког краја од напада угарског краља Жигмунда Луксембуршког. Поред тога што писмо Дубровчана из 1397. показује да је у његовој области била развијена трговачка активност, оно је конкретан извор о уздизању овог властелина у деликатним политичким околностима после Никопољске битке (1396), када је извесно стекао значајан углед код османских власти. Војвода Никола је био један од главних организатора завере против кнеза Стефана Лазаревића у пролеће 1398, када је покушао да се у потпуности ослободи формалне власти Лазаревића и директно потчини Османлијама. Покушај завере је пропао, а Никола Зојић се са породицом склонио у Островицу, једно од најнеприступачнијих утврђења у северном делу Србије. Са кнезом Стефаном је склопио нагодбу која је подразумевала одрицање од власти, поседа и замонашење са читавом породицом у замену за живот. Није познато где је провео остатак живота, када је и под каквим околностима преминуо.

Извори и литература: *Константин Филозоф и његов живот Стефана Лазаревића деспота српског*, В. Јагић, Гласник СУД XLII (1895), репринт издање, Горњи Милановац 2004; М. Орбин, *Краљевство Словена*, Београд 1968, 93; А. Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана*, Београд 2007, 293–318; М. Шуица, *Завера властеле против кнеза Стефана Лазаревића* 1398, ИГ 1–2 (1997) 7–25; М. Шуица, *Немирно доба српског средњег века*, Београд 2000, 103–108.

Установе и важнији појмови

Забава, *124* (страна), 10 (ред у издању), 14 – impedimentum, сметња, ометање, узнемиравање.

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник* I, 349; *ЛССВ*, 201 (С. Бојанин).

Кривина, *124*, 15 – неправда. Појам се може повезати и са термином *изам* који је означавао насумично заточеништво, у овом случају трговаца, како би се њиховим откупом убирала финансијска средства. Да је *кривина*, могла подразумевати и случај *изма*, тј. *преузма* сведочи писмо Дубровчана кнезу Стефану Лазаревићу датовано истог дана, вероватно истим поводом.

Извори и литература: А. Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана,* 23–24; Ђ. Даничић, *Рјечник* I, 491; *ЛССВ*, 249–250 (С. Ћирковић).

Marko Šuica
Université de Belgrade
Faculté de Philosophie
Département d'Histoire

LETTRE DES RAGUSAINS ADRESSÉE À NIKOLA ZOJIĆ

1397, 1er octobre

Résumé

Ce travail propose une édition critique et un commentaire d'une lettre adressé le 1er octobre 1397 par les Ragusains au puissant serbe Nikola Zojić pour lui demander d'user de son prestige et de son influence auprès des autorités turques pour obtenir que leurs commerçants qui séjournent et commercent sur son territoire soient épargnés de mauvais traitements et de pertes commerciales. Son contenu nous informe aussi du destin de commerçants capturés sur le territoire soumis à l'autorité des Osmanlis.

Mots-clés : Lettre, Dubrovnik, Nikola Zojić, Serbie, commerçants, Osmanlis.

Стари српски архив, књ. 10, стр. 129–135

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.5)"1404/1405"
УДК 091=163.41"1404/1405"

Раде Поповић[*]
Београд

ДВА ПИСМА ДУБРОВЧАНА ВЕЛИКОМ ВОЈВОДИ САНДАЉУ ХРАНУЋУ

(I) 1404, 4. август,
(II) 1405, 26. мај

Сажетак: (I) Одговор Дубровчана на Сандаљево писмо у вези са селом Лисац у којем подсећају да су поменуто село добили не само од „све Босне“ и од Радича, него и од њега, моле и надају се да ће он настојати да им Босне и „оно све“ потврди. (II) Дубровчани му одговарају да су истог тренутка кад су примили његово писмо писали кнезу у Стон, ако буде какав краљев човек тамо добегао да се изагна са свим имањем.

Кључне речи: писмо, Дубровник, војвода Сандаљ Хранић, Босна, краљ, село Лисац, Стон.

У одговору на Сандаљево писмо у коме се наводи да је село Лисац његово, Дубровчани помињу низ докумената, којима је оно њима дано и потврђено. Прво се позивају на повељу краља Остоје од 15. јануара 1399. којом даје Дубровчанима у вечну баштину и племенито Сланско приморје – села од Курила до Стона,[1] и подсећају војводу, да је тада записивању правног чина присуствовала најмоћнија феудална господа (русага босанскога) и да се међу њима налази и његово име. Овој повељи је претходила повеља браће Санковић Дубровнику о уступању жупа Конавле и Виталине из 1391. године.[2]

Војвода Радич Санковић, иако се залагао и посредовао код краља пре издавања повеље, којом су Дубровнику уступљене „Нове земље“ (Сланско приморје), био је незадовољан што се преговори о доношењу

[*] Ел. пошта: rade.popovic.bgd@gmail.com

[1] Р. Михаљчић, *Повеља Стефана Остоје Дубровчанима 1399. јануар 15*, ГПБ 1 (2008) 123–135.

[2] С. Мишић, *Повеља Бељка и Радича Санковића Дубровнику, 15. април 1391*, ССА 7 (2008) 113–127.

коначне одлуке одвијају мимо њега. Остојина повеља о продаји Сланског приморја састављена је у Дубровнику и послата у Босну, али јој се сметнуо траг на територији војводе Радича, коју он није потписао. Пошто се у границама отуђене територије – „Нове земље“ налази и Радичево баштинско село Лисац, Дубровчани су у више махова позивали војводу да дође у град и да преговарају с тим у вези. Радич је приликом свог боравка у Дубровнику 25. августа 1399. године, издао повељу којом Дубровчанима уступа своје село Лисац са засеоцима, а они су му за то платили 1.500 перпера.[3]

После низа догађаја, који су довели до пропасти војводе Радича и краља Остоје, војвода Сандаљ је запосео територије у Приморју, потом је у августу 1404. послао писмо, о коме је овде реч, Дубровчанима, којим им оспорава право на село Лисац. Тек након годину дана Дубровник је поново запосео територије у Приморју, што је потврђено повељом краља Твртка II од 24. јуна 1405. године.[4] Уз Сандаљев пристанак Приморју се додаје село Лисац и засеоци Имотица и Трновица, што раније у Остојиној повељи није било наведено.[5] Тиме је трајно решено питање села Лисац и засеока, које је постало дубровачка баштина.

I
Писмо дубровачког кнеза и Општине војводи Сандаљу о селу Лисац

1404, 4. август

Писмо је сачувано у препису, унето је у књигу дубровачког словенског канцелара Руска Христифоровића, која се чува у Државном архиву у Дубровнику – *Русков кодекс*.[6] Исписано је канцеларијском минускулом, црним мастилом, у 15 редова, док је датум исписан одвојено у 16. ретку. Слова су неједнаке величине, а стабла појединих слова имају облик благог лука, међу којима се по величини истичу „В“ – иницијал са одвојеним трбушчићима, „И“ са несразмерним стаблима, „Х“ са продуженим десним краком. Од надредних слова приметна су „Д“ и „М“, без полугласа, али писмо је ипак читко и разумљиво. Исто

---

[3] С. Мишић, *Повеља ојводе Радича Санковића Дубровнику*, ССА 6 (2007) 183–199.

[4] Р. Михаљчић, *Повеља краља Стефана Твртка Твртковића којом Дубровчаним апотврђује Сланско приморје*, ГПБ 4 (2011) 75–88.

[5] Љ. Сојановић, *Повеље и писма* I–1, 492.

[6] DAD, *Lettere e commissioni di Levante* 1, fol. 47'.

тако, у левој маргини на почетку текста истиче се знак крста (око 3 цм) висине чије се стабло на доњем крају завршава кукицом. Препис писма се данас чува у Државном архиву у Дубровнику – *Русков кодекс*.

Ранија издања: М. Пуцић, *Споменици Српски* I, 56, бр. 102; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 260–261, бр. 278. Пуцић је уважавао извесне омашке, које нису таквог значаја да би озбиљније могле утицати на разумевање смисла текста, скраћенице је добро разрешио, а Стојановић се држао изворника и користио постојеће знаке за кратице и надредна слова.

Издавање овог документа приређено је на основу снимка из Државног архива у Дубровнику.

Текст писма[*]

+ **Вь всем(ь) многопочтеномȣ а намь любимомȣ пригꙗтелю великомȣ |2| воѥводи Сан҆далю ѡд владȣщтаго гр[а]да Дȣбровника кнеза властель |3| и ѡд все ѡпкине многолюбимо поздравлѥниѥ. Листь почтене |4| твоѥ любве примисмо и разȣмѣсмо що намь пишешь за Лис(а)ць |5| да га не ȣзимамо прѣко твоѥ волѥ. Нашь почтени пригꙗтелю |6| Б(о)гь зна, ѥрь нищор(ь) не бисмо хѡтѣли ȣчинит[ь] що би било безь прилике |7| а и тебѣ недраго. Да тои Б(о)гь вѣ и вась свѣть, да ѥ ѡнои село Лис(а)ць |8| наше дано всомь Босномь и Радичемь како и твоꙗ любавь зна |9| терь смо пристȣп(и)ли како и нашемȣ. А ми нашь почтени пригꙗтелю |10| не тькмо ѡнои село Лис(а)ць правимо да имамо ѡдь тебе пааче |11| и много векѥ и ѡщь по твоѥи любвѣ и болѥмȣ надиѥмо се. |12| И молимо любавь твою како те ѥ болѥ Б(о)гь наȣчиль, настои |13| и ȣчини да намь Босна ѡнои все потврьди и ȣстановить, да харь |14| тебѣ видимо. А и за все писали смо тамо нашѣмь посломь. Ѡни |15| хѡте с твоѡм(ь) любвом(ь) бесѣдит[ь].**

ad iiii agosto m. cccc. iiii

Превод писма

+ У свему веома поштованом, а нама драгом пријатељу великоме војводи Сандаљу од владајућих града Дубровника, кнеза, властеле и од све Општине многољубазан поздрав. Писмо поштене твоје љубави

[*] Редакција издања и превода: Т. Суботин Голубовић.

примисмо и разумесмо што нам пишеш за Лисац да га не узимамо преко твоје воље. Наш поштени пријатељу, Бог зна, да ништа не бисмо хтели учинити што би било неприлично, а и против твоје воље. Као што Бог то зна и сав свет, да је оно село Лисац наше, дано „свом Босном“ и Радичем, што и твоја љубав зна, те смо приступили као према нашему. А ми, наш поштени пријатељу, настојимо, не само оно село Лисац да добијемо од тебе, него се, још и више, и уз твоју милост, надамо и бољем. И молимо твоју милост, како те је Бог добру научио, настој и учини да нам Босна „оно све“ потврди и установи, да милост твоју видимо. А писали смо о свему онамо нашим посланицима, они су вољни да преговарају с твојом милости.

4. августа 1404.

Дипоматичке особености

Дубровачко писмо војводи Сандаљу преписано је 4. августа 1404. године и заузима простор око половине друге стране листа папира (23,4 x 30,72 цм), који је веран оригиналу. Како је познато, дубровачка канцеларија по обичају или устаљеној пракси употребљавала је редовно назив „лист“ за писма босанске господе, па тако и за ово, које је само једно у низу Сандаљевих писама, која су састављана по формулару са мало формула. Поред уобичајених уводних формула (симболичка инвокација, инскрипција, интитулација са салутацијом), следи диспозиција, која је посвећена правном послу – уступање села Лисац, у Сланском приморју Дубровнику, а текст се завршава датумом.

Просопографски подаци

У претходним свескама *Старог српског архива* већ су објашњене личности: **Сандаљ Хранић** и **Радич Санковић.**

Установе, важнији термини

У претходним свескама *Старог српског архива* објашњене су следеће установе и термини: **кнез у Дубровнику**, **властела дубровачка**, **лист**, **велики војвода, сва Босна/Босна** (под **станак**, **русаг**).

Пријатељ (**пригатель**, **amicus**), *131* (страна), 1 (ред у издању), 6, 10 – У дубровачким пословним писмима босанским обласним господарима често се среће реч *пријатељ*, којом се желе исказати добри односи између њих и суседа у залеђу. У том смислу Дубровчани у овом писму

називају Сандаља „*наш љубими пријатељ*“, „*наш почтени приатељ*“, подсећајући га тако на раније добре односе и чуде се његовом захтеву у вези са селом Лисац. Поред тога, они желе да очувају старе добре односе.

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник* 2, 488; ГПБ 1 (2008) 49 (Д. Јечменица).

Топографски подаци

У ранијој свесци *Старог српског архива* већ је било речи о селу **Лисац**.

II
Писмо Дубровчана војводи Сандаљу о уточишту краљевих људи у Стону

1405, 26. мај

Опис и ранија издања

Писмо је сачувано у препису канцелара Руска Христифоровића, унето у књигу тзв. *Русков кодекс*, која се чува у Државном архиву у Дубровнику.[7] Писано је канцеларијском минускулом у 8 редова, док је датум исписан одвојено у 9. реду. Слова су неједнаке висине међу којима се истиче иницијал „С“, а исто тако препознатљив Русков крст на почетку и испред датума.

Ранија издања: М. Пуцић, *Споменици србски* I, 64, бр. 118; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 263, бр. 281.

Ово издање приређено је на основу фотографије писма које се чува у Државном архиву у Дубровнику.

Текст писма[*]

+ Славномȣ и велможномȣ г[оспо]д[и]нȣ воѥводи Сан҆далю ѡд владȣщаго гр[а]да Дȣбровника |2| кнеза, властель и ѡд все ѡпкине многолюбимо поздравлѥниѥ. Вь всем(ь) |3| почтене ваше приꙗзни листь примисмо и разȣмѣсмо що намь ваша |4| любавь пише, а говоре да сȣ нѣки кралѥви люди прибѣгли ȣ Стонь. Б(о)гь |5| вѣ, ѥрь тои ȣ нашȣ вѣсть нѣ нисмо прьво за тѡзи чȣли. А сьди примивь |6|

[7] DAD, *Lettere e commissioni di Levante* 1, fol. fol. 52'.

[*] Редакција издања и превода: Т. Суботин Голубовић.

ваше пис(а)ние тьи часъ ѹписасмо листь нашемѹ кнезѹ ѹ Стонь. Ако е |7| кои члов(ѣ)кь добѣгаль да га изьрене и сь всѣмь иманием(ь) на дворь, ерь смо |8| ради и хѡтни добре и старе законе ѹзьдрьжать.

|9| + **м(ѣ)с(е)ца мадїа .к҃.ѕ҃. д(ь)нь лѣтѡ рождьства Х(ри)с(то)ва .ч҃.оу҃.е҃. лѣтѡ** +

Превод писма

+ Славному и велеможному господину Сандаљу од владајућих града Дубровника, кнеза, властеле и од све општине многољубазан поздрав. У свему поштене ваше пријазни, писмо примисмо и разумесмо што нам ваша љубав пише а говори да су неки краљеви људи прибегли у Стон. Бог зна да то у нашем знању није и да нисмо пре за то чули. А сада, када примисмо ваше писмо истог часа писасмо писмо нашем кнезу у Стон. Ако је који човек пребегао да га протера, са свом имовином, ван из Стона. Јер смо ради и желимо задржати добре старе законе.

+ Месеца маја 26. дан (од) лета Рођења Христовог 1405. лето. +

Дипломатичке особености

Од дипломатичких особености имамо само обраћање са адресом и поздравом. У Пуцићевом издању кратице су разрешене, али је изостављен знак крста (+) на почетку текста и испред датума. Стојановићево издање је, по обичају, верно изворнику.

Значај овог писма је пре свега у томе што показује добре односе између краља Твртка II Твртковића и војводе Сандаља. Као босански велможа и русашки господин помиње се међу краљевим саветницима и сведоцима повеље из 1405, којом је коначно Дубровнику потврђено село Лисац са два засеока.

Топографски подаци

У ранијим свескама *Старог српског архива* већ је било речи о **Стону**.

Rade Popović
Belgrade

DEUX LETTRES ADRESSÉES PAR LES RAGUSAINS AU GRAND VOÏVODE SANDALJ HRANIĆ

(I) 1404, 4 août ;
(II) 1405, 26 mai

Résumé

Ce travail propose une édition critique et un commentaire de deux lettres ragusaines adressées au grand voïvode Sandalj Hranić. La première est une réponse des Ragusains à une lettre de Sandalj concernant le village de Lisac, dans laquelle ils rappellent qu'ils ont reçu ce village non seulement de « toute la Bosnie » et de Radič, mais aussi de sa part, et le prient et espèrent qu'il veillera à ce que la Bosnie confirme « tout cela ».

Dans la seconde lettre les Ragusains répondent au voïvode Sandalj que lors même de la réception de son courrier ils ont adressé une lettre au knez de Ston pour lui signifier que si quelque sujet du roi venait à chercher refuge chez lui il devait être expulsé avec tous ses biens.

Mots-clés : Mettre, Dubrovnik, voïvode, Sandalj, Bosnie, roi, village, Lisac, Ston.

Стари српски архив, књ. 10, стр. 137–150

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.5)"1405"
УДК 091=163.41"1405"

Раде Михаљчић[*]

Академија наука и умјетности
Републике Српске
Бања Лука

ИСПРАВА О ПРИМАЊУ КРАЉА ТВРТКА II ЗА ДУБРОВАЧКОГ ВЛАСТЕЛИНА

1405, 22. септембар

Сажетак: Издање, превод и објашњења повеље којом је Дубровачка општина за свог властелина и већника примила краља Стефана Твртка II Твртковића. Поименично су наведени чланови Већа умољених који су се, заједно са кнезом, заклели приликом издавања повеље.

Кључне речи: Босна, Дубровник, краљ Твртко II, краљ Остоја, кнез Михаило Лукаревић, Русаг босански, дубровачки већници, повеље, закони.

Јануара 1399. краљ Стефан Остоја уступио је Дубровчанима Сланско приморје у вечну баштину. За отуђење државне територије уследило је уздарје Дубровачке општине, која је фебруара 1399. примила Стефана Остоју за дубровачког властелина и већника и даровала му палату у граду. Исти је редослед дипломатских потеза у доба краља Твртка II Твртковића који је, повељом од јуна 1405, потврдио Дубровнику Сланско приморје. Пре тога је краљ Остоја настојао да ратом поврати територију од Курила до Стона. Према томе, повељом краља Твртка II успостављен је мир. У знак захвалности Општина је Твртка II примила за дубровачког властелина и већника. Истовремено му је даровала палату у граду и *земљу у нашем приморју* (Сланском приморју).

Опис исправе и ранија издања

Исправу о примању краља Твртка II Твртковића за дубровачког властелина исписао је логотет Руско Христифоровић. Оригинал документа није сачуван. Не налази се ни у књизи логотета Руска. Текст до-

[*] Ел. пошта: enciklopedija@anurs.org

носимо према познијем препису канцелара Никше Звијездића. Копија има 63 реда исписана на две непуне стране у књизи Liber privilegiorum или Codex Ragusinus (fol. 68'–69). Од влаге оштећен је део леве половине 68' и део десне половине 69. стране. Ћириличком тексту претходи кратак запис на староиталијанском језику.

Издања: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 260–262; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 495–497.

Текст исправе[*]

Вь име великаго Саваота гѡлемога гѡ(спо)д(и)на Бога наш(е)го, рекꙋжде, вь начетакь |2| Ѿ(т)ца, вь испльнениѥ Сина, вь свр(ь)шениѥ вьсепрѣсветаго Дꙋ(х)а. Ѿ велико|3|славна Прѣсвета Троице, слава тебе, вь те бо крьстихомо се и тобою |4| прьасмо божаствe(н)аю благодеть. Сподобьшаю нась по своѥи сла(т)кои |5| и неизьрекомои милос(т)и ꙋзьдрьжати и пра(ви)т б(о)голюбими и нимь |6| намь даровани град(ь) Дꙋбровникь, еже ѥ(сть) очас(т)виꙗ нашего. И бꙋде |7| Божиѥ(мь) изьволениѥ(мь) вь пльни дрьжави, ѡ све(мь) Б(о)га славеке. |8| Изволи Б(о)гь и велика и красна любавь прьсве(т)лога и прьвисо|9|кога г(оспо)д(и)на кралꙗ Стефана Тверь(тк)а Тврь(тк)овикꙗ к намь влас(т)елѡмь |10| и ка всои Ѿпки(ни) гр(а)да Дꙋбровника бꙋде на кꙋпи и с велможами |11| ⟨Рꙋс⟩ага босан(с)кога, циело и ѡ(т)ворено наидоше великꙋ любавь |12| ⟨и прѣт⟩елс(т)во, коѥ сꙋ имала госпо(д)а босан(с)ка с Дꙋбровникѡ(мь). |13| ⟨И ѡбнаша⟩ дь непрьличнꙋ и неправеднꙋ рать коꙗ намь |14| ⟨би безь ни⟩едногa нашега ꙋзрока. Хотеѥ красити |15| ⟨стар⟩ꙋ и по(ч)тенꙋ любавь прьвобивше славне го(спо)де срьб(с)ке, |16| р⟨ашке⟩ и босан(с)ке и по(ч)теногa споменꙋ(т)ꙗ прьсве(т)лога го(спо)д(ин)а кралꙗ|17| ⟨Тврьт⟩ка роди(т)елꙗ мꙋ; и хотеѥ крати(т) всакоюꙋ хꙋдобꙋ а кра|18|⟨сити и мно⟩жити вь свакꙋ правꙋ и всесрьчанꙋ прьꙗзань |19| прьдаше намь винꙋ бивши поч(т)ени мирь |20| и потврьдише намь и ꙋ виеке ꙋстанови(ти)ше все повелѥ |21| и добре законе и ꙋвете како се ꙋдрьжи ꙋ повелѥ реченога |22| ⟨го(спо)д(ин)а⟩ кралꙗ Тврь(т)ка Тврь(т)ковика, кою ѥ намь |23| ⟨ꙋчинио⟩ вь лѣ(то) рожа(ст)ва Хрь(стов)а на .чꙋе. лѣ[то] м(есе)ца юніа на .к. дни, |24| а по нашемь

---

[*] Редакција издања и превода: Т. Суботин Голубовић.

властелинȣ и поклисарȣ, по Николе Гȣчетикю. |25| А ми кнезь и вса Ѡпкина града Дȣбровника прьмисмо за поу(т)ени |26| мирь да ѥ ȣ виеки непорьчно.

И що по негове милости и(с)ка |27| ѡ(дь) нась речени го(спо)д(и)нь краль Тврь(т)ко Тврь(т)кови(кь) да га прь|28|мемо и запишемо властельна дȣбровачкога тада ми |29| ⟨речен⟩и кнезь, властеле, како ѥ наше(хь) старе(хь) вазда до(б)р(ь) и красни |30| ѡбичаи биль, видевь толикȣи любавь го(спо)д(ин)а |31| кралꙗ Твьр(т)ка к намь ȣчинисмо на великȣ часть и ȣзьвишенѥ |32| го(спо)д(ин)а кралꙗ Твьр(т)ка. Ѡдь данась напрьѥда с великѡмь любвомь |33| и славѡ(мь) примисмо и записасмо го(спо)д(ин)а кралꙗ Тврь(т)ка Тврь(т)к(о)в(ик)ꙗ |34| да ѥсть почтени и прьви властели(нь) и векни(кь) града Дȣбрьвника |35| како кои годе нась властео дȣбровачцехь. |36| И толикоге негове синове, ȣнȣке и праȣнȣке щ(о) ѥ по мȣшкомь коленȣ. |37| И к томȣ дарьвасмо кралев(ст)вȣ мȣ полачȣ ȣ Дȣбровникȣ коꙗ ѥ(ст)ь |38| полача била прьво бившега кралꙗ Ѡстоѥ и землю ȣ наше |39| Прьморьѥ коино ѥ прьво био дио земаль кралꙗ Ѡстоѥ.

|40| И все всакое повелѥ и записе коѥ ѥ градь Дȣбровни⟨кь⟩ |41| има са прьвѡ(мь) господѡ(мь) босан(с)комь кои сȣ господовали |42| до реченога го(спо)д(ин)а кралꙗ Тврь(т)ка Тврь(т)к(о)в(ик)ꙗ. И дохо(т)ке како се |43| ȣдрьжи ȣ старех(ь) повелꙗ(хь) го(спо)де босан(с)ке и ȣ повели го(спо)д(ин)а кралꙗ |44| Тврь(т)ка, родитеꙗ, мȣ и ȣ повелꙗх бившаго кралꙗ Ѡстоѥ. Все |45| тои потврьдисмо и ȣстанови(т)смо да имамо срьчане(мь) ⟨господиномь⟩ |46| крале(мь) Стефанѡ(мь) Тврь(т)кѡ(мь) Тврь(т)к(о)в(ик)е(мь) до вика бити ȣ с...

|47| И на све више писано азь кнезь дȣбрьвач⟨ки са изаб⟩раними |48| властели ротисмо се на светѡмь евангелию и на ⟨часнѡмь⟩ |49| крьстȣ Божѥм(ь) и вь .д҃. евангелисте и .в҃і. врьховнехь апостоль и вь |50| .т҃и҃і. све(техь) ѡ(т)тць иже сȣть на Никию и вь све свете ѡд(ь) вѣка Б(о)гȣ |51| ȣгодивше и вь дȣше наше, ꙗко све више писано нами |52| и нашими последними до вѣка да се не по(т)врѣ ни помете.

|53| А се тко се ро(ти)ше: наипрьво кнезь Михаило Лȣкареви(кь), Добре |54| Каликеви(кь), Стипко Лȣкареви(кь), Марьнь Бȣникь,

Алȣвизь Гоу(ет)икь, |55| Тȣдро Баȣжели(кь), Никша Грȣбети(кь), Ѡхать Жамановикь, Живе |56| Пȣцикь, Живе Бȣоучини(кь), Лȣка Бȣни(кь), Симко Гоуе(т)икь, Ж... |57| Жȣневи(кь), Ꙗкета Гȣндȣликь, Михоуь Бȣникь, Марьнь Ра⟨стикь⟩, |58| Никола Жȣргови(кь), Паоко Гȣндȣликь, Паскоѥ Рас⟨тикь⟩, ... |59| Пȣци(кь), Паоко Прьгȣловикь, Марьнь Црьви(кь), Климоѥ Бȣдачикь, |60| Добре Бенуȣликь, Матко Градикь, Марьнь ⟨Градикь⟩, Никола |61| Живе(те) Пȣци(к)ꙗ.

И сеи се писа ва изабранȣ по⟨лау⟩ȣ и ве(к)ницȣ |62| б(о)голюбимаго гра(да) Дȣбрьвника на го... вь лѣ[то] рож(аств)а Хрь(сто)ва) |63| .у҃. .ȣ҃. .е҃. лѣто, м(ѣсе)ца сек(тебр)ьрꙗ на .к҃ в҃. дни. А ȣписа Рȣско логофе(ть).

Овом тексту претходи кратак запис са датумом издавања повеље: MCCCCV, die 22. de setembrio, priuilegio fato a re Tuertcho Tuertchouich e donato li palaço e fato de cobseglio.

Превод исправе

У име великог Саваота, великог господина Бога нашега, речено пак, с почетком Оца, испуњењем Сина и свршетком пресветог Духа. О великославна, Пресвета Тројице, слава теби, у којој крстисмо се и примисмо божанску благодат. Удостоји нас по својој слаткој и неизрецивој милости уздржавати и управљати боговољеним и њиме нама дарованим градом Дубровником, који је наша очевина. И би Божијом вољом у богатој држави, у свему славећи Бога. Изволи Бог и велика и красна милост пресветлога и превисоког господина краља Стефана Твртка Твртковића, с нама властелом и целом Општином града Дубровника би на окупу и са велможама Русага босанскога, зацело и отворено нађоше велику наклоност и пријатељство, која су господа босанска имала са Дубровником. Увидео је неприличан и неправедан рат који нам би (наметнут) без иједног нашега узрока. Настојећи да украси стару и поштену наклоност првобитне славне господе српске, рашке и босанске и поштеног спомена пресветлога господина краља Твртка родитеља му; настојећи да спречи свако зло, а украси и увећа свако право и срдачно пријатељство, сада нам даде ранији поштени мир. И потврдише нам и у векове утврдише све повеље, добре законе и услове како се налазе у повељи реченога господина краља Твртка Твртковића коју нам је издао на лето рођења Христова, 1405. лето, месеца јуна 20. дан, а по нашем властелину и поклисару, по Николи Гучетићу. А ми кнез и

сва Општина града Дубровника прихватисмо поштени мир да је у векове непорецив.

И што је његова милост, речени господин краљ Твртко Твртковић, затражила од нас да га примимо и упишемо (за) властелина дубровачког, тада ми речени кнез, властела, како је (у) наших старих вазда био добар и красан обичај, видећи толику наклоност господина краља Твртка према нама, учинисмо (то) на велику част и уздизање господина краља Твртка. Од данас па даље с великом наклоношћу и славом примисмо и уписасмо господина краља Твртка Твртковића да је поштени и први властелин и већник града Дубровника као било који дубровачки властелин. Такође и његове синове, унуке и праунуке по мушком колену. Уз то даровасмо његовом краљевству палату у Дубровнику, која је најпре била палата краља Остоје и земљу у нашем Приморју која је најпре била део земље краља Остоје.

И све свакојаке повеље и записе које је град Дубровник имао с првом господом босанском који су владали до реченог господина краља Твртка Твртковића. И дохотке како се налазе у старим повељама господе босанске и у повељи господина краља Твртка, родитеља му, и у повељама бившег краља Остоје. Све то потврдисмо и утврдисмо да имамо (са) срдачним господином краљем Твртком Твртковићем до века бити у с...

И на све више писано ја кнез дубровачки са изабраном властелом заклесмо се на светом јеванђељу и на часном крсту Божијем и у четворицу јеванђелиста и дванаест врховних апостола и 318 светих отаца, који су у Никеји, и у све свете од века Богу угодне, и у душе наше, како (је) све више писано нама и нашим последњима до века, да се не оскрнави ни наруши.

А ово су који се заклеше: најпре кнез Михаило Лукаревић, Добре Каличевић, Стипко Лукаревић, Марин Бунић, Алувиз Гучетић, Тудро Бавжелић, Никша Грубетић, Охат Жамановић, Живе Пуцић, Живе Вуочинић, Лука Бунић, Симко Гучетић, Ж... Жуњевић, Јакета Гундулић, Михоч Бунић, Марин Растић, Никола Журговић, Паоко Гундулић, Паскоје Растић, ... Пуцић, Паоко Пргуловић (Пругловић), Марин Цријевић, Климоје Будачић, Добре Бенчулић, Матко Градић, Марин Градић, Никола Живете Пуцића.

И ово се писа у изабраној палати и већници богољубимога града Дубровника на го... на лето Христовог рођења, 1405. лето месеца септембра 22. дана. А уписа Руско логотет.

Дипломатичке особености

Испарве о примању краља Стефана Остоје и краља Твртка II за дубровачке властелине и већнике, нису истоветне, иако је реч о сличној правној радњи, коју је свакако записао исти логотет. Сразмерно опширне аренге у овим исправама логотет је писао по сећању. Зато је само садржина аренги истоветна. Природно, логотет је поштовао редослед формулара пословног документа. Обе исправе писане су *у изабраној палати и већници* града Дубровника. Датоване су годином од Христовог рођења. Истоветна је формула заклетве. Због сличне правне радње понављају се делови текстова у експозицији и диспозицији.

Дужни смо да укажемо на разлике. Исправа краља Остоје почиње симболичком инвокацијом, која је свакако писаревом омашком изостављена у исправи краља Твртка II. Мора се имати у виду да су обе исправе сачуване као копије Никше Звијездића. Али како тумачити оверавање ових докумената? Остојин је био оверен печатом: *Заповедисмо га печатити нашим законитим висећим печатом Богом вољеног града Дубровника*. Исправа краља Твртка II нема печата. Остаје нејасно зашто. Реч је о исправи чију су правну радњу усвојиле обе заинтересоване стране. Њену садржину потврђују подаци оновремених поузданих извора.

Просопографски подаци

Никола Гучетић, **Никола Гꙋчетикь**, *139* (страна), 26 (ред у издању) – вероватно Nicola de Goçe de Pustierna. Дубровачки властелин, који је пословао у Србији, Босни и Угарској. Приликом преговора око продаје Сланског приморја и Конавала, Општина му је поверавала значајне дипломатске мисије. Са титулом кнеза јавља се у ћириличким исправама. Из ове исправе сазнајемо да је јуна 1405. краљ Твртко Твртковић Дубровнику потврдио све повеље и законе *по нашем властелину и поклисару, по Николи Гучетићу*.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 233, 254, 261, 276, 323, 325, 329, 347; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 375, 421, 441, 491, 496, 586, 591. 611; I–2, 233.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV у веку*, 254–256; *ГПБ* 1 (2008) 131 (Р. Михаљчић).

Михаило/Михоч Лукаревић, Михаило Лꙋкаревикь, **Michael de Lucari**, *139*, 58, Реч је о истој личности. Михаило или Михоч био је син Николе и брат Стефана Лукаревића. Приликом примања краља Стефана

Остоје за дубровачког властелина заклео се као члан Већа умољених, а приликом уписивања краља Твртка Твртковића у редове дубровачке властеле заклео се у звању кнеза. Бавио се поморском трговином.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 240, 259, 276; М. Пуцић, *Споменици србскы* I, 85, 108, 109, 134; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 209, 210, 215, 267, 428, 441, 492, 552; ГПБ 2 (2009) 142 (Р. Михаљчић).

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 300–301; *ГПБ* 2 (2009) 142 (Р. Михаљчић).

Добре Каличевић, Добрє Каликєвикь, **Dobre de Calich**, *139*, 59, дубровачки властелин. Јавља се у периоду од 1357. до 1410. Иако је осуђиван, биран је у Веће умољених. Као члан Већа умољених записан је у ћириличким исправама из 1399. и 1405. године.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 187, 189, 259, 261, 276, 440; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 77, 82, 266, 428, 441, 496.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 170–171; *ГПБ* 2 (2009) 139 (Р. Михаљчић).

Стипко/Степе/Стефан Лукаревић, Стипко Лѹкарєви(кь), **Stefanus de Lucaro**, *139*, 59, син Николе и брат Михаила-Михоча Лукаревића, дубровачки властелин. Веома млад је постао члан Већа умољених. Као члан овог већа записан је у ћириличким исправама из 1399. и 1405. године. Први је из рода Лукаревића биран за кнеза. Општина му је поверавала дипломатске мисије у Босни и Угарској. Браћа Лукаревићи бавила су се поморском трговином. Стефан је умро 1414. године.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 221, 240, 259; К. Јиречек, *Споменици српски*, 51, 61; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 266, 428, 441, 496, 522; I–2, 479.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 300–301; *ГПБ* 2 (2009) 137 (Р. Михаљчић).

Марин Михаила Бунић, Марьнь Бѹникь, **Marinus de Bona**, *139*, 59, дубровачки властелин. Његов брат је Luxa de Bona. У документима се јављају од 1363. до 1417. Браћа су трговала оловом, гвожђем, племенитим металима, сољу, уљем, тканинама. Марин је од папе добио дозволу да тргује са муслиманским земљама. Пословна путовања користио је да води службене послове у корист Општине. Ћириличка документа сведоче да је 1399. и 1405. био члан Већа умољених.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 240, 259, 261; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I-1, 266, 267, 428, 486, 496.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 152–155; *ГПБ* 2 (2009) 137 (Р. Михаљчић).

Алојзије Гучетић, Ꙗлꙋвизь Гочетикь, **Aloysius de Goçe**, *140*, 60, дубровачки властелин. Гучетићево име логотет Руско записао је као **Ꙗловизь** и **Ꙗлꙋвизь**. Ћириличке исправе из 1399. и 1405. сведоче да је био члан Већа умољених, а марта 1406. кнез Aluisio de Gozijs примио је писмо од деспота Стефана. Пословао је у Босни.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 259, 261–262, 295, 320, 347, 348; М. Пуцић, *Споменици србскы* I, 100, 104, 110, 114; М. Пуцић, *Споменици српски* II, 33, 35; К. Јиречек, *Споменици српски*, 51; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 259, 261, 287, 295, 320, 347, 448; *ГПБ* 2 (2009) 143 (Р. Михаљчић).

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 249-252.

Тудро Бавжелић, **Тꙋдро Баꙋжеликь**, **Theodorus de Prodanello**, *140*, 60, дубровачки властелин. Бавжелић (Bauxella, Bauselich) надимак породице Prodanello. Тудро је постао пунолетан 1383. године. Био је члан Већа умољених, а неколико пута биран је за кнеза.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 377.

Никша Грубетић, Никша Грꙋбетикь, **Nicola Marini de Ragnina**, *140*, 60, дубровачки властелин из угледног рода Рањина, који бројно опада и губи утицај. Никша је 1399. и 1405. године био члан Већа умољених.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 241, 262, 276; М. Пуцић, *Споменици србскы* I, 101, 106, 107; К. Јиречек, *Споменици српски*, 7; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 251, 428, 441, 528;

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 383, 384; *ГПБ* 2 (2009) 140 (Р. Михаљчић).

Охат, Орсе Жамановић, Ѡхать Жамановикь, **Orse, Ursus, Ochat de Zamagno**, *140*, 61, дубровачки властелин. Крајем XIV века ушао је у политички живот. Према ћириличким исправама из 1399. и 1405. године био је члан Већа умољених, а 4. јула 1414. преписано је једно писмо деспота Стефана заповешћу кнеза **Ѡрьсета Жамановикꙗ**.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 259, 287, 295, 320; М. Пуцић, *Споменици србскы* I, 107, 117; К. Јиречек, *Споменици српски*, 65; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 215, 267, 428, 300, 563.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 452; *ГПБ* 2 (2009) 145 (Р. Михаљчић).

Живе Пуцић, Живє Пꙋцикь, **Give de Poça**, *140*, 61, дубровачки властелин. Give de Poça је заповедао дубровачким ратним бродовима. Био је кнез Стона. У ћириличким исправама из 1399. и 1405. записан је као члан Већа умољених. Биран је и за члана Малог већа.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 259, 262; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 428, 497.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 370; *ГПБ* 2 (2009) 140 (Р. Михаљчић).

Живе Вꙋчиникь, *140*, 61, дубровачки властелин, члан Већа умољених. Није познат латински облик овог презимена. Смело је претпостављати да је реч о породици Bucignolo, Bocignolo.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 262; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 497.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 137–140.

Лука Бунић, Лꙋка Бꙋникь, Luca de Bona, *140*, 61, син Михаила и брат Марина Бунића, дубровачки властелин. Његову пословну и политичку делатност могуће је пратити од 1363. до 1417. Ћириличка документа сведоче да је 1399. и 1405. био члан Већа умољених. Као угледни политичар обављао је дипломатске мисије у Босни, Угарској и Задру.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 215, 240, 259, 262, 276; М. Пуцић, *Споменици србскы* I, 121; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 140, 214, 267, 428, 441, 497.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 152–155; *ГПБ* 2 (2009) 140 (Р. Михаљчић).

Симе/Симко Гучетић, Симко Гоучетикь, Simeon de Goçe (1363–1413), *140*, 62, син Marinçe de Nicole de Goçe, дубровачки властелин из огранка Pustierna. У ћириличким исправама из 1399. и 1405. записан је као Симе и Симко. Тих година био је члан Већа умољених. Септембра и почетком октобра 1405. Simeonis de Gozijs спомиње се као дубровачки кнез.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 259, 262, 276; М. Пуцић, *Споменици србскы* I, 104, 110; К. Јиречек, *Споменици српски*, 50, 63; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 267, 428, 441, 497; I–2, 437.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 253, 254; *ГПБ* 2 (2009) 142 (Р. Михаљчић).

Јаке/Јакета Гундулић, Ꙗкета Гꙋндꙋликь, Jacobus Give de Gondola (1369–1414), *140*, 62, властелин и кнез, који је припадао најугледнијем властеоском роду у Дубровнику. Као члан Већа умољених заклео се приликом примања краља Стефана Остоје за дубровачког властелина (25. фебруара 1399). У истом својству заклео се и приликом примања краља Стефана Твртка Твртковића у редове дубровачке властеле (22. септембра 1405). У међувремену често је биран за кнеза.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 204, 240, 259; М. Пуцић, *Споменици србскы* I, 44, 48, 117, Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 110, 267, 428, 479, 486, 497; I–2, 439.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 309–312; *ГПБ* 2 (2009) 136 (Р. Михаљчић).

Михоч Бунић, **Миχоъ Б8никь**, **Michael de Bona**, *140*, 63, дубровачки властелин. У изворима се јавља од 1367. до 1411. Са братом Симком (Symcus Junii de Bona) пословао је на Апенинском полуострву. Браћа су бирана за чланове Већа умољених.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 149–151; *ГПБ* 2 (2009) 140–141 (Р. Михаљчић).

Марин Растић, **Марьнь Ρастикь**, **Marinus de Resti**, *140*, 63, дубровачки властелин. Са братом Михаилом (Micoçius) подигао је углед породици Resti. Марин је биран за члана Малог већа и Већа умољених.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 390–391.

Никола-Никша Журговић, Никола Ж8рговикь, **Nicolaus de Georgio**, *140*, 63, дубровачки властелин. Ћириличке исправе из 1399. и 1405. сведоче да је био члан Већа умољених. Општина му је поверавала дипломатске мисије у Босни, Србији и Угарској. Обављао је дужност кнеза.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 240, 262, 282, 287, 375, 376, 377, 427; М. Пуцић, *Споменици српски* II, 101; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 300, 428, 497, 513, 555; I–2, 116.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 224–226; *ГПБ* 2 (2009) 141 (Р. Михаљчић).

Паоко Гундулић, Паоко Г8нд8ликь, **Paulus Give de Gondola** (1372–1416), *140*, 63, дубровачки властелин. У ћириличким документима из 1399. и 1405. записан је као члан Већа умољених. Често је биран за кнеза.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 218–220, 240, 259, 276; М. Пуцић, *Споменици србскы* I, 44, 105, 106, 108, 109; М. Пуцић, *Споменици српски* II, 38, 40; К. Јиречек, *Споменици српски*, 47; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 125–127, 178, 209, 210, 250, 267, 379, 428, 441, 497.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 272, 273; *ГПБ* 2 (2009) 143 (Р. Михаљчић).

Паскоје Растић, **Паскоѥ Ρастикь**, **Pasqua de Resti**, *140*, 64, дубровачки властелин. Члан Већа умољених био је 1405. Кнез Паскоје Растић спомиње се 1419. као витез краља Жигмунда.

Извори: Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 300, 497, 611.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 392, 393.

Паоко Пругловић, Пргуловић, **Паоко Прьгѹловикь**, **Прьгловикь**, **Прѹгловикь**, *140*, 64, дубровачки властелин. Ирмгард Манкен задужила нас је описом дубровачког патрицијата у XIV веку. За Паока Пругловића, чија делатност је везана за прву половину XV века, не наводи податке из латинских извора, али га је, без објашњења, придружила генеалогији породице Proculo. О Паоку Пругловићу понешто се сазнаје из ћириличких исправа које су настале 1405, 1419, 1420, 1423, 1427, 1432. и 1435. године. У овим исправама записан је као члан Већа умољених.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 259, 262, 287, 299, 304, 320, 347; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 267, 497, 611, 630; I–2, 44.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, *генеалошке табеле*, LVI.

Марин Цријевић, Марьнь Црьвикь, **Marinus Petri de Zrieva**, *140*, 64, дубровачки властелин, који се у изворима јавља од 1371. до 1430. У исправама из 1399. и 1405. записан је као члан Вијећа умољених. Заповешћу кнеза **Марина Чрѣвика** логотет Руско преписао је маја 1402. разрешницу рачуна за Дубровчанина Мароја Лебровића. Марин Цријевић и Мароје Цријевић истовремено се јављају у изворима, али мало је вероватно да је реч о истој личности.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 240, 262, 287, 295, 299, 320, 347; К. Јиречек, *Споменици српски*, 45, 49, 61; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 191, 195, 300, 428, 443, 497, 563, 584, 611; I–2, 10.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 463; *ГПБ* 2 (2009) 138 (Р. Михаљчић).

Климоје Будачић, **Климоє Бѹдачикь**, **Clemens de Bodaça**, *140*, 65, дубровачки властелин. Јавља се у документима у периоду од 1383. до 1430. Био је члан Већа умољених. После његове смрти угасио се раније разгранати и моћни род Bodaça.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 142, 144.

Добре/Добрушко Бенчулић, **Добрє Бенчѹликь**, **Dobre de Binçola**, *140*, 65, син Andreas-a f. Dobre de Binçola, дубровачки властелин. Налазимо га у изворној грађи од 1383. до 1437. У ћириличким исправама из 1405, 1411, 1419, 1420, 1423, 1427, 1429. и 1435. године записан је као поклисар, члан Већа умољених и кнез.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 259, 262, 287, 304, 320, 347; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 161, 208, 267, 300, 304, 313, 332, 497, 503, 584, 611; I–2, 44.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 134–135.

Матко Градић, Матко Градикь, **Mateus de Grede**, *140*, 65, дубровачки властелин. У изворима се јавља од 1379 до 1444. Пословао је са братом Марином. Из ћириличких исправа сазнајемо да је био судија, члан Већа умољених и кнез.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 240, 262, 266, 269, 299, 320, 347, 423; М. Пуцић, *Споменици србскы* I, 75, 117, 134, 175; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 151, 155, 201, 300, 308, 428, 441, 497, 584, 611, 630; I–2, 44, 107, 114.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 285; *ГПБ* 2 (2009) 138–139 (Р. Михаљчић).

Марин Градић, Марьнь Градикь, **Marinus de Grede**, *140*, 66, дубровачки властелин. Отац му је био Johannes de Grede, а брат Матко (Mateus de Grede). Браћа су заједнички пословала. У ћириличкој исправи из 1405. Марин је записан као члан Већа умољених.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 262, 295, 320, 347; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 497, 563, 584, 611.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 285.

Никола Живе Пуцић, **Никола Живете Пȣцикь**, **Give de Poça**, *140*, 66, дубровачки властелин (1382–1455). Почео је као писар, али је претекао оца. У овој повељи записан је као члан Већа умољених. Достигао је ранг кнеза и увећао углед рода Пуцића.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 259, 262; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 428, 497.

Литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат*, 370.

Руско Христифоровић (**Рȣско логофеть**), **Ruschus filius magistri Christophori**, *140*, 70, словенски канцелар у Дубровику.

Литература: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици, XIV. Дијак, Граматик, Нотар, Канцелар, Номик, Логотет*, Глас СКА CVI (1923) 59–60, ССА 8 (2009) 164 (Р. Михаљчић).

Установе, важнији термини

Русаг босански (**Рȣсаг босански**), *138* (страна), 13 (ред у издању), Русаг (мађарски orsag) има више значења. Овим термином преводила се латинска реч regnum. Краљ Твртко II био је заједно *с велможами Русага босанског*. У овом случају русаг је вероватно означавао државу.

Литература: М. Динић, *Државни сабор средњовековне Босне*, Београд 1953, 3–15; С. Ћирковић, *Русашка господа*, ИЧ 21 (1974) 5–17 (= *Работници, војници, духовници*, 306–317); *ЛССВ* 634–635 (С. Ћирковић).

Већник (**виекникь**, **вѣћьникь**), *139*, 37, члан дубровачких већа. У овој исправи поименично записано је 27 угледника: кнез и 26 чланова Већа умољених. Овде се називају *изабрана властела*. Они су се заклели приликом примања краља Твртка II за дубровачког властелина.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 21, 32, 39, 238, 261, 276, 324, 337, 344, 421, 473; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 22, 30, 32, 39, 41–43, 56, 57, 66, 68, 70–72, 102, 103, 266, 284, 298, 306, 317, 319, 428, 447, 586, 588, 589, 608, 623, 629; I–2, 90, 105, 134, 136, 152, 206, 210, 211, 414.

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских*; ГПБ 2 (2009) 145 (Р. Михаљчић).

Већница, изабрана већница, изабрана палата и већница (**виекница**, **вѣћьница**), *140*, 67, већница града Дубровника, где су се састајали чланови већа.

Извори: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 238, 380; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 143, 144, 146, 266–268, 301, 309, 336, 340, 343, 345–347, 351, 353, 359, 362, 364, 368, 374, 377, 379, 382, 383, 389, 390, 392, 407, 428, 441, 447, 497, 518, 535, 612, 631, 634; I–2, 23, 24, 29, 45, 53, 62, 108, 110, 115, 152.

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских*; ГПБ 2 (2009) 145 (Р. Михаљчић); ССА 8 (2009) 159–165 (Р. Михаљчић).

Rade Mihaljčić
Académie des sciences et des arts
de la République Serbe
Banja Luka

DOCUMENT CONCERNANT L'ADMISSION DU ROI TVRTKO II EN QUALITÉ DE NOBLE RAGUSAIN

1405, 22 septembre

Résumé

En juin 1405, en délivrant une charte portant confirmation à la Commune de Dubrovnik de la possession du littoral de Slano le roi Tvrtko II Tvrtković a simultanément marqué le rétablissement de la paix entre la Bosnie et Dubrovnik. En signe de reconnaissance la Commune admet le roi Tvrtko II en qualité de noble (*vlastelin*) ragusain le 22 septembre 1405, lui fait don d'un palais situé en ville et d'une terre sise sur le littoral de Slano. La charte officialisant cet acte juridique est conservée sous forme d'une copie tardive du chancelier ragusain Nikša Zvijezdić. Bien que n'ayant pas été authentifié par un cachet, le texte de la charte est authentique.

L'auteur de ce travail propose une édition de cette copie dont le texte, aujourd'hui mutilé, peut être contrôlé grâce à une reproduction photographique du document. Sa traduction en serbe moderne est suivie de brefs paragraphes consacrés aux conditions dans lesquelles a été délivrée la charte, à ses particularités diplomatiques, aux données prosopographiques et topographiques, et aux principales institutions et notions figurant dans son texte. Lors de l'écriture du document son contenu a été certifié par le serment prêté par le comte et 26 membres du Conseil rogatorum. Chacun d'eux fait l'objet d'une brève biographie avec renvoi aux sources écrites et bibliographiques.

Mots clés : Bosnie, Dubrovnik, roi Tvrtko, Tvrtković, roi Stefan Ostoja, knez Mihajlo Lukarević, Rusag bosanski, les membres de conseil de Dubrovnik, charte, loi.

Стари српски архив, књ. 10, стр. 151–164

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1405"
УДК 091=163.41"1405"

Андрија Веселиновић*

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за историју

ПОВЕЉА ДЕСПОТА СТЕФАНА ЛАЗАРЕВИЋА ДУБРОВЧАНИМА**

у Борчу, 1405, децембар 2.

Сажетак: Повеља деспота Стефана Лазаревића о потврди трговачких и других повластица Дубровнику издата у Борчу 2. децембра 1405. године спада у ред свечаних повеља српских владара, које су издавали граду Светог Влаха, почев од Стефана Немање. Како каже деспот Стефан у аренги, на молбу дубровачких посланика, потврђује им све повластице које су имали „у прве господе србске, и у цара Стефана, и у родитеља господства ми светог кнеза Лазара и мајке ми кира Јефросиме, и оно што им је господство утврдило и записало до данашњег дана“. Дакле, даје им пуну личну сигурност, имовинску безбедност и аутономију, до тада изборену у Србији. Повеља је оригинал који се чува у Дубровачком архиву, писана црним полууставним словима, добро очувана, и оверена лепим деспотовим потписом, изведеним црвеним словима и великим висећим печатом од црвеног воска.

Кључне речи: Срби, повеља, деспот, Дубровчани, Саси, трговина, царина, кефалија, суђења.

Опис повеље

Повеља се од времена настанка до данас чува у Државном архиву у Дубровнику, у збирци Acta Sanctae Mariae Maioris,[1] где су се помно чувале све привилегије и повеље страних владара и држава у средњем веку, на којима се заснивала привреда и политика средњовековног Дубровника. Писана је на пергаменту лепим читким рукописом, црним

* Ел. пошта: aveselin@f.bg.ac.rs.

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије: *Српско средњовековно друштво у писаним изворима* (ев. бр. 177025).

[1] DAD, *Acta Sanctae Mariae Maioris*, br. 1046.

мастилом, полууставним писмом, у 46 редова, укључујући и владарев потпис. Иначе, сам потпис је на уобичајеном месту, врло лепо и пажљиво изведен у лигатурама, црвеним мастилом, словима величине 28 милиметара, колико износи и црвени иницијал П на почетку повеље, испред кога је црвена симболичка инвокација исте величине. Црвеним мастилом исписано је још само слово А у речи азь (3 ред) после интитулације, на почетку кратке аренге.

Печат је од црвеног воска, промера око 5,5 цм, окачен на тамно црвеним свиленим нитима. Заправо, печатни диск је изливен од тамно жутог воска, али је оверена површина преливена воском црвене боје. На аверсној површини су утиснути хералдички симболи у централној кружној површини, који су уоквирени кружном легендом у два круга. Ово је први печат на повељама од добијања деспотске титуле Стефана Лазаревића (од сачуваних пет) па је хералдичка пракса још неусавршена у деспотској канцеларији.[2] У централном кружном пољу приказан је грб Лазаревића какав је био раније и у доба кнеза Лазара: шлем са плаштом и роговима који се врховима скоро додирују. Још увек нема касније развијене форме, односно симбиозе грба Лазаревића и Немањића, на чему је посебно инсистирао деспот Стефан у својој владарској идеологији.[3]

Текст легенде на печату, који је у два концентрична круга распоређен, гласи: у спољном кругу пише + бл(а)говерни и χ(ри)с(т)олюбиви г(осподи)нь деспоть Стефань, а у унутрашњем кругу: + и благовѣрни и χ(ри)с(т)олюбиви г(осподи)нь Вль(кь) С(те)фань. Пошто су ранији издавачи Франц Миклошич и Љубомир Стојановић[4] погрешно прочитали реч г(осподи)нь као с(и)нь, што је изазвало разне недоумице и тумачења у каснијој литератури, све до рада Милоша Благојевића 1982. године и тачног читања Александра Младеновића 2007. године.[5] Натпис печата

[2] А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд 1995, 42–85; друго издање: Београд 2006, 38–61; исти, *Повеља деспота Стефана Лазаревића манастиру Милешеви*, ССА 2 (2003) 194.

[3] Видети опширно: А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, глава 1: *Владарска – државна идеологија*, стр. 9–100; друго издање стр. 5–98.

[4] F. Miklosich, *Monumenta Serbica,* Wiena 1858, 269; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 204.

[5] М. Благојевић, *Савладарство у српским земљама после смрти цара Уроша*, ЗРВИ 21 (1982) 95–96; прештампано у књизи: М. Благојевић, *Немањићи и Лазаревићи*,Београд 2004, 369–371; А. Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана,* Београд 2007, 45.

је лепо очуван и видљив, са уобичајеним скраћеницама. Воштани диск је пукао по средини, укосо одозго са леве на десну страну, али ни текст, ни хералдичка представа није знатније оштећена. Висећи печат је окачен провлачењем свилене врпце кроз шест прореза на дну, у 46 реду, између речи **челник** и речи **великы**.

Осим издања саме повеље, снимак печата је посебно објављиван више пута. Први је код Алексе Ивића, објављен 1910. године.[6] Добар снимак печата (и посебно целе повеље са печатом) објављен је 1957. поводом изложбе у Историјском архиву Београда.[7] Свечани потпис и печат је објављен 1978. године у монографији Миодрага Пурковића о кнезу и деспоту Стефану.[8] Печат је затим објављен следеће 1979. у књизи Ђорђа Трифуновића о деспотовим књижевним радовима и Историји српског народа 1982.[9] Поново је објављен у монографији Андрије Веселиновића о држави српских деспота[10] и 2007. Александра Младеновића о повељама Стефана Лазаревића.[11]

На полеђини повеље је, из тог времена, или нешто касније запис црним мастилом на староиталијанском језику. Белешка је вероватно настала руком из неког од дубровачких канцелара, да би олакшао рад и сналажење у самој канцеларији.[12] Она гласи: Poueglia de signor despot

---

[6] А. Ивић, *Стари српски печати и грбови. Прилог српској сфрагистици и хералдици*, Нови Сад 1910, 30, VI.

[7] *Поглед у нашу прошлост. Документи приморских архива X–XIX века*, Београд 1957, табла XVIII; прилог – Печати наших средњовековних владара.

[8] М. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан Лазаревић*, Београд 1978, између страна 80 и 81.

[9] Ђ. Трифуновић, *Књижевни радови деспота Стефана Лазаревића*, Београд 1979, између стр. 128–129; *Историја српског народа* II, Београд 1982, између стр. 176–177.

[10] А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд 1995, између стр. 210–211; друго издање 2006, између стр. 230–231.

[11] А. Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана*, Београд 2007. Снимак печата је објављиван више пута: заједно са повељом, али слабо видљив (стр. 113); нарочито стр. 117 (увећано) и заједно са повељом и повећан печат на стр. 459. Посебно увећан и квалитетан снимак у боји на клапни омота.

[12] О канцеларима који су махом били образовани људи тог доба из разних градова Италије: K Jireček, *Die mittelalterliche Kanzelei der Ragusaner*, AfSlPh 25, 501–521; 161–214; J. Тадић, *Писма и упутства Дубровачке Републике* I, Београд 1935, XVI–XLVIII; М. Динић, *Одлуке већа Дубровачке Републике* I, Београд 1951, 5–6. О уређењу и развоју дубровачког архива: Ј. Гелчић, *Дубровачки архив*, ГЗМ, Сарајево 1910, 537–588; С. Станојевић, *Историја српског народа* I, Београд 1937, 17. и даље; *EJ* 4, Загреб 1986, 718; *Енциклопедија српског народа*, Београд 2008, 319 (А. Весели-

de 1406, fo ambassadori ser Marino de Resti, ser Matco de Gradi. Extrata posta in libro. (Превод: Повеља господина деспота из 1406; амбасадори су били сер (господин) Марин Растић и сер (господин) Матко Градић. Извађено од постављеног у књигу).[13]

Ранија издања

Повеља је први пут објављена, и то само делимично, у збирци коју је лажно, под својим именом, објавио Павле Карано-Твртковић још 1840. године: П. Карано-Твртковић, *Србски споменици, част прва*, Београд 1840, 125–126. Његова заслуга је у ствари била само у томе што је пренео препис из Трста у Београд и објавио га под својим именом. Ћирилске исправе је заправо неколико година раније, плашећи се да ће заувек остати за Србе недоступне, због прмештања у Беч, кришом преписао дубровачки православни свештеник Ђорђе Николајевић. Карано-Твртковић је уз неке ситније грешке, изоставио текст између 9. и 29. реда, за који каже да је „исти као у србуљи 1406, декембра 29“, на страни 126–129 ове књиге. Ради се о повељи Маре Бранковић са синовима Дубровнику из 1405. године. Такође није донет текст од 30. до 41. реда. Читање Ђ. Николајевића је добро сем, неких ситнијих разлика, као што је доношење ь уместо ъ, како стоји у оригиналу, и слично. Повељу је затим издао Ф. Миклошич 1858. године: F. Miklosich, *Monumenta Serbica*, 266–269, са сличним словним грешкама, али минималним. Следеће издање повеље приредио је Стојан Новаковић (*Законски споменици*, 218–221). Упркос свог принципа да доноси делове исправе са „законском снагом“, при чему је занемаривао формалне делове повеља, уводе са аренгом и закључне делове са санкцијом, короборацијом и потписом, ову повељу је издао у целини, што је ређе чинио. У складу са својим начином објављивања докумената, изостављао је често слова ѡ, ѱ, ȣ, ѥ, ї и редовно стављао ь умсето ъ, како стоји у оригиналу. Узорно издање са мало грешака приредио је Љ. Стојановић (*Повеље и писма* I–1, 200–204) Као врсни филолог, он се држао филолошких начела издавања грађе, па је изворе издавао онако како су нас-

новић). Више радова у посебном двоброју часописа *Архивист* 29, 1–2 (1979), посвећеног 700-годишњици Дубровачкког архива. Видети и *Предговор* А. Веселиновић, *Дубровачко мало веће о Србији (1415–1460)*, Београд 1997, V–X.

[13] Белешка је објављена још код Миклошића: *Monumenta Serbica*, 269, али без четири последње речи. Видети: А. Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана*, 45. Канцелар је ставио 1406. годину јер се то поклапа са венецијанским начином (Modus Venetianus) рачунања године.

тали, дакле није разрешавао скраћенице и надредне знаке. Иначе, грешке су минималне и углавном словне. Али оно што је значајно, то је да је Стојановић први употребио копију повеље која се налазила у Дубровачком архиву, у књизи Liber privilegiorum (Codex Ragusinus, како ју је назвао Ф. Миклошич). У овај зборник је дубровачки српски канцелар Никола Звијездић четрдесетих година XV века преписао раније значајне повеље, од краја XIII века, често преко реда (неке забуном по два пута!), до свог времена. Уз ово издање Стојановић је из њих дао варијанте које често могу бити важне за разумевање. Последње издање повеље донео је у својој књизи А. Младеновић (*Повеље и писма деспота Стефана*, Београд 2007, 43–51).

Фотографија ове повеље је такође објављивана више пута. Први пут је добар снимак са печатом објављен поводом поменуте изложбе 1957. године.[14] После тога објављени су снимци повеље у *Историји српског народа* II, из 1982, и 1991. у монографији Љ. Ћидића о Крушевцу.[15] Најновије издање фотографије је изашло у књизи А. Младеновића 2007. године.[16] Ово издање се приређује на основу новог, дигиталног снимка повеље из Државног архива у Дубровнику.

Текст повеље[*]

+ По неизреч(е)н҆нѡмȣ м(и)л(о)ср(ь)дїȣ и чл(овѣ)колюбїȣ вл(а)д(и)кы моѥго сладкаго ми Х(ри)с(т)а, и по неизр(е)чен҆нѡмȣ и вьсем[и]л(о)стивнѡмȣ его прозрѣнїȣ еже на г(о)спод|2|ствѣ ми, ꙗкож(е) и на прьвых(ь) с(ве)тыих(ь) православных(ь) ц(а)рихь, также благод[а]ть прѣс(ве)т(а)го своѥг(о) д(ȣ)ха и на г(о)сподство ми излїа, и постави ме |3| г(осподи)на земли сръбскои и пѡм(о)рїȣ, и странамь подоунав҆скимь.

Ꙗзъ въ Х(ри)с(т)а Б(ог)а бл(а)говѣрны и самодрьжавны по м(и)л(о)сти Б(о)жиеи деспѡт(ь) Стефань, |4| съдрьжещȣ ми сїа вьса, Б(ог)ȣ ѡ тѡм(ь) бл(а)говолещȣ. Тѣмь и пише г(о)сподство ми сїа въ св[ѣ]д(ѣ)лство въсѣмь, како присла кь г(о)сподствȣ моемоу, |5| владоущїи властеле град(а) Дȣбровника, властеле своѥ именем(ь)

[14] Видети напомену 7.

[15] *Историја српског народа* II, Београд 1982, између 176–177 стране; Љ. Ћидић, *Крушевац*, Крушевац 1991, 63.

[16] А. Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана*, 113. Увећана на две стране великог формата, стр. 114–115; и још једном стр. 459.

[*] Редакција издања и превод: Т. Суботин Голубовић.

Марина Растикꙗ, и Матка Градикꙗ. И помолише г(о)сподство ми, како що им сȣ |6| били запис(а)ли пръва г(о)спода сръбска въса, простагме и законе, да имь г(о)сподство ми потврьди, како що сȣ имали законе ȣ прьве г(о)споде сръбске, |7| и оу ц(а)ра Стефана и ȣ родителꙗ г(о)сподства ми С(ве)т(а)го кнеза Лазара, и с(ве)топочивше г(о)спогѥ и маике ми кура Єфросины, и г(о)сподство ми що имь ес(ть) |8| било запис(а)ло до д(ь)нъшнꙗго д(ь)не и ȣтвръдило.

Сїа вьса потвръжда г(о)сподство ми запис(а)нїемь симь, тези законе да имаю ȣ животѣ г(о)сподства ми |9| да им се не потвори ни за що. И ѡще имь сьтвори м(и)л(о)стъ(!) г(о)сподство ми како си сȣ имали и прѣгѥ. И како се ȣчины коꙗ пра мегю Дȣбровча|10|ны и Срьблы, да се постави половина соудїи доубровьчкых(ь), а половина Срьбль да се прѣд ними пре. И да ес(ть) порота Доубровчанинȣ дроу|11|жина нѥгова Доубровчане кои сȣ ѡндези, или кои се нагю Доубровчане ȣ наиближнѥм(ь) мѣстȣ. Ꙗко ли оусхоте ѡбои свѣдочбоу |12| кои се пре, да поставе половиноу Доубровчань а половиноу Срьбль. Ꙗ ѡд онехзи свѣдокь да не вольнъ побѣки никѥдьнь. Ꙗко ли ȣзи|13|маю кою проу Саси з Доубровчаны, такогѥре да се соуде како и Срьблѥ, половина Сась соудїи а половина Доубровчань. И да не по|14|зива Срьбинь Дȣбровчанина никамо на сȣдь, тькмо прѣд ѡнези соудїе. Такогѥре и Саси да се пре прѣд ꙩнемизи соудїами, а да се не |15| мȣче прѣд г(ос)подство им ни прѣд кѥфалїȣ. И ако кои Доубровчанинь кȣпи конꙗ, и ѡногази конꙗ ако ȣхвати Србинь или Сасинь, |16| и р(е)че оукраден ми ѥ или гȣшень, да се ѡткльне Доубровчанинь, како нѣ свѣтца ѡномȣ коню ни хȣсе ни татбе, нь га ѥ кȣпиль. Ꙗко |17| боуде драго Срьбинȣ или Сасинȣ ȣзети свога конꙗ, що боуде даль Дȣбровчанинь за ѡногаи конꙗ, този да мȣ врати. Ꙗ конꙗ личнога |18| да не волнь ȣдръжати. И гдѣ стане Доубровчанинь на станȣ, ако бȣде ѡнь прѣгѥ стоꙗль на ѡномьзи станȣ, да нѣ волнь Срьбинь стоꙗти |19| ондѣзи без нѥгова хтѣнїа. И кои годе Дȣбровчанинь иде с трьгѡм(ь) своим(ь) или с тȣгѥмь по трговех(ь) г(о)сподства ми и по земли, како имь ес(т) би|20|ль законь прѣгѥ ȣ прьве г(о)споде ȣ ц(а)ра Стефана, и ȣ родителꙗ г(о)сподства ми С(ве)т(а)го кнеза Лазара, и ȣ с(ве)топочивше

г(о)спогѥ и маике ми кура Єфро|21|сины, и ꙋ г(о)сподства ми до д(ь)н(ь)с(ь), такози и напрѣда да имь ес(ть). И що даа Дꙋбровчанинь Сръбинꙋ своѥ иманїе ꙋ вѣрꙋ, ако мꙋ запши Срьбинь, и реч(е) |22| нѣси ми даль, да реч(е) Дꙋбровчанинь своѡм(ь) вѣрѡм(ь) и д(ꙋ)шѡм(ь) що мꙋ ѥ даль добитка да мꙋ плакꙗ. И кꙋде идꙋ Дꙋбровчане по земли г(о)сподства ми |23| с трьгом(ь), где га оубиѥ гꙋса или кога покрадꙋ ꙋ селꙋ да имь ѻколина плаакꙗ що имь ꙋзме хꙋса и що им се ꙋкраде. Ꙗко ли ѻколина не плаа|24|ти, да имь плаати г(о)сподство ми що им се ꙋзме. И да нѣ намета Дꙋбровчанѡм(ь) ꙋ трьговех(ь) г(о)сподства ми. И кои се ѥ Дꙋбровчанинь забащинил(ь) |25| ꙋ Новѡм(ь) Брьдꙋ, тьзи да зигѥ град и да чꙋва. Кто ли сꙋ гостїе и нѣсꙋ се забащинил(и), да имь ѥ на воли и що имъ годе. И ако разбиѥ дрѣво дꙋ|26|бровачко ꙋ Приморїꙋ ꙋ влад[а]ниꙋ г(о)сподства ми, кои ѥ законь биль за този ꙋ прѣве г(о)споде и ꙋ ц(а)ра Стефана, и ꙋ родителꙗ г(о)сподства ми С(ве)т(а)го |27| кнеза Лазара, и с(ве)топочивше г(о)спогѥ и маике ми кура Єфросины и ꙋ г(о)сподства ми до дн(ь)с(ь), тъзи законь да ѥ и сьди. И кто люби из г(о)спод|28|ства ми землѥ ити ꙋ Дꙋбровник(ь), или Сръбинь, или Влахь, или чи годе чл(ове)кь на кꙋплю всакь да гред[е] свободно, да га не ꙋсталꙗ г(о)спод|29|ство ми ни кефалїа г(о)сподства ми. Ꙗ що ѥ биль законь при ц(а)ри Стефаны, и при родителы г(о)сподства ми С(ве)тѣмь кнези Лазари, и с(ве)топо|30|чившои г(о)споги и маице ми кура Єфросинѣ, и ꙋ г(о)сподства ми до д(ь)ньс(ь), този да имь ес(ть) и съди. И за тръгове поморске кои сꙋ ꙋ влад(а)нїо г(о)сподства |31| ми и сланице кꙋде сꙋ биле тръгове ꙋ прьве г(о)споде и сланице ꙋ ц(а)ра Стефана и родителꙗ г(о)сподства ми С(ве)т(а)го кнеза Лазара, тꙋдези да сꙋ |32| и сьди, а инде нигде да не боуд(оу). И що се при мегю собом(ь) Дꙋбровчанинь, или се бꙋде ꙋчинило ꙋ Срьблих(ь), или ꙋ Дꙋбровникꙋ, да се пре прѣд кꙋ|33|нсꙋлѡм(ь) дꙋбров(а)чьким(ь), и прѣд них(ь) сꙋдїами, и що сꙋди кꙋнсꙋль и нѥгове сꙋдїе, на том(ь) да стоѥ. Ꙗко ли би и не хтель Дꙋбровчанин(ь) стоꙗ|34|ти на тѡм(ь) сꙋдꙋ, да не вольн(ь) кꙋнсꙋль и нѥгове сꙋдїе ѻногаи свезати и дръжати догде плати ꙋ що ѥ ѡсꙋгѥнь, а да тогаи закона |35| нѣ волнь потворити кѥфалїа ни

влад[а]лць. Ꙗко се слȣчи сьмрь(ть) комȣ Дȣбровчанинȣ ȣ земли г(о)сподства ми, що ѥ нѥгова иманїа |36| да за този не има посла г(о)сподство ми, ни кѥфалїа г(о)сподства ми, ни инъ кто ȣ земли г(о)сподства ми, тъкмо да си ѥ комȣ гадаа ѡнзи |37| на сьмрьти, или дȣбровьч(ь)ко. И да нѣ, Дȣбровчанѡм(ь) посилнога дара, ни ȣзетїа инога без ныχ(ь) волѥ, тькмо да си стоѥ волꙗ гредȣ |38| всȣде свободно своим(ь) тръгом(ь). И ѡще хоте г(о)сподство ми ако ѥ кои Дȣбровчанинь комȣ дльж(ь)нь, а или чимь кривь, да се ище истьц(ь), |39| а да инѡм(ь) Дȣбровчанинȣ нѣ волнь питати, тькмо кто ѥ дльж(ь)нь, или чимь кривь, ѡнь да плаати и пати, и за ѥднога на дрȣ|40|гѡм(ь) да не прѣȣзма. И ако слȣчи г(о)сподство ми те(р)е се свагю з Дȣбровникѡм(ь), да имь приповем(ь) на ѕ҃ м(ѣ)с(е)ць прѣгѥ тога, како да си изидȣ |41| вси Дȣбровчане с иманием(ь) из(ь) землѥ г(о)сподства ми свободно, потом(ь) да иχ(ь) ратȣѥ г(о)сподство ми. И м(о)лю егоже изволит(ь) Б(ог)ь по мнѣ бити г(осподи)на |42| земли срьбскѡи, или кого ѡд с(и)новь моиχ(ь), или ѡд рода г(о)сподства ми, или иног(о) ког(о), егоже изволит(ь) Б(ог)ь.

Семȣ више пис(а)н҆нѡмȣ не потво|43|рен҆нȣ бити, нъ паче потврьжден҆нȣ, ꙗкож(е) и г(о)сподство ми не потвори прѣжде нас бивших(ь) г(о)спод запис(а)ниа. И сїе запис(а)ниїе пис(а) се |44| повелѣниѥм(ь) г(осподи)на деспѡта Стефана. Въ лѣто ѕ҃ц҃д҃е҃ м(е)с(е)ца декѥмврїа в҃ д(ь)нъ. Въ славнѣм(ь) градѣ Борчи ·:– индиктїѡн(ь) д҃і ·:–

|45| МИЛОСТЇȢ БОЖИѤЮ Г(ОСПОДИ)НЬ ВЪСѠИ ЗЕМЛИ СРЬБСКОИ И ПОМѠРЇȢ И ПОДȢНАВЬСКЫМ(Ь) СТРАНАМЬ ДЕСПѠТЬ СТЕФАНЬ ·:–

|46| И семȣ запис(а)нїȣ м(и)л(о)стник(ь) логофет(ь) Богдань и челник(ь) великы Хребелꙗнь, и воевѡда Милтош(ь) ·:–

Превод повеље

+ По неизрецивом милосрђу и човекољубљу владике мога слаткога ми Христа, и по неизрецивом и свемилостивом његовом прозрењу које је на Господству ми, као и на првим светим православним царевима, а такође је и благодат пресветога свога духа излио на Господство ми, па ме је поставио за Господина земљи Српској и Поморју и странама Подунавским.

Ја, у Христу благоверни и самодржавни по милости Божијој деспот Стефан, држим све ово пошто је Бог тако хтео. Зато и пише Господство ми ово, свима на знање, како посла к Господству моме владајућа властела града Дубровника, властелине своје, именом Марина Растића и Матка Градића. И замолише Господство ми, као што су им била записала сва прва господа српска, простагме и законе, да им потврди Господство ми, као што су имали законе у прве господе српске и у цара Стефана и у родитеља Господства ми светога кнеза Лазара и светопочивше мајке ми кира Јефросине, и оно што им је Господство ми до данашњег дана записало и утврдило.

Све ово потврђује Господство ми овим записом, да имају оне законе за живота Господства ми и да им се ништа не поквари. И још им учини милост Господство ми као што су и раније имали. И ако се догоди неки спор између Дубровчана и Срба, да се постави половина судија дубровачких, а половина Срба, и да се пред њима води спор. А порота Дубровчанину да је дружина његова – Дубровчани који су онде, или Дубровчани који се нађу у најближем месту. Ако обе стране које се споре буду хтеле сведоке, да поставе половину Дубровчана, а половину Срба, а ниједан од оних сведока није слободан да побегне. Ако ли настане спор Саса са Дубровчанима, такође да се суде као и Срби – половина судија Саси, а половина Дубровчани. И Србин да не позива Дубровчанина на суд другде, него само пред оне судије. Такође и Саси да се парниче пред оним судијама, а да се не труде (да дођу) пред Господство ми, нити пред кефалију. И ако неки Дубровчанин купи коња и тога коња ухвати Србин или Сас и каже „украден ми је или отет", Дубровчанин да се закуне у свеца да тај коњ није ни отет ни украден, него да га је купио. Ако Србин или Сас буде хтео да узме свога коња, да врати Дубровчанину оно што је дао за тога коња. А личнога коња није слободан да задржи. И где се заустави Дубровчанин на стану, ако он буде први стао на томе стану, Србин да не може ту да стане без његовог пристанка. И који год Дубровчанин да иде са својим или туђим тргом (робом) по трговима Господства ми и по земљи, како им је раније био закон у прве господе, код цара Стефана и код родитеља Господства ми светога кнеза Лазара и код светпочивше госпође и мајке ми кира Јефросине и код Господства ми до данас, тако и убудуће да им буде. И ако да Дубровчанин Србину своју имовину на веру, а Србин порекне и каже му „ниси ми дао", Дубровчанин да се закуне својом вером и душом – да му (Србин) плаћа добитак на оно што му је дао. И куда иде Дубровчанин да тргује по земљи Господства ми, где га убије разбојник или га покраду у селу, околина да им плаћа оно што им разбојник узме

и што им се украде. Ако ли околина не плати – да им плати Господство ми оно што им се узме. И да нема намета Дубровчанин у трговима Господства ми. А Дубровчанин који се забаштинио у Новом Брду – такав да зида град и да га чува. Који су гости и нису се забаштинили, да им је на вољу и како им одговара. И ако се разбије дубровачка лађа у Приморју у области Господства ми, који је закон за то био у прве господе и код цара Стефана и код родитеља Господства ми светога кнеза Лазара и код светопочивше госпође и мајке ми кира Јефросине и код Господства ми до данас, тај закон да је и сада. И ко хоће да иде из земље Господства ми у Дубровник, било да је Србин или Влах, или чији год да је човек, сваки да иде слободно да тргује, да га не зауставља Господство ми нити кефалија Господства ми. А што је био закон при цару Стефану и при родитељима Господства ми, светом кнезу Лазару и светопочившеј госпођи и мајци ми кира Јефросини, и код Господства ми до данас, тако да им је и сада. И за тргове који су у власти Господства ми, и сланице које су биле тргови у прве господе и сланице у цара Стефана и родитеља Господства ми светога кнеза Лазара, и сада да су тамо, и нигде другде да не буду. И што се међу собом споре Дубровчани, било да се то догоди међу Србима било у Дубровнику, да се суде пред конзулом дубровачким и пред њиховим судијама, и како пресуди конзул и његове судије – на томе да стоје. Ако Дубровчанин не би хтео да прихвати ту пресуду, слободни су конзул и његове судије онога да вежу и да га држе док не плати оно на шта је осуђен, и тај закон не могу да прекрше ни кефалија ни владар. Ако се догоди да неки Дубровчанин умре у земљи Господства ми, што буде његове имовине – тиме да се не бави Господство ми, нити кефалија Господства ми, нити било ко други у земљи Господства ми, него да буде ономе коме ју је он дао на самрти, или (да буде) дубровачко. И да не буде Дубровчанима узет дар на силу (посилни дар), нити се друго може узети без њиховог пристанка, него да бораве или иду свуда слободно са својим тргом (робом). И још је одлучило Господство ми да, ако је неки Дубровчанин коме дужан, или је због нечега крив, да се тражи кривац, и није допуштено од другог Дубровчанина тражити, него само од онога који је дужан или је због нечега крив – тај треба да плати и пати, а један за другога да не преузима (кривицу). И ако се догоди да се Господство ми свађа са Дубровником, да им 6 месеци пре тога кажем, како би слободно изашли сви Дубровчани са имовином из земље Господства ми, а тек затим да зарати с њима Господство ми. И молим онога кога ће изабрати Бог да после мене буде господар земљи српској, било неко од синова мојих, или од

рода Господства ми, или кога другога кога Бог буде хтео, да ово више писано не поништи, него да јаче потврди, као што ни Господство ми није поништило записања господе која су пре нас била. И писа се ово записање по заповести господина деспота Стефана у лето 6914. месеца децембра 2. дан, у славном граду Борчу, индиктион 14.

МИЛОШЋУ БОЖИЈОМ ГОСПОДИН СВОЈ ЗЕМЉИ СРПСКОЈ И ПОМОРЈУ И ПОДУНАВСКИМ СТРАНАМА ДЕСПОТ СТЕФАН

А овоме записању милосник логотет Богдан и велики челник Хребељан и војвода Милтош.

Дипломатичке особености

Повеља нема посебних дипломатичких особености, сем једне о којој ће касније бити речи. Она спада у ред уходаних и разрађених међудржавних уговора између Србије и Дубровника који се развија у посебну дипломатичку форму, нарочито од времена цара Душана. Има све развијене делове протоколона, текста и есхатоколона, сем аренге, јер је мотивација за издавање повеље чисто пословно-правне природе, тако да је сваки српски владар по устаљеном начину и формулару издавао Дубровчанима најмање једну повељу. Зато се ова повеља највише угледа и позива на Душанову повељу Дубровчанима. И по формулару се ослања на повељу кнеза Лазара из 1387. године, као што се на њу угледа повеља Бранковића из 1405. године, а поготову су истоветне потврдне повеље Дубровчанима деспота Ђурђа Бранковића из 1428. и 1445. године. Дакле, све су оне рађене на основу истог формулара.

Датум и место издавања повеље су јасно наведени. То је 2. децембар 1405. године у Борчу. Заправо, наведена је година по византијском начину рачунања (од стварања света) 6914, што значи 1406. од Христовог рођења. Али, како византијска година почиње 1. септембра, то датуми од 1. септембра до 31. децембра спадају у претходну годину, тј. 1405. годину. Индикт је тачно наведен (14). Борач је средњовековни град који се налазио у горњој Гружи, у Борачком кршу. Мада је утврђење старије, помиње се као седиште Борачке жупе у повељи Стефана Првовенчаног Манастиру Жичи, да би прави процват доживело у другој половини XIV века, када се седиште државе помера ка северу. У „славном граду Борчу", где је деспот Стефан издао ову повељу Дубровчанима, вероватно је имао један од својих дворова, било је седиште „Борачке власти".[17]

[17] В. Јовановић, *Борач и Честин*, ИГ 1–2 (1985) 7–24; *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља*, Београд 2010, 52–53 (В. Петровић), са изворима и најважнијом литературом.

Прибрежно право (ius naufragii) и питање солана (солила, salinae), *157* (страна), 59–64 (редови у издању), 68–73. Ово је изузетна и ретка дипломатичка особеност ове деспотове повеље. Наиме, ова питања су решена раније, а посебно за време цара Душана, на коју се ова повеља и позива. Прибрежно право код нас је преузето из римског права (ius naufragii), по коме у случају бродолома, остаци брода и расуте робе припадају господару морске обале где се бродолом догодио. Враћају се власнику уколико он плати одређену глобу. Међутим, у повељи од 20. септембра 1349. цар Душан[18] се одриче овог права у корист Дубровчана или Млечана, вероватно да би изашао у сусрет трговцима и тако поспешио трговину. Од времена кнеза Лазара враћа се ово питање на исти начин како је решавано за време цара Душана, из разлога што се претпостављало да ће српске земље бити објединњене под кнезом Лазаром, а то је могло да подразумева и Зету Балшића.[19] Понављање ове одредбе у повељи деспота Стефана је за Дубровчане имало исти превентивни циљ. Познато је да је Зета ушла поново у састав Србије тек после смрти Балше III, деспотовог сестрића, 23. априла 1421. године.[20] Иначе, ово питање се регулише први пут у повељи Стефана Дечанског Дубровнику из 1326. године.[21] На сличан начин се желело обезбедити питање солана у држави Србији, односно трговине сољу и кумерка солског, као тргова на којима су Дубровчани и српски владар могли у потпуности контролисати трговину сољу са унутрашњошћу и наплаћивати царину на артикал који је био, уз сребро, најважнији.[22]

Просопографски подаци

У претходним свескама *Старог српског архива* већ су објашњене личности: **деспот Стефан Лазаревић**, **Марин Растић**, **кнез Лазар Хребељановић**, **цар Стефан Душан.**

Матко Градић (1379–1444), *156* (страна), 13 (ред у издању) – дубровачки властелин, посланик код деспота Стефана. Бавио се трговином на велико, нарочито сољу, и заузимао важне државне положаје у Дубровнику.

Извори и литература: И. Манкен, *Дубровачки патрицијат у XIV веку*, Београд 1960, 285; А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, Београд 2006, 226–229; исти, *Дубровачко мало веће*, 1–286 (по регистру).

---

[18] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 63.
[19] *Исто*, 121–122.
[20] А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, 122 и даље.
[21] Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 41.
[22] *ЛССВ*, 344–346; 682–683. (М. Маловић-Ђукић).

Кира Ефросина, *156*, 18; *157*, 47, 62, 69 – великосхимничко име кнегиње Милице. Вероватно је добила велику схимну пред смрт, 11. новембра 1405. године. Пре тога је носила малосхимничко монашко име Евгенија, од 1393.

Литература: А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, по регистру; ССА 1 (2002) 138.

Логотет Богдан, *158*, 106 – Пошто се логотет Богдан поред 1405. јавља и 1445, није сасвим поуздано да ли се ради о истој личности. Иначе, властеле са истим именом, али другом титулом (казнац, војвода, протовестијар) првих деценија XV века има више, али да ли се ради о истој личности не може се тврдити. Да је то исти логотет говори само податак из разрешнице Мароја Цинцуловића, која је издата у Приштини 1402. а коју је однео у Дубровник „поверљив човек Богдан" (*Повеље и писма* I–1, 195).

Литература: М. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан*, 24, 28, 104–107, 125; *Историја српског народа* II, 118, 184, 257, 352; А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, 208, 224, 240, 243 и 254.

Велики челник Хребељан, *158*, 107 – Први пут се помиње 1404. године у Јагодној: К. Јиречек, *Споменици српски*, бр. 31, стр. 45. Исти, *Историја Срба* II, Београд 1978, 361, нап. 35, када је био само челник, да би 1423. приликом склапања примирја са Млечанима код Св. Срђа на Бојани био сведок и имао титулу војводе.

Литература: М. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан*, 77, 125; *Историја српског народа* II, 120; А. Веселиновић, *Држава српских деспота*, 125, 246–247.

Војвода Милтош, *158*, 107 – Помиње се први и једини пут у овој повељи као сведок. Ово је једини помен неког војводе пре војне реформе деспота Стефана 1410. године.

Литература: М. Пурковић, *Кнез и деспот Стефан*, 77; К. Јиречек, *Историја Срба* II, 360; М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним државама*, Београд 1997, 230, 235.

Установе, важнији термини

У претходним свескама *Старог српског архива* објашњене су следеће установе и термини: **простагма**, **порота**, **Саси**, **кефалија**, **баштина**, **градозиданије**, **древо**, **стан**, **сведок**, **сланица**, **конзул**, **логотет**, **велики челник**, **војвода**.

Andrija Veselinović
Université de Belgrade
Faculté de Philosophie
Département d'Histoire

CHARTE DU DESPOTE STEFAN LAZAREVIĆ AUX RAGUSAINS

1405, décembre 2, à Borač

Résumé

Cette charte s'inscrit dans une série de documents, allant de Stefan Nemanja au despote Djuradj Branković, qui confirment les anciens privilèges accordés aux Ragusains en Serbie et enregistrent les derniers éléments apparus dans l'intervalle qui précède leur édition. Dès le début des relations politiques, et surtout économiques et commerciales, avec les Ragusains s'est instaurée la règle voulant que tout nouveau souverain de Serbie délivre, d'ordinaire au début de son règne, ou plus tard en cas de circonstances particulières, une charte qui confirme et élargit les anciens privilèges et anciennes loi, en codifiant les nouveaux droits octroyés. La délivrance d'une telle charte qui, depuis l'époque du roi Milutin, revêtait, par son caractère, les traits d'un document accordant la « grâce » royale, n'en avait pas moins une forme propre à toute conclusion d'un accord commercial qui, dès l'origine, se pliait à une procédure et rédaction diplomatique spécifiques. La charte ici étudiée a été délivrée le 2 décembre 1405 dans la ville de Borač, en Gornja Gruža, où, y possédant un palais, le despote Stefan a reçu les émissaires ragusains, le noble Marin Rastić et Matko Gradić. Ceux-ci étaient investis d'une autorisation du Conseil rogatorum les habilitant à prendre acte de la délivrance d'une nouvelle charte, après en avoir soumis au logothète l'esquisse de son texte, ainsi que les chartes délivrées par les souverains précédents. Outre la confirmation des anciens privilèges accordés aux commerçants ragusains et la codification par de nouvelles dispositions légales du mode de jugement des Ragusains lors de litiges entre eux, cette charte règle également le mode de jugement lors de litiges opposants des parties serbe et non serbes (serbe et ragusaine ou serbe et saxonne). Un des points plus particulièrement intéressant de cette charte réside dans le fait qu'elle laisse ressortir que le despote envisageait la possibilité de recouvrer la Zeta. Dans une telle éventualité, son texte prévoit que le commerce du sel et les marais salant se trouveront exclusivement sur les lieux de marché où ils se trouvaient par le passé, sous l'empereur Dušan. Il prévoit aussi qu'en cas de naufrage de navires ragusains sur la côte appartenant au despote (soit en Zeta si cette région venait à être recouvrée) on recourra à l'ancien droit appliqué sous Dušan (soit un droit approximativement semblable à l'ancien droit romain du ius naufragii). Les témoins présents lors de la délivrance de cette charte sont le logothète Bogdan, le grand gouverneur (*čelnik)* Hrebeljan et le voïvode Miltoš, et elle a été signée à l'encre rouge par le despote Stefan.

Mots-clés: Serbes, charte, despote, Ragusains, Saxons, commerce, douane, képhale, jugement.

Стари српски архив, књ. 10, стр. 165–180

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.6)"1412"
УДК 091=163.41"1412"

Невен Исаиловић*

Историјски институт
Београд

ПОВЕЉА ХЕРЦЕГА ХРВОЈА ВУКЧИЋА ХРВАТИНИЋА ЖЕНИ ЈЕЛЕНИ**

Јајце, 1412, април 2.

Сажетак: Херцег Хрвоје Вукчић Хрватинић издаје даровницу својој жени Јелени како би јој се одужио за њене раније услуге. На име накнаде за шест хиљада дуката, које је од ње позајмио када је ишао у Будим краљу Жигмунду крајем 1408. године, Хрвоје дарује Јелени град Котор са припадајућом му жупом Врбањом, док јој, на име накнаде за четири хиљаде дуката које је позајмио након повратка из Угарске, уступа куће (sic!) у Дубровнику са свим што иде уз њих. Из наслеђивања поменутих поседа, херцег искључује све своје потомке и рођаке и трајно их уступа Јелени.

Кључне речи: повеља, дипломатика, Хрвоје Вукчић Хрватинић, Јелена Нелипчић, Босна, Дубровник, Котор, Врбања, 1412. година, XV век.

Опис повеље и ранија издања

Повеља није сачувана у оригиналу, већ у препису дубровачке канцеларије. Препис је настао у склопу опсежне расправе која се у Већу умољених водила априла 1418. у вези са захтевом Јелене Нелипчић, тадашње босанске краљице, да јој се преда кућа у Дубровнику која је припадала њеном претходном мужу, покојном херцегу Хрвоју Вукчићу Хрватинићу. Повеља је, стога, преписана у архивску књигу *Acta consilii rogatorum* I, f. 109–109’, која се налази у Државном архиву у Дубровнику (DAD). Пропратни записи налазе се на странама 109 и 110. Будући да се ради о канцеларијском препису, није могуће говорити о спољашњим обележјима повеље. Из формуле короборације сазнајемо да је

* Ел. пошта: neven.isailovic@gmail.com

** Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије: *Средњовековне српске земље (XIII–XV век): политички, привредни, друштвени и правни процеси* (ев. бр. 177029).

била опскрбљена великим висећим печатом херцега Хрвоја. Тај печат није, међутим, сачуван ни на једној постојећој Вукчићевој повељи. Пре него што је регистрована, повеља је била осумњичена за фалсификат од стране Већа умољених, о чему ће више речи бити у одељку о дипломатичким особеностима. Након вишедневне расправе, Веће је донело закључак да се исправа региструје као валидна.

Ранија издања: М. Пуцић, *Споменици сръбски* I, 175–177, док. бр. 302; E. Fermendžin, *Acta Bosnae*, Zagreb 1892, 96, br. DXXVII (регест); Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 549–551, док. бр. 573; E. Mályusz – I. Borsa (eds.), *Zsigmondkori oklevéltár* III, Budapest 1993, 474, nr. 1927 (регест); M. Brković, *U Jajcu izdane isprave bosanskih vladara*, Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru 40 (1998) 98–99, 114, 120–129 (латиничка транслитерација и анализа); Isti, *Hrvoje Vukčić Hrvatinić (1380.–1416.) u zrcalu vlastitih isprava*, Sarajevo 2008, 36–37, 40, 42–46, 66–68, 115–119 (латиничка транслитерација, превод и анализа).

Напомињемо да је Медо Пуцић, у свом издању, на недовољно јасан начин навео одакле је преузео документ, уметнувши га у групу исправа из архивске серије *Lettere e commissioni di Levante*. У заглављу је написао само *die XXVII. aprilis in consilio reg.* (!). Љубомир Стојановић је, можда омашком, а можда заведен нејасним Пуцићевим подацима, навео да се препис повеље налази у серији *Lettere e commissioni di Levante* 1415–1418, лист 109а. На основу исправки које је направио у односу на претходно издање, јасно је да је Стојановић располагао, у најмању руку, снимком повеље. Навео је и страну архивске књиге (додуше само другу од две), коју Пуцић није назначио. Хронолошки оквир (1415–1418), не одговара ниједној књизи серије *Lettere*, али је тачан за прву књигу *Acta consilii rogatorum* у којој се препис повеље и налази. Зато смо склонији да се ради о Стојановићевој омашци, коју доцније преузима и Милко Брковић, у својим радовима из 1998. и 2008.

Ниједно издање није сасвим верно пренело текст повеље. Стојановић је исправио неке Пуцићеве грешке, али је неке и поновио. Брковић је преузео Стојановићеву верзију, урадивши само латиничку транслитерацију. Досадашњи издавачи својим омашкама у читању нису променили смисао текста исправе. Једини крупнији пропуст било је читање имена кнеза Богавца Чемеровића као Боравац, а ту су грешку направили и Пуцић и Стојановић и Брковић. Наше издање приређено је на основу снимка начињеног у Државном архиву у Дубровнику.[1] Ре-

---

[1] Захваљујемо овој архивској установи на изузетној предусретљивости.

дови у изворнику за сам текст повеље означавани су арапским бројевима, а за пропратне белешке бројевима са словним индексом (2^{а}, 2^{б} итд.).

Литература: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици* I–II (сабране студије из Гласа СКА), Београд 1928–1935; M. Brković, *U Jajcu izdane isprave bosanskih vladara*, 114, 120–129; Isti, *Hrvoje Vukčić Hrvatinić*, 36–37, 40, 42–46, 66–68, 115–116.

Текст повеље са пропратним записима

Канцеларијски запис о регистрацији повеље

die dicto in eodem consilio[2] Ballotae XXVIIII

|2^{a}| Infrascripta est forma et modus quo dari debeat domus condam ducis |3^{a}| Carvoye domine Elene regine Bossine captus et firmatus in |4^{a}| consilio rogatorum per consiliarios XXVIII de dicto consilio et |5^{a}| uno existente in contrarium.[3] (!)

|6^{a}| Cum serenissima domina regina Helena regina Bossine miserit |7^{a}| nobis in ambassiatorem fratrem Stefanum, ordinis sancti Francisci cum |8^{a}| literis credencialibus, qui pro parte eiusdem domine regine nobis expo|9^{a}|suit, dicendo et petendo, quod dux Chervoya olim suus coniunx ei |10^{a}| pigneraverat unam certam domum sitam in Ragusio et certas |11^{a}| alias res cum ea, quam domum dominium Ragusii, alias donaverat |12^{a}| dicto duci pro certis beneficiis, et de hoc dictus ambassiator nobis |13^{a}| ostendit unum privilegium dicti (*canc.* dicti) ducis scriptum in litera sclava |14^{a}| cum bulla pendenti, quod ibi inferius annotatum est de verbo ad verbum |15^{a}| rogando nos et petendo quatenus nobis placeat dare dictam domum |16^{a}| ipsi domine regine in perpetuum; et si non in perpetuum saltem ei (*canc.* det) demus |17^{a}| possessum ipsius domus in per tempus vite ipsius domine regine.

Повеља

+ **Вь име Ѡтца и Сина и Д(ꙋ)ха с(ве)та аминь. Ми г[оспо]д[и]нь Хрьвоѥ херьцегь |2| сплѣтски и кнезь Долнѣхь Краи и велики протѡгѥрь кра|3|лѥвьства босанскога дамо видѣти всакомꙋ члов(ѣ)кꙋ саданимь |4| и послѣ бꙋдꙋкимь прѣдь кихь ѡвь нашь ѡтворень листь приде |5| да ꙋ тои врѣме када хѡтѣхѡмо поити на**

[2] Ради се о 27. априлу 1418.
[3] Требало би: in contrario.

ꙋгре г[оспо]д[и]нꙋ кралю Шигь|6|мꙋнтꙋ ꙋмиривьше се ш нимь тьда ꙋ Васьницахь на ти пꙋть |7| гредꙋкѥ заꙗсмо ꙋ г(ос)п(о)гѥ Ѥлѣне Б[о]гѡмь данномь ми херьцегѡ|8|вице нѥ навластитѣхь пѣнези шесть тисꙋкѥ дꙋкатовь |9| златѣхь и пакѣ приш(ь)дьше ѡдь тꙋда с ꙋгарь дрꙋгѡчь подь Звечаѥмь |10| такогѥ заꙗсмо ꙋ тее г(ос)п(о)гѥ Ѥлѣне херьцегѡвице ли нѥ пѣнези |11| навластитѣхь четири тисꙋки дꙋкатовь златѣхь и мии хѡте|12|кѥ згѡрꙋ именованнои г(ос)п(о)ги Ѥлѣни херьцегѡвици намь драгои |13| тѣхь десеть тисꙋки дꙋкатовь наамь заименѣхь платити нои |14| и да нои бꙋде задоволно ꙋ томь ѡдь наше стране дасмо нои ꙋ тꙋи пла|15|кю за прьво заименихь наамь шесть тисꙋкь дꙋкатовь златѣхь |16| и записасмо ѡи по семь нашемь ѡтвореномь листꙋ ꙋ вѣке непоре|17|ченѣмь даньѥмь гр[а]да нашега Котора сь всомь жꙋпомь нашомь |18| Врьбано пристоиномь и слꙋжекѡмь р[е]череномꙋ градꙋ. А за ѡне чет|19|ири тисꙋкѥ дꙋкать наамь заꙗмьшѣхь и згѡрꙋ именованѣхь |20| ли тои г(ос)п(о)ги Ѥлѣни херьцеговицѣ такогѥ даѥмо и записꙋѥмо |21| ꙋ вѣке непор[е]ченѣмь даньѥмь кꙋкѥ наше коѥ имамо ꙋ многѡ пле|22|менитом[ь] градꙋ Дꙋбровникꙋ ꙋ Далмации сь всѣмь ѡнѣмь що к тѣмь |23| кꙋкꙗмь реченѣмь пристои. И хѡкѥмо да ѥ волна р[е]чена г(ос)п(о)гꙗ |24| Ѥлѣна херьцегѡвица ѡдь сьда напрѣдꙋ тѣми кꙋкꙗми и всѣмь |25| ѡнѣмь що к нимь пристои. И згѡрꙋ р[е]ченѣмь градомь Котѡрѡмь |26| и жꙋпомь Врьбаномь са всѣма. И да ѥ волна гр[а]да тогаи или тꙋи |27| жꙋпꙋ или теи кꙋкѥ или вьсе то након наkꙋпь продати и даровати |28| ꙋ вѣке и себѣ ꙋдрьжати ѡнакои како нои бꙋде ꙋгодно и како смо |29| ми били всѣмь тѣмь волни и ꙋ томь р[е]ченомь градꙋ Котѡрꙋ |30| и ꙋ тои жꙋпи Врьбани и ꙋ тѣхь р[е]ченихь кꙋкꙗхь и ꙋ вьсемь томь |31| щоно к нимь пристои. Нашега ѡстатька тꙋ згѡрꙋ именованꙋ |32| г(ос)п(о)гю Єлѣнꙋ херьцегѡвицꙋ самꙋ ставимо и ѡставлꙗмо и ꙋ то |33| ш номь немѣшамо ни ꙋкладамо нѣднога члов(ѣ)ка ни нашега бли|34|жнѥга ни бр[а]та нашега нѣднога ни сина ни синовца и всакога |35| жива члов(ѣ)ка рꙋкꙋ ѡдь тога са всѣма изнимамо. И за свѣди|36|телство и за крѣпость всѣхь рѣчи згѡрꙋ реченихь рекохьмо |37| тои р[е]ченои г(ос)п(о)ги Ѥлѣни херьцегѡвици ѡвь нашь ѡтворень |38|

листь 8чинити и запечатити га нашωмь великωмь печьтию |39| вис8кωмь. А том8и с8 свѣдоци наши добри людьѥ изь Л8ке кнезь |40| Милать Ч8чикь з братиωмь, изь Земльника кнезь Богавацъ Чеме|41|ровикь з братиωмь, изь Врьбане Припко воѥвода з братиωмь, |42| изь Глажа Иванишь Петровикь воѥвода нашь з братиωмь, и Сане |43| Гашьпарь Дигани́шевик(ь) з братиωмь, а изь Врьбаси Петарь Иωчикь |44| з братиωмь. Писань 8 Ꙗици .в҃. д(ь)нь м(ѣсе)ца травна по лѣтѣхь |45| господинѣхь .ч҃8в҃і. лѣто.

Одлука Већа умољених о кући Хрвоја Вукчића у Дубровнику

Unde nos semper desiderosi ad faciendum id quod de jure convenit |2[б]| a modo antea, ponimus in tenutam dictam dominam reginam ad tenendum, |3[б]| possidendum et usufructuandum dictam domum donec consilio |4[б]| rogatorum videretur aliquem alium habuisse potiora jura in |5[б]| dicta domo quam dicta domina regina. Et si per neminem alium |6[б]| non fuerit petita dicta domus, vel dicto consilio rogatorum |7[б]| non (*canc.* vide⟨n⟩di) videbitur aliam personam habere jura potiora quam dicta |8[б]| domina regina, quod ipsa tempore eius vite dicta domo gaudere |9[б]| possit.

Превод повеље и пропратних записа

Канцеларијски запис о регистрацији повеље

истог дана у истом Већу [умољених] присутно 29 већника

Ниже написано представља форму и начин на основу кога треба дати кућу покојног херцега Хрвоја госпођи Јелени, краљици Босне, како је усвојено и потписано у Већу умољених од стране 28 већника тога већа, уз један глас против.

Пошто нам је најсветлија госпођа краљица Јелена, краљица Босне, послала као поклисара брата Стефана, редовника св. Фрање, са веровним писмом, он нам је у име исте госпође краљице изложио, говорећи и молећи, да је херцег Хрвоје, њен покојни муж, њој заложио извесну кућу која се налази у Дубровнику и неке друге одређене ствари уз њу, а ту су кућу дубровачке власти раније биле поклониле реченом херцегу за одређена доброчинства. О том чину нам је наведени поклисар показао једну даровницу реченог херцега написану на словенском језику са висећим печатом, која је овде ниже преписана од речи до речи, питајући нас и молећи да се, уз нашу вољу, речена кућа да поменутој госпођи краљици за навек, или ако не за навек, да ту кућу дамо у посед госпође краљице за трајања њеног живота.

Повеља

+ У име Оца и Сина и Светога духа амин. Ми господин Хрвоје, херцег сплитски и кнез Доњих Краја и велики протођер босанског краљевства дајемо на знање сваком човеку садашњем и будућем пред кога дође овај наш отворени лист да смо, у време када смо намеравали отићи у Угарску господину краљу Жигмунду са којим смо се измирили, идући на тај пут, у Васницама узајмили од госпође Јелене, богом дане нам херцеговице, шест хиљада златних дуката њених властитих новаца. Затим смо, враћајући се отуда из Угарске, под Звечајем, по други пут, такође узајмили од те госпође, херцеговице Јелене, четири хиљаде златних дуката њених властитих новаца. Стога смо ми, желећи да горе наведеној, нама драгој госпођи херцеговици Јелени, исплатимо и измиримо тих десет хиљада узајмљених нам дуката, њој са наше стране дали следеће: Као накнаду за првих узајмљених нам шест хиљада златних дуката преписали смо јој, овим нашим отвореним листом, за навек неопозив дар у виду нашег града Котора са читавом нашом жупом Врбањом која служи и припада том граду. А за оних [других] узајмљених нам четири хиљаде дуката, горе наведених, истој госпођи херцеговици Јелени такође дајемо и преписујемо за навек неопозив дар у виду наших кућа које имамо у веома племенитом граду Дубровнику у Далмацији са свим оним што тим реченим кућама припада. И желимо да је речена госпођа херцеговица Јелена, од сада на даље, слободна располагати тим кућама и свим оним што им припада, као и горе наведеним градом Котором и жупом Врбањом са свиме. И да има право да тај град или ту жупу или те куће или све то заједно прода и дарује за навек или да их за себе задржи онако како њој буде одговарало, на исти начин како смо ми били у свему томе власни, и у реченом граду Котору и у жупи Врбањи и у реченим кућама и у свему томе што њима припада. Горе наведену госпођу херцеговицу Јелену [у датим стварима] остављамо за јединог наследника и у вези са тим [правима] са њом не мешамо и не постављамо ниједнога човека, ни нашега рођака, нити иједног нашег брата, ни сина, ни синовца, нити било кога жива човека – од тога их сасвим изузимамо. И за сведочанство и за чврстину свих горе наведених речи, одлучили смо да реченој госпођи херцеговици Јелени начинимо овај наш отворени лист и да га запечатимо нашим великим висећим печатом. А томе су сведоци наши добри људи: из Луке кнез Милат Чучић с братијом, из Земуника кнез Богавац Чемеровић с братијом, из Врбање војвода Припко с братијом, из Глажа

Иваниш Петровић, наш војвода, с братијом, из Сане Гашпар Дијанишевић с братијом, а из Врбаса Петар Јочић с братијом. Писано у Јајцу, другог дана месеца априла, лета Господњег 1412.

Одлука Већа умољених о кући Хрвоја Вукчића у Дубровнику

Стога, ми који смо увек жељни да учинимо оно што приличи закону, од сада па на даље дајемо у државину реченој госпођи краљици да држи, поседује и користи речену кућу докле год Веће умољених не утврди да је неко други имао већа права на ту кућу од речене госпође краљице. И ако нико други не буде тражио наведену кућу и ако речено Веће умољених не утврди да нека друга особа има већа права од речене госпође краљице, нека за свога живота ужива посед речене куће.

Дипломатичке особености

Као што је већ напоменуто, спољашња обележја исправе није могуће утврдити, јер је сачувана само у препису. Није назначен ни материјал на коме се налазио оригинал, али биће да се радило о пергаменту. Језик, односно правопис, приликом преписа највероватније је измењен, пошто постоје бројни примери за такву праксу дубровачких канцелара и нотара.[4] С друге стране, унутрашње особености могу се тумачити. Напомињемо да оцена Љ. Стојановића да се ради о писму никако не стоји. Анализирани документ је, по свим својим обележјима, повеља. М. Брковић је сматрао да је та омашка учињена јер херцег Хрвоје није био самостални владар, али таква аргументација није релевантна када се ради о утврђивању типа документа.[5] Биће да је Стојановићева грешка била случајна, а не свесна.

Након кратке симболичке и вербалне инвокације, интитулација Хрвоја Вукчића носи две специфичности. Он се у тексту наводи као сплитски херцег и кнез Доњих Краја, али и као велики протођер босанског краљевства. Ова титула очито је дошла на место уобичајеније Вукчићеве титуле великог војводе босанског краљевства. Не постоји ниједан други пример коришћења ове титуле међу јужнословенским владарима и великашима у позном средњем веку. Порекло речи је свакако грчко, односно византијско. Реч πρωτογέρος означава првог међу једнакима, предводника, првака. Међутим, није познато којим је тачно

[4] Упоредити транскрипције оригинала и преписа босанских исправа из тзв. *Codex ragusinus*-а које је објавио Љ. Стојановић у *Повељама и писмима* I–1, 2.

[5] M. Brković, *U Jajcu izdane isprave bosanskih vladara*, 128.

путем и преко ког утицаја поменути епитет доспео у интитулацију Хрвоја Вукчића.[6] Друга специфичност, која се може пратити и из других Хрвојевих исправа је недостатак формуле девоције. Вукчић је користио ову формулу у периоду од краја 1403. до краја 1408. године, у време свог највећег успона, односно од стицања сплитског херцештва до измирења са краљем Жигмундом. Иако је остао сплитски херцег све до 1413, помирењем са угарским владаром одрекао се девоције као обележја самосталне и суверене власти.[7]

После кратке и опште инскрипције, Хрвоје у експозицији наводи разлоге издавања повеље. Он је желео да се одужи супрузи Јелени за новац који му је позајмила уочи пута у Угарску, а затим и по повратку са тог путовања. Вукчић је путовао у Угарску крајем 1408. или, евентуално, почетком 1409. да би се и званично измирио са краљем Жигмундом, након што је престао да подржава противкраља Ладислава Напуљског. Други пут у Будим организован је маја/јуна 1412. године, када је, са супругом и свитом, ишао на свечаности које је организовао угарски двор. Позајмица о којој се говори у овој повељи, учињена је уочи и након пута из 1408. године, када је, вероватно услед вишегодишњег скупог ратовања, херцег био у проблему са новцем.[8] На основу текста се сазнаје да је први део суме тј. шест хиљада златних дуката Јелена узајмила супругу у Васницама, месту које није убицирано, у време када је он кренуо на тај пут.[9] Други део суме, од четири хиљаде дуката, Хрвоје је добио по повратку, под градом Звечајем у жупи Земуник.

Диспозитивни део повеље представља даровницу коју је Хрвоје Вукчић саставио жени Јелени на име накнаде за позајмљених десет хи-

---

[6] За једно од тумачења видети: Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји. Крајина средњовековне Босне*, Београд 2002, 102–103.

[7] M. Brković, *Hrvoje Vukčić Hrvatinić*, passim; Н. Исаиловић, *Политика босанских владара према Далмацији (1391–1409)*, Београд 2008, 187–190 (магистарски рад у рукопису).

[8] Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 91–92; С. Рудић, *О кући Хрвоја Вукчића Хрватинића у Дубровнику*, ИЧ 56 (2008) 355–359, нап. 11; *СБР* 4, Нови Сад 2009, 361 (Ј. Мргић); E. O. Filipović, *Viteške svečanosti u Budimu 1412. godine i učešće bosanskih predstavnika*, Spomenica akademika Marka Šunjića (1927–1998), Sarajevo 2010, 300–301, nap. 67.

[9] М. Брковић је сматрао да се Хрвоје измирио са Жигмундом у Васницама. (Видети: M. Brković, *Hrvoje Vukčić Hrvatinić*, 117–118). Међутим, готово је извесно да се топоним односи на место где је херцег позајмио новац од жене. У итинерару краља Жигмунда током 1408. и 1409. не бележи се краљев боравак у Васницама или на другој локацији сличног имена (Видети: P. Engel – N. Tóth, *Itineraria regum et reginarum (1382–1438)*, Budapest 2005, 87–90). Херцег се, вероватно, са краљем прво измирио писмом или преко посредника, док је до формалног помирења дошло у Будиму.

љада златних дуката. За првих шест хиљада дао јој је, у трајни посед, свој град Котор и баштинску жупу Врбању, чија су сва села тада припадала поменутом граду. За других четири хиљаде дуката поклонио јој је, како се наводи, *куће* у граду Дубровнику, за који каже да се налази у Далмацији (према угарским гледиштима о границама ове области), са свиме што иде уз њих.[10] Поменути поседи поклоњени су Јелени заувек, а сви други херцегови наследници су изузети из наслеђивања тих добара. Кроз ту формулацију, диспозиција садржи и тзв. aукторову *поруку потомству*.

Диспозиција намеће две дилеме. Прва је – да ли је Хрвоје правним чином повеље поклонио жени поменуте поседе или их је само завештао тако да их она преузме после његове смрти. Текст исправе јасно говори да се радило о непосредном поклону, а не о завештању. С друге стране, сасвим је јасно да даровница није ступила на снагу, барем не у целости. Херцег Хрвоје је, по свему судећи, до краја живота држао град Котор у коме је, према некима, и умро 1416, а изјава дубровачких власти из априла 1418. да нису ни знали за постојање повеље из 1412. недвосмислено сведочи да Јелена није ушла у посед куће у Дубровнику, нити је од њеног издавања добијала приходе.[11]

Друго питање, које се такође дотиче првог, јесте зашто Хрвоје помиње *куће*, у множини, када су му Дубровчани 1399. поклонили *једну кућу*, а само једну кућу они помињу и 1418. приликом одлучивања о молби Јелене Нелипчић, тада Хрвојеве удовице и супруге босанског краља Остоје. Наведену кућу, након вишедневног одлучивања, они уступају Јелени, и то не заувек, већ до краја њеног живота. Јелена Мргић је у својој монографији о Доњим Крајима указала на могућност да је Хрвоје Вукчић, у међувремену, стекао још неку кућу у Дубровнику.[12] Срђан Рудић се, у свом раду, није додатно изјашњавао о овом питању. Не постоји ниједан дубровачки, али ни босански документ, осим анализиране повеље, који наговештава постојање више Хрвојевих кућа.[13] Уз то, херцег је почетком 1412, дакле свега пар месеци уочи издавања даровнице жени Јелени, дозначио (*assignavit*) кућу у Дубровнику свом протовестијару Михаилу Кабужићу, због чега су у граду св. Влаха вођене жучне расправе и мењани закони.[14] О даровници херцеговици, о

[10] Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 91–92, 108, 229; С. Рудић, *О кући Хрвоја Вукчића*, 356.

[11] С. Рудић, *О кући Хрвоја Вукчића*, 356–358.

[12] Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 83.

[13] С. Рудић, *О кући Хрвоја Вукчића*, 356, нап. 11.

[14] Б. Недељковић, *Liber Viridis*, Београд 1984, 98–99; Н. Исаиловић, *Михаило Кабужић, дубровачки одметник – босански дипломата*, ИЧ 56 (2008) 394–395.

чему ће доцније бити више речи, Дубровчани те 1412. не знају ништа. Они су, дакле, расправљали само о палати дарованој 1399. године.[15] У недостатку извора, више информација о наводним Хрвојевим кућама, нисмо у могућности да дамо.

Кроз формулу короборације, најављена је овера повеље великим висећим печатом херцега Хрвоја. Тај печат није сачуван, али се висећи печат, без одреднице *велики*, непосредно помиње и у његовим исправама из 1401, 1402. и 1407, а претпостављамо да је њиме била оверена и исправа из 1404. године.[16] Као додатни вид овере, јављају се сведоци из жупа земље Доњи Краји, дакле из области Хрвоја Вукчића. Њихов број – шест (што је половина од дванаест), по свему судећи, није био ствар симболике, већ случајности. Вероватно се радило о личностима које су у том тренутку биле присутне на Хрвојевом двору у Јајцу, где је исправа настала. Томе у прилог говори и недостатак сведока из још неколицине доњокрајских жупа којима је Вукчић владао (Плива, Бањица, Мел, Лушци итд.). Хрвојеви фамилијари, посведочени у овој повељи, нису познати из других извора. Једино се презиме Дијанишевић јавља у жупи Сани и 1434. Војвода Иваниш Петровић, сведок из жупе Глаж, могао би бити у вези са војводом Петром Павловићем, истакнутим човеком Хрватинића који се помиње у периоду од 1391. до 1403, али то остаје само у домену непроверивe хипотезе.[17]

Датум садржи место, дан, месец и годину издавања повеље. Месец је, неуобичајено, наведен под народним именом *травањ*. Управо су недостаци у есхатоколу исправе навели Дубровчане на дугу расправу о аутентичности Хрвојеве даровнице жени Јелени. Подаци о томе могу се наћи у првој књизи *Одлука Већа умољених*, у коме се водила расправа о власиштву над херцеговом кућом у Дубровнику. Оскудније податке дају саме одлуке Већа, које је преко две недеље (од 11. до 26. априла) одлагало одговор на молбе Јелене Нелипчић да јој се уступи или да на доживотно уживање Вукчићева кућа, на основу његове повеље из 1412. Након четири одлагања, одлука је донета 26. априла, са само једним гласом више у корист краљице.[18] Много конкретније ин-

[15] С. Рудић, *О кући Хрвоја Вукчића*, 353–355; Р. Михаљчић, *Исправа о примању Хрвоја Вукчића за дубровачког властелина (1399, фебруар 25)*, ССА 8 (2009) 159–165.

[16] P. Anđelić, *Srednjovjekovni pečati iz Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1970, 54; M. Brković, *Hrvoje Vukčić Hrvatinić*, 45–46.

[17] N. Isailović, *Fragmenti o familijarima Hrvatinića u Dalmaciji i Hrvatskoj krajem XIV i početkom XV veka*, Spomenica akademika Marka Šunjića, 315–318.

[18] DAD, *Acta Consilii rogatorum* I, f. 103, 104’, 107’, 108; N. Jorga, *Notes et extraits pour servir à l’histoire des Croisades au XVe siècle* II, Paris 1899, 162–164; D.

формације, од изузетног значаја за ондашње процењивање аутентичности исправа, даје писмо дубровачких власти Јелени којим јој се, коначно, уступа кућа на доживотно коришћење.[19] У том писму се истиче да је Дубровчанима жао што се цела ствар одужила, али да су имали неколико дилема које су отежавале одлуку.[20]

Наиме, краљичин посланик, фрањевац Стефан, није донео оригиналну дубровачку даровницу куће Хрвоју из 1399, а за Хрвојеву повељу супрузи, издату 1412, Дубровчани нису никад чули, иако је издата шест година пре него што им је Јелена обзнанила њено постојање.[21] Трећи (а према редоследу из дубровачког писма други) проблем са којим се Веће умољених суочило при одлучивању је најзанимљивији. Повеља је осумњичена за фалсификат јер је, по оцени Дубровчана, била незавршена. Иако је поседовала херцегов печат, није била потписана од писара који ју је саставио.[22] Недостатак писара, односно белешке о супскрипцији, заиста неуобичајен за босанске повеље, сматран је проблематичним. Стога се може закључити да су, поред печата и сведока, и белешке о писарима сматране неизоставним короборационим елементима свечане исправе. Упркос поменутим недостацима које су посебно нагласили, Дубровчани су, на крају, донели одлуку у корист краљице Јелене, ограничавајући, додуше, њено власништво над Хрвојевом кућом само на период док је жива.[23] Међутим, поменута одлука је убрзо поново постала предмет расправе и преиспитивања. Статус

Lovrenović, *Jelena Nelipčić, splitska vojvotkinja i bosanska kraljica*, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest FF u Zagrebu 20 (1987) 190–191.

19 Документ је регистрован под сигнатуром DAD, Acta consilii rogatorum I, f. 110’. Важне податке из ове исправе већ је приметио и тумачио С. Рудић (*О кући Хрвоја Вукчића*, 358).

20 ...А сьди г(ос)п(о)гѥ кралице молимо не зазри ѥрь ѥ било толикои крьсманьѥ посла вашега ѥрь сȣ били томȣи мнози ȣзроци... а ми хоте да ѥ вьсакомȣ нѥгова правь хѡтѣсмо се врьхȣ тогаи векꙗть да не грѣшимо; затои молимо не вигь за зло и б(о)гь ви ȣмножи кралѥвьства. (Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 552).

21 ...а наипрьво ѥрь р[е]ченни вашь посаль не донѣ листь ѡдь теи кȣкѥ кои смо г[оспо]д[и]нȣ почтеномȣ поменȣтью г[оспо]д[и]нȣ херьцегȣ Хрьвою записали...а третѥ ѥрь ѥсть шесть годищь да ѥ тьи листь писань а прьво за нь нѣсмо ништоре чȣли... (Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 552).

22 ...дрȣгѡ ѥрь ѡвь вашь листь ки донѣ кь наамь ѡдь ваше м(и)л(ос)ти подь печьтию херьцеговѡмь видѣсмо да ниѥ свршень листь защо диꙗкь ȣ нѥмь не именȣѥ ки га ѥ писаль... (Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 552).

23 М. Пуцић, *Споменици сръбски*, 175, 177; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 551–552.

Хрвојеве куће, стога, није у потпуности био решен све до смрти Јелене Нелипчић.[24] У недостатку оригинала исправе и подробнијих података о околностима њеног настанка, модерна дипломатика не може дати коначан став о томе је ли анализирана Хрвојева повеља заиста била аутентична или се радило о, у највећој мери вештом, фалсификату начињеном у кругу херцегове удовице која је могла поседовати и његов печат.

Литература: Ст. Станојевић, *Студије о српској дипломатици* I–II; D. Lovrenović, *Jelena Nelipčić*, 183–193; M. Brković, *U Jajcu izdane isprave bosanskih vladara*, 114, 120–129; Isti, *Hrvoje Vukčić Hrvatinić*, 36–37, 40–46, 66–68, 115–116; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 89–115; С. Рудић, *О кући Хрвоја Вукчића*, 353–369.

Просопографски подаци

У претходним свескама *Старог српског архива* већ је објашњавана личност: **Хрвоје Вукчић Хрватинић**.

Јелена (Јеленица) Нелипчић, **херцеговица**, **босанска краљица**, *173* (страна), 3 (ред у издању), 6, 8, 16, 18; *174*, 7, 11, 13, 21, 25, 33, 39; *175*, 2, 5, 7 – ћерка цетинског кнеза Ивана I Нелипчића и његове супруге Маргарете. Између 1391. и 1401. удала се за Хрвоја Вукчића, коме је била друга жена. Брак је вероватно склопљен ради учвршћења савезништва између Хрватинића и Нелипчића. Након што је Хрвоје постао сплитски херцег, Јелена је доста времена проводила у Сплиту. Располагала је сопственим новчаним средствима и имала своје политичке и финансијске заступнике. Након Хрвојеве смрти 1416, поклонила је град Омиш свом брату, кнезу Иванишу II Нелипчићу и преудала се за краља Остоју који је одагнао жену Кујаву. Већи део области Хрватинића тада је, привремено, прешао у руке краља. Остојин наследник, Стефан Остојић, вратио је мајку Кујаву на двор и уз помоћ свог саветника, Михајла Кабужића, покренуо акцију против маћехе. Јелена је настојала да дође до поседа куће у Дубровнику коју јој је Хрвоје преписао 1412, али је исту за себе тражио и краљ Стефан. Дубровчани су кућу дали њој, због чега је избио низ дипломатских скандала. Јелена је 1419. заточена од стране босанског краља и, највероватније, убијена у затвору. Дубровчани су 1422. сазнали да је мртва.

---

[24] С. Рудић, *О кући Хрвоја Вукчића*, 357–360; Н. Исаиловић, *Михаило Кабужић*, 394–395, 397–402; Исти, *Записници са суђења Михаилу Кабужићу*, Мешовита грађа-Miscellanea 29 (2008) 8, 17, 19.

Литература: Д. Ловреновић, *Да ли је Јелена Нелипчић била мајка Балше Херцеговића?*, Историјски зборник 7 (1986) 195–198; Isti, *Jelena Nelipčić*, 183–193; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, према регистру; Н. Исаиловић, *Михаило Кабужић*, 394–395, 397–402; Исти, *Фамилијари Хрвоја Вукчића Хрватинића у Сплиту (1403–1413)*, ИЧ 58 (2009) 129, 131, 137–140, 143; С. Рудић, *О кући Хрвоја Вукчића*, 355–361; *СБР* 4, Нови Сад 2009, 361 (Ј. Мргић), са старијом литературом.

Милат Чучић, кнез, *175*, 42 – фамилијар Хрвоја Вукчића, сведок из жупе Лука. Помиње се једино у овој повељи.

Литература: Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 99, 199; С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, Београд 2004 [2005], 140 (докторска дисертација у рукопису).

Богавац Чемеровић, кнез, *175*, 42 – фамилијар Хрвоја Вукчића, сведок из жупе Земуник. Помиње се једино у овој повељи. Због погрешног Пуцићевог читања, у историографији је навођен као Боравац, односно Боровац.

Литература: Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 99, 216; С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, 140.

Припко, војвода, *175*, 43 – фамилијар Хрвоја Вукчића, сведок из жупе Врбања. Помиње се једино у овој повељи.

Литература: Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 99; С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, 138.

Иваниш Петровић, војвода, *175*, 44 – фамилијар Хрвоја Вукчића, сведок из жупе Глаж. Помиње се једино у овој повељи. Будући да се наводи као *наш војвода* могао би бити потомак војводе Петра Павловића, који се у служби Хрватинића помиње у периоду од 1391. до 1403. године. Међутим, за такву претпоставку не постоје никакве непосредне потврде у изворима.

Литература: Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 99, 250; С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, 138; E. Kurtović, *Dileme oko titule vojvode u srednjovjekovnoj Bosni*, Godišnjak Centra za balkanološka ispitivanja ANUBiH XXXVI/34 (2007) 248–256; N. Isailović, *Fragmenti o familijarima Hrvatinića*, 315–318.

Гашпар Дијанишевић, *175*, 45 – фамилијар Хрвоја Вукчића, сведок из жупе Сана. Помиње се једино у овој повељи. Као сведок од Сане на повељи Јурја Војсалића из 1434. помиње се Мартин Дијанишевић, несумњиво члан истог рода коме је припадао и Гашпар. Претпоставља се да је презиме Дијанишевић везано за словенску варијанту личног имена Дионизије (Dyonisius) – Дијаниш.

Литература: Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 99, 116–117, 247; С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, 134.

Петар Јочић, *175*, 46 – фамилијар Хрвоја Вукчића, сведок из жупе Врбас. Помиње се једино у овој повељи.

Литература: Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 99, 250; С. Рудић, *Босанска властела у XV веку*, 135.

Стефан, фрањевац, посланик краљице Јелене, *173*, 7 – Према до сада познатим изворима, извесни фратар Стефан помиње се у дубровачким канцеларијским списима у периоду од 1418. до 1422, увек у својству званичног изасланика босанских владара (краљице Јелене и краљева Стефана Остојића и Твртка II). Имајући у виду да је служио сукобљене личности, вероватно је деловао као професионални дипломата. У писму Дубровчана краљици Јелени од 29. априла 1418. назван је Стјепан продика, где ово *продика* означава члана фрањевачког реда.

Извори: DAD, Acta Minoris consilii I, f. 208’, 13. VI 1418; М. Пуцић, *Споменици сръбски*, 175, 177; Љ. Стојановић, *Повеље и писма* I–1, 551–552; N. Jorga, *Notes et extraits* II, 162–163, 180, 209–211.

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских* II, Биоград 1863, 454; A. Babić, *Diplomatska služba u srednjevjekovnoj Bosni*, Radovi Naučnog društva NR BiH 13/5 (1960) 32 (=*Iz istorije srednjovjekovne Bosne*, Sarajevo 1972, 113).

Топографски подаци

У претходним свескама *Старог српског архива* већ су објашњавани топоними: **Сплит**, **Доњи Краји**, **Звечај**, **Котор и Врбања** и **Јајце**.

Васнице, *174* (страна), 7 (ред у издању) – неубицирано место, несумњиво на подручју које је крајем 1408. припадало области Хрвоја Вукчића. Највероватније негде у средњој Далмацији, Западним странама или Доњим Крајима. Насељено место тог или сличног имена, према нама доступним подацима, данас више не постоји. М. Брковић наводи да топоним Васнице није сасвим познат, мада у преводу повеље наводи *...u Vasnicama (Selcima?)...* не дајући никакво пропратно објашњење. Извесно је, међутим, да је назив заиста деминутив речи *вас*, *вес* којом се означавало омање село.

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник* I, 105; V. Mažuranić, *Prinosi*, Zagreb 1908–1922, 1298, 1543–1544; P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* III, Zagreb 1973, 567–568; M. Brković, *U Jajcu izdane isprave bosanskih vladara*, 129; Isti, *Hrvoje Vukčić Hrvatinić*, 68, 118.

Лука, *175*, 41 – жупа у земљи Доњи Краји. У њој су се налазили градови Јајце, Језеро и Комотин.

Литература: Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 199–206.

Земуник, *175*, 42 – жупа у земљи Доњи Краји, у долини реке Врбас. У њој су се, између осталих, налазили градови Звечај, Гребен и Бочац. На територији ове жупе касније се развио град Бања Лука.

Литература: Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 213–225.

Глаж, *175*, 44 – жупа у земљи Доњи Краји, око ушћа реке Врбас, са центром у истоименом граду.

Литература: Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 249–256.

Сана, *175*, 45 – жупа у земљи Доњи Краји. У њој су се, између осталих, налазили градови Козара и Мрин. Хрватинићи су је преотели од Мађара крајем XIV века. Северни део су Угри повратили 1413, али је јужни остао у саставу босанске државе.

Литература: L. Thallóczy – S. Horváth, *Alsó-Szlavóniai okmánytár (Dubicza, Orbász és Szana vármegyék) 1244-1710*, MHH XXXVI, Budapest 1912; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 244–248.

Врбас, *175*, 46 – жупа у земљи Доњи Краји, са центром у Врбашком граду. Хрватинићи су је освојили од Мађара и држали неко време, док је Угри нису већим делом повратили током 1413. године.

Литература: L. Thallóczy – S. Horváth, *Alsó-Szlavóniai okmánytár*; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 249–256.

Установе, важнији термини

У претходним свескама *Старог српског архива* већ су објашњавани појмови и установе: **херцег**, **отворени лист**, **пинези**, **дукати**, **жупа**, **кнез** и **војвода**.

Велики протођер краљевства босанскога, *173* (страна), 2–3 (ред. у издању повеље) – титула којом се Хрвоје Вукчић кити само у овој повељи, што је уједно и њен једини помен у јужнословенским изворима. Није сасвим јасно како је византијски епитет *протогер* који означава *првака*, *првог међу једнакима*, доспео у интитулацију сплитског херцега који се, до тада, увек називао великим војводом босанског (и каткад рашког) краљевства.

Литература: Ђ. Даничић, *Рјечник* II, 468; Ј. Мргић-Радојчић, *Доњи Краји*, 102–103, 105, са старијом литературом.

Херцеговица, *174*, 8, 11, 21, 25, 34, 39 – супруга херцега. Овде се односи на Хрвојеву жену, Јелену Нелипчић. Женски пандан титули херцег, односно дука (лат. *dux*), био би херцежица (лат. *ducissa*), али он није посведочен ни у једном словенском акту.

Neven Isailović
Institut d'Histoire
Belgrade

CHARTE DE L'HERCEG HRVOJE VUKČIĆ HRVATINIĆ À SON ÉPOUSE JELENA

Jajce, 1412, 2 avril

Résumé

Jelena, veuve de Hrvoje Vukčić Hrvatinić, herceg de split et knez des Donji kraji, remariée au roi de Bosnie Ostoja, a déposé en avril 1418 une demande auprès des autorités de Dubrovnik pour que lui rendue la propriété sur la maison de Hrvoje à Dubrovnik. Elle a déposé cette demande en faisant valoir un acte de donation en sa faveur délivré par l'herceg en 1412 afin de la remercier pour des services qu'elle lui avait rendus. Il y est dit qu'à titre de dédommagement pour les six mille ducats qu'il lui avait empruntés lorsqu'il était allé à Budim pour voir le roi Sigismond vers la fin de l'année 1408, Hrvoje lui a fait don de la ville de Kotor avec la joupa de Vrbanja, lui étant rattachée, alors qu'à titre de dédommagement pour les quatre mille ducats empruntés à son retour de Hongrie, il lui a cédé des maisons (sic!) sises à Dubrovnik avec tout ce qui allait avec elles. L'herceg a exclu ses descendants et ses parents de l'héritage des biens mentionnés et les a léguées de façon permanente à Jelena. Cet acte de donation est authentifié par un grand sceau suspendu de Hrvoje et renforcé par la présence de six témoins de la joupa de Donji kraji**,** en tant que *braves gens* et sujets de l'herzeg. Les autorités de Dubrovnik ont repoussé durant plus de deux semaines l'arrêté d'une décision relative à cette demande de la reine Jelena, car elles soupçonnaient la charte d'être un faux, en raison de certaines lacunes. Finalement, elle ont malgré tout reconnu la validité du document et l'ont enregistré.

Mots-clés : charte, diplomatique, Hrvoje Vukšić Hrvatinić, Jelena Nelipčić, Bosnie, Dubrivnik, Kotor, Vrbanja, année 1412, XVe siècle.

ПРИЛОЗИ СРПСКОМ ДИПЛОМАТАРУ

Стари српски архив, књ. 10, стр. 183–190

Оригинални научни рад
УДК 930.2:003.074(497.11)"1183/1184"
УДК 091=163.41"1183/1184"

Ивана Равић[*]
Београд

ПИСМО БАРСКОГ ЕПИСКОПА ГРГУРА СПЛИТСКОМ КАНОНИКУ ГВАЛТЕРИЈУ[**]

Прилог датирању Немањиног напада на градове у Дукљи

Сажетак: Писмо барског епископа Гргура сплитском канонику Гвалтерију, иначе недатирано, представља једини савремени извор који говори о Немањином нападу на градове у Дукљи. У раду се, анализом података које писмо садржи, долази до закључка да је састављено 1183. или 1184. године. Самим тим и хронологија Немањиних освајања дукљанских градова постаје јаснија.

Кључне речи: магистар Гвалтерије, Стефан Немања, барски епископ Гргур, каптол каноника, Бар.

Прилике на Балкану знатно су се промениле након смрти византијског цара Манојла I Комнина. Царством је управљало регентство, пошто је царев наследник Алексије II био малолетан. Већ 1181. године Бела III, некада зет покојног цара и византијски престолонаследник, започео је непријатељства према Византији и убрзо је успео да врати територије које су некада симболизовале Манојлов тријумф на Балкану, део Хрватске, Далмацију и Срем.[1] Властољубиви Андроник Комнин постаје 1182. године регент малолетног цара, када фактички и преузима власт, да би након убиства Алексија II, 1183. године, и сам на своју главу ставио царску круну.[2] Угарски краљ наставља непријатељства усмерена на Подунавље и Поморавље и користи неприлике које су задесиле Царство.

[*] истраживач-докторанд, стипендиста Министарства просвете и науке Републике Србије. Ел. пошта: ivanaravic@gmail.com

[**] Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке Републике Србије: *Српско средњовековно друштво у писаним изворима* (ев. бр. 177025).

[1] *ИСН* I, 251 (Ј. Калић).

[2] Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1959, 370–371.

Када је у Цариграду завладао Андроник Комнин и Стефан Немања отпочео је рат против Византије. У почетку као угарски савезник ратује у Поморављу и Подунављу, а потом и самостално.[3]

Управо Немањина акција против *Грка*, тј. против Византије у Приморју била је самостални чин. Наиме, како наводи Стефан Првовенчани, Немања је заузео *Диоклитију и Далмацију, отачаство и рождеције своје, истовују дедину своју*, коју је силом држао грчки народ.[4] У Дукљи је разорио Дањ, Сард, Дриваст, Росаф, Скадар, Свач, Улцињ и Бар. Једино је Котор оставио и у њему саградио свој двор.[5]

Када се све ово збило? Стефан Првовенчани не даје прецизне хронолошке податке, изузев да је уследило преузимању власти у Цариграду од стране Андроника Комнина и да припада истоветном сплету околности као и заједничко деловање Немање и Беле III у Поморављу.[6]

Познато је да 1181. године још увек нема трага о Немањиној власти у Дукљи, тј. у граду Котору. Те године, 20. септембра, склопљен је мировни уговор између Котора и Дубровника, који не спомиње присуство власти великог жупана Стефана Немање над градом Котором.[7] Један други акт датиран годином и месецом (јануар, 1186. године), али и *владавином господара нашег Немање жупана Рашке*,[8] поуздано сведочи о Немањиној власти у Котору. Међутим, из ова два документа може се закључити само да је до Немањине акције у Приморју и успостављања његове власти у приморским градовима дошло између 1181. и 1186. године.

Ипак, постоји документ који би могао да пружи прецизније хронолошке одреднице за поменуте догађаје. У питању је писмо које је барски епископ Гргур упутио *сплитском канонику и папином легату, магистру Гвалтерију*.[9] Писмо је драгоцено сведочанство о Немањином

---

[3] *ИСН* I, 252 (Ј. Калић).

[4] Стефан Првовенчани, *Сабрана дела*, прир. Т. Јовановић, прев. Љ. Јухас-Георгиевска, Београд 1999, 38.

[5] Стефан Првовенчани, 38–40; Стефан Немања у Хиландарској повељи 1198. године, сумира своја освајања у Приморју следећим речима: *и придобих од морске земље Зету и са градовима...*, (*Хиландарска оснивачка повеља Светога Симеона и Светога Саве*, прир. Ђ. Трифуновић, В. Бјелогрлић, И. Брајовић, Осам векова Студенице, Београд 1986, 54, L. 12–13; Свети Сава, *Сабрана дела*, прир. Т. Јовановић, Београд 1998, 148).

[6] Стефан Првовенчани, 36–40.

[7] T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 179.

[8] „...anno 1186, mense ianuario, tempore domini nostre Nemanne iupani Rasse...“ (T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 198–199).

[9] Први издавачи овог писма, F. Riceputi, D. Farlati, J. Coleti, *Illyricum sacrum*, Venetiis 1751–1819, VII, 26, датирају га у 1180. годину; *Diplomatički zbornik Kraljevine*

нападу на град Бар и околину, тј. о Немањиној акцији у Приморју. Гргур се жали *како је велика невоља наишла на наш град од великог жупана*. Дакле, реч је о Бару који трпи притиске од великог жупана Стефана Немање. Због тога се Гргур обраћа за помоћ Сплитској цркви, обавештавајући каноника Гвалтерија како је *претходне године* велики жупан (Немања) обавезао грађане Бара да му дају 800 перпера, свакако на име данка. Међутим, они то нису могли да плате, пошто су им услед ратних дејстава поља *изнова* опустошена.[10] Такође, сазнајемо да се барски епископ Гргур не нада да ће његов град успети да заштити дукљански кнез Михаило, који се бринуо за добробит Барске цркве, јер су и њега, како каже, *притискали ујаци*,[11] мислећи на напред поменутог *великог жупана* (Немању) и његову браћу.

Осим што сведочи о недаћама града Бара и околине, из овог писма се може видети и да барски епископ Гргур истрајава у свом ставу да не признаје надлежност Дубровачке архиепископије и да је спреман да уместо ње призна врховна права сплитске цркве.[12]

Hrvatske, Slavonije i Dalmacije II, ed. I. Kukuljević-Sakcinski, Zagreb 1875, 115; T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 170, датирају ово писмо само оквирно, око 1180. године; *Acta Albaniae* I, 33, № 99, доносе само кратак регест овог документа и коментар који представља покушај његовог датирања у 1173. годину; *Monumenta Montenegrina* IV/1, prir. V. D. Nikčević, M. Bogeski, Podgorica 2001, 66, доносе само фототипију према *Illyricum sacrum* VII.

[10] „... Itaque magna controversia superveniente civitati nostre a magno iupano, factum quod vobiscum locuti fuimus, prosequi nequiuimus. Octingentos namque perperos, quos in preterito anno coacti sibi dari promisimus, nunc cum violentia exigit, et quia persolvendi facultas non adest, agrorum nostrorum reditibus ammissis...“ (T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 170; I. Kukuljević, *Diplomatički zbornik* II, 115); К. Јиречек, *Историја Срба* I, Београд 1952, 152–153; *ИЦГ* I, 409 (Ј. Ковачевић).

[11] „...ab avunculis molestatus...“ (I. Kukuljević, *Diplomatički zbornik* II, 115). Овај ред је изостављен у Смичикласовом издању (T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 170).

[12] Постоји низ сумњивих повеља, почев од 1067. године, којима папа додељује назив *архиепископа* барском епископу и јурисдикцију над епископијама Будве, Котора, Улциња, Свача, Скадра, Дриваста, Пулата, Србије, Босне и Травуније. Насупрот томе, право на јурисдикцију над епископијама ових градова и земаља полагала је и Дубровачка архиепископија, која је средином XII века имала подршку Римске столице. Папа је 1167. потврдио права дубровачког архиепископа. Међутим, већ седамдесетих година XII века, 1178–1179. године, барски епископ Гргур поново истиче претензије на титулу *архиепископа* и, да би то постигао, тражи подршку Сплитске цркве (T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 159; I. Kukuljević, *Diplomatički zbornik* II, 106–107, 111). С обзиром на то да је питање настанка Барске архиепископије још увек отворено, и да засигурно заврећује посебно истраживање, овде ћу се држати чињенице да папа и Римска црква у ово време не признају постојање Барске архиепископије, већ доследно Бар наводе као епископију потчињену дубровачком архиепис-

Нажалост, писмо нема датума. Међутим, оно се оквирно може датирати према личности магистра Гвалтерија, сплитског каноника и папиног легата коме је писмо упућено, као и на основу чињенице да је упућено баш њему, а не сплитском архиепископу.

Извесни Гвалтерије се у исправама помиње као *нотар* сплитске општине између 1175. и 1184. године.[13] Већ следеће, 1185. године, као *нотар* сплитске општине јавља се извесни Сабацијe, који се у том звању помиње и наредних година, све до истека XII века.[14] Намеће се питање да ли су магистар Гвалтерије, сплитски каноник и легат Свете римске цркве коме је Гргурово писмо упућено и Гвалтерије, општински нотар, иста личност. У актима датираним у 1175–1180, 1176. и 1180. годину, потписан је magister Gualterius, communis notarius.[15] Дакле, магистар Гвалтерије је уједно био и општински нотар. У то време су нотарску службу у Далмацији обављали углавном припадници клера, како се види и на примеру самог Сабација, који је био подђакон, али и на бројним другим примерима.[16] Иначе, према Канонском праву Римске цркве, нотара именује епископ, обично из реда клерика, и то оних истакнутијих.[17] Звање *каноника* епископ додељује свештеницима које увршћује у свој *каптол*, тј. онима који својим узорним животом и образовањем заслужују то место.[18] Магистар Гвалтерије је очито био свештено лице које је својим квалитетима било подобно за обе ове функције.

копу [T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 109–114 (1167. година), 118 (1167), 206–208 (1187), 226–229 (1188)]. Због тога у овом раду уз Гргурово име користим титулу *епископ*, а не *архиепископ*. О овоме видети и С. Станојевић, *Борба за самосталност католичке цркве у немањићској држави*, Београд 1912, 20–72; *ИЦГ* I, 385–403 (Ј. Ковачевић); Ј. Калић, *Црквене прилике у српским земљама до стварања архиепископије 1219*, Европа и Срби. Средњи век, Београд 2006, 124–152.

[13] T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 142, 144, 167, 170, 191.

[14] Сабацијe се помиње и 1187, 1188, 1190, 1191, 1192. и све до 1200. године (T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 194, 197, 217, 222, 234, 249, 251, 258, 264, 281, 285, 293, 308, 349, 390).

[15] T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 142, 144, 167. У акту из 1184. године помиње се само као Gualterius, comunis notarius (T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 191).

[16] Познат је и пример Матеја, савременика Гвалтерија и Сабација, који је био нотар задарске општине од 1174. до пре 1187. године и уједно подђакон задарске Цркве Св. Анастасије (T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 137, 153, 172, 187, 188), као и на примеру Стефана, ђакона и нотара рапског (T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 150–151) и његовог наследника Марате, архипрезвитера и нотара рапског (T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 153).

[17] O. Ante Crnica, *Priručnik kanonskoga prava Katoličke crkve*, Zagreb 1945, 81.

[18] То су најчешће били добри познаваоци канонског права, или они који су предано обављали црквену службу, *исто*, 83–84.

Ипак, како и када је магистар Гвалтерије постао папин легат и зашто је барски епископ Гргур писао баш њему? У другим приликама он се обраћа увек сплитком архиепископу.[19] Познато је да је сплитски архиепископ Рајнерије убијен 4. августа 1180. године,[20] док његов наследник Петар није постављен пре маја 1184. године.[21] Дакле, сплитска црквена столица била је упражњена у периоду од августа 1180. до после маја 1184. године. У таквим околностима, црквена управа у једној епископији, у овом случају архиепископији, прелази у надлежност *каптола столне цркве*,[22] тј. *већа каноника* епископске катедрале. У конкретном случају, у питању су каноници главне сплитске цркве, међу којима је био и магистар Гвалтерије. Врло је могуће да је он био један од најистакнутијих међу њима, па да се зато Гргур обраћа баш њему.

И то што Гргур назива Гвалтерија *легатом Римске цркве* у вези је са одсуством архиепископа са сплитске црквене столице. Римска црква тј. папа шаље *легате* (посланике) у друге земље најчешће да у име Цркве обављају неке дипломатске или црквене мисије. У време које се овде разматра на простору Далмације и Хрватске посведочено је присуство више оваквих легата, на пример кардинал Алберт, свештеник Цркве Светог Лаврентија у Луцини 1167,[23] подђакон Римске цркве Рајмунд де Капела 1177,[24] Тебалд, подђакон Римске цркве, који је 1180/81. године вршио истрагу о убиству архиепископа сплитског Рајнерија, познат и по свом писму бану Кулину, којим га позива да одређеним даровима укаже почаст Св. Оцу папи.[25] Као што се из овог може при-

[19] Сачувана су његова писма сплитском архиепископу Рајнерију, који је овај положај заузимао од 1175. до 1180. године (T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 159, 163).

[20] *Thomae Archidiaconi Spalatensis Historia Salonitanorim atque Spalatinorum pontificum*, edd. O. Perić, D. Karbić, M. Matijević-Sokol, J. R. Sweeney, Budapest – New York 2006, 126–128.

[21] *Thom. Arch.*, 130, пише како је велики покрајински сабор у Сплиту одржан *прве године понтификата* архиепископа Петра (...primo pontificatus sui anno convocavit universos episcopos sufraganeos suos... et celebravit provincialem synodum...), а зна се да је тај сабор почео 1. маја 1185. године (T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 192–194, 196–197; *Thom. Arch.*, 130, нап. 2, 131, нап. 5). Иначе, Петрово постављење за сплитског архиепископа било је једна од последица учвршћења угарске власти у Хрватској и Далмацији у годинама које су уследиле после смрти Манојла Комнина, пошто је сам Петар био угарског порекла (*Thom. Arch.*, 130).

[22] A. Crnica, *Priručnik*, 83, 91.

[23] T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 108

[24] *Исто*, 147–148.

[25] *Исто*, 168, 176, 178; С. Ћирковић, *Историја средњовековне босанске државе*, Београд 1964, 46.

метити, легатску службу су у име папе обављали његови непосредни сарадници из Рима и других делова Папске државе. То није био случај са Гвалтеријем. Он је био *сплитски каноник*, али се ипак назива легатом Римске цркве. Природа његове легатске службе била је другачија. Наиме, Римска црква познаје још једну врсту легата – одређене епископске столице носиле су саме по себи право на *почасни* назив *легата Апостолске столице*. Сплитска епископска столица је била једна од тих.[26] Бројни примери ово потврђују. Између 1164. и 1180. године сплитски архиепископи Петар, Герард и Рајнерије редовно се називају и *легатима Апостолске столице*.[27] То је једино објашњење зашто је Гвалтерије, сплитски каноник, тј. члан *каптола* сплитске цркве, који у случају упражњености епископског положаја преузима управу у епископији, у писму назван *легатом* Римске цркве.[28]

У прилог томе да је Гргурово писмо послато у време док је сплитска столица била упражњена, тј. између 1180. и 1184. године, треба истаћи и то што у њему стоји како Гргур зна да се Гвалтерије консултовао о одређеним питањима *са кнезом и осталим племићима Сплита*.[29] Дакле, архиепископ се не спомиње, а то би морао бити случај.

Гвалтерије се после 1184. године више не помиње у изворима,[30] а и те године је изабран нови сплитски архиепископ Петар,[31] тако да је 1184. сигуран terminus post quem non за настанак писма. Међутим, настанак овог писма, а самим тим и Немањин напад на Бар могуће је још прецизније датирати. Гргур обавештава Гвалтерија да град Бар мора да исплати данак од 800 перпера великом жупану што је *предходне године* обећао, али и да град *изнова* трпи нападе и пустошења и претње. Дакле, Немањини напади на Бар су отпочели у години која је претходила

---

[26] A. Crnica, *Priručnik*, 65.

[27] T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 99, 117, 121–123, 125, 128, 140, 144, 147, 159, 163. Најбољи пример из кога се види да је звање легата Апостолске столице за сплитског архиепископа било само почасно јесте акт из 1177. године у коме папа Александар III ословљава сплитског архиепископа (Рајнерија) *легатом апостолске столице*, али му ипак шаље „правог“ легата из Рима Рајмунда де Капелу да реши спор између Сплитске и Задарске архиепископије око надлежности над Хварском епископијом (T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 147).

[28] „Magistro Gualterio inclito Spalti canonico et sancte romane ecclesie legato...“ (T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 170).

[29] „...Cum comite et ceteris nobilibus Spalati locuti estis...“ (T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 170).

[30] Видети горе, нап. 13–14.

[31] Видети горе, нап. 21.

Гргуровом писму Гвалтерију и молби за помоћ сплитске *мајке цркве*.[32] Такође, Гргур напомиње да је о овоме већ једном обавестио Сплитску цркву.[33] Пошто писмо Гвалтерију није могло настати после 1184. године, значи и да почетак Немањиних напада на Бар није био после 1183. С друге стране, Стефан Првовенчани сведочи да су Немањина непријатељства против Грка почела након доласка Андроника Комнина на власт у Цариграду.[34] Поставља се питање шта Стефан подразумева као моменат Андрониковог доласка на власт: да ли његово крунисање за цара септембра 1183. године, или преузимање регентства у име малолетног Алексија II, и самим тим фактичке власти, маја 1182.[35] Почетак Немањине акције у Приморју зависи од ових околности и од тога како се она уклапа у општи контекст Немањиних борби против Византије у ово време на другим странама. У сваком случају до ње је дошло или 1182. или 1183. године, што значи да би terminus ante quem non за настанак писма био 1183. година.

Према томе, писмо барског епископа Гргура магистру Гвалтерију, сплитском канонику и папином легату, које сведочи о нападима на град Бар, настало је **1183. или 1184. године**.

Поставља се питање да ли је Немања могао истовремено водити борбе у Приморју и у Поморављу. Међутим, не треба занемарити ни могућу улогу Немањине браће, Мирослава и Страцимира, у овим збивањима, на шта упућује и познати одељак Гргуровог писма Гвалтерију, где каже да је дукљански кнез Михаило *ab avunculis molestatus*, тј. њега су притискали *ујаци*. Слично заједничко и усаглашено деловање Немање и браће познато је и из примера њиховог рата са Дубровником 1184–1186. године, у којем су највећи терет борби поднели управо Мирослав и Страцимир.[36]

Писмо епископа Гргура Гвалтерију, које је дакле настало 1183. или 1184. године, сведочи о нападима на град Бар и о пустошењу његове околине, али се из њега не може закључити да је град том приликом и освојен. Познато је да је сам Гргур, заједно са кнегињом Десиславом, женом поменутог кнеза Михаила, напустио Бар тек 1189. године.[37]

---

[32] T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 170.

[33] „... quod vobiscum locuti fuimus...“ (T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik* II, 170).

[34] Стефан Првовенчани, 36.

[35] Острогорски, *Историја*, 371.

[36] К. Јиречек, *Историја*, 153–154; *ИСН* I, 253–254 (Ј. Калић).

[37] А. Соловјев, *Одабрани споменици*, 4–5.

Ivana Ravić
Belgrade

LETTRE DE L'ÉVÊQUE DE BAR GRGUR ADRESSÉE AU CHANOINE DE SPLIT GVALTERIJE

Contribution à la datation des attaques de Nemanja sur les villes de Dioclée

Résumé

Après le décès de Manuel Ier Comnène, Stefan Nemanja entreprend une série d'actions en direction de la vallée de la Morava et du littoral adriatique. Les secondes, visant le littoral, sont entre autres attestées par une source écrite contemporaine. Il s'agit d'une lettre de l'évêque de Bar adressée au chanoine de Split Gvalterije. Bien que n'étant pas datée, elle peut être située chronologiquement en fonction de ce que nous connaissons sur le magistrat Gvalterije**,** chanoine de Split et légat pontifical, dont le nom apparaît dans le matériel diplomatique de Split entre 1175 et 1184. On sait ainsi que Gvalterije était au nombre des chanoines du chapitre assurant la fonction d'archevêque lors de la vacance du siège archiépiscopal de Split entre 1180 et 1184. Or cette dernière est précisément suggérée dans cette lettre par le fait que Gvalterije y est appelé légat du siège apostolique, à cette époque titre honorifique réservé à l'archevêque de Split. En conséquence, le choix d'un nouvel archevêque, Pierre, après mai 1184 représente le terminus post quem non pour l'écriture de cette lettre. A l'opposé, Stefan le Premier Couronné situe le début de la campagne de Nemanja en direction du Littoral à l'époque postérieure à l'arrivée au pouvoir d'Andronic Ier Comnène, ce qui pourrait correspondre à l'année 1182 ou 1183. Les attaques de Nemanja en direction de bar ayant commencé l'année qui a précédé l'écriture de cette lettre même, il en ressort que 1183 constitue le terminus ante quem non pour son écriture.

Par conséquent la lettre de l'évêque de Bar Grgur adressée au magistrat Gvalterije a été rédigée entre 1183 et 1184, et les attaques de Nemanja visant la ville de Bar ont donc pu commencer au plus tard en 1183.

Mots-clés : Magistrat Gvalterije, Stefan Nemanja, évêque de Bar Grgur, chapitre des chanoines, Bar.

РЕГИСТАР

УПУТСТВО ЗА ИЗДАВАЊЕ ИСПРАВА

Кратак историјат исправе: време и место одлуке о правном чину и/или записивању правног чина; ауктор и дестинатар; оригинал, копија, печат; врста и димензије материјала на којем је исправа писана; очуваност; место чувања документа.

Ранија издања: библиографија ранијих издања; битне разлике у односу на раније или ранија читања.

Текст исправе:

1. Сваки пети ред означити бројем.
2. Киноварна слова су велика и означавају почетак новог пасуса.
3. Почетак новог пасуса понекад се означава крстом. У том случају такође се користи велико слово.
4. Предлаже се употреба великих слова у складу са данас важећим правописом.
5. Надредни знаци (акценти) се не бележе.
6. Титле се обавезно остављају код бројева.
7. Скраћенице написане са титлом разрешавају се у округлим заградама – ( ).
8. Скраћенице написане без титли разрешавају се у четвртастим заградама – [ ].
9. Натписана слова спуштају се у ред без икаквих посебних ознака.
10. Оштећене празнине разрешавају се у стреластим заградама – 〈 〉.
11. Очигледне писарске грешке означавају се ускличником (!). У одређеним случајевима препоручује се коментар у напомени.
12. Оригинална интерпункција замењује се савременом, при чему реченица треба да представља логичку целину.
13. Нема потребе да се при издавању докумената користи широко *е* (є), које се понекад појављује уместо прејотованог *е* (ѥ), пошто је према позицији употребљеног широког *е* јасно каква му је гласовна вредност. Предлажемо да се уместо њега употребљава обично *е* (ε).

14. Приликом издавања босанских повеља и, евентуално, докумената писаних босанчицом, неопходно је, тамо где се појављује, задржати ђерв (ꙉ).

15. Уколико је реч скраћена тако да је изостављен један (или оба) вокала који се понављају, у заграду се ставља један од њих, нпр. **пр^о^рокь – пр(о)рокь**, **ре^ч^нное – реч(е)нное**.

Каснији записи на документу

Превод на савремени језик

Дипломатичке особености

Просопографски подаци

Установе, важнији термини

Топографски подаци: убицирање топонима који се помињу у исправи (по потреби приложити карту)

Обавезан снимак документа

СПИСАК СКРАЋЕНИЦА

AfSlPh	Archiv für slavische Philologie
Acta Albaniae	L. Thallòczy – C. Jireček – E. Sufflay, *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia*, vol. I–II, Vindobonae 1913–1918.
М. Благојевић, *Државна управа*	М. Благојевић, *Државна управа у српским средњовековним земљама*, Београд 1997, 2001[2].
Глас СКА/САН/САНУ	Глас Српске краљевске академије / Српске академије наука / Српске академије наука и уметности
Гласник ДСС/СУД	Гласник Друштва српске словесности / Српског ученог друштва
Годишњак ДИ БиХ	Годишњак Друштва историчара Босне и Херцеговине
Годишњица НЧ	Годишњица Николе Чупића
Гласник ИД НС	Гласник Историчарског друштва Новог Сада
Годишњак СФФ	Годишњак скопског Филозофског факултета
ГПБ	Грађа о прошлости Босне
Ђ. Даничић, *Рјечник*	Ђ. Даничић, *Рјечник из књижевних старина српских* I–III, Београд 1863–1864.
EJ	*Enciklopedija Jugoslavije* I–VIII, Zagreb 1955–1971.
ЕСИ	*Енциклопедија српске историографије* (ур. С. Ћирковић – Р. Михаљчић), Београд 1997.
Зборник ФФ у Београду	Зборник Филозофског факултета у Београду
ЗРВИ	Зборник радова Византолошког института
ИСН	*Историја српског народа* I–II, Београд 1981, 1982.
ИГ	Историјски гласник

ИЦГ	*Историја Црне Горе* II/1–2, Титоград 1967, 1970.
ИЧ	Историјски часопис
К. Јиречек, *Споменици српски*	К. Јиречек, *Споменици српски,* Споменик СКА 11 (1892), репринт: Београд 2007.
П. Карано-Тврткović, *Србскіи споменицы*	П. Карано-Твртковић, *Србскіи споменицы или старе рисовулъ, дипломе, повелъ, и сношенія босански, србски, херцеговачки, далматински и дубровачки кралъва, царева, банова, деспота, кнезова, войвода и властелина*, Београд 1840.
B. Korablev, *Actes de Chilandar* II	B. Korablev, *Actes de Chilandar. Deuxième partie, actes slaves*, Византийскій Временник, приложение къ XIX тому, С. Петербургъ 1915.
S. Ljubić, *Listine*	S. Ljubić, *Listine o odnošajih izmedju južnoga Slavenstva i Mletačke republike* I–X, Zagreb 1868–1891.
ЛССВ	*Лексикон српског средњег века* (ур. С. Ћирковић – Р. Михаљчић), Београд 1999.
F. Miklosich, *Monumenta Serbica*	F. Miklosich, *Monumenta Serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, Viennae 1858, репринт: Грац 1964, Београд 2006.
Monumenta Ragusina	*Monumenta Ragusina. Libri reformationum* I–V, Zagreb 1879–1897.
С. Новаковић, *Законски споменици*	С. Новаковић, *Законски споменици српских држава средњег века*, Београд 1912, репринт: Београд 2005.
L. Petit, *Actes de Chilandar* I	L. Petit, *Actes de Chilandar. Première partie: Actes grecs*, Византийскій Временник, приложение къ XVII тому, С. Петербургъ 1911.
Прилози КЈИФ	Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор
М. Пуцић, *Споменици србски*	М. Пуцић, *Споменици србски* I–II, Београд 1858, 1862, репринт: Београд 2007.
Rad JAZU	Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti

СБР	*Српски биографски речник*, *А–Б*, I том; *В–Г*, II том; *Д–З*, III том; *И–Ка*, IV том, Нови Сад 2004–2009.
Д. Синдик, *Српска средњовековна акта*	Д. Синдик, *Српска средњовековна акта у манастиру Хиландару*, Хиландарски зборник 10 (1998)
Д. Синдик, *Српски средњовековни печати*	Д. Синдик, *Српски средњовековни печати у манастиру Хиландару*, Осам векова Хиландара – историја, духовни живот, књижевност, уметност и архитектура, Београд 2000, 229–239.
Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти*	Л. Славева – В. Мошин, *Српски грамоти од Душаново време*, Прилеп 1988.
T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik*	T. Smičiklas i dr., *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, I–XVII, Zagreb 1904–1981.
А. Соловјев – В. Мошин, *Грчке повеље*	А. Соловјев – В. Мошин, *Грчке повеље српских владара*, Београд 1936.
А. Соловјев, *Одабрани споменици*	А. Соловјев, *Одабрани споменици српског права*, Београд 1926.
Споменици на Македонија	*Споменици за средновековната и поновата историја на Македонија* I, уредник В. Мошин, Скопје 1975.
Љ. Стојановић, *Записи и натписи*	Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи* I–VI, Београд 1902–1926.
Љ. Стојановић, *Родослови и летописи*	Љ. Стојановић, *Стари српски родослови и летописи*, Београд – Сремски Карловци 1927.
Љ. Стојановић, *Повеље и писма*	Љ. Стојановић, *Старе српске повеље и писма* I–1, Београд – Сремски Карловци 1929; I–2 Београд – Сремски Карловци 1934, репринт: Београд 2006.
Љ. Стојановић, *Стари српски хрисовуљи*	Љ. Стојановић, *Стари српски хрисовуљи, акти, биографије, летописи, типици, поменици, записи и др.*, Споменик СКА III (1890).

СТАРИ СРПСКИ АРХИВ
КЊИГА 10 (2011)

Универзитет у Београду
Филозофски факултет

Филозофски факултет у Бањој Луци
Филозофски факултет у Источном Сарајеву
Међуопштински историјски архив у Чачку

Адреса редакције
Филозофски Факултет
Катедра за историју српског народа у средњем веку
Чика Љубина 18–20
11000 Београд

Ел. пошта
dejan.jecmenica@f.bg.ac.rs

Рецензенти
Андрија Веселиновић
Раде Михаљчић

Лектура и коректура
Илија Ковић

Регистар
Дејан Јечменица

Компјутерска обрада, прелом и корице
Дејан Јечменица

Превод на француски језик
Паскал Донжон

Израда карти
Мирела Бутирић

ISSN
1451–3072

Штампа
Пекограф
Земун

Излази једном годишње

Тираж 400

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

93 / 94

СТАРИ српски архив = Anciennes archives serbes / одговорни уредници = rédacteurs en chefs Андрија Веселиновић : Раде Михаљчић . – 2002, књ. 1– .
– [Београд] : [б. и.] , 2002–
(Земун : Пекограф) . – 24 цм

ISSN 1451–3072 = Стари српски архив
COBISS:SR–ID 112563724